

ספר

אגרת התשובה

לרבינו יונה ז"ל

עם

פתשגן הכתב משנה הלכות

אשר חנן ה' את עבדו מקים מעפר דל

מנשה הקטן

אבדק"ק אונגוואר וראש ישיבת בית שערים בברוקלין נוא יארק
בן לאאמו"ר הקדוש חסיד ועניו מרן ר' אליעזר זאב
שנהרג ונשרף עקה"ש הי"ד

יוצא לאור ע"י

מכון משנה הלכות גדולות

שנת

נדפס מחדש

תשרי תשס"ד לפ"ק

Published by

Mishne Halachoth Gedoloth Institute

Under the leadership of

Rabbi Menashe Klein

of Ungvar

Dean of Yeshiva Beth Shearim

1578 53rd Street

Brooklyn, NY 11219

לרכוש ספר זה או תקליטור תורני של כל הספרים
עם תוכנית חיפוש ובתבנית צילום, להתקשר:

To purchase printed copies of this volume or a Compact Disk
containing all the volumes in searchable text files & PDF format,
contact:

ארה"ב (888) 498-8642 Toll Free

ניו יורק (718) 851-0806

ארץ ישראל (02) 587-0613

MishnaHalachos@mail.com

תרומתכם תאפשר לנו להמשיך בהפצת תורה בישראל

Your financial contribution is appreciated as it will help us continue to spread torah
through publishing seforim and making them available on computer.

נא לשלוח תרומתכם החשובה:

Please send your generous donations to:

Machon Mishne Halachos

3301 W. Strathmore Ave.

Baltimore, MD 21215

USA

כל הזכויות שמורות תשס"ד

Copyright © 2004

דברים אחדים

במקום הקדמה

וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם (במדבר ט"ו ל"ט).

ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו. נראה לבאר טעם וחיי עולם נטע בתוכנו, כי הדבוק בתורת ה' דבוק בו ית' וכשם שהוא חי וקים כן הדבוק בו, וכתוב ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום, ולכן מיד בשעת מתן תורה נעשו בני ישראל בני חורין כמ"ש חרות על הלוחות אל תיקרי חרות אלא חירות. ובתדב"א זוטא ד', וז"ל: ומה מחשבה הי' בדעתו של הקב"ה, כך הי' בדעתו של הקב"ה שכל אומה ומלכות שיבואו ויקבלו את התורה יהיו חיים וקיימים לעד ולעולמי עולמים, שנא' והלוחות מעשה אלקים המה והמכתב מכתב אלקים הוא חרות על הלוחות, אל תיקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שאין מלאך המות שולט בו (ועיין פדר"א מ"ז בשינוי לשון קצת). מבואר דהדבוק בתורת ה' דבוק בו ית' חי וקים לעולם וזהו וחיי עולם נטע בתוכנו, שהוא תורתו תורת אמת, והלומד התורה נעשית חלק מגופו וזה נטע בתוכנו ממש. האמנם כיון שחטאו חזר מלאך המות עליהם שנא' אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כולכם (תהלים פ"ב), אכן לאחר שחבלתם מעשיכם כאדם תמותון. ומאותה שעה נגזרה גזירה על ישראל שילמדו את התורה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטלטול ומתוך הטירוף ומתוך הדוחק ומתוך שאין להם מזונות, ועל אותו הצער עתיד הקב"ה לשלם שכרן לימות בן דוד ולעוה"ב, שנא' (ישעי' מ') הנה ה' אלקים בחזק יבוא וגו', ובקבלה הוא אומר מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי הוא, לטובתי נשברה רגל פרתי כדי שתהא משכורתי שלימה, ע"ש.

ואחר כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, הקדים הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו מצות התשובה כמ"ש ועל התשובה מראש הבטחתנו, ואמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה (יומא פ"ו ע"ב) שנא' לאמר הן ישלח איש את אשתו וגוי ושוב אלי נאום ה', וא"ר יונתן גדולה תשובה שמביאה את הגאולה שנא' ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב, ואמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות שנא' שובה ישראל עד ה' אלקיך, ועוד ע"ש. והזוכה לעשות תשובה שלימה חי וקים לעד וכמ"ש דוד מלך ישראל חי וקים ויעקב אבינו לא מת, ובגמ' (ב"ב י"ז) ת"ר ששה לא שלט בהן מלאך המות אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים, ושבעה לא שלט בהן רימה הני דלעיל ובנימין בן יעקב וי"א אף דוד, ות"ר ד' מתו בעטיו של נחש בנימין בן יעקב ועמרם אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד, ועיין תוס' שם ד"ה שבעה.

והיות כי ראה ה' כי רבים הם התועים ובני עליה המה מועטים עמד הקב"ה ושתל צדיקים בכל דור לרוב רחמיו על עמו ועבדיו להורות להם הדרך אשר ילכו בה לדורו ולדורות הבאים אחריו, ואחד המיוחד בדורו ה"רבינו יונה ז"ל, אשר עד השמים כבודו גדול ומהולל מאד בישראל כאחד המלאכים, אם הראשונים כמלאכים מלאך ה' צבא' יבקשו תורה מפייהו, ומרוב אהבתו לה' ולתורתו ולעמו חבר חיבורים יקרים להלהיב בהם לבות בני האדם ובתוכם חיבור זה הקטן אגרת התשובה שקראו אגרת, וצוה לבני דורו ללמוד בו בכל יום ויום, והבטיח לההוגים באגרת הזאת וישתדלו לקיים מה שכתוב בה הרי הם בני עוה"ב, ודבריו נחשבים בכל בני דורו כגחלי אש ומאז ועד עתה כולם אהובים. ולפי שחיבר דבריו בקיצור שדי הי' זה לבני דורו, ומאז ועד עתה נתמעטו הלבבות וצריכין ביאור קצת לאנשים כמוני ובני דורי, ובדרך לימוד בדברי רבינו לקטתי מפה ומפה, ושוב ראיתי שאולי כדאי להוציא לאור הדברים עם כמה ביאורים בס"ד.

והגם כי לא עשיתי פה מאומה וכמעט לא חדשתי דבר רק מעשה הדיוט בעלמא, ולפעמים רק הרקותי מכלי לכלי, האמנם זה זמן רב אשר ראיתי לרבינו הגדול הרמב"ן ז"ל קודם הסוגיא דדינא דגרמי שהתנצל עצמו בשעתו על דבריו, אמרתי להעתיק דבריו הקדושים ככתבן, וז"ל:

אמר משה בר נחמן ז"ל פן יחשדני שומע בהזכירו מקצת דברים שלא בשם אומרן. כעוסק בהן שלא לשמן. אני מנצל את עצמי כי לא כוונתי לשתמן ולהעלימן. שמן הידוע שדברי ודברי רבותי ואנא דמן ואוריתי דמן. ודבריהם בפי כדבש למתוק ולמן. ואף כאשר לבי מגמגמן ידעתי כי נימוקן עמן. אבל יש אשר קולמוס הראשונים סתמן. ועתה נעלם טעמן מעיני תלמידי הזמן. וחכמים הצרפתיים אספו רובן אל עמן. הם המורים הם המלמדים הם המגלים לנו נטמן. ואף גם זאת צריכות עוד נגר והולם להולמן ומעשה ידי אומן. והצריכות לפי דעתי אל אמן. אספתי אותן כפי יכולתי אל מקומן. ויש לנו בזה תועלת להועיל תועלת גדולה או קטנה, כי אם לא יהי בדברינו רק השנות הדברים, לא הפסדנו טרחנו ועמלנו אצל היודע ועד הנאמן. אולי יישר בעיניו וימצא בהם דבר נכון או מזומן. כי טוב ומטיב הוא ורחמן. יזכנו ברוב רחמיו לספק צרכן ולהשלימן. וישים חלקנו עם העוסקים במצותיו ובתורתו לשמן אמן ואמן, עכ"ל.

העתיקתי אות באות, ואם גדול הראשונים התנצל שאם רק השנות הדברים יהי בדבריו לא הפסיד התנצלות רבינו הרמב"ן הוא תורה שלימה שלנו, ואם לא עשיתי יותר רק לשנות הדברים הישנים ולחדשם, בבחי' בכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים, די לי בזה שזכות רבינו יגן עלי, ואם זכיתי באיזה מקומות אולי לכוין לבאר דבריו הקדושים אפילו רק במקצת, תהא זה שכרי שבעת הקץ הימין שאעלה ואחזור את נשמתי למי שנתנה, אולי ימליץ רבינו טוב בעדי ויצא לקראתי. והשי"ת יזכני לשוב בתשובה שלימה ולעבדו בלבב שלם, והאר עינינו בתורתו ודבק לבנו במצותיו ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמו למען לא נבוש ולא נכלם לעולם ועד, ונהי אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה ולא ימוש ספר התורה הזה מפינו ומפי זרעינו.

ומודה אני לפניך ה' אלקי על כל החסד אשר עשית עמדי מעודי עד היום הזה, מבין המתים מן אוישוויץ ובוכענוואלד הוצאתי, מחרב ומרעב הצלתי, ומשאר ארבע מיתות ב"ד פדיתי, ויהי ה' אלקינו עמנו כאשר הי' עם אבותינו אל יעזבנו ואל יתשנו. ואילו פי מלא שירה כים ולשוני רנה כהמון גליו ושפתותי שבח כמרחבי רקיע, דיו אלו ימי וכל מי כנישותא, אין אני מספיק להודות לך ה' אלקי על כל הטוב אשר עשית עמדי, ובפרט שזכיתי ב"ה וב"ש להוציא לאור כמה חי

משנה פתשגן הכתב הלכות

תורה, ועכשיו ספרי הדל הזה. והנני מבקש מאתכם ידידי ה' וידידי נפשי לומדי התורה, שימו לבבכם לדברי רבינו ואגרת התשובה הזאת נקבל עלינו לשוב בתשובה שלימה, ובזכות זה נזכה לביאת גואל צדק בב"א.

דברי ידדכם וידיד נפש כל חי אוהב נפש לכל אישי ישראל ובפרט לבני תורה ויראי ה' אסקופא הנדרסת בפני עובדי ה' באמת ובתמים כל הימים בלב ונפש,

משנה הקטן

עשי"ק לסדר עלה נעלה וירשנו אותה

אגרת התשובה

עם פתשגן הכתב

(א) אחרי ה' אלקיכם תלכו, ואותו תיראו, ואת מצותיו תשמרו, ובקולו תשמעו, ואותו תעבדו, ובו תדבקון (דברים י"ג ה').

תיראו, לפמ"ש הרמב"ם בפיה"מ (אבות פ"ה) שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שלמד בטורח עמל ויראה ומן המלמד, אבל

קריאת התענוג והמנוחה אין בה תועלת ואין קיום לה. וע"ז אמרו ודוק מרה בתלמידים. ובקהלת סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא. וע"ז אמר המלך שלמה אף חכמתי עמדה לי תורה שלמתי באף היא שעמדה לי.

(א) אחרי ה' אלקיכם תלכו וגו', י"ל שהרי באצרהם כתיב (בראשית כ"ד מ') ה' אשר התהלכתי לפניו וצפ' ויחי (מ"ח ט"ו) ויצרך את יוסף ויאמר האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו וגו' וצפ' נח אלה תולדות נח וגו' את האלקים התהלך נח ופרש"י ובאצרהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו נח הי' צריך סעד לתומכו אבל אצרהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו א"כ המעלה להלך לפניו ולא לאחריו וצדוד כתיב לעירה השחר ולא השחר מעוררני, וי"ל לפמ"ש הרמב"ם צפק"מ עה"פ חנוך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו דמתחילה צריך לחנך לעבוד מיראה, ולשם קבלת שכר ועונש, כקטן שנותנים לו משחקים וכיוצא בו שלמוד תורה וכשזקין ויזין האמת כי טוב ה' לא יסור ממנו ויעבוד ה' מאהבה ולא על מנת לקבל פרס וז"ש אחרי ה' אלקיכם תלכו ואותו תיראו דמתחילה תלכו אחריו מחמת יראת העונש ואת מצותיו תשמרו, ואחר שמתלכו אחריו מחמת יראה ע"י קיום המצות ואותו תעבדו וזכו להיות צו מדבקון מחמת אהבה צבחינת ואתם הדבקים צה' אלקיכם חיים כלכם היום. ובזה מובן ההמשך מי לא ייראך מלך הגוים וגו' כי באמת מלכי הגוים וחכמיהם וכל מלכותם אין עובדים אלא מחמת יראה אבל בני ישראל עובדים מאהבה, וסיים סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור והיינו עובד מחמת יראה כי

(ב) מי לא יראוך מלך הגוים, כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך (ירמי' י' ז'). סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם (קהלת י"ב).

מאין כמוך. לפמ"ש כי לה' המלוכה ומושל בגוים ואמרו הממליך מלכים ולו המלוכה, שהגם שהמליך מלכים מ"מ המלוכה לו לברו הוא שהוא מלך מלכי המלכים הקב"ה.

זה כל האדם כלומר כי עובד מיראה זה מדת כל האדם, וראיתי בני עלי' והמה מועטים ואפילו הגוים, והאדם כולל אפילו גוים כמבואר בחוס' יצמוח (ס"א ע"א) בשם ר"ת, אבל לעובדי ה' העבודה מאהבה ולהלך לפניו ודהמע"ה אמר אעירה השחר ועיין טור א"ת סי' א' ולא השחר מעוררני.

(ב) מי לא יראוך וגו' נראה לפמ"ש ז"ל (יומא פ"ו ע"ב) חניא הי' ר"מ אומר גדולה תשובה שצביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם כולו, וכחז הרמ"ע מפאנו הטעם כי ישראל ערבים זל"ז וכל זמן שיש חטא בעולם הרי הוא ערב לו ויש לו חלק בחטאו, וא"כ ע"כ צריך למחול גם לחזירו כיון שלו צריכים למחול וא"א מפני חטא חזירו. וא"כ ע"כ יחיד ששז מוחלין לו ולכל העולם כולו. אלא דהמינת בישראל, בישראל ערבים זל"ז, אבל לכל העולם כולו אין ישראל ערבים צביל העכו"ם, ואפילו על גוים כתבו החוס' דאין לנו ערבות, וא"כ אמאי מוחלין לכל העולם נהגם ש"ל דהכוונה על ישראל].

ונראה דבאמת יחיד ששז בכל כמו מעביר רוח טומאה מן העולם כולו ומכניס הרהור תשובה בכל העולם, ובתפלה ובכן תן פחדך ה' אלקיני על כל מעשיך ואימתך על כל מה שבראת ויראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים וכו' ושמן נורא על כל מה שבראת, ופשוט דהכוונה צין ישראל ולהבדיל העמים, וע"ד שאמר הנביא ועבדו כולם שכם אחד, ובגמ' ברכות (ל"ה ע"ב) ת"ר ואספת דגן מה ח"ל, לפי שנא' לא ימוש ספר החורה הזה מפיק יכול דברים ככתבן, ת"ל ואספת דגן הנהג זה מנהג דרך ארץ דברי רבי ישמעאל, ר"ש בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקולר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורה בשעת חרוח חורה מה תהא עליה, אלא בזמן בישראל עושין רזונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנא' ועמדו זרים ורעו לאנכם, ובזמן שאין ישראל עושין רזונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עממן שנא' ואספת דגן וגו'.

ג) יראת אלקינו ישתבח שמו לעד יסוד התורה ומקור כל המצות והאזהרות והמוסרים, שנאמר (משלי י"ד כ"ז) 'יראת ה' מקור חיים לסור ממוקשי מות.

יראת אלקינו ומקור כל המצות, דכל המתירא מהו, אבל הקל בדעתו להיפך. ומה"ט נראה דנשים פטורות מהרבה מצות כי נשים דעתן קלות והאלקים עשה שיראו מפניו. ובגמ' ברכות אמר ריב"ז לתלמידיו ולואי שיהי' מורא שמים עליכם כמורא כשר ודם. כי כשאדם עושה בעיריה, אומר ולואי שלא יראני אדם, ואמנם קוב"ה מלא כל הארץ כבודו, ואינו מתירא שרואהו עובר על מצותיו.

ולפ"ז אחי שפיר אחרי ה' אלקיכם תלכו וגו' מי לא יראוך מלך הגוים, שכיון שישראל ילכו בדרכי ה' כולם יהיו צבחינת עושין רצונו של מקום, אז ועמדו זרים ורעו לאנכם ויראוך מלך הגוים ויקבלו כולם את עול מלכותך. וזה שאמר סוף דבר הכל נשמע, כי לסוף הכל נשמע כי מוחלין לו ולכל העולם כולו ואפילו אוה"ע ישמעו ויראו את ה'. וזה ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם, וכמ"ש התוס' יצמות בשם ר"ת דהאדם אפי' אוה"ע ע"י שיראו בני"י ויעשו רצונו של מקום יהפכו כולם לעשות רצונו בלב שלם.

ג) יראת אלקינו ישתבח וכו' עיין משלי י"ד יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות, ובמשנה אבות פ"ב רבי אומר איזה דרך ישרה שיצור לו האדם, ובגמ' שבת ל"א ע"א אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו ביה ע"ל, מכריז ר' ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותריא לדרתא עבדי, ופרש"י יראת שמים דומה לפתחים חיצונים שדרך להם נכנסים לפנימיים כך אם ירא שמים הוא נעשה חרד לשמור ולעשות ואם לאו אינו חש לתורתו ע"כ. ואמר רב יהודה לא ברא הקב"ה את עולמו אלא כדי שיראו מלפניו ר' סימן ור"א הו יתבי חליף ואזיל ר' יעקב בר אחא א"ל חד לחבריה ניקו מקמי דחיל חטאין הוא א"ל אידך ניקו מקמיה דגבר בר אוריין הוא א"ל אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את בר אוריין, כלומר את מיעטת בשבחו דא"ר יוחנן משום ר"א אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנא' ועתה וגו' כי אם ליראה וכתיב ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וגו' ופרש"י יחידה היא היראה בעולם ע"כ.

ואמר שהוא מקור חיים לסור ממוקשי מות לפמ"ש ריב"ז (ברכות כ"ח ע"ב) בשעת פטירתו לתלמידיו שזכה אילו לפני מלך צדק ודם היו מוליכין אותו שהיום כאן

(ד) ומצוה נאה, וחומה נשגבה גדולה ובצורה עד שמים, אשר לא תמוש כל היום מכל נפש אדם יראת שמים, כמו שנאמר (משלי כ"ג י"ז) כי אם ביראת ה' כל היום. ויזרח שמש היראה על הנפש ועל כל מצפוניה, למשול ביום ובלילה ברעיוניה. וזה הדבר יסוד הנפש, שנאמר (ישעי' מ"ו ח') זכרו

לא תמוש כל היום. ולא אמר בכל עת לפמ"ש לא יחרה ביום שלא יבוא לידי טומאה בלילה והוא מצויה בקלי הדעת. ולכן קאמר שלא תמוש ידאתו כל היום וממילא תהי' ידאתו גם בלילה. ואין מדאין לו לאדם בלילה

ולמחר בקצר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם וכו' ואם ממייתי אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ"כ הייתי זוכה ועכשיו שמוליכיין אותי לפני ממ"ה הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם ואם אדאריי אדארוי אדארוי עולם ואם ממייתי מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחד של גן עדן ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אצכה וכו' והנה כיון שיש שתי דרכים ואפילו מי שלמד תורה הרבה כריב"ז חשב שמא יוליכו אותו לדרך של גיהנם וע"ז אמר יראת ה' מקור חיים לקור ממוקשי מות ולכן אמר גם לתלמידים כשאמרו לו רבינו זכנו א"ל יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם וזככם זיראה כי הוא המקור חיים לקור ממוקשי מות.

(ד) ומ"ש אשר לא תמוש כל היום וכו' כי מצות יראה אינה תלויה בזמן והיא מן המצוות הנוהגות בכל שעה ובכל עת כל היום וגם בלילה על כל מצפוניה למשול ביום ובלילה, והענה לבא לידי יראה אמתית היא הבושה והתנעויות וכמו שאמר ריב"ז לתלמידיו י"ר שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם ואמרו לו תלמידיו רבי עד כאן כלומר דאין זה יראה והשיב להם ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם וא"כ הרי הוא מתבייש ואם תהי' הבושה על פניהם לפני הקב"ה כמורא בשר ודם א"כ יתבייש מהקב"ה לעשות עבירה שהרי מלא כל הארץ כבודו והכל גלוי להקב"ה ואינו מניח בדרך מלעבור עבירה ודרשו ז"ל מלמד שבושה מביאה לידי היראה ומכאן אמרו סימן יפה לאדם שהוא זיישן, ואפילו עבר עבירה ומתבייש מוחלין לו על כל עונותיו.

זאת והתאושו השיבו פושעים על לב. וענין
והתאושו — הוסדר, כמו (עזרא ד' י"ב) ואושיא
יחיטו. ויראה בכל עת אור הבושה על פני האדם
שנאמר (שמות כ' כ') ובעבור תהיה יראתו על פניכם
לבלתי תחטאו. ואמרו חז"ל (נדרים כ' ע"א) זו
הבושה שהיא ניכרת על פני האדם, מלמד שהבושה
מביאה לידי היראה, מכאן אמרו סימן יפה לאדם
שהוא ביישן

אלא מהרהורי היום. ועיין
גרה (י"ג) רב יהודה
אימתא דמרא [הקב"ה]
עליה, דקרי שמואל עליה
אין זה ילוד אשה.

אור הבושה, שפניו יאיר
כרכיב כי קרן עור פניו,
וברש"י בא וראה כמה
גדול כחה של עבירה שער
שלא פשטו יריהם בעבירה
אומר ומראה כבוד ה'
לעיני בני ישראל והבוש
מעבירה יאיר פניו.

ונעתיק כאן דברי רבינו צפירושו על משלי (י"ג ה'): והנה מלאנו זידעת השם
[ארבעה] (חמשה) ענינים זה למעלה מזה הראשון מלאות הש"י שנאמר וידעת היום
וגו' והיא הקודמת לעבודה כענין שנאמר דע את חלקי אצין ועבדהו וגו' (ד"ה א'
כ"ח ט'). והשני עבודת הש"י והזהירות במצותיו והיראה מעבור על דבריו וקרא
ידעת השם כי בזה יודע צנגלה מפעולות כי הוא מאמין בה' ומקבל עליו עול מלכותו.
והשלישית ידעת דרכי ה' וגבורת חסדיו ורוב טובו והתבונן צנפלאותיו וידעת
רוממותו ותהילותיו כפי מה שדעת האדם יכול להשיג ותבונן צמעשה בראשית וכו'.
והרביעית קבלת נפש האדם זכרון האמונה בשם ויחודו ורוממותו כפי מה שהשיג
בהם הנפש ולקחה וקבלה הנפש הזכרון, והיגיעה הזאת בכל עת עד שנאלל מהם על
ידי מורא עיקרית ובושה יסודית לא יסורו ממנה ותגיע מאליה אל הקריבה
והדבקות. והנה זאת המדרגה נקראת צפסוק הזה "דעת חלקים" על כן הזכרה
אחרי היראה כי היא שלמות היראה, וכן מלאנו כי שלמות ידעת השם במדרגה הזאת
שנאמר ונדעה ונרדפה לדעת את השם וגו' (הושע ו' ג') כמו השחר היא ידיעה
מאירה וזכה כן נכון מולאו בלי שום עצומת. ויבא כגשם לנו (שם) תישר ותכשיר
הידיעה הזאת את נפשנו ליראה את השם ולדבקה בו כאשר הגשם יתקן את הארץ
ויראה אותה והולידה והצמיחה, כי מן האפשר שידע האדם ידיעה עליונה ולא תקבל
נפשו זכרון הידיעה ולא יאזיל עליה המורא על ענין המדרגה הזאת על כן אמר "ויבא
כגשם לנו" ובאמת יקרא לזה יודע השם יותר מן הראשונים צהאלל על נפשו המורא
מן הידיעה וזכרון יסודו ושפלות נפשו, ורוממות הש"י כנגד עיניו בכל עת. והנה אם

(ה) את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק תירא ואותו תעבוד.

ומ"ש ואינו דומה העושה

מאהבה לעושה מיראה היינו יראה תתאה, אבל יראת הרוממות יראה עילאה ארובה ע"י שתידיא אותו תעבוד

עברת לפני המלך פעם אחת ואח"כ לא ידעת לורתו אמנם כי תוסיף לראותו תזכור כי היא לורתו כי הוא המלך אשר כבר ראת ויש אחר עבר לפני המלך וזכר לורתו אח"כ, והיא נמלאת במחשבתו וקבל אותה בכח המדמה אשר בו הלל זה מכיר וידע את המלך מן הראשון, על כן מי שקבלה נפשו ידיעת רוממות השם ויראתו על פניו מבלי שיטרוך להכין לבו ולערוך מחשבתו להביאה ברעיונו הוא היודע את הש"י ויגיע האדם אל המעלה הזאת ע"כ נעתק מדבהא"ג.

ומ"ש וזה הדבר יסוד הנפש וכו' נראה דהבושה בא מן הנשמה ולכן המלצין פני חבריו אזיל סומקא וכו' מורא דהנשמה רואה ללאת ממנו ולכן הכלבים עזי נפש הם שאין להם נשמה, ולפי מה שמבואר בספרי קבלה דהמדבר לשון הרע נשמתו מגלגל בכלב עיין רדב"ז במאורות שלכן אמר דוד הלילה מתרצ נפשי ומיד כלב יחידתי שקבל לה"ר ובעלי לה"ר אין להם בושה ולכן אמר כי יראת ה' היא הבושה והוא היסוד הנפש והבן.

(ה) את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבוע. תירא היינו שלא יעבור על מצות ל"ת אותו תעבוד במצות עשה ובו תדבק שלא תפריד מחשבתו ממנו, ואולי ע"ז תקנו והאר עיינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך ויחד לבנו לאהבה וליראה את שמך. וכח הרמב"ן ז"ל יתכן באנשי המעלה הזאת אשר להם מעלת הדבקות שמהיה נפשם גם בחייהם ברור החיים לרורה כי הם צעמם מעון לשכינה כאשר רמו צעל ספר הכוזרי ע"כ. ודרשו רבותינו ז"ל את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ם והמאמר הזה ר"ע אמרו וראוי היה לו לאמרו לפי שהוא מן הנכנסים לפרדס ונכנס בשלום ויאל בשלום ועליו נאמר (שיה"ש א') משכני אחרך נרואה, (רבינו בחיי עקב) ואולי עוד מפני שמיינו בכ"ד אלף תלמידי ר"ע שמתו על שלא נהגו כבוד זה בזה דרש לרבות ת"ם והמתירא מהם ומכבדם כמכבד המצוה עליהם.

ומ"ש ובו תדבק הגם שה' אלקיך אש אוכלה הוא ולא יראנו אדם ומי וכ"ש ובו תדבק וידוע שכל שהאור מתקרב יותר אלל המדורה הרי הוא נמשכת אחר המקור ומיד נכבה הנר ואפילו נר אלל אבוקה כידוע וא"כ זה אפשר ובו תדבק וכו"ל דרשו

תשבע, אם יש בך כל
המדות הללו שאתה ירא
את שמו ועובר ארזו, אז

ובשמו תשבע (דברים י' כ').

בשמו תשבע. שמתוך
שאתה ירא את שמו תהא
זהיר בשבועתך, ואם לאו
לא תשבע (רש"י).

הדבק בדרכיו מה הוא רחוס אף אמה הי' רחוס מה הוא חנון אף אמה הי' חנון, ברם
נראה עוד לפמ"ש ואתם הדבקים בזה' אלקיכם חיים כלכם היום לפי שע"י קיום
המצוות הנמשך ממקור החיות אדם דבוק באין סוף ב"ה ונותנת לו חיים רוחניים
בבחינת ויפח באפיו נשמת רוח חיים ומאן דנפח מעצמו הוא דנפח ולכן רשעים
בחייהם קרויים מתים ר"ל שנתקום מעץ החיים ומשורשם ומקור מחצבתם ו"ש ובו
מדבק וממילא ובשמו תשבע.

וע"ד הקבלה כיון בזה על החכמה דכתיב כי יראת ה' היא חכמה (איוב כ"ח)
ולכבוד החכמה ההיא הנעלמת שהחכמים שבארץ מצינים אותה דרש קן, ודבר גדול
הי' דורש כל אחין שבחורה שיש בכל אחד ענין מפואר ומי חכם יבין כל אלה נבון
וידעם ולזה דייק "אמת" ה' אלקיך תירא.

ובשמו תשבע, כלומר לאחר שיהיו בך כל המדות אז אמה מותר להשבע
בשמו או יהיה ובשמו תשבע מצות עשה לעמים ומונים ידועים שיהיה בזה קידוש
השם כמו שמצינו באליהו וחוני המעגל (רבינו בחיי) ובתנחומא ויקרא ו' אלקי עיירות
הי' לו לינאי המלך וכו' נחרצו בשביל שהיו נשבעין אף שהיו מקיימין אותם. ובש"ע
א"ח סי' קנ"ו הביאו. ועיין פתחי תשובה ח"מ סי' פ"ז סקכ"ב דאיכא איסורא
להשבע, ובמדרש איש כי ידור נדר אמר הקב"ה לישראל הוי זהירים בנדרים ואל
תפרצו שכל הפורץ בהם סופו למעול בשבועות וכל המועל בשבועות כפר ואין לו
מחילה בעוה"ז שנאמר כי לא ינקה (שמות כ"ט) וכמוז אחד אומר (ירמיה ד')
ונשבעת חי ה' באמת במשפט ונדקה א"ל הקב"ה לא תהיו סבורין שהותר להשבע
בשמי כלל. אא"כ יש בכס כל המדות הללו (דברים י') אמת ה' אלקיך תירא אותו
מעבוד ובו מדבק ובשמו תשבע אם יש בך כל המדות הללו אמה רשאי להשבע ואם לאו
אין אמה רשאי להשבע בשמי. ועיין גיטין ל"ה מעשה באדם וכו' לא היו ימים
מועטים עד שמת אחד מצנייה וכששמעו חכמים בדבר אמרו ומה מי שנשבע באמת
כך הנשבע על שקר כל אמת כמה וכמה. ועיין בדרך ישרה על ארחות חיים אות כ"ג
ואות קי"ד, ולקמן בסמוך ס"ק ס"ז ס"ח.

וגילו, הוא מלשונות של שמחה, ובלשון חז"ל גילה רנה ריצה וחדוה. כיון שעובר ה' ביראה הוא היפך השמחה, ולכן אמר

(ו) עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה (תהלים ב' י"א).
עבדו את ה' בשמחה בואו לפניו ברננה (שם ק' ב').

וע"ד הקבלה את ה' חלקיק תירא היא היראה שאין הממשכה משגת ואותו מעבוד היא החכמה וכן מצינו בירושלמי ואותו מעבוד אותו ואת תורתו היא התורה שקדמה לעולם אלפים שנה ובו תדבק היא הבינה כי שם תשובת הנשמות, ובשמו תשבע לשון שבעה ע"ז ויחזו את האלקים ויאכלו וישמו (ועיי'ן רבינו בחיי עקב י כ).

(ו) עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה (תהלים ב' י"א) עבדו את ה' בשמחה בואו לפניו ברננה (שם ק' ב') נראה לפ"מ שאמרו דאגה בלבו וזהלה על פניו שהגם שאסור למלאות פיו בשחוק בעוה"ז ובפרט לאחר החורבן שרץ להצטער ולהתאבל על גלות ישראל ועל גלות השכינה מ"מ זהלה על פניו ולעולם יראה פנים שוחקות וסבר פנים יפות וזה עבדו את ה' ביראה ואעפ"כ גילו ברעדה, ואמר החכם ולשמחה מה זה עושה וסתר דבריו וכתב ושבתתי אני את השמחה ודרשו ז"ל (שבת ל' ב') ושבתתי אני את השמחה וזו שמחה של מצוה ולשמחה מה זה עושה זו שמחה שאינו של מצוה ללמוד שאין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עללות ולא מתוך שחוק וקלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה ובגמ' ברכות (ל' ב') ר' ירמי' חזייה לאבדי דהוה דת טובא אמר ליה בכל ערב יהיה מותר אמר ליה אנא תפילין מנחנא ובמצוה מותר ורץ לשמוח ובתורה תחת אשר לא עבדת את ה' חלקיק בשמחה.

ובספר חסידים בהקדמה בתנאי המלות בתנאי הרביעי השמחה גדולה המצוה דכל מצוה שתזדמן לו דורנא הוא דשדיר ליה הקב"ה ולפי רוב השמחה יגדל שכרו וכן גילה האר"י ז"ל לאיש סודו שכל מה שהשיג שנפתחו לו שערי חכמה ורוח הקודש בשכר שהי' שמו בעשיית כל מצוה שמחה גדולה לאין תכלית ואמר דהיינו דכתיב תחת אשר לא עבדת את ה' חלקיק בשמחה ובטוב לבב מרוב כל פי' מרוב כל מיני תענוג שבעולם ומכל זהו ופז ואבנים טובות ומרגליות. ואם חטא ח"ו ונפשו עליו עגומה ומתחרט וצוכה על עונותיו ואפ"ה ישמח שוכה להכיר בחטאו ולשוב לה' חלקיו ושב ורפא לו ויעשה תשובה בשמחה ולא בעצבות כי הוא מעשה יצר ובתורה לאחר שהתודע יוסף לאחיו ולוזה אותם אמר להם ועתה אל תעצבו שלא יהיו בעצבות

(ז) והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, והגדתם לבניכם לאמר העבודה היא שאנו חייבים להיות עבדי ה'.

עבדו את ה' ביראה וגילו ברעה. ובקרא גילו ושמחו בה, ועוד גיל וגיל אבי צדק.

עבדי ה', לאהבה אותו וליראה אותו כל הימים.

כי ידע שחרה להם מאד וחרטו על מה שעשו וזוה להם שלא יהיו צעצוע חלא בשמחה. ובגמ' מענית (כ"ז א') ר' זרוקא חזאה הוה שכיח בשוקא דזי לפט הוה שכיח אליהו גביה א"ל איכא צהאי שוקא בר עלמא דלתי א"ל לא אדהכי והכי אתו הני תרי אחי א"ל הנך נמי בני עלמא דלתי נינהו אזל לגבייהו א"ל מאי עובדיכו אמרו ליה אינשי בדוחי אןן מצדחינן עליבי פרש"י בדוחי שמחים ומשמחים בני אדם ע"כ. ובצרכא אבינו הוקן שמח זבולון ויששכר צאהלך שכל אחד ישמח בחלקו אז מחול הצרכא. בטא"ח סי' תקפ"א ע"פ המדרש א"ר סימן כתיב כי מי גוי גדול וגו' ר"ח ור"י אומרים איזו אומה כאומה זו וכו' אצל ישראל אינן כן לובשין לבנים וכו' ואוכלין ושותין ושמחים בר"ה לפי שידעין שהקב"ה יעשה להם נס וכן צע"י"כ אוכלין ושותין ואפילו ציו"כ ולקדוש ה' מכוזב זה יו"כ שאין בו לא אכילה ולא שתייה כצדהו כצקות נקיה ועיין עור א"ח סי' תר"י וצד"מ שם ולפי שהוא יום הדין וגילו ברעה. עכ"פ השמחה הוא עבודה מעבדות ה', ופקודי ה' ישרים משמחי לב ולכן הרואה לקיים עבדו את ה' בשמחה יקבל עליו עול תורה ופקודי ה' ישרים משמחי לב ויזכה לשמחת התורה כל ימי חייו.

(ז) והיה כי יאמר אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם וגו'. יסוד היסודות ומקור החיים הנצחיים הוא המלמד את בנו תורה ומצוות ומקרא כתיב (בראשית י"ח י"ט) כי ידעתי למען אשר יזוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו הרי דמכל המצוות ומסירות נפש שמסר להקב"ה לא צחר צאהצחו רק צצביל אשר יזוה את בניו ואת ביתו אחריו וציעקב אבינו כתיב יעקב אבינו לא מת (מענית ה) ופרץ וכי צחנס חנטו וכו' עד מה זרעו צחיים אף הוא צחיים, וצמד"ש עוד צשעת מתן תורה צקש הקב"ה ערבים שישמרו אותו ולא נתראה הקב"ה עד שהסכימו להיות ערבים על שמירת התורה והסכים הקב"ה ליחנה לישראל, ואמר והיה כי יאמרו אליכם בניכם

(ח) יהי שמו מבורך לעולם ולעולמי עולמים אשר ברא כל היצור לעבוד לפניו שכל הנקרא בשמו ולכבודו בראו, ולנו חלק ונחלה בעבודתו יותר מכל הגוים והלשונות אשר הוציאנו מארץ מצרים מבית עבדים להיות לו לעבדים, והעבד חייב לעשות עבודת רבו עיקר מלאכתו, ואם יעשה עבודת עצמו עיקר מלאכתו אין זה מדת עבד, אין זה כי אם רוע לבבו בחזקת עבודת רבו. לפיכך אנו חייבים לעשות עיקר מלאכתנו התורה והמצוות ויראת שמים

כל היצור, הנה כברכת נישואין תקנו שהכל ברא לכבודו, וכרכה לכבוד הנאספין תקנו, ובא לומר שהכל ברא לעבדו, וכאדם הראשון כתיב לעברו ולשמרו. וכיון שבחר בנו להיות אנחנו עמו וצאן מרעיתו לו לעברים, ואמרו אחון ששמע על הד סיני כי לי בניי עברים, לכן חייבים אנחנו לעשות מלאכתו עיקר.

דיוצאי מצרים שראו את העבדות והיו עבדים במצרים לפרעה כמ"ש הכתוב לא את אבותינו כרת ה' את הצרית הזאת כי אמתו אמתנו אלה פה היום כלנו חיים פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש ועוד שם דברים י"א ז' וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ואשר לא ראו את מוסר ה' אלקיכם את גדלו את ידו התזקה וחרעו הנטויה ואת אותותיו ואת מעשיו אשר עשה בתוך מצרים לפרעה מלך מצרים ולכל ארצו וגו' כי עיניכם הראת את כל מעשה ה' הגדל אשר עשה. ולכן והי' הוא לשון שמתה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת.

(ח) יהי שמו מבורך וכו' אשר ברא כל יצור לעבוד לפניו וכו' וצ"ש שהרי כתבו המפרשים דלכן אין מצרכין שעשני ישראל שנחלקו צ"ש וצ"ה עירובין י"ג שתי שנים ומחצה נחלקו צ"ש וצ"ה, הללו אמרו נת לו לאדם שלא נברא משנברא והללו אומרים נת לו לאדם שנברא וכו' נמנו וגמרו נת לו לאדם שלא נברא משנברא ולכן אין לצרך שעשני שנת לו שלא נברא אלא מצרכין שלא עשני גוי דעכ"פ עכשיו שנברא אשרנו שלא עשני גוי וא"כ אין קאמר יהי שמו מבורך וכו' אשר ברא שהוא על דרך שעשני, ועיין צ"ת א"ת הנ"ל.

ונראה דרעיון זה מצינו ברוך הוא אלקינו שנבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים דנמי תקשה שאמר כלשון שנבראנו והרי נת שלא נברא האמנם בגמ' שם אמרו ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ועיין תוס' שם שהקשו ממה שאמר (ע"ז ו') ראו ונחזיק טובה לאבותינו שחטאו שאלמלא חטאו אנו לא באנו לעולם לכך למי שאינו עושה רצון

ומעשים טובים. והוא שאמרו רז"ל באבות דר' נתן (פכ"ח) ר' יהודה הנשיא אומר העושה תורתו עיקר ומלאכתו טפלה עושין לו עיקר לעוה"ב. הנה האיר פתח דברינו במצות היראה והעבודה.

תורתו עיקר, שלומד תורה לשמה שהוא תורת ה' ולא לשם חכמה: ומלאכתו טפלה, כמו טפל בלי מלח כעושה בע"כ.

תורת משה, לפי שמיצט עצמו ואמר לשטן מי אנכי שיחננו לי התורה זכה שקראו תורת משה:

יום א'

(ט) זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב

זכור נח לו שלא נברא אבל הקצ"ה שברא עולמו כל מה שברא זה נברא לכבודו ושפיר ברוך הוא ומבורך, ועיין זוה"ק פ' וירא שהקשו שהקצ"ה יודע עמידות א"כ למה נולד רשע ומי' דכל יצור לולי שיצא ממנו בריה זמן תועלת לכבוד שמים אינו נולד וע"ז נאמר טוב ממנו הנפל ולפ"ז שפיר מוצן יהי שמו מבורך וכו' אשר ברא כל היצור לעבוד לפניו שכל הקורא בשמו לכבודו בראו דאי לאו לא נברא, ומה שאמרו נוח לו לאדם שלא נברא היינו מזד מעשיו המקולקלים ולכן לכל יחיד בעצמו נח לו שלא נברא.

והנה בהגדה אילו הוציאנו ממצרים ולא נתן לנו את התורה דיינו ונמצא דגם זוהי' כבר כבוד שמים בראו כל העולם נסי שמים והוא כל יכול אבל מ"מ אמרו לא היינו אז נצמרים יותר משאר אומות וז"ש אשר ברא כל היצור לכבודו ולנו הוסיף חלק ונחלה בעבודתו יותר מכל הגויים והלשונות וכו' עד אשר בחר בנו מכל העמים ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך, וע"ד זה אמר שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וכו' שהוציאנו ע"מ זה יקנה אותנו לעבדים כמ"ש כי לי בני ישראל עבדים וכיון שעיקר העבודה אשר חפץ בנו ה' הוא ללמוד תורתו מה שזוה חלק אותנו מכל העמים ואמרו בזהויליך מעבדון את אלקים בזה הזה ועכו"ם אסור לו ללמוד תורה ולפיקך אנו חייבים לעשות עיקר מלאכתנו התורה והמצוות ויר"ש כי זוה חפץ בנו ה' אם במקומי תלכו ומצותי תשמורו.

(ט) זכרו תורת משה עבדי וגו' נראה דאחר שרואה שעיקר רצון הבורא צ"ה שבראנו הוא לעשות עיקר מלאכתנו התורה והמצוות הזהירנו לזכור תורתנו שאם

ובגלל הדבר הזה, כלומר בגלל הזכירה בתורה יבוא אליהו זכור לטוב, שע"י שיזכרו יקיימו אותה.

ולא תשא עליו חטא, פ"י דזה נמי בכלל הערבות. דאם ישא עליו חטא הרי הוא ערב שלא יחטא וכ"ש שלא יבוא לידי מכשול ע"י. ולכן סיים ועל הכל לנו להזכיר לחברנו בלשון רכה אשי כהן גדול שמא לא למדת או למדת ושכחת, ואם ישמיע לו בענות לא ישמע לו וישא עליו חטא

על כל ישראל חוקים ומשפטים (סוף מלאכי) הזהירנו הנביא עליו השלום במקרא הזה לזכור התורה והמצוה כי הזכירה מביאה לידי עשיה, כמו שנאמר (במדבר ט"ז מ') למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי. ובגלל הדבר הזה יבוא אליהו הנביא ע"ה כמו שמפורש אחר המקרא הזה שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא. על כן יש לנו להזכיר איש לאחיו ואיש לחבירו, דברי תורת אלקינו יתברך וישתבח בשמים ובארץ.

(י) וכל ישראל ערבים זה לזה, שנאמר (ויקרא י"ט י"ז) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. ועל

למוד ולא יזכור אז ממילא לא תבוא לידי מעשה ואין זה הכוונה. והנה לענין זכרון שכתב זכרו הוא שחייבין לעשות פעולות וראשונה לחזור עלי' וכמ"ס אינו דומה מי ששונה מאה פעמים לשונה מאה פעמים ואחד ובגמ' ע"ז (י"ז) לעולם יגרוס אדם והדר יסבור ומיהו שם שייך קובץ על יד על יד וכו' ואמרו ידעו זה רבן זהא מילתא ועברו עלה ובקרא זכור אל תשכח ואמרו לזה הציבו לכם ציונים כדי להואיל לזכרון וכל השוכח דבר אחד חייב טטאת והוסיף רבינו דלא די צמה שצעמנו זוכר אלא שגם יזכרו לאחרים ולכן לא קאמר הנביא זכור תורת משה לשון יחיד לכל אחד אלא זכרו לשון רבים ולכן יש לנו להזכיר איש לאחיו ואיש לחבירו או מטעם הוכח תוכיח או מטעם דכל ישראל ערבים ובפרט דברים הנכשלים בהם רבים והדברים נעלמים מהם אילו יחנו דעתם יתקיימו התורה לחזק ידים רפות ונכשלים אזרו חיל.

(י"ד) וכל ישראל ערבים זה לזה שנאמר "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" (ויקרא י"ט י"ז) נראה דר"ה להוכיח לנו צ' ענינים א' דכל ישראל ערבים זה לזה ולכן אם ראה ישראל חבירו שעבר עבירה חייב להוכיחו שיחזור בו וישוב לה' ושלא ישוב ויעשנו עוד. ומיהו יש עוד דבר שילמוד את חבירו ויזכרנו המצות ה' קודם שעבר ונכשל בהם שלא יעבור עליהם וזה צריך עוד קודם החטא

הכל לנו להזכיר לחברנו הדברים אשר נכשלים בהם רבים, והדברים הנעלמים מעיני רבים, לחזק בהם ידים רפות, ונכשלים יאזרו חיל.

(יא) כל איש ישראל חייב להניח תפילין בשעת התפלה.

בשעת התפלה, כלומר שיש חיוב לקיים מ"ע שעה אחת ביום והוא בשעת התפלה, אבל יש מצוה להניח כל היום והוא בכלל מצוה קיומית.

וק"ל לרבינו שזה ג"כ נכלל במצות הוכח כיון דכל ישראל ערבים זה לזה מוטל עלינו חוב להזכיר לחברנו הדברים אשר נכשלים בהם רבים ודברים הנעלמים מעיני רבים שלא יכשלו גם הם כמו הרבים ויש צוה תועלת לחזק ידים רפות שמסופק באיזה דרך שיצור לו לחזק ידים רפות, וגם שאם כבר נכשלו יאזרו חיל לשזב לה'. ופי' הוכיח תוכח את עמיתך ולא תשא עליו חטא כלומר שתוכיח אותו עוד קודם שחטא וממילא לא תשא עליו חטא של ערבות שהרי לא יחטא.

(יא) כל איש ישראל חייב להניח תפילין בשעת התפילה, נראה לרבינו חידוש בזה דהגם דמצות תפילין הוא כל היום דבתורה וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפות בין עיניך אכולא יומא נאמרה והי' סברא לומר דמי שלא יוכל לקיים כל היום מצות תפילין א"כ ממילא יפטר מלהניח לגמרי וקמ"ל רבינו דמצות תפילין אינה מצוה אחת ממושכת לכל היום ולמ"ד לילה זמן תפילין כל השבוע ואם לא יוכל לקיימה אז לא עשה כלום כמו ספירת העומר שאם תפסיק באמצע בטל ואבד הספירה כולה אלא מצות תפילין מצוה כל היום ובכל שעה שמיניתן מקיים מצוה חדשה ועיין חו"ס' שבת קל"א ע"א ד"ה ושלי לענין סוכה צינית ומוחה שאם עבר זמנם אין להם חשומין דבכל יום יש חיוב חדש וה"ל לענין תפילין כל שעה יש כאן חיוב חדש וממילא כל שאפשר לקיים יקיים.

ואמר בשעת התפילה עיין ש"ע א"ח סי' כ"ה ס"ד לר"ך שיהי' תפילין עליו בשעת ק"ש ותפלה ור"ל לכל הפחות בשעת ק"ש ותפלה דאמרינן בגמ' כל הקורא ק"ש בלי תפילין הרי הוא כאילו מעיד עדות שקר בעצמו ח"ו ורש"י שם סי' ל"ו ס"ב כתב דמצותן להיותם עליו כל היום אבל מפני שצרכין גוף נקי שלא יפית בהם ושלא יסיר דעתו מהם ואין כל אדם יכול ליזהר בהם נהגו שלא להניחם כן היום ומ"מ לר"ך

כל ליוהר זהם להיותם עליו בשעת ק"ש ותפלה, ורבינו כתב בשעת התפלה כלומר כל זמן התפלה מתחילתו ועד סופו.

לפי שאפשר שיניח אדם תפילין בכל יום בחזרה שעה שירצה ויקיים מצות תפילין ותפלל בלי תפילין ונמצא לא היה קרקפתא דלא מנח תפילין אעפ"כ קמ"ל דחייב להניח תפילין בשעת התפילה, ועיין מש"כ בדרך ישרה על א"ח להרא"ש ליום השבת אוח ד' ועיין תוס' שבת מ"ט ע"א ד"ה כאלישע צעל כנפים, ומיהו התם הזהיר להניח תפילין בכלל שלא היו נוהרים בהם כמ"ש התוס' והסמ"ג אבל כאן האזהרה על שעת התפלה.

כל איש ישראל חייב להניח תפילין וכו' יש לתמוה על רבינו שהתחיל בהנחת תפילין וכבר תמהו כן המפרשים על רבינו הרא"ש בצורחות חיים ליום שבת אוח ד' שכתב שיניח תפילין האמנם כתבתי שם לפמ"ש הסמ"ג סי' ג' שהיו בני ישראל בגלות מתרשלים במצות הנחת תפילין מפני שני טעמים חדא שחששו משום שלא ראוים ושמא יסוחו דעתם ועוד שתפילין צריכים גוף נקי כאלישע צעל כנפים והסמ"ג ז"ל הוכיח אותם כי כל אחד חייב בתפילין ומוזות ושהוא עדות לישראל שהם עבדים למקום והגם שאמרו תפילין צריכים גוף נקי זהו באדם שמיני כל היום אבל בשעת התפלה אין לך רשע בישראל שלא יהא ראוי לתפילין ק"ו מס"ת שהוא מקודש יותר והכל אוחזין בה ע"ש מה שהארכו ועיין תוס' (שבת מט) שנראה ג"כ שלא היו נוהרים במצות תפילין רוב ההמון. ולכן הזהיר רבינו כל איש ישראל חייב להניח תפילין בשעת תפילה כלומר הגם דהמצוה הוא להיות מלוכב בתפילין כל היום מצוקר עד ערב מ"מ בשעת תפילה חיוב על כולם וכל היום כך לאנשי מעשה.

ולפי ששעורא תקן טבילה לבע"ק וכתבו הראשונים ז"ל ורבינו יונה נמי בשיטתא דא דבטלוהו לטבילה זו לתורה משום דלא יכלו לקיימה מ"מ לתפילה לא בטלוהו ולפ"ז היאך יניח תפילין וע"ז חידש רבינו יונה דבע"ק אינו חייב טבילה להיות מניח תפילין ומותר להניח בלא טבילה ולכן אין למנוע בשביל זה מלהניח תפילין ועיין סמ"ג הנ"ל כי יותר חפץ הקצ"ה באדם רשע שיניח תפילין מאדם צדיק ועיקר תפילין נטוה להיות זכרון לרשעים ולישרים בדרך טובה ויותר הן צריכין חיזוק וזכר וחזוק מאותן שגדלו ביר"ש כל ימיהם ע"ש ולפ"ז התחיל בתפילין שהם לזכרון בין עיניך וכו' שעי"ז תהי' תורת ה' בפיך.

(יב) ובעל קרי אינו חייב טבילה כדי להניחן, אלא מותר להניחן בלא טבילה.

כדי להניחן, אבל לא יתפלל בהם אלא טובל ואח"כ מתפלל.

(יג) ומי שאין הדבר נוח לו להניח תפילין בבית

נוח לו, ואפ"ה מוטב שיחפול בציבור בלי תפילין משיחפול בביתו ביחידות עם תפילין.

(יב) ובע"ק אינו חייב טבילה כדי להניחן, נראה כוונתו לפ"מ שמקן עזרא דבע"ק אסור בתורה ותפלה א"כ הי' אסור גם בתפילין וכיון שצטלוהו לט"ע א"כ מותר גם בתפילין אלא דקצ"ע דרבינו יונה ז"ל הוא משיטת הפוסקים דלתפילה לא צטלו טבילת עזרא א"כ היאך יניח תפילין בלי טבילה וי"ל דבאמת הא קמ"ל דכיון שכתב דחייב להניח תפילין בשעת התפילה א"כ בע"ק שאסור בתפילה הי"ל דלא יניח תפילין ולכן קמ"ל דבע"ק אינו חייב טבילה כדי להניחן אלא מותר להניחן בלא טבילה וא"כ יניחן עכ"פ ולא יתפלל עד שיטבול ודו"ק.

(יג) ומש"כ ומי שאין הדרך נוח לו להניח תפילין בבית הכנסת יניחם בביתו לכה"פ ויקרא פרשת ראשונה של ק"ש נראה כוונתו שהוא עלול לנזילות או חולי מעיים וכיוצא בו שחש צבית הכנסת להתקררות אבל הולך להתפלל בלי תפילין, אם יכול עכ"פ להניחם צביתו יניחם לשעה ויקרא פרשה ראשונה של ק"ש עכ"פ ואח"כ ילך לבית הכנסת.

והנה צדו"י הגירסא ומי שאין הדבר נוח לו להניחן בלא טבילה צבית הכנסת יניחם צביתו וצדצרי האגרת תמה עליו דלא מצינו דבר זה, ולפענ"ד הי' נראה לישב גירסא זו לפמ"ש לעיל דעת רבינו יונה דלתפילה לא צטלו טבילת עזרא והנה בספר האשכול מוצא דרבינו אהרן גאון ז"ל כמה שבתות שהיו הציבור מתפללים והוא יושב ודומם ובסמוך כתבנו דכוונת רבינו דמ"מ יניח תפילין הגם שהוא אסור להתפלל ונמצא מי שהוא בע"ק יניח תפילין צבית הכנסת אבל לא יתפלל וע"ז אמר ומי שאין הדבר נוח לו יניח תפילין צבית הכנסת ולא יתפלל שהוא בוש מצנ"א ולא כל אדם הוא ר' אהרן גאון ולכן קאמר דעכ"פ יניחם צביתו לכה"פ ולא יצטל מצות תפילין ויקרא פרשה ראשונה של ק"ש דהגם דס"ל דלתפילה לא צטלו ט"ע ואסור להתפלל אבל פרשה ראשונה של ק"ש הוא בגדר תורה ג"כ וממילא יכול לקרות פרשה ראשונה של ק"ש והבן.

הכנסת יניחם בביתו לכה"פ ויקרא פרשה ראשונה של ק"ש.

(יד) והתפילין צריכין עיבוד לשמן, ושיהיו האזכרות נכתבות לשמן שיזכור הסופר בשעה שכותבן כי האזכרות הוא כותב.

עיבוד לשמן וכו' כי האזכרות הוא כותב, נראה ריש כתיבה לשמה שכותב תפילין בסתם לשם מצות תפילין, וכיון שיושב לכתוב תפילין הרי זו לשמה אף שאינו מכוון בכל כתיבה, אבל באזכרות לא מהני לשמה כזו אלא צריך שיזכור הסופר בשעת כתיבה כי אזכרות הוא כותב.

ומיהו לענין צע"ק אי מותר בתפילין בגמ' סוכה כ"ו ע"ב לימא קסבר ר' יוסף צע"ק אסור להניח תפילין ופרש"י ומיבעיא ליה למיעבד כוומיה שהלכה כמוהו ובאחרות חיים (לוגיל) הל' תפילין סק"ב ז"ל כתב ה' יונה צע"ק מותר להניח תפילין בלא טבילה וכו"כ האשכול ובתשו' הגאונים המשמש מטמו וכו' רוחן אותו מקום ומניח תפילין או ומבטל מתפילין אותו היום ע"כ. ועיין ר"ח סוכה הנ"ל ובשו"ת צשמים ראש סי' כ' כתב דצע"ק אסור להניח תפילין ובכף החיים כתב דלכתחילה נכון לחוש לדבריו וצדיעבד אין לבטל בשביל זה ודו"ק.

(יד) ומש"כ רבינו והתפילין צריכין עיבוד לשמן. הכוונה על העור שהתפילין נעשית הימנו יעשה לשמה וכן הקלף שכותבין עליו הפרשיות. עיין טוש"ע א"ח סי' ל"ב ס"ח צריך הקלף וכו' וצריך שיהי' מעובד לשמו וטוב להוציא בשפתיו בתחילת העיבוד שהוא מעבדו לשם תפילין או לשם ס"ת אבל אם עבדו לשם מזוזה פסול. ואם עבדו עכו"ם פסול ואם ישראל אמר לו לעבד לשמה להרמז"ם פסול ולהרא"ש כשר אם ישראל עומד ע"ג ומסייעו קצת בעבודה. וצריך לסמן העורות אם מניחם אלל העכו"ם. וטוב שיוציא בשפתיו עורות אלו אני מעבד לשם קדושת ס"ת. ונהגו שישראל מניח העורות לחוך הסיד ולדעת הב"ח חיישינן גם לגמרה שיהי' ע"י ישראל עומד ע"ג ולדעת שאר פוסקים אם עושה סימנים בעורות שלא יחליפם די צוה. וצריך שכל הפועלים שיעסקו בעורות יהיו צעט שהישראל מניח העורות בסיד שכולם יעשו ע"ד ישראל. והיכא דאפשר לעשות ע"י ישראל מתחילתו ועד סופו מזה מן המובחר. עיין קה"ס סי' ז' סק"ה. היכא דלא אפשר ע"כ ישים הישראל העורות בסיד ויעשה בהם סימן שלא יוכל העכו"ם לזייף אם מניחם בבית חרושת או בבית עכו"ם ובמקום שיש לחוש להחליף צריך שיחתום המקום. ועיין משנ"ה (ח"י קפ"ד) ומצדק לכאן כל התשובה.

(טו) ולא יסיח דעתו מן התפילין עד שיסלק אותם מעל ראשו ומעל זרעו.

מעל ראשו ומעל זרעו.
משמע דאין לחלק בין
תפילין של ראש לשל יד
לענין היסח הדעת.

יד) ושיהיו האזכרות נכתבות לשמן וכי' ז"צ שלא זכר כלל על התפילין שצריך לכתבן לשמן דהו"ל לומר וצריך לכותבו לשמן ושיהי' האזכרות נכתבות לשמן ועיין ש"ע סי' ל"ב סעי' י"ט וצגמ' גיטין מ"ה ב' ורשב"ג עיבוד לשמה בעי כתיבה לשמה לא בעי (בתמ"י) ואולי כיון שכתב והתפילין צריכין עיבוד לשמן א"כ הכל בכלל לשמו שגם הכתיבה הוא חלק מן התפילין דכלא"ה לא הוא אלא קלף והרי הול"ל והעורות והקלף לתפילין צריכין עיבוד לשמן וצריך לכתבן לשמן ולא הצט הקודש פתח בתפילין כלומר שכל מה ששייך לתפילין והיינו העורות והקלף והכתיבה שזה הכל עושה תפילין צריך להיות הכל לשמה וזה הכל בכלל עיבוד ועשי'. אלא שהוסק דהאזכרות יהיו נכתבות לשמן ולא די בשמן שכוון בשעת עיבוד העורות וכתיבת התפילין אלא צריך שיזכר הסופר בשעה שכותבן כי האזכרות הוא כותב. ונראה דבא להוציא משיטת הפוסקים דאם כוון באזכרות שלו לא ככתבים לשמן פי' שהודה שכתב כל ה"ס"ת על כוונה אחת ולא כוון באזכרות שהוא כותב האזכרות ואפי' דבאמת ס"ד דנאמין ליה שהרי לא עשה עצמו רשע אלא כשוכח שכתב כל ה"ס"ת לשם ס"ת ולא נתכוון באזכרות לשמה מיוחד לשם אזכרות ולכן ס"ל שצריך שיזכר הסופר זו אזכרות הוא כותב. אבל צהא דצריך לכתוב תפילין כולן לשמן לא פליג בזה על כל הפוסקים כנלפענ"ד.

(טו) ולא יסיח דעתו מן התפילין מנחות ל"ז ב' חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה ק"ו מציק ומה ציק שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מנחו תמיד שלא תסוח דעתו ממנו תפילין שיש בהן אזכרות הרבה כל אחת כמה וכמה, והובא בטוש"ע א"ח סי' כ"ח ועיין יומא ו' ע"א ושבת י"ב ע"א.

ולא ביאר רבינו מה כוונתו בהיסח הדעת זו ונחלקו בו רבותינו וז"ל יש אומרים שאסור להסח דעתו כלל וכלל אלא צריך בכל רגע לזכור שיש עליו תפילין ויש אומרים דלא נקרא היסח הדעת רק כשעומד בשחוק או בקלות ראש (הר"י והרא"ש) או שמטריד דעתו כ"כ לצרכי הגוף עד שלבו פונה מי"ש מחמת טרדתו (כ"מ מהרמז"ס פ"ד מה"ת) אבל כשעומד ביראה ומתעסק בצרכיו אע"פ שעוסק

(טז) ויניח של זרוע תחילה ואחר כך של ראש.

ראח"כ, ובדיעבד שהניח
ש"ר וראח"כ ש"י א"צ
לחזור ולהניחם.

במלאכתו ובאומנתו ואין דעתו על התפילין ממש אין זה היסח הדעת שאל"כ איך יכול לילך בתפילין כל היום, ומצוה מן המוצחר שלא להסיח דעתו מהן כלל זולת בשעת ת"ת ותפילה ש"ע הרב האר"י. ובגמ' (ברכות ל' ע"ג) אביי היה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא צדח טונא אמר וגילו ברעדה כתיב אל אנא תפילין מנחנא וכן אמר ליה ר' ירמיה לר' זירא, ואולי דעת רבינו דלכן סמך הא דלא יסיח להא שפריך לזכור האזכרות כלומר שיזכור תמיד וכדעת הר"י ז"ל ונ"ע.

עוד העלה דאסור להסיח דעת עד שיוריד אותם בין מעל ראשו ובין מעל זרועו ולא כאותם שטועים דכיון שמסלקין של ראש מותר כבר להסיח דעת וכן ראיתי רבים כשרוצים לדבר דברים של מה בכך או דברים בטלים אוחזים השל ראש בידם או מסלקים אותו ואח"כ מחזירין דאסור להסיח עד שיסלק תרוייהו של ראש ושל יד. (טז) ויניח של זרוע תחילה וראח"כ של ראש. הוא מקרא מפורש וקשרתם לאות על ירך ואח"כ והיו לטוטפות בין עיניך ובש"ע א"ח סי' כ"ה בתחילה יניח תפילין של יד ואח"כ תפילין של ראש ואם פגע בשל ראש תחילה יעבור על אותו מצוה ויניח ש"י תחילה כיון שקדימת של יד לשל ראש הוא מה"ת (ש"ע הרב) ועיין ט"ז סק"ה.

ונחלקו האחרונים אם טעה והניח של ראש תחילה ואח"כ של יד אריך להסירם ולחזור ולהניחם או שכיון שכבר עבר יתפלל, ומרן בשו"ת זי"ש (א"ח סי' כ"ג) כתב דא"צ כיון דחייב הנחת תפילין בכל שעה א"כ לאחר שיסלק אותם לא יתקן על העבר דאומה הנחה כבר לא הניח כתיקונו ומה שיניח עכשיו הוא הנחה חדשה שחייב עכשיו להניח תפילין בכל שעה וא"כ ליכא כאן תיקון והוא אמת ויציב ועיין תוס' שבת קל"א ע"א מה בין מילה לתפילין וסוכה ודו"ק.

ולגודל החשיבות של מצות תפילין נעתיק כאן קצת הלכות וגם טעם למצוה זו. מצות עשה על כל זכר מישראל להניח תפילין של יד בכל יום מימות החול במקום גבוה של זרועו, בעצם שבין האציל ובין בית השחי והוא ידוע בכל ישראל (רמב"ם פ"ד מהל' תפילין ה"ב, א"ח סי' כ"ו סע' א'). ואריך על היד נגד הלבוש וקושרן שם וכורך ו'

כריכות על הזרוע וג' כריכות על האצבע האמצעי (א"ח שס סע' ח'), ואסור להיות
דבר חוץ בין היד להתפילין (שס סע' ד'). היה לו מכה על זרועו, יניחם על סמרטוט
דק (שס סע' ה' ומג"א סק"ו). שצר ידו ויש לו גבס לא יניחם על הגבס כי אין זה על
יד, אלא יניח תפילין של ראש. ונריך לכסותן לכתחילה, נקרע הבית יד ונראין התפילין
אין לחוש (שס סע' י"א ומג"א ס"ק כ"א). איטר יד מניח תפילין צימין כל אדם. הי'
שולט בשתי ידיו מניח בשמאל כל אדם (רמב"ם שס ה"ג, א"ח שס סע' ו'). ותפילין
של יד אינו מעבד לשל ראש לפיכך אם אין לו אלא אחת מניח זה שיש לו (רמב"ם שס
ה"ד, א"ח סי' כ"ו סע' א'). על התפילין של יד מצרך להניח תפילין, ואסור לספר בין
תפלה לתפלה (רמב"ם שס ה"ו, א"ח סי' כ"ה סע' ט'), ואפילו לענות אמן
שצדקושה אסור קודם שיניח ש"ר (א"ח שס סע' י') ואפי' אמן אחר מניח תפילין
אחר לא יענה (ע"ש צבאה"ט ושע"ת ס"ק י"א). מניח של יד ואח"כ של ראש,
וכשחולץ חולץ של ראש תחילה (רמב"ם שס ה"ה, א"ח סי' כ"ח סע' ז'). מנותן ציום,
וזמן הנחתן משיכיר את חזירו הרגיל עמו קצת מרחוק ד' אמות (רמב"ם שס ה"י,
א"ח סי' ל' סע' א'). וחייב למשמש בהם תמיד שלא יסיה דעתו (רמב"ם שס ה"ד
א"ח סי' כ"ח סע' א'). ואסור לישן בהם (רמב"ם שס ה"ו), חולי מעיים פטור מן
התפילין וכן מי שלא יכול להעמיד עצמו שלא יפיח בהם. קטן היודע לשמור תפילין
אציו מתנכו (רמב"ם שס ה"ג, א"ח סי' ל"ז סע' ג'), וצומן הזה נהגו שלא להניח
לקטן להניח תפילין. ונריכין גוף נקי (רמב"ם שס ה"ו, א"ח שס), ומיהו אפילו
טמא או בעל עבירות מחויב בתפילין, ובלבד שידע להזהר שלא יפיח בהם, ואולי
בזכות מנות תפילין ישוב מדרכו הרעה ויטהר מכל גוליו. ואין לוקחין תפילין אלא מן
המומחה וירא שמים (א"ח סי' ל"ט סע' ח'). ושמונה הלכות יש בתפילין וכולם הלכה
למשה מסיני, שיהיו מרובעות וכן תפיר', צבית של ראש יהיה צורת שי"ן מימין
ומשמאל, לכרוך הפרשיות צמטלית, לכרוך בשערות על המטלית, לחפורן בגדידן,
לעשות להן מעברתא שתעבור הרצועה צמוכה, רצועות יהיו שחורות, שיהא הקשר
צורת ד' (רמב"ם שס פ"ג ה"א, א"ח סי' ל"ז). ועוד דינים מפורטים בש"ע (סי'
ל"ז). ועיין סמ"ג עשין ג' בשנת תתקל"ו קבלו אלפים ורבעות מנות תפילין מזוחות
וצלית ע"ש. ומנהו זו גדולה היא והמצטלה עונשו גדול והוא קרקפתא דלא מנת

(יז) וכשמניח תפילין בראשו יניחם במקום שער ולא במצחו שהוא מקום שאין בו שער.

במקום שער, ולא אמר על השער רעל המקום הקפדה, ומי שאין לו שער מ"מ כיון שהוא מקום שער לכל אדם מניחן שם.

תפילין וכלל פושעי ישראל הוא (א"ח סי' ל"ז סע' א'). וכל המקיים אותה מקיים ח' עשות, ומאריך ימים דכתיב ה' עליהם יחי (רמב"ם שם פ"ד הכ"ו).

משרשי המצוה מה שמצוה לזכור היום אשר יאלנו ממלכתי מצית עבדים קשורים ברצועות פרעה ובחזק יד הוליאנו ה' ממלכתי והיה זה לאות על ידינו לנו ולבנינו עד עולם כי ישאלו מה לנו זאת. גם כי היות יצר לב האדם רע מנעוריו ובהכרח ימשך אחר התאוה כי כן טבע החומר לבקש כל ההנאות אליו והערב לחכו אם לא שהנפש אשר חננו האל-ל תמנענו לפי כחה מן החטא ולכן נריכס שומרים הרבה לשומרה משכנה הרע פן יקום עליה הגוף ויהרגה אחר היותה בגבולו ומחת ידו, ומאחר כי התאות מקורם המושחת מלב לנו להניח על היד נגד הלב לשעבד בזה תאות ומחשבות לבנו לעבודתו ית"ש, וכן על הראש נגד המח מטעם זה. (מנחות פרק ג — 7, עירובין ל"ה, רמב"ם פ"א מהל' תפילין, סה"מ מ"ע י"ב י"ג, סמ"ג עשין כ"ב כ"ג, סמ"ק סי' קנ"ג, א"ח סי' כ"ה)

(יז) וכשמניח תפילין בראשו יניח במקום שער מנחות ל"ז ע"א, בין עיניך האמור בתש"ר זהו גובה שבראש או אינו אלא בין עיניך ממש, נאמר כאן בין עיניך ונאמר להלן לא תשימו קרחה בין עיניכם מה להלן בגובה הראש במקום שעושה קרחה אף כאן בגובה הראש מקום שעושה קרחה והיינו מקום שער, ונריך שקצה התחתון של התיטורא יהיה מונח על מקום התחלת עיקרי השער במצחו עיין טש"ע א"ח סי' כ"ז ובש"ע הרב סי' 7. ומה שכפל רבינו ואמר ולא במצחו שהוא מקום שאין בו שער לכאורה לומר כיון שכבר כתב יניחם במקום שער ועכ"פ די אם אמר ולא במצחו, ואפשר דבא להשמיענו באלם שיש לו שער על מצחו אעפ"כ לא יניח על מצחו כיון שהוא מקום שאין בו שער לכל אדם. או יאמר למי שנשרו שערות ראשו וגם על הראש אין לו שער וא"כ כיון דנריך דוקא על השער אפשר דאז כבר יניחם אפילו על מצחו דבין כך ובין כך אינו במקום שער וקמ"ל ולא במצחו שהוא מקום שאין בו שער אבל הראש הגם שאין לו עכשיו שער אבל הוא מקום שיש לו שער ודו"ק.

תפילין של ראש מניחין אותו על הראש במקום שמוחו של תינוק רופס (רמב"ם פ"ד מהל' תפילין ה"א, או"ח סי' כ"ז סע' ט') ואריך שיכון שיהא באמצע הראש כדי לקיים בין עיניך (או"ח שם סע' י') ואם לא היה ממש באמצע יאל דמקום יש בראש להניח שני תפילין, ומיהו הכל לפי גודל התפילין והראש (שו"ת דברי חיים, תוס' עירובין). ולא יניחם על מצחו מקום שאין שם עוד שער ואם הניחם לא יאל וצריך ברכה לבטלה, ואריך מאד לדקדק ולהזהיר בזה (עיין ט"ז שם ס"ק י' ובשע"ת). תפילין של יד ד' פרשיות בבית אחד, ושל ראש ד' פרשיות בד' בתים (רמב"ם שם פ"ג ה"ה-ו). ואריך הכל לעבד לשמה הקלף והעורות. שבת ויו"ט לאו זמן תפילין הוא, ובחובה"מ מחלוקת ראשונים ותלוי בזמנה המקומות ואין לן הכרע בזה, והמניחן ומחמיר עכ"פ שלא לברך עליהם לא הפסיד. תפילין של ראש מחלוקת הפוסקים אם לברך עליהם בפני עצמן, ואנו בני אשכנז נמשכין אחר הרמ"א ומצרכים עליהם ואומרים ברוך שם כבוד מל"ו, ויש נוהגין שלא לברך. הפסיק בין של יד לשל ראש לכו"ע מברך עליהם. יש לו מיחוש בראשו או בזמן הקור ואינו יכול ומניח על הסמרטוט דק אין למחות בו. טעה והניח של ראש קודם לש"י א"ל להסיר ולהניח של יד קודם (עיין שו"ת בית שער"א סי' כ"ג). קדר כתיבת הפרשיות, קדש והיה כי יציאך, שמע, והיה אם שמוע. ובסדר הנחתן לבתים נחלקו בו אבות העולם, רש"י ורמב"ם ושמושה רצה ס"ל הנחתן ככתיבתן, ורז שרירא גאון ורז האל גאון ור"ח ס"ל קדש והיה כי יציאך מימין הקורא, וחוזר הקורא ומתחיל שמע והיה אם שמוע, ונהגו העולם כרש"י, ואנשי מעשה מניחין שני תפילין ללא ידי שניהם. טעה והניח של ר"ת וצריך עליהם אם נזכר בעודו בתפלתו מניח של רש"י וא"ל לברך עליהם, ואם הסיח דעתו כבר צריך לברך עליהם. בתפילין לא אמרינן קליטה כמי שהונחה דמיה (בית שער"א סי' כ"ד). ונוהגת מנהג זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ומעיקר הדין מצותן כל היום ובעונ"ה לפי שאין אנו יכוּלִין לשמרן כל היום בקדושה מניחן בשעת התפילה ויוצאין בהם.

משרשי המנהג מש"כ בשל יד, אלא שהשל יד לך לזאת והשל ראש לאחרים לזאת כמה שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. וכתב הרמב"ן פ' בא כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר וזה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו ונעתיק הדבר אל בנינו, וצנייהם לצנייהם

יח) והמקיים מצות תפילין סופו לקיים כל התורה לפי שהוא מקבל עליו במצוה זו עול מלכות שמים, ומתוך כך תבוא בלבו יראת שמים לבלתי יחטא, שנאמר (שמות י"ג ט') והי' לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהי' תורת ה' בפיך.

סופו לקיים. צ"ע לשון סופו. ונראה דמיירי במי שהוא מיקל ח"ו בשאר מצות התורה. אעפ"כ אם יקיים מצות תפילין סופו לקיים כל התורה לפי שהוא מקבל עליו עומ"ש. תעין פתשה"ב.

לדור אחרון, והחמיר מאד בענין זה כמו שחייב כרת באכילת חמץ ובעזיבת הפסח, והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באמת ובאותות ובמופתים על ידינו, ועל צין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי בתינו במזוזות, ושנזכור זה צפינו בצקר ובערב, כמו שאמרו אמת ויציב לאורייתא, ושנעשה סוכה, וכן מצות רבות זכר ליציאת מצרים, והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישכחו ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת אלקים. כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחה ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הצורא והשגחתו וגם בנבואה והאמין בכל פינות התורה, מלבד שהודה שחמד הצורא גדול יותר מאד על עושי רצונו שהוציאנו מאמות עבדות לחרות וכבוד גדול לזכות אבותינו החפצים ביראת שמו. ולפיכך אמר הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שכולן מחמדות וחביבות מאד שכלל שעה אדם מודה בהן לאלקיו וכונת כל המצות שנאמין בלבנו ונודה אליו שהוא בראנו והוא כוונת היצירה וכו' ע"ש דברים כלהצות אש.

יח) והמקיים מצות תפילין סופו לקיים כל התורה וכו'. ראיתי להעמיק כאן לשון החינוך מצוה תכ"א וז"ל, ומה שאמרו שתפילין צריכין גוף נקי ואמרו בגמ' מה גוף נקי שלא יפיח בהם אצל אין הענין לומר שצריכין גוף נקי מעבירות או מטומאה כי כל אדם ואפילו טמא ובעל עבירות מחוייב במצות תפילין ובלבד שידע ליהרהר שלא יפיח בהם, ואולי מתוך התמדתו במצות התפילין שמהן הזכרון הגדול במלכות שמים ישב מדרכו הרעה ויטהר מכל גלוליו וחכמים ז"ל חייבונו במצות תפילין לחנך אפי' הנערים הקטנים כ"ז שהגיעו לכלל שידעו לשמור אותן ומוזה יש להבין שדעת רבותינו ז"ל להיות כל אדם מחוייב במצוה זו ורגיל בה כי היא עיקר גדול ושמירה רבה מן העבירות וקולם חזק לעלות עמה להכנס בעבודת הצורא ב"ה.

עומ"ש שלמה, דבהנחת
תפילין לבד מקבל עליו
עומ"ש, הקורא בהן ק"ש
זו עומ"ש שלמה.

יט) ואמרו חז"ל (ברכות ט"ז ע"א) המניח תפילין
וקורא קריאת שמע זו היא קבלת עול מלכות שמים
שלימה, וכל העולם נברא לקבל עליהם עול מלכות
שמים.

ובתוס' ר"ה י"ו קרקפתא וז"ל, אם עוסק בתורה כמניח תפילין דמי דאמר במכילתא
העוסק בתורה פטור מן התפילין ע"כ וא"כ הנחת תפילין עיקר לאינם עוסקים
בתורה והוא פלא ועיין רמב"ן פ' בא קדש לי ודו"ק. והמחמירים בקדושת המזבח
ומניחין לב ההמון בדבריהם מהמעמק זה אולי כוונתם לטובה אבל באמת יש בזה
מניעה לבני אדם בכמה מצות והיא רעה רבה ואם ידעת כי יסמכו הדורשים דרשות
אלו על מעשה שנוכר בירושלמי בחד בר נש דאפקיד גבי חזריה כסא דכספא ולזמן
חזעיה נהליה וכפר ביה וא"ל בעל הכוס לא לך המניח אלא לאילן (תפילין) שצרישך
וכוונתם לומר שיש חילול השם להתחמד בקצת מצות ולהרשיע בקצתן לא כן בימי אני
עם הא"ל ידעתי שאין לדיק בארץ אשר יעשה טובה ולא יחטא ועם כל זה לא נמנעו
מלהתעסק במצות בעת רוח אלקים טובה ילצשהו לעשות טוב כי מי יודע אם יודע
ימשוך בדרכו הטובה עד עת מותו והמות פתאום תבא וכבר למדנו ז"ל מצוה גוררת
מצוה ושכר מצוה מצוה וכל אלה הדברים ומוטרים טובים קדמונו והורנו ז"ל
והמתחכמים להוסיף על דבריהם או לגרוע אינה חכמה ע"ש דברים כלהבות אש.
ונראה דהוה ג"כ דעת רבינו ז"ל שהמקיים מצות תפילין סופו לקיים כל התורה כולה.
ועיין גם בסמ"ג מצוה ג' שהיו בני ישראל בגלויות מתרשלים בהנחת תפילין מפני
טעמים ודרש להם להוכיח כי כל אחד ואחד חייב בתפילין ומזוזות וכו' וכחז"ל, עוד
זאת דרתי להם כי יותר חפץ הקב"ה באלים רשע שיניח תפילין מאדם לדיק ועיקר
תפילין נטוו להיות זכרון לרשעים ולישרים דרך טובה ויותר הם לריבים זכר וחזוק
מאותם שגדלו ציראת שמים כל ימיהם וכו' עיי"ש ועיין דרך ישרה על אורחות חיים
ליום השבת אות ד' שיניח תפילין בכל יום.

יט) ואמרו חז"ל המניח תפילין וקורא ק"ש צפ' היה קורא אמר ר' יוחנן
הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש
ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן (ברכות ט"ז ע"א).
ועיין ש"ע א"ח סי' ל"ו.

(כ) ומי שאינו מניח תפילין יש עליו קרוב לשלש מאות עונשים בכל שנה, והמניחן בכל יום יש בידו זכויות לאין תכלית.

(כא) ואמרו חז"ל (ר"ה י"ז ע"א) פושעי ישראל בגופן כגון קרקפתא דלא מנח תפילין.

זכויות לאין תכלית. עיין פתשה"ב, ונראה דלשון זכויות לאין תכלית כיון שע"י יקיים כל התורה כולה וגם מרובה מדה טובה.

קרקפתא, אדם גדול ותשוב, קרקפתא חזיתי לרישי בני עמודי, פי

אדם גדול וחשוב ראיתי ראשו בין העמודים של ביה"מ (עירובין כ"ב).

(כ) ומ"ש ומי שאינו מניח תפילין יש עליו קרוב לשלש מאות עונשין כל השנה כד"ה הקשה ממנחות מ"ד לכל שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה ולפי חשבון רבינו אינו אלא כעובר בכל יום רק במנחה אחת והניח כ"ע. ומ"ש דאולי כל שאינו מניח היינו לענין זכויות שאין לו זכויות ז"ע שהרי אמרו עובר בשמונה עשה וגם הדגיש בזה. והמיון מנחה תכ"א כתב ועובר ע"ז ואינו מניח תפילין בטל שמונה עשה שהרי כד' פרשיות נזה הכחוב על התפילין של יד ושל ראש. גם רש"י מנחות בשמונה עשה ד' פרשיות יש בהן ואכל חדא קיימי תרי עשה ל"א וכו' וכ"כ הרמב"ם פ"ד מה"ת הכ"ו וכל שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה וכו' וכ"כ הסמ"ג עשין ג' וכלשון זה כתבו כמעט כל הפוסקים.

ואשר נראה לפענ"ד דגם רבינו לא פליג על שאר פוסקים דכל שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה בכל יום ומה שכתב דיש עליו קרוב לשלש מאות עונשין בכל שנה הכוונה שבכל יום יש לו עונש אחד על שלא הניח באותו היום תפילין ואותו העונש הוא עונש על שמונה עשין שעבר עליהן וכיון דהעונש עובר התפילין לכן קורא לכל יום עונש אחד אבל העונש הזה הוא בשביל שמונה עשין ואח"כ שפיר יש לו קרוב לשלש מאות עונשין בכל שנה וכל עונש ועונש הוא עונש גדול של שמונה עשין וזה לפענ"ד ברור בדברי רבינו ופשוט.

ומ"ש דהמניחן בכל יום יש בידו זכויות לאין תכלית, נראה כיון דבכל רגע ורגע שהתפילין עליו מקיים שמונה עשה, עיין תוס' שבת קל"א ד"ה ושין מה בין סוכה לניח ומזוזה למילה וה"ה נמי תפילין וא"כ יש בידו זכויות לאין תכלית ופשוט ודו"ק. כא) דלא מנחא תפילין מעולם, כן הוא דעת הרי"ף והרמב"ם פ"ג מהל' משונה ה"ה דקרקפתא הוא דוקא שאף פעם בחייו לא הניח תפילין ועיין פר"ח

(כב) וכל המתעטף בציצית קדושתו כפולה מחבירו, שנאמר (במדבר ט"ז מ') למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלקיכם. וכן אמרו חז"ל בספרי, והייתם קדושים מלמד שהציצית מוספת קדושה.

פ"א בעל גולגולת גדולה, עיין רש"י וערוך (ערך קרקף).

והייתם קדושים, רהמניה תפילין סופו לקיים כל התורה, וכדי שתהיי בקדושה יתעטף בציצית דהוא מ"ע והייתם קדושים לאלקיכם.

ודעת הרא"ש והסמ"ג ור"ת דאפילו הניח תפילין והפסיק מלהניחם משום דמנות תפילין צויה עליו הרי זה בכלל קרקפתא, ואולי היכא דהמנוה צויו עליו גם רבינו מודה דאפילו הניח תפילין מ"מ כיון דהמנות צויות עליו לא גרע מתוהה על הראשונות דאכד גם מה שעשה למפרע; ולולי דמסתפינא הו"א דגם ר"ת והרמב"ם לא פליגי דלשון הרמב"ם ז"ל הוא כך הבינונים אם הי' בכלל מחנה עונות שלהם שלא הניח תפילין מעולם דנין אותו כפי חטאו ויש לו חלק לעוה"ב וכו' והנה כתב סתם שלא הניח תפילין מעולם ולא כתב מחמת שהמנוה צויה עליו אלא דלא איכפת ליה, אבל היכא דהמנות צויות עליו אפשר דגם הרמב"ם מודה דאפילו הניח וכן נראה קצת מהכ"מ שם שהביא דעת הרמב"ם הבינונים וכו' וכתב ר"ת ז"ל דדוקא כשנמנע מלהניחם מחמת שהמנוה צויה בעיניו וכו'. והנה מדכתב וכתב ר"ת דדוקא ולא כתב אבל ר"ת ז"ל כתב או ור"ת ז"ל חולק וכיוצא בו משמע שס"ל דאין הכרח לומר שר"ת חולק על זה וא"כ לעצם דינא פלוגתא בין הפוסקים.

ומיהו ההגמ"י שם אות ב' כתבו בפ"ק דר"ה כתבו החוס' בשם ר"ת דאירי שהמנות צויות עליו ואומר מה תועלת ברצועות הללו אבל אם אין מניח תפילין משום דאין גופו נראה לו נקי ואינו בטוח לשמרה בטהרה כאלישע בעל כנפים אין עליו דין פושעי ישראל והאלפסי פי' כרבינו המחבר מבואר דס"ל דהר"ף והרמב"ם פליגי עם ר"ת והצותר יבחר.

(כב) וכל המתעטף בציצית קדושתו כפולה מחבירו, ז"ע לשון כפולה היל"ל קדושתו גדולה, איברא דע"כ כוונתו לומר כפולה דאי סתם גדולה מה קמ"ל הא ודאי כיון שחבירו לא קיים מצוה זו והוא קיים מצוה מעלתו גדולה מחבירו שאין לו מצוה זו ולאו דוקא מצוה ניצית אלא כל מצוה ומצוה שאם הוא קיים וחבירו לא קיים הוא גדלו מחבירו במצוה אחת עכ"פ וע"כ שפולה דדוקא קאמר, והנראה בזה

דבקר'א כתיב ואחס תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש א"כ כל ישראל כשמוע אל מצות ה' הרי הם נתקדשו להיות גוי קדוש להקב"ה וכל איש ישראל נקראים בכלל גוי קדוש וא"כ במצות ליצית שכתבה התורה שנית למען תזכרו ועשייתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלקיכם ואמרו חז"ל בספרי והייתם קדושים מלמד שהליצית מוספת קדושה א"כ הרי קדושתו כפולה דבכל כתיב גוי קדוש פעם אחת והמקיים מצות ליצית התורה כפלה לקראתו קדוש א"כ קדושתו כפולה מחזירו.

ויש לדייק בזה דבקר'א דאחס תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש א"כ כתב ק על הגוי כולו אבל המקיים מצות ליצית נאמרה קדושה על כל אחד ואחד למען תזכרו ועשייתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלקיכם שכל אחד יהי' לאלקיו ולא סתם קדוש, וזה קדושתו כפולה. ולפענ"ד לפמ"ש בגמ' מנחות מ"ד ע"א מעשה בא"י שהי' זהיר במצות ליצית שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטל ד' מאות זהובים וכו' ואף הוא עלה ליטב ערום באו ד' ליציותיו וטפחו על פניו נשמט ויש לו ע"ג קרקע וכו' אמר לה העבודה שלא ראיתי אשה יפה כמוך אלא מצוה אחת ליונו ה' אלקינו וליצית שמה וכתיב אני ה' אלקיכם שתי פעמים אני הוא שעמיד לפרע ואני הוא שעמיד לשלם שכר עכשיו נדמו עלי כד' עדים וכו' ועיין במהרש"א וחי' הגאונים למה ליצית דוקא עכ"פ נראה דמצות ליצית סגולה להנצל מעריות שהוא קדושה. ועיין דרך ישראל על אורחות חיים להרא"ש אות מ' גדילים תעשה לך וקדש עצמך ומה שהארכתי שם תצטרף לכאן.

ודע שיש לי קצת צ"ע בסידור רבינו שסידר קודם להניח תפילין ואח"כ להתעטף בליצית ואח"כ וחי' לקבוע מזוזה, וטוש"ע סי' כ"ה אחר שלבש טלית מצויינת יניח תפילין מיד ע"ש ס"א וכן במזוזה ע"כ צריך לקבעה בבית קודם שנכנס בבית ובמזוזה י"ל בחז"ל דפטור כל שלשים אלא דא"כ חסר לו בכלל מצות מזוזה בחז"ל עד שלשים יום. ואולי דעת רבינו כהנמוק"י הוצא בש"ע שם דתפילין קודם לליצית, ומ"מ נראה דלשון רבינו באמת הוא כלשון הגמ' מנחות מ"ג ע"ב רבי אליעזר בן יעקב אומר כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וליצית בבגדו ומזוזה בפתחו הכל בחיזוק שלא יחטא שנאמר וחוט המשולש לא במהרה ינתק, עכ"ל. והנה לשון חז"ל ע"ד רבינו הוא.

(כג) וצריך שיהו החוטין שזורין. ושירחיק מקום הנחת חוטי הציצית משפתי הטלית מזה ומזה כמלא קשר גדול. ויזהר שיהי' בתוך שלש אצבעות.

משפתי הטלית. כלומר דכתורה על כנפי בגדיהם כתיב. ועד שלש אצבעות מן הקצה נקרא כנף.

איברא דא"כ ע"כ אינו כסדר לבישתן דהרי מפילין ש"י ודאי קודם למפילין של ראש וכמ"ש לעיל דאפילו לעבור עליהם נמי מש"י קודם וא"כ ע"כ כוונת ראב"י רק גל המצות ומתחיל מסיפא לרישא כל שיש לו מפילין בראשו שהוא האחרון ומפילין בזרועו שהוא קודם וליצית על בגדו שהוא קודם למפילין ומוזזה בפתחו שהוא קודם לכל וכן הוא הסדר כנלפענ"ד.

ודע עוד דמקום יש כאן להזכיר שיש מנהג על כל אדם להניח טלית ומפילין בצימו דוקא שהרי אמרו ז"ל הני חלת מפילין בראשו וליצית בבגדו ומוזזה בפתחו והנה הני חלתא נריך להיות שלא יהא נכשל ח"ו בחטא ובגמ' עוד שם שבע ציזים הללמך על משפטי דקקן ופרש"י מפילין בראש ובזרוע הרי שמים וארבע ליציות ומוזזה הרי שבע והם כולם בצימו וא"כ מכאן שעכ"פ ילבוש אדם טלית ומפילין בצימו ועיין ש"ע א"ח סי' כ"ה מחלוקת בסע' ב' והרובה ללאת ידי כולם ילבוש טלית קטן בצימו קודם הלביחו לביהכ"נ ואח"כ יניח מפילין מיד ג"כ בצימו קודם הליכתו לביהכ"נ ואז ילך לביהכ"נ לבוש בליצית ומוכתר בתפילין וכתב הרמ"א והעולם נהגו להתעטף אף בטלית גדול בצימו קודם הנחת מפילין ואח"כ מניח מפילין והולך לביהכ"נ ובמקומות שנכרים מניין ברחוב אין מתעטפין בטלית גדול עד בואו לחצר ביהכ"נ ועיין מג"א שם סק"ה ובנמוק"י הל' ליצית דהנחת מפילין קודם לליצית ואין המנהג כן ודו"ק.

(כג) ומ"ש וצריך שיהיו החוטין שזורין עירובין ז"ו ועוד מקומות ועיין רמב"ם פ"א מה' ליצית וטוש"ע א"ח סי' י"א ושורין פי' כפולין שיכפלם לאחר הטויה. ושירחיק מקום וכו' מנחות מ"א ע"ב וטוש"ע סי' י"א ס"ט ומ"ש כמלא קשר גדול כ"כ גם הרוקח הוצא צ"י והטור שצריך ליזהר להיות דוקא בתוך שלש אצבעות ומיהו דעת רש"י ורמב"ם וסמ"ג כחצו לא למעלה מג' אצבעות אבל ג' אצבעות בצמזום שפיר דמי ועיין מ"ב ודעת הפוסקים להחמיר.

(כד) וחייב לקבוע מזוזה בכל השערים שבביתו בין בכל החדרים בין בכל העליות אפילו עשרים או יותר. ואמרו רז"ל (מנחות מ"ג) כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בכגרו ומזוזה בפתחו מובטח לו שלא יחטא, שנאמר (קהלת ד' י"ב) והחוט המשולש לא במהרה ינתק.

בכל השערים. אולי אמר שערים ולא מזוזות שבביתו או בפתחי ביתו להוציא דשער בלי דלת פטורה מן המזוזה, קמ"ל בכל השערים.

(כד) ומ"ש וחייב לקבוע מזוזה בכל השערים שבביתו אפילו עשרים או יותר, פשוט ציו"ד סי' רפ"ז ומלאמי לר"ח שהי' לו יותר מארבעים מזוזות ופלא מה שכתב אפילו עשרים ומרי"ל כתב שהיו כמה נוהגין שלא לקבוע אלא מזוזה אחת בפתח אחד וחלק על זה וזטל מנהג זה, ואולי הכוונה מה שכתב כל השערים וכו' דאפילו אין שם ד"א דקיי"ל דבית פחות מד"א פטור ממזוזה מ"מ אס הוא בית שער להכנס בבית חייב כל פתח שיש לו משקוף במזוזה כמ"ש הרמב"ם וז"ש וחייב לקבוע במזוזה בכל השערים שבביתו כיון שהם פתוחין לביתו או לעליות או לחדרים כולם חייבים אפילו אינם גדולים ד"א וז"ע.

(כה) ומ"ש וחייב אדם להתפלל בכל יום וכו' נראה דרעה לומר דחייב להתפלל מן התורה תפילה אחת בכל יום ולכן לא אמר גם חייב אדם להתפלל ג' תפילות בכל יום דרק תפילה אחת מדאורייתא והשאר דרבנן ועיין רמב"ם פ"א מהל' תפילה וסמ"ג וסמ"ק וז"ל הרמב"ם מלות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלקיכם מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפילה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים איזו היא עבודה שבלב זו תפילה ואין מנין התפילות מן התורה ואין משנה התפילה הזאת מן התורה ואין לתפילה זמן קבוע מה"ת ועיין כ"מ שם. והרמב"ן וז"ל השיג על הרמב"ם דליכא מ"ע מה"ת שכבר אמרו חכמים ק"ש דאורייתא תפילה דרבנן (ברכות כ"א סוכה ל"ח). ועיין ש"ע א"ח סי' פ"ט. והמנין מזה תל"ג הציא מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן דצ"ח תפילה דלהרמב"ם מ"ע בכל יום להתפלל עכ"פ תפילה אחת ולהתחנן לפניו יתברך בכל יום והרמב"ן ז"ל תפוש עליו שהתורה לא ציוותנו להתפלל בכל יום וגם לא בכל שבע ולא תיוחד זמן דבדבר כלל ותמיד יאמרו ז"ל תפילה דרבנן והוא כמספק יאמר שהמזוזה להתפלל ולעוק לפני

כה) וחייב אדם להתפלל בכל יום, ואסור לטעום כלום קודם שיתפלל, שנאמר (שמות כ"ג כ"ה) ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה בקרבך — עבודה זו תפלה.

ועבדתם וגו' וברך. כלומר קודם תעבדו את ה' אלקיכם שהוא תפלה כדי שיברך את לחמך ואת מימך ואח"כ תאכל.

הא-ל ב"ה הוא צעת הנרה ח"ו. וסיים החינוך דמי שגר לו ולא קרא אל הש"י בטל עשה זו כדעת הרמב"ן ועונשו גדול מאד שהוא כמסיר השגחת הש"י מעליו ע"ש, והרבה יש לדבר מזה בזמן הזה שאם ח"ו יארע איזה נרה מיד פונים להרופא או לעו"ד וכמעט שוכח שיש מי שמביא הנרה וכמו שאמר דוד המע"ה על שמעי וה אמר לו קלל וכיוצא בזה.

ולפי דעת רבינו נשים נמי חייבות להתפלל בכל יום מן התורה כיון שהוא מ"ע שאין הז"ג והמג"א תמה למה אין הנשים מתפללות בכל יום (ועיין רמב"ם הנ"ל ה"ב ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפילה לפי שהיא מ"ע שאין הז"ג) והמג"א חירץ דיוצאין מה"ת בתפילה כל דהוא שאומרת בצוקר. ומיהו דעת רבינו בסמוך (ע"ט) תהא אשה זהירה להתפלל ערב וצוקר וזהרים.

והנה הכ"מ הקשה למה עוז הרמב"ם קרא דלעבדו בכל לבבכם דמיניה ילפינן מנזות תפילה ולפענ"ד נראה דמקרא דולעבדו בכל לבבכם לא למדו אלא דיש דין תפילה אבל לא ידענו אם זה בכל יום או פעם בחייו או בכל רגע ורגע ולכן דייקו הרמב"ם ורבינו מקרא זה דועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך וגו' כלומר דהא דאמרו לעבדו בכל לבבכם הוא בכל יום כדי שיברך את לחמך ואת מימך ועיין לח"מ שם ועיין ב"ק ז"ב ב' ועבדתם את ה' אלקיכם זו ק"ש ותפילה וברך את לחמך ואת מימך זו קיתון פת במלח וקיתון של מים מכאן ואילך והסירותי מחלה, ואולי כמו שכתב הרמב"ן ז"ל דצעת נרה לכו"ע תפילה דאורייתא וא"כ הרי אמרו לעולם יקדים אדם תפילה לנרה (סנהדרין מ"ה) א"כ בכל יום ויום חיוב תפילה מה"ת בשביל שלא תהא נרה וספ"ה והסירותי מחלה בקרבך שלא תהא נרה. או כמ"ש ז"ל שכל שעה ושעה רצות מזיקין סובבין את האדם ואורבין עליו וכמ"ש יפול מנדך אלף ורובה מימיןך אליך לא יגש א"כ בכל שעה איכא עת נרה וצפרטו שבמאכלים

נמצאו כמה חולאים וחייב להתפלל בכל יום מה"ת אפילו לפי שיטת הרמב"ן ז"ל מדין דעת נרה.

ומירושבת בזו קושיא אחרת למה נקט רבינו דרשה דצ"ק דוהקירותי מחלה בקרבך. ונראה לפ"ז שיטת רבינו דגם מים אסור לשמות דגם במים איכא מחלה. ובזה נמי מיושב שיטת רבינו שכתב דאסור לטעום כלום קודם שיחפלו ומשמע דאפילו טעימה כל דהוא ועיין גיטין ס"ב ע"א הכי אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיטעום כלום וכו' ועיין ברכות מ' גרס יאכל כלום ועיין שבת דף ט' ע"ב אסור לאדם שיטעום כלום וצמג"א ס' רל"ה דוקא לאכול ועיין תוס' רע"א פ"א דברכות אות ג' ולפי דעת רבינו הכוונה באמת גם טעימה.

ודע דנראה לפ"ז ליתן טעם נכון לתפילת ערב וצוקר וזהרים ותפילת ערבית רשות לכיון דחייב אדם להתפלל בכל יום משום והקירותי מחלה וסעודה אדם ציוני בשעה ד' עיין שבת י' שעה ראשונה מאכל לודים וכו' רביעיית מאכל כל אדם, וכיון דלריך להתפלל קודם לכן זמן תפילת שחר לכתחילה קודם שעה זו ומיהו צדיעבד נמשך מע"ה עד חצות שהוא מאכל ת"ח ע"ש.

ולפי שהאוכל מנפרא בשעה ששית אחר חצות אוכל שנית ולכן התקינו תפילת המנחה קודם אכילה שני' ונמשכת עד הלילה, ולפי שרוב בני"א אוכלין שתי סעודות ובלילה מיני תרגימא וכיוצא בזה או בלא כלום ולכן תפילת ערבית בלילה רשות כל הלילה ויש להאריך בזה.

ומובן בזה גם דרשה שני' לא תאכלו על הדם לא תאכלו עד שתחפלו על דמכם ומכאן למדו שלא יאכל קודם התפילה ודעת רבינו מוהקירותי מחלה ולהג"ל אחי שפיר דבאמת תרוייהו אמת אלא דלמה זה יחפלו על הדם ומה שייטא דתפילה זו ולכן כתב רבינו דמקום התפילה משום וצרך את לחמך והקירותי מחלה א"כ צריך להתפלל על הדם שיסיר ממנו כל מחלה ממאכל הזה שיאכל ודו"ק. ובש"ע כתב דמים מותר לשמות ודעת הכ"צ וה"ח הוצא צ"י דגם מים אסור לשמות והרא"ש כתב דמים מותר אמנם לפי שיטת רבינו דהוא משום הסרת מחלה מובן דגם מים אסור שהרי מים נטהפך להיות דם והשמות מים הרעים ח"ו יגרום חולאים בדם ולכן לא תאכלו על הדם ואסור גם שתי'. ובש"ע התירו שתי' ע"פ דעת רבינו הרא"ש דהוא ז"ל ס"ל

(כו) ולא יעשה מלאכה קודם שיתפלל.

(כז) והמשכים לפתח חבירו ומקדים לו שלום קודם שיתפלל כאילו עשאו במה.

(כח) ועיקר מצות תפלה שיכוון את לבו בשעת

והמשכים לפתח חבירו, ולא אמר והנכנס לבית חבירו נראה דהבי מיירי שמשכים לפתח חבירו להקדים לו שלום וא"צ ליכנס, אבל ההולך בשביל איזה רבר לבית חבירו ונותן לו שלום אינו בכלל.

אחילה קודם התפילה משום גאוה הוא וצמים לא שייך גאוה לשיטמי' אזיל דתפילה דרבנן ודו"ק כי קצרת.

ומיהו מה שכתב בש"ע והרעב והלמא מותר הוא לפי שזה בעלמא הוא רפואה לו וא"כ הרי כבר במחלת הרעב או הלמא ונריך רפואה ואין דעתו מיושבת להתפלל ודו"ק.

(כו) ומש"כ רבינו ולא יעשה מלאכה קודם שיתפלל משמע דוקא מלאכה אסור אבל ללמוד מותר קודם התפילה (ועיין ברכות י"ד ע"א אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל) ובגמ' ברכות ה' ע"ב פרש"י ורא"ש דאפילו ללמוד אסור והתוס' חולקין ובש"ע א"ח סי' פ"ט ס"ו פסק כרש"י וצ"ע דבסי' ג' טעם למה אומרים משנת איזהו מקומן וצרייחא דר"י כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה גמרא דצרייחא דר"י הוה במקום גמרא ועיין בשל"ה דיעשה ניגון של לימוד משניות וגמרא בשעה שאומר וא"כ צ"ע הא אסור ללמוד תורה קודם התפילה ועכ"פ היה להם לתקן לומר לאחר התפילה ודו"ק וצ"ע. ומדכתב רבינו רק מלאכה משמע דתורה ס"ל מותר. עיין רש"י שם ברכות הנ"ל.

(כז) ומ"ש והמשכים לפתח ביתו וכו' בגמ' שם ובש"ע א"ח סי' פ"ט. ועיין אחרונים דדוקא כשמשכים לפתח ביתו כדי ליתן לו שלום אבל אם צריך ליכנס לבית חבירו לשום דבר אזי יכול לומר פרא טבא וכיוצא בו וכן ההולך בדרך ומלא את חבירו בשוק יכול לצרכו רק בשם שלום לא יאמר אלא בלשון אחר כמו פרא טבא וכיוצא בו אבל שלום לכתחילה לא יאמר, ועיין באחרונים שם.

(כח) ומ"ש ועיקר מצות תפילה שיכוון את לבו וכו' עיין רמב"ם פ"ד מהל' תפילה חמשה דברים המעכבים את התפילה וכו' כוונת הל"ב. (הט"ו) כוונת הל"ב כיצד כל תפילה שאינה בכוונה אינה תפילה ואם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל

ויטהר מחשבתו, כלומר
 יפנה מכל עסקיו ויתן לבו
 ומחשבתו לכיון כחפלתו,
 כדכתיב כי תדרשנו בכל
 לבבך ובכל נפשך: כובד
 ראש, הוא היפך מקלות
 ראש, שהמתפלל מתוך
 קלות ראש אין תפלתו
 נשמעת.

אע"פ שפשע, דכיון
 שכונן לבו בברכה ראשונה
 כדעבד יצא ידי חובתו אם
 התפלל השאר בלי כוונה

התפלה ויטהר מחשבתו מכל עסקיו, שנאמר (דברים
 י"א י"ג) ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם, ואמרו
 רז"ל בספרי (עקב, תענית ב') איזה עבודה שהיא בלב
 הוי אומר זו תפלה. ויעמוד בשעת התפלה ביראה
 ופחד, שנאמד (תהלים ב') עבדו את ה' ביראה וגילו
 ברעדה. ואמרו חז"ל (ברכות ל' ע"ב) אין עומדין
 להתפלל אלא מתוך כובד ראש.

כט) ואם התפלל ולא כוון לבו צריך לחזור
 ולהתפלל, אבל אם כוון לבו בברכה ראשונה, אע"פ
 שפשע ולא כוון לבו בשאר הברכות, אין צריך
 לחזור ולהתפלל.

בכוונה וכו' (הט"ז) כיצד הוא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו
 כאילו הוא עומד לפני השכינה, ובגמ' ברכות ל"א א"ל ר' ירמיה לר' זירא ודילמא
 מעיקרא לא כוון דעמיה והשתא כוון דעמיה ומדאמר ליה הכי למדו ז"ל שאם התפלל
 בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה, ומיהו כתבו החוס' ז"ל דבכל הני שמעתתא אין אנו
 נוהרין בזמן הזה דבלא"ה אין אנו מכוונים כ"כ בתפילה. ובש"ע א"ח סי' ז"ח
 המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות וכו' ויחשוב לפני מלך בשר ודם אילו היה
 מדבר היה מסדר דבריו ומכוין בהם לכל יבשל ק"ו לפני מ"ה הקב"ה שהוא
 חוקר כל המחשבות, וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונים
 בתפילתם עד שהיו מגיעים להחפשטות הגשמיות ולהתגברות כח השכלי עד שהיו
 מגיעים קרוב למעלת הנבואה ואם חזא לו מחשבה אחרת בתוך התפילה ישחוק עד
 שמתבטל המחשבה וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלז ומכוונים אותו לאצו
 שבשמים, ולא יחשוב בדבר שיש בו קלות ראש. הג"ה ויחשוב קודם התפילה
 מרוממות הא"ל יתעלה ושלמות אדם ויסיר כל תענוגי העולם מלבו וכו' ועכשיו אין
 אנו נוהרים בכל זה מפני שאין אנו מכוונים כ"כ בתפילה.

כט) ומ"ש אבל אם כוון לבו בברכה ראשונה אע"פ שפשע וכו' כ"כ
 האחרונים ז"ל וגדולה מזו כתבו דעכשיו אין חוזרין בשביל חסרון כוונה כלל שאף

(ל) ובשעה ששליח צבור חוזר ומתפלל חייב לענות אמן על כל ברכה וברכה. ויכוון לבו בכל ברכה וברכה כדי שידע על איזה ברכה הוא עונה אמן. ויש לו בזה שכר כפול, והרי זה כמו שהתפלל שני פעמים זו אחר זו. ואמרו רז"ל במדרש, אם התפלל ולא כוונת לבך וחזרת והתפללת תהא מבושר שתפלתך נשמעת.

שכר כפול וכו', שהרי שומע כעונה וא"כ יש לו שכר תפלה אחת, ואם ענה אמן נמי כעין תפלה דו"ל כפול.

שני פעמים. וא"ת מאי רכותא בשני פעמים והלוא חז"ל חיקו רק אחת, וע"ז הוסיף טעם מה שאמרו חז"ל במדרש אם התפלל ולא כוונת לבך תהא מבושר שבחזרת התפלה תפלתך נשמעת.

בחזרה קרוז הוא שלא יכוין א"כ למה יחזיר עיין טור ורמ"א וש"ע הרב סי' ק"א ס"א ועכ"פ ירגיל אדם את עצמו שיכוין לכה"פ בחתימת כל ברכה שיש בהן קי"ג תיבות כמו שיש בחפילת חנה וקי"ג פעמים לבד דה' חומשי תורה לומר שצריך כוונת הלב.

(ל) ובשעה ששליח צבור חוזר ומתפלל חייב לענות אמן וכו' נראה לפמ"ש הרמב"ם פ"א מהל' ברכות הי"א כל השומע ברכה מן הברכות מתחילתה ועד סופה ונתכוון לזאת בה יאל ואע"פ שלא ענה אמן וכל העונה אמן אחר המצרך הרי זה כמצרך ע"ש ובכ"מ נמצא חילוק בין השומע כעונה שהוא כעונה ואינו מצרך עצמו ובין העונה אמן אחר המצרך שהוא כמצרך בעצמו ולא רק שומע כעונה ולכן כשש"ך חזר ומתפלל והוא מכוון לבו בכל ברכה ועונה אמן הרי זה כאילו הוא בעצמו התפלל והו"ל כמו שהתפלל שני פעמים זו אחר זו, אלא לנכאורה יש להקשות מאי כולי האי והלוא לא תקנו חז"ל להתפלל ב' פעמים זו אחר זו ואדרבה אם התפלל יאל כבר אסור לו להתפלל שנית, ולזה המשיך רבינו ואמרו רז"ל במדרש אם התפללת ולא כוונת לבך וחזרת והתפללת תהא מבושר שתפלתך נשמעת וא"כ גדול השכר מהתפילה שנית שהוא מבושר שתפלתו נשמעת וזה בשורה טובה.

איברא דהרי לנכאורה לפי דעת הרמב"ם דגם בלא עניית אמן יאל מטעם שומע כעונה א"כ הרי כאן ג' תפילות, תפילתו ושומע כעונה ועונה אמן שהוא כמצרך בעצמו א"כ הו"ל ג' תפילות ורבינו לא כתב רק שיש לו שכר כפול ולא ג' פעמים. ומיהו האבודרהם הוציא בנ"י א"ת (סי' קכ"ד) דהמתפלל עם הצבור ושומע להש"ך

לא) ולא ישעה בדברי חולין בבית הכנסת. וכל המספר בעסקיו בבית הכנסת כל זמן ששליח צבור מתפלל, תחת בו גערת הברורים, וגם כל הקהל חייבים להוכיחו ולחשוך אותו מחטא לשם יתברך עדי עד.

תחת בו, פי' תבוא בו גערת הברורים, האנשים שנבחרו לגעור במי שמדבר שיחת חולין בביהכ"ג, ומיהו גם כל ישראל נמי צריכים להוכיחו.

ועונה אחריו נחשב לו לג' תפילות בשחרית ולג' תפילות במנחה ותפילת ערבית שליכת מזרח הש"ך נמצא ס"ה שבע תפילות בכל יום ורמז לדבר שבע ביום הללתיך והם בס"ה נ"ו ברכות ג' פעמים י"ט כמנין ז"ן, ועיין טו"ש"ע א"ח ס' קכ"ד ובדרך ישרה.

ומ"ש חייב לענות אמן פשוט אפילו אינו מתפלל עם הצבור כל ששומע ברכה חייב לענות אמן, עיין יומא ל"ו כי שם ה' אקרא ועיין רש"י ברכות מ"ז ע"א עד שיכלה אמן מפי העונים אמן אחר ברכת המוציא דאף עניית אמן מן הברכה היא ובשלטי גבורים סביב המרדכי ברכות אות ט"ז בשם הירושלמי שבעניית אמן יוצא נמי המצרך וצמי' הארכמי. והרבה יש להזהר בהמקילין בתפלת צבור שהוא בזמן הזה חיוז על כל האדם וראיתי בקצת אחרונים דבזמן הזה אין אנו בקיאין בכוונה וכמ"ש לעיל א"כ הש"ך כעת מוציא כל אדם כעין שמוציא מי שאינו בקי.

לא) ומ"ש ולא ישעה בדברי חולין בביהכ"ג, מגילה כ"ח ע"א. ובש"ע א"ח ס' קנ"א והאי שיחה צבית הכנסת אסור לעולם בין בשעת התפילה ובין שלא בשעת התפילה אלא בשעת התפילה יש עוד איסור שמולול בשבת השי"ת שמו שמשבחים לפניו ומספרים תהלותיו ועוזו ונפלאותיו איה הכבוד ואיה המורא, ולפי שיש צבית הכנסת ברורים הנקראים גבאים וכיוצא בו, ולכן קאמר דבתחילה תחת בו גערת ברורים כלומר שהם הנזכרים לריבים לגעור בו שלא ידבר ואם לא ישמע להם גם כל הקהל חייבים להוכיחו ולחשוך אותו מחטא לשם יתברך עדי עד. והנה בברורים כתב גערת הברורים שצריכים לגעור בו ועיין ש"ע ס' קכ"ד ס"ו וגוערים בו וגם כל הקהל חייבים להוכיחו ולא לגעור כנראה אלא להוכיחו בדרך תוכחה ולמנעו מן החטא.

לב) וכל היצורים נבראו לכבוד השי"ת, ואם יפנה לבבך ולא תשמע בשעה שמשבחין לפניו ומספרים תהילותיו ועוזו ונפלאותיו איה הכבוד ואיה המורא, אף כי המספר בעת ההיא שיחת חולין גדול עונו מנשוא.

לבג) וחייב אדם להשכים לבית הכנסת, שכך אמרו רז"ל, כל המשכים ומעריב לבית הכנסת מאריך

ולא תשמע כשעה שמשבחין וכו'. נראה כי לאו דוקא בשעת התפלה, דוראי בכל שבת שמשבחין להקב"ה חייבין כלום להכין לככם ולשמע.

וחייב אדם, וכתבו האחרונים כל מקום שנאמר חייב הכוונה עד מסירת נפש בין שהוא לאריכת ימים א"כ לא זיק מה שקם ומשכים כבוקר:

לב) ומ"ש ואם יפנה וכו' ואף כי כלומר שיש כאן שתי איסורים אחד דמנצל הכבוד והמורא להשי"ת שמו ואפילו אם יאמר למשל לאחר כל צרכה וצרכה אמן וכיוצא בו שלא יעבור על איסור מאיסורי התפילה אבל איה כבוד ומורא, והשנית דאף כי המספר בעת ההיא שיחת חולין גדול עונו מנשוא שהוא בעצם עזירה חוץ ממה שחקר בצכוד ומורא.

לבג) וחייב אדם להשכים לבית הכנסת. בגמ' ברכות (ח' א') אמרו ליה לר' יוחנן איכא סבי צבצל תמה ואמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחוץ לארץ לא כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר-היינו דאהני להו כדאמר ריב"ל צניה קדימו והשיכו ועיילו לבי כנישתא כי היכי דתורכו חיי א"ר אתא צרבי חנינא מאי קרא אשרי אדם שומע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מזוחת פתחי וכתיב בתריה כי מוצאי מלא חיים ע"כ. ובגמ' גיטין עוד אוציו נופלים לפניו (ז' ע"א) השכם והערב עליהן לביה"מ והם כלים מאליהם, ורבינו לא הזכיר רק מאריך ימים דלאו כל אדם אית ליה אוציים אבל אריכת ימים צריך כל אדם.

ומ"ט הנמנה מעשרה ראשונים נוטל שכר כולם ברכות מ"ז ב' ובטוש"ע סי' נ' הנה להיות מעשרה ראשונים נראה דלאו דוקא צבוקר אלא ה"ה צערב ועיין אורחות חיים להרא"ש (אות מ"ב) ערב צבוקר וזהררים שמור העמים הקצועים לתפילה ופתח לבך שעה אחת קודם תפלה, והו' זהיר שמהי מעשרה ראשונים ועיין ש"ע א"ח סי' כ"ה וצדק ישרה על אורחות חיים להרא"ש הנ"ל ומה שכתבתי שם צ"ד ותצדק לכאן.

ימים. ועוד אמרו (ברכות מ"ז ע"ב) הנמנה מעשרה ראשונים נוטל שכר כנגד כולם. וההולך בוקר וערב לבית הכנסת בעולם הזה זוכה לעשות כן בבית המקדש, שנאמר (תהלים פ"ד ה') אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה (מדרש רבה תכוא). והאזהב לילך לבית הכנסת אוהב להקב"ה הוא, שנאמר (שם פ"ד ב') מה ידידות משכנותיך ה' צבאות.

לד) ובשעה שאדם קורא קריאת שמע ומגיע לפסוק ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך

מעשרה ראשונים וכו', זה א"א רק אם ישכים לביהכ"נ בהשכמה בשעה שאחרים עדיין לא באו:

לביהכ"נ, שהשכינה שרוי' בביהכ"נ, והאזהב לילך אוהב מי ששוכן שם. וכבר אמר המלך אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי.

אוהב להקב"ה, וכבר אמר משלהם מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל.

לד) ובשעה שאדם קורא ק"ש וכו' נגמ' ברכות ס"א ע"ב ואהבת את ה' אלקיך תניא רבי אליעזר אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר כלל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך אלף אם יש לך אדם שגופו חציב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חציב עליו מגופו לכך נאמר ובכל מאדך ר"ע אומר אפילו הוא נוטל את נפשך, וכן הוא בספרי ואתחנן, ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך וכן הוא אומר כי עליך הורגנו כל היום נחשבו כלאן טבחה ר"ש בן מנסיא אומר וכי אפשר לו לאדם ליהרג בכל יום אלף מעלה המקום על הצדיקים כאילו נהרגים בכל יום. ובמדרש הנעלם קכ"ד ע"ב אין לך כל צדיק וצדיק וכו' זהאי פסוקא למסור נפשו על קדושת שמו מעלה עליו הכתוב כאילו נהרג בכל יום, הה"ד כי עליך הורגנו כל היום א"ר נחמן כל המוסר נפשו זהאי פסוקא נוטל ארבע מאות עולמות לעוה"ב. ועיין מש"כ רבינו ביסוד התשובה. וצ"ע הרשב"א ח"ה ז"ל, הכלל שצריכין לנו לקבוע בנפשינו הסכמה מוחלטת בכל עת שנקרא ק"ש שאנו מסכימין למסור את תאוותינו וחשקי לבזנו וכל נפשינו מן האיברים עד נטילת הנפש והממון על יחוד קדושת שמו ומלכותו ושגראת ציור הלב כאילו בחנו לדי כן וקיימנו והוא אומר כי עליך הורגנו כל היום וכי אפשר ליהרג כל היום אלף שבכל יום לנו קורין צק"ש ובכל נפשך ומסכימים על כך הרי הוא כאילו הורגנו בזה עשה עליו ית' כי כל המסכים על זה כאילו עשאו ע"ש. ונראה לפמ"ש ז"ל חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה והחושב למסור נפשו וממונו להקב"ה אלף שהתורה אסרה לו מקרא דוחי זהס מעלה עליו הכתוב כאילו עשה.

ובכל מאדך, יעלה על לבו מה שאמרו רז"ל (ברכות נ"ד ע"א) בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך. וישעבד את נפשו להשי"ת ויגמור במחשבתו למסור נפשו על קדושת השי"ת וליהדג עליו, ותחשב לו לצדקה כאילו נהרג על קדושת ה'. ונגלה לנו זה הסוד ממה שאמרו בספדי, בכל נפשך זה שאמד הכתוב (תהלים מ"ד כ"ג) כי עליך הודגנו כל היום, וכי אפשר לו לאדם ליהדג בכל יום, אלא אלו צדיקים שמעלה עליהן הכתוב כאילו נהרגין בכל יום.

לה) וחייב אדם לעסוק בתורה בכל יום, שנאמר (דברים ז' י"ב) והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם, ונאמר (שם ה' א')

ותחשב לו לצדקה כאילו נהרג, שהרי אמרו ז"ל חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, וכיון שיגמור במחשבתו למסירת נפש ממש על קרה"ש אלא שאסור לאבד עצמו לדעת, נמצא דהו"ל נאנס ומעלה עליו הכתוב כאילו עשה.

ושמרתם ועשיתם וגו', פי' שאם תשמעון את המשפטים ותלמדון אותם או תעשו אותם, הרי אמרו ז"ל אם תעבדי יום יומים אעזבך, א"כ אם לא ילמוד אפי' רק יום אחד כבר לא יוכל לשמור אותם שהרי ישתכחו ממנו אותם

ובזה נראה לפרש (ברכות ס"א ע"ב) בשעה שהוליאו את ר"ע להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מטעור על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך אמרתי מתי תבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו וכו' נראה ביאור הדברים כיון דכתיב כי עליך הורגנו כל היום א"כ כל ימיו הי' מוסר נפשו לו ית' אלא שלא יכול לו ונחשז לו כאילו נהרג בכל יום אבל אם עכשיו לא אקיימנו נמצא דבכל ימי נמי לא הי' מסירות נפש ורצון ממש א"כ לא קיים בכל ימיו נמצא דמה שימסור נפשו עכשיו בזה מראה ומקיים מכל ימיו שהוצרך הדבר דבכל ימיו נמי מה שהטעור עד מסירת נפש היתה כאילו נהרג בכל יום. ועיין בספר היראה לרבינו יונה ובאורחות חיים להרא"ש אות כ"ה, ובש"ע א"ח סי' ס"ב.

לה) וחייב אדם לעסוק וכו' הרמז"ס הביא כאן קרא דוהגית בו יומם ולילה (פ"א דהל' ת"ת ה"ח) וז"ל, כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה ציון עני ציון עשיר וכו' ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ציון וציללה שנאמר והגית בו יומם ולילה ע"ש. ולפענ"ד די' שני חיובים יש חיוב לימוד התורה כדי שידע לקיים את כל המצוות ואותו לימוד חיוב הוא ציון וציללה עד שידע את כל התורה כולה

ולמדתם אוחם ושמרתם לעשותם. ואמרו רז"ל (ריש פאה) ותלמוד תורה כנגד כולם. ואמרו בספרי, כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצוות, כך עונש

ההלכות. ולכן חייב אדם לעסוק בתורה בכל יום. ואפי' בכר למד הכל עכ"פ לשמור ולעשות: כך עונש כיטול תורה גדול.

לדעת כדת מה לעשות ונריך לדעת תורה ללמוד כל התורה שנכתב ושנע"פ כולה (רמב"ם פ"א מהל' ת"ת) והיינו תנ"ך וכל הלכות פסקות שנחורה עם הטעמים כי הן הן פי' התרי"ג מצוות שנחורה ודקדוקיהן בכל פרטיהם ואף שיש צוה חילוקי דעות מ"מ אלו ואלו דברי א"ח הם וילמוד גם המצוות שאין נוהגות עכשיו (סמ"ג בהקדמה למ"ע) וגם ללמוד כל דברי חכמים שהסמיכום על מדרש הפסוקים שהם ההגדות שנאמר כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת. (ספרי עקב) שלא תאמר למדתי הלכות די לי ת"ל כל המצוה למוד הלכות ואגדות ומדרש שהוא התלמוד שמפרש טעמי ההלכות שנמשניות וברייתות והלכה למשה מסיני ואל יאמר אדם היאך אפשר ללמוד כל התורה שנע"פ כולה הרי התורה אין לה קץ ותכלית כמ"ש לכל תכלה ראיתי קץ רחצה ממותך מאד ונאמר ארוכה מארץ מדה, כי באמת הלכות הנגלות לנו ולבנינו יש להם קץ ותכלית ומספר רק הסודות וטעמי התורה וכיוצא בו אין לו קץ ותכלית.

והנה חיוב זה לידע את כל התורה הוא חיוב ללמוד עד שיבא לידי ידיעה זו וזה החיוב כדי שידע לשמור התורה ולכן שפיר כתב רבינו שנאמר והיה עקב תשמעון ושמרתם ועשיתם אתם ונאמר (שם ה' א') ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם. אמנם יש עוד חיוב למי שאינו ביכולת ללמוד כל היום עכ"פ חייב ללמוד תורה בכל יום ביום ובלילה וחיוב זה יליף מקרא דוהגית בו יומם ולילה.

והנה רבינו פה מדבר מלימוד התורה בכלל מה שמחויב ללמוד תורה וזה עד שידע לקיים כל המצוות ולכן מביא הקרא דושמרתם ועשיתם אתם וקרא דולמדתם אותם ושמרתם לעשותם דהלימוד נריך להיות לידע כדת מה לעשות. אבל הרמב"ם כתב כל איש מישראל חייב בת"ת בין עני ובין עשיר ומיירי רק ממצוות לימוד ת"ת שנריך כל אחד ללמוד וחיוב זה הוא משום והגית בו יומם ולילה נריך שילמוד עכ"פ ביום ובלילה כמה שילמוד ועיין מנחות ל"ט דבק"ש שחרית וערבית יא' ולא יגלהו לע"ה.

ביטול תורה גדול משאר עבירות. וכן מצינו בבית ראשון שויתר הקב"ה על עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על עון ביטול תורה, שנאמר (ירמ' ט' י"א) מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר ויאמר ה' על עזבם את תורתך אשר נתתי לפניהם (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז). והרוצה להנצל מן העונש המר והעון הגדול הזה, יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לשם שמים, ויעזור בשכירות הרבנים כדי שיעמדו בעירו ויהיו עוסקים בתורה על ידו. ופירשו רז"ל בספרי, כי זה אמר הכתוב (משלי ג' י"ח) עץ חיים היא למחזיקים בה — ללומדיה לא נאמר אלא למחזיקים בה, שהם מחזיקים ידי התלמידים והרבנים.

ואולי הטעם שהמכטל מת"ת נעשה זרזן ששוכח מה שלמד, ולכן לא ויתר הקב"ה על עון ביטול תורה: והרוצה להנצל וכו' יתעסק בצרכי התלמידים, כמו הגדול ואינו יודע את מי גזל יעשה צרכי רבים, וה"נ ע"י לימוד התלמידים ודבנים יתקן מה שביטל.

ויעזור כשכירת הרבנים, נראה כוונתו על מלמדי תינוקות או כחורים שעייין צריכים למלמד ומותרין לקבל שכר כטלה או שימוד, ואם לא ישלמו כהם כטוב ילכו להם למקום אחר שיחזיקו אותם ככבוד.

ואין לך מלוא בכל המלוא כולן שהיא שקולה כנגד ת"ת אלא ת"ת שקולה כנגד כל המלוא כולם שהתלמוד מביא לידי מעשה לפיכך התלמוד קודם למעשה ככ"מ היה לפני עשיית מלוא ות"ת אם אפשר למלוא להעשות לאחריים לא יפסיק תלמודו ואם לאו יעשה המלוא ויחזיר לתלמודו.

אין דברי תורה מתקיימין במי שמתרפה עצמו עליהן ולא באלו שלומדין תורה מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה אלא במי שממית עצמו עליה ומלער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באלה אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה באלה החכמה וכך אמר שלמה בחכמתו התרפית ציוס נרה ואמר עוד אך חכמתי עמדה לי תורה שלמדתי באלה עמדה לי ואמר החכם בן הא הא לפוס נערא אגרא ואת ננועים חכמה וכל הלומד ומרים קולו בשעת לימודו תלמודו מתקיים בידו והקורא בלחש במהרה הוא שוכח והלומד בצית המדרש לא במהרה הוא שוכח. וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני ובתורה כתיב תחת אשר לא עזבת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועזבת את

לו) וכשבני אדם פוסקים ממלאכתם ומעסקיהם והולכים לבתייהם או יושבים בקרנות והם בטלים, או משיחים בדברים בטלים, רעתם רעה וחטאתם כבדה מאד לפי שהם מבזים את התורה. שאילו היו מאמינים שאין תכלית למתן שכרה, למה לא ישיבו רגליהם לבית הספר ללמוד הלכות או קרוא מקרא

שהם מבזים את התורה, כשארם קודא בעתון או באיזה ספר ומבזבו הזמן הקצר שיש לו בקריאת דברי חול או של מה בכך, הרי זה בזיון התורה שאין התורה חשובה אצלו בקריאת עתון או שמיעת ראדיא או הבטה בטעלעוויויא ח"ו.

אויבך ואומר למען ענותך לנסותך ולהטיבך באחריתך, ועיין טור הל' ת"ת ובקונטרס שערי המשנה אשר חזרתי בס"ד ועיין א"ח לוגיל הל' ת"ת.

לו) והרוצה להנצל מן העונש וכו' צירושלמי צרכות פ"ה ה"א ר' ירמיה אומר העוסק צ"ל כאלו עוסק בדברי תורה ע"ש. ובמשנה אבות (פ"ב מ"ב) וכל העוסקים בצרכי צבור יהיו עוסקים עמהם לש"ש שזכות אבותם מסייעתם ולדקתם עומדת לעד ועמה מעלה אני עליכם שכן הרצה כאלו עשיתם. ועיין בסמוך מה שהצאנו מאדר"ג ותלרף לכאן.

לו) וכשבני אדם פוסקים ממלאכתם וכו' צגמ' צרכות ל"ח ע"ב ת"ר ואספת דגן מה ת"ל לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפך יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגן הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי ר' ישמעאל רשב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וכו' תורה מה תהא עליה אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו לאנכם וגו' ובזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עמך שנאמר ואספת דגן ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן שנאמר ועבדת את אויבך וגו' אמר רבי הרצה עשו כרשב"י ולא עלתה צידם כרבי ישמעאל ועלתה צידם ע"ש. ועיין מוס' שם ד"ה כאן.

ורבינו שכתב וכשבני אדם פוסקים ממלאכתם וכו' כוונתו על הרוב שעושים כרבי ישמעאל ומיהו רבי ישמעאל נמי שאמר הנהג בה מנהג דרך ארץ היינו שיעשה מלאכתו כגון ואספת דגן ומירושך ויזהרך אצל ככל זאת ככל שעה שיש לו זמן לא

או סידור תפלות, הלא האדם זדיז ואץ בדגליו
למלאכתו ולעסקיו ויודע כי הכל הבל.

לז) ואיך ישכח חיי העולם הבא ולא יתן להם חלק
ביום מן הימים או שעה מן השעות, אף כי בעת
ההיא בטל ממלאכתו. ובל יאמר בלבו עת לעשות

בטל ממלאכתו. כי כל
זמן שאדם עוסק
במלאכתו הרי הוא אנוס,
אבל כל שגמר מלאכתו
ובטל ממנה ואעפ"כ אינו
עוסק בתורה עכ"פ כמה
שעות ביום, הרי הוא
שוכח חיי עוה"ב או שח"ו
אינו מאמין בה.

יבטל מדברי תורה ולכן כשהולכים בני אדם לנתיים ממלאכתם ומעסקיהם
והולכים לנתיים או יושבים בקרנות והם בטלים או משיחים דברים בטלים רעתם רבה
וחטאתם כזדה מאד לפי שהם מצוין את התורה וכו' וע"ז אמרו בגמ' ברכות ד' ע"ב
כדתייא חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך
לביתי ואוכל קימעה ואשתה קימעה ואישן קימעה ואח"כ אקרא ק"ש ותפלל
וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת
אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ותפלל ואוכל פתו ומדברך
וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה ע"ש. וז"ש וכשנני אדם פוסקים ממלאכתם
ילכו לביהכ"נ וילמדו תורה ואל ישעו בדברי שקר והצל וריק.

לז) ובל יאמר בלבו עת לעשות לה' לקדוא בתורה ולתנות צדקות ה'
אשם הוא אשם אשם לה'. זיאר לן רבינו זזה לפ"מ שאמרו ז"ל (שבת ל"א) אמר
רבה זשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עמים לתורה
ופרש"י לפי שאדם נריך להתעסק בדרכ ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה הולרך
לקצוע עמים לתורה דבר קלוב שלא ימשוך כל היום לדרך ארץ ע"כ ע"ש. ולפ"ז יאמר
אדם בלבו כיון שקבעתי עמים לתורה ועכשיו גמרתי עבודתי ועסקי צוריות אלך
ואתענג בקרנות או אלך לביתי ואבטל זשיחות חולין ודברים בטלים וכיוצא בו וכשיצוא
העת שקבעתי ללמוד אלך ואלמוד שהרי אמרו ז"ל קבעת עמים לתורה והרי אני
שומר על הקביעות בקפדנות יתירה אלא שעכשיו יש זמן נוסף לתעלם באהבים
אהבת עוה"ז זזה הזמן, אסור לומר כן שמה שאמרו קבעת עמים לתורה הוא
שהולרך לקצוע עמים לתורה קלוב אפילו אין לו זמן מכת העסקים הרבים או פרנסתו
המזומנת וחייב לעבוד יומר מח' שעות בכדי להביא טרף לבייתו ולפרנס אשתו וזניו

ולתנות צדקות ה'. כי הקורא בתורה ואינו לומד ע"מ לקיים אלא כקורא בעתונים אינו מצוה, אלא המצוה לתנות צדקות ה'.

הלכות או מקרא, הנה חשב הלכות או מקרא או תהלים או סדור תפלות ולא זכר גמרא כי מי שהוא בכל יום טרוד על המחי ועל הכלכלה החיוב מוטל עליו ללמוד הלכות ראשונה או מקרא או תהלים, וגמרא למי שתדחתו אומנתו וק"ל

לה', לקרוא בתורה ולתנות צדקות ה', אשם הוא אשם אשם לה'. וע"כ אמרו רז"ל (סנהדרין צ"ט ע"א) כי זה שכתוב (במדבר ט"ו ל"א) כי דבר ה' בזה ומצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה כי זה נאמר על כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק שהוא בזה את דבר ה'.

לח) ע"כ חייב כל אדם לתקן מקום בביתו, וישום לו שם הלכות או מקרא או תהלים או סידור תפלות, וכאשר יפנה מעסקיו ומדי עברו ממלאכתו יסור שמה לשנות או לקרות. וגם בתקנה הזאת יפליא עצות בנפשו לחשוך נפשו מני שחת, ויחשוב על קיצו יבין לאחריתו, כמו שאמרו רז"ל (אבות פ"ג)

אפילו בלחם נר ומים במשורה אפ"ה חייב לקבוע זמנים ללמוד בתורה בכל יום שלא יעבור זמן מן הזמנים יום או לילה בלי קביעות ולימוד בתורה אבל אם יש לו עוד זמן שזימן לו ה' ית' פרנסה בניקל וחננו בזמן פנוי מעסקיו כל רגע לא יבטל אלא יעסוק בתורה וה"פ ובל יאמר בלבו עת לעשות לה' כלומר שקבעתי עת לעשות לה' ולתנות צדקות ה' ועכשיו אין אותו הזמן כי ע"ז אמרו רז"ל כי דבר ה' וכו' ח"ו הכרת תכרת כי זה נאמר על כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק שהוא בזה את דבר ה' והרי זה צידו הוא עכשיו לעסוק בתורה נוסף על הזמן שקבע.

לח) ואמר ע"כ חייב אדם לתקן מקום בביתו וכו' נראה דס"ל לרבינו שהוא חיוז גמור להיות לאדם מקום מיוחד בציתו או חדר מיוחד אם יש צידו ולהכניס שם ספרי קודש ספרי הלכות או מקרא או תהלים או סדר תפילות כדאשר יפנה מעסקיו יפנה מיד ויסור שמה לשנות או לקרות וזוה ממילא יפליא עצות על נפשו שהרי בכל עת שיכנס במקום המיוחד ויתבודד עם הספרים שלו יראה שאין העולם שלו ויסתכל בג' דברים מאין צאת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עמיד ליתן דין וחשבון שעל כל מעשיו צריך ליתן דין וחשבון על כל רגע ורגע שהי' ללמוד ולקיים מצות, וילמוד בספר אגרת החשובה ומינה ידע כדת מה לעשות עוד להשי"ת.

קדושים פ"ד) ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה, שע"י השלום מקיימים ישראל את התורה. וארז"ל (מס' דר"א) שקול השלום כנגד הכל, ועל כן אנו אומרים בתפלה: עושה שלום ובורא את הכל. ותפלת הצבור נשמעת כשהם בשלום, וכל דרכי התורה מביאות לידי שלום, שנאמר (משלי ג' י"ז) וכל נתיבותיה שלום. וישראל אוהבי שלום הם, והקב"ה ברכם בשלום מפני שהשלום מחזיק כל הברכות, שנאמר (תהלים כ"ט י"א) ה' יברך את עמו בשלום. על כן נקראת כנסת ישראל שולמית, ועובדי אלילים נקראים שונאי שלום, שנאמר (תהלים ק"כ ו') עם שונא שלום.

שע"י השלום וכו'. ביאור הדברים שע"י שיש להם שלום ביניהם הם יושבים ועוסקין בתורה בצבור ותפלתם נשמעת. ולכן קיי"ל דשאין ש"ץ מוציא אפילו אוהבו אם אינו רוצה להוציא את כולם.

ברכם בשלום. ובברכת כהנים יברך יאר ישא ושם לך שלום, וברא עוד ונתתי שלום בארץ. שאם אין שלום אין כלום, וקוב"ה שמו שלום ומשרה שמו על עמו ישראל בשלום.

ספר תולדות אדם גדול יותר, ופי' ז"ל דאסיפיה דקרא קאי בדמות חלקים עשה אותו דמקרא דר"ע לא שמעינן אלא דעלך סנאי לחצרך לא תעבדי. וצא בן עוזי ואמר שאף אם הוא אינו חושש לכבוד עצמו יש לו לחוש לכבוד חבירו לפי שרואה דמות חבירו ואינו רואה דמותו, ולזה אמר שמקרא זה כולל יותר ממקרא דואהבת לרעך כמוך. והנה חידש לן רבינו דמנות ואהבת לרעך כמוך לא די צמה שאוהבו בלב אלא חייב לדרוש טובת כלל ישראל וחבירו לאו דוקא אלא כל ישראל בכלל וחבירו צפרט כמו שהוא דורש טוב לעצמו ולנפשו וכמו שהוא בכל שעה ובכל עת מתבונן ומתקן עצה כדת מה לעשות לטובתו לשפר מצבו ועניניו כמו"כ הוא צריך להשתדל בכל הדברים האלו לכל ישראל וזה ג"כ בכלל התורה וכלל גדול הוא שע"י מקיימים ישראל את התורה ויש לו שכר שהוא גרם והפעיל לזה וא"כ יש לו חלק במצות של עם ישראל וחבירו שגרם להם עשותם.

ולפי שאדם אחד א"א לו לקיים כל התרי"ג מצות הן בפועל והן מצד החיוב וישראל לא יכול לקיים מצות כהונה נשים וכהן לא יכול לקיים כמה מצות אחרים וכן כל אדם מישראל אצל כשיקיים ואהבת לרעך כמוך וישתדל בכל כחו לטובת אחרים כמו לעצמו והם יקיימו המצות יהי' לו חלק בעשייתם נמצא קיים כל התורה וכל ישראל מקיימים התורה כולה והכל צא ע"י השלום וזה לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום שזה מחזיק ברכה לכל ישראל.

מא) וחייבים ישראל לברור אנשים ברורים שיטילו שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו, שיהא בידם כח לכוף ולהכריח בני אדם על השלום. ויהיו אותם הברורים אנשים שמחים שיודעים לפייס ולרצות בני אדם ולהטיל שלום, ולא יהיו כעסנים ורגזנים, שנאמר (משלי ט"ו י"ח) איש חמה יגרה מדון. ונאמר (שם ט"ו א') מענה רך ישיבה חמה. ואמרו בתלמוד (תענית כ"ב) על המטילין שלום גברי בדיחי אנו ומשוינין שלמא. ואמרו רז"ל (שם) על האנשים האלה שהם מטילים שלום בשמחה ובטוב לבב כי מובטח להם שהם בני העולם הבא.

אנשים ברורים, נראה שר"ל שיהיו אנשים ברורים מעצמן שידאו הכל את מעלתם ויהיו בני אדם שומעין להם. וגם לעת הצורך יהא כח בידם לכוף על השלום שאז יחשבו עמו ויתקבל על הבריות.

אנשים שמחים, כלומר ששמחים בעצמם ובמה שיש להם וע"ד שאמרו איהו עשיר השמח בחלקו, וכיון ששמח אינו מתאוה משל אחרים, ואם רואה שאנשים מתקוטטים יודע לפייס ולרצות אותם כמ"ש כר"י דא גרמי

מא) וחייבים ישראל לברור וכו' הנה כמו שיש חיוצ להעמיד צ"ד בישראל שיעשו שלום ולעשות דקה ומשפט כמו כן יש חיוצ לברור אנשים ברורים שיטילו שלום שזה בכלל דקה ומשפט וכיון שיש דברים שא"ל בכל רגע לילך לדיון ושנס אופנים אחרים שאפשר לפשר ולעשות שלום ולהשקיט המריבות והרבה חצרות עושה ואהרן מדה אחרת היתה זו אהב שלום ורודף שלום אהב את הצריות ומקרצן לתורה ולא בכל עת יקוצ הדין את ההר וצשעת צריאת העולם עלה במחשבתו ית' לצרוא במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים שיתף מדת הרחמים למדת הדין ולא עוד אלא שהקדים רחמים לדין ומזוה לפשר, וכיון שצריך לדבר זה מחינות רבה לפי רוחו של כל אחד ולכן העיקר שיהיו אנשים אלו הצרורים לתקון זה אנשים שמחים שמחי לב שיודעים לפייס והנרגן והרגון לא נשאר צידו אלא רגזותו, אבל השמח בחלקו ובעולמו ועובד ה' בשמחה מובטח לו שהוא בן עוה"ב, ומי שהוא בעל שמחה ישפיע גם על אחרים ממדתו ויגרום לו עי"ז לעשות שלום.

ובגמ' תענית כ"ב ר' צרוקא תוזאה הוה שכית צסוקא דבי לפט הוה שכית אליהו גביה א"ל איכא צהאי סוקא בר עלמא דאמי א"ל לא אדהכי והכי חזיה ליההוא גברא דהוה סיים מקאני אוכמא ולא רמי חוטא דתכלתא בגלימיה א"ל האי בר עלמא דאמי הוה וכו' אדהכי והכי אתו הנך תרי אמי א"ל הנך נמי בני עלמא דאמי נינהו אזל לגביהו א"ל מאי עובדייכי אמרו ליה אינשי צדוסי אגן מצדחינן עליבי אי נמי כי חזינן

דעשיראי ביר שהיה מנחם
אוחם, וגם יודע ומבין
האיך לרצות כמ"ש אל
תרצהו בשעת כעסו, וצריך
אנשים מצוינים לזה.

שהמקלל את וכו' חייב
מלקות, וחמור מקלל
ממכה דאילו חובל בעצמו
אע"פ שאינו רשאי פטור
(ב"ק צ' ע"ב) המקלל את
עצמו לוקה, ומיהו עיין
תוס' ב"ק צ"א ע"ב ד"ה
החובל, ורמב"ם (פ"א
מהל' חר"ם) הפלא ה' את
מכתך, מופלאות
משאר מכות, ואמרו חז"ל
ה"ה לכל אדם, אסור
לקלל אדם מישראל.

ונשיא בעמך, כשעושה
מעשה עמך, אבל אינו
עושה מעשה עמך אין
עליו איסור, ומ"מ אמרו
שאיך לקלל אפילו רשעים,

שאם קללו לתרח לא ה"י אברהם, וזה"ק פ' וירא.

מב) ויזהר אדם שלא יקלל את חבירו ולא יקלל את
עצמו לא בשם ולא בכינוי, שהמקלל את חבירו או
את עצמו בכל הכינויין חייב מלקות. וזאת אחת מן
העבירות החמורות שבתורה, שנאמר (דברים כ"ח
נ"ח) אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה
הזאת ליראה את השם הנכבד והנורא הזה והפלא ה'
את מכותך. ופירשו חז"ל (תמורה ג' ע"ב) אם לא
תשמור לעשות ליראה את השם שלא תזכרנו על מה
שהזהרת שלא להזכיר שכבר הזהירה התורה שלא
יקלל אדם את חבירו, שנאמר (שמות כ"ב כ"ז) אלקים
לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, ונאמר (ויקרא י"ט
י"ד) לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול,
ואחז"ל הוא הדין לכל אדם שאסור לקללו. ולא
חייבה תורה מלקות על המקלל את חבירו עד
שיקלל אותו בשם או הכינוי

כי חרי דאית להו חגרא בהדיהו טרחינן ועבדינן להו שלמא ופרש"י ח"ל אליהו
לר"ב הגי נמי בני עלמא דאחי נינהו בדומי שמחים ומשמחים בני אדם טרחינן במילי
דבדיחומא בנייהו עד דעבדי שלמא דהבאח שלום צין אדם לחבירו היא אחד
מהדברים שאדם אוכל פירוניהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעוה"ב

מב) ויזהר אדם שלא יקלל את חבירו וכו' המקלל את חבירו או עצמו
וכ"ש עדה מישראל או כל ישראל בשם או בכינוי אפילו בכל לשון שקורין בו הגוים
להקב"ה חייב (רמב"ם פכ"ו מהל' סנהדרין ה"ג) ולדעת הראש"ד דוקא המקלל
בשם המיוחד. והמקלל בלי שם נמי אסור אלא שאינו לוקה, וכן המקלל את הממ פטור
אבל אסור. המקלל עצמו והוא נשיא חייב ג'. המקלל למי שנגמר דינו למיתה אפילו
בערכאות של עכו"ם פטור, וכן אינו חייב אלא המקלל כשר מישראל, והמקלל רשע
פטור, ומיהו אפילו רשע לאו אורח ארעא לקלל (עיין תוס' ע"ו דף ב' ע"ב ש"מ לאו
אורח ארעא כי לא ה"י לו לדחוק בידי שמים). ועיין שו"מ משנה הלכות ח"ו סי' כ"ט.

לאמת, שיאמינו כמה
שהוא אומר שהוא אמת.
ויאמר כה יושעני ה'.

(מג) ויזהר אדם כשהוא רוצה לאמת את דבריו

והסמ"ג חשב שלא לקבל את עצמו ללאו בפני עצמו. קלל עבד או שפחה כתב
הריטב"א דפטור (מכות דף ח'), גר אינו חייב על קללת אביו.

ומשרשי המלצה לפי שבירת כרותה לשפתים וקללת חכם אפילו על תנאי הוא
באה לפי שיש כח בדיבור מנוייר במחשבה לפעול טוב להפכו ובלעם יוכח ואפילו
קללת הדיוט תעשה רושם. ולפי חשיבות נפש האדם ודביקותו בעליונים כנפש
הנדיקים והחסידים ימהר לפעול בכל מה שידברו וזה דבר מפורסם בין יודעי דת
ומציני מדע. ונהג בכל מקום ובכל זמן וזה אחד מג' לאוין שבחורה שלוקין עליהם
אל"פ שאין בהם מעשה, ושנים אחרים הם נשבע ומימר. ועיין סמ"ה מלצה רל"ב.

ומ"ש וזאת אחת מן העבירות החמורות שבתורה וכו' שלא תזכרו על מה
שהזהרת שלא להזכיר, נראה דכשהאדם עושה עבירה כשהוא לעצמו הגם שאיסורו
גדול מ"מ הרי לא הטריח את האדון ולא נרפו לעשות העבירה אלא הוא בעצמו עבר
העבירה, אבל המטריח כביכול האדון לעבור על זווי השם שהוא כביכול אמר לא
תקלל ולא תאור והוא מטריח אותו כביכול שיקלל בו את חברו הרי עונשו כפול וחטאו
גדול מאד, וז"ש והוא מהעבירות החמורות שבתורה.

(מג) ויזהר אדם כשהוא רוצה לאמת את דבריו וכו' בגמ' שבעות ל"ז
ע"ב. וזה לשון הטור ח"מ סי' כ"ז אסור לקלל הדיין וכו' וכל אלו אינו חייב מלקות עד
שיתרו בו בפני עדים ככל חייבי לאוין אבל אם לא היה שם התראה או שקילל בלא שם
ובלא כינוי כגון שאמר ארור פלוני או שהקללה בא מכלל הדברים כגון שאמר אל יהא
פלוני ברוך לה' או אל יברכהו ה' וכיוצא באלו אינו לוקה אבל איסורא מיהו איכא,
וכתב הב"י דכן משמע דלא איפליגי ר"מ ורבנן אלא לפטרו ממלקות איסורא מיהו
איכא ועיין ב"ח שם. ובשע"ת לרבינו יונה שער ג' ואסור לאדם שיאמר כן יושיעהו ה'
כאשר הדבר הזה אמת והנה הוא כוזב כי הנה כלל את עצמו בשם שבכלל הן אתה
שומע לאו ונראה לכאורה דיש בו איסור דאורייתא שהרי כתב לשון ויזהר אדם כמו
שכתב לעיל בסמוך ויזהר אדם שלא יקלל, גם כי כתב לפי שזו הוא שבעה ונקראת
שבעת האלה א"כ פשוט דס"ל מכלל לאו אתה שומע הן והוא לאו גמור. וא"כ פשוט
דבלא שם נמי איכא איסור אלא דליכא שבעה בשם וכמ"ש הטור והב"י ביאר דבריו

ואומר דבר זה אמת הוא כה יושיעני ה', שלא יאמר
 שלא יאמר כן, ואפילו על
 דבר אמת אמרו רבותינו

ז"ל ועיין בגמ' שבעות הנ"ל דאפילו ר"מ דל"ל מכלל לאו אחת שומע הן מודה הוא
 באיסורא ועיין תוס' שם ד"ה ה"ג בקונט'.

איברא דכלאו הכי איכא איסורא מדבר שקר תרחק וז"ל רבינו יונה בשערי
 תשובה (מוצא צחק פ' נצבים ליום ו') במשקר צלי תועלת ולא הפסד לזולתו האיש
 הזה יקל ענשו מלד אחד על כי אין הפסד לאיש בשקריו אבל גדול מאד ענשו בעז פניו
 ואהבת שקר ויכבד עונו כי מאהבתו לצלי תועלת כי תבואהו המדה הזאת להעיד שקר
 באחיו, ואמרו מותר לשבח חתן וכלה אע"פ שאינו כן ומותר לשנות מפני דרכי שלום
 ע"ש באורן, וא"כ פשוט דאיכא כאן הרוצה לאמת דבריו לא מיבעיא איכא דיבא היזק
 מזה לחבירו דאיסור גמור הוא אלא אפילו איכא ללא יבא מזה היזק לחבירו מ"מ
 אסור לשקר לו, ובס' חרדים פ"ד מ"ע מה"מ התלויות צפה אות כ"ו מלות עשה
 לדבר אמת אפילו במילי דעלמא דליכא להו דררא דמונא שנאמר מדבר שקר תרחק
 משמע אפילו ליכא רק דיבור בעלמא ואמרו ז"ל דהמשקר כאילו עובד ע"ו ועיין
 פסקי תוס' מעניית פ"א סי' ח' ת"ח כל אחד מודה לחבירו צין על האמת צין על
 השקר ועיין תשו' חת"ס ח"ו סי' ס"ו וצדע"ת הל' שמיטה סי' ד' סקכ"ו ביאר
 כוונתם בזה וע"ד כלל אמרו שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ועיין באר
 יהודה על החרדים הנ"ל שצ"ן עוד כמה מקומות.

ומ"ש רבינו ונקראת שבעת האלה נראה לפמ"ש בגמ' שבעות שם ל"ה ע"ב
 ובכל כניין ורמיניהו יתן ה' אותך לאלה ושמעיה קול אלה והאריך שם ואפילו לא אמרה
 האשה רק אמן נמי אמרינן כאילו אמרה משום דושמעיה קול אלה וממילא ילפינן
 שבכלל לאו אחת שומע הנקי וחנקי והוא נקראת קול אלה א"כ נקראת שבעה זו שבה
 מכלל לאו שבעת האלה כנלפענ"ד.

מצות עשה על מי שנחתיב שבעה צבית דין שיטבע בה' שנאמר ובשמו תשבע
 (רמב"ם פי"א מהל' שבעות ה"א). וצין בשם המיוחד וצין בכינוי, ואסור לישבע
 בדבר אחר עם שמו וכל המשמתף דבר אחר בשבעה נעקר מן העולם (שם ה"ב).
 והרמב"ן (מנחה ז') ז"ל חולק וס"ל דאין זה מלות עשה אלא היתר כלומר שהרואה
 מותר לו לישבע ואם לא ירצה לישבע לעולם הרשות בידו, ותניא (יו"ד סי' ר"ג ס"ו)

כך אלא על דבר אמת, לפי שזו שבועה היא ונקראת
שבועת האלה.

האחרונים שאין לשבע כי
אם מי שירא את ה' ודבוק
בו בכל שעה.

אם ה' אלפך תירא אותו תעבוד ובו מדבק אם תקיים והולך בכל מדותם אז ובשמו
תשבע ואם לאו לא תהיה ראוי לשבע בשמו. ומותר לשבע לזר עמו לדבר מלוא
(רמב"ם שם, יו"ד סי' רל"ז). כיצד קדר השבועה, אחז ספר חורה בזרועו והוא
עומד ונשבע בשם או בכינוי, בשבועה או באלה מפיו או מפי הדיינין ומשביעין בלשון
הקודש, ומודיעין את הנשבע שיהא מכיר בלשון השבועה. הנשבע מפיו עומד ואומר
הריני נשבע באלקי ישראל בני ששמו רחום חנון שאיני חייב לזה כלום, וכן אם אמר
בלשון ארור. מפי הדיינין הם משביעין והוא אומר אמן (שם הל' י"ג), וכחצו רי"ף
ורש"י וראב"ד בשם הגאונים דכדורות אחרונים בטלו שבועה בשם מפני גדול ענשה
שלא ישתומם העולם בעון שבועות. ויש חילוק בין שבועה דאורייתא לדרבנן. ובספר
מונל מאש הוקשה המשביע חבירו בשביל ממונו וידע שנשבע לשקר, א"כ עבר אלפני
עור ונרץ לפזר כל ממונו שלא יעבור בלאו, ובשו"ת בי"ש למרן זקני (יו"ד סי' י"ז)
חי' לפמ"ש חו"י דבלאו שאין בו מעשה א"ל לבזוז כל ממונו, וה"ל לפני עור ע"ש.
אמנם עיין רש"י פרק שבועת הדיינין שאם נשבע לשקר יש עליו עונש שבועת שקר
וגם על המשביע שגרם כל זה שלא היה לו לישא וליתן עם זה, ואם נשבע באמת יש על
המשביע עונש שבועת שוא שהשביעו ועל הנשבע יש עונש שבועת שוא שנחגלגלה על
ידו ע"ש. וכ"כ בסמ"ג מ"ע קכ"ג ו"ע. ונוהג בכל מקום וכל זמן בזכרים ונקבות.

משרשי המלוא כי בהיותו נשבע בני שאמר והיה העולם על קיום הדבר
ההכרחי ונלחך לזה יורה בזה גדולתו ורוממותו וכבודו כי לא יחליף את דברו מכח
השבועה בשמו יתברך וזה הוא מודה בהשם שאם נשבע לשקר יענש ממי שנשבע בו.
גם כי האוהב אהבו ביותר נשבע בשמו להזכיר גדולתו והנשבע בני המלך בשקר
מתחזין את ראשו וחמור הוא מכל העבירות, שהרוח והגונב והנאוף לא יעברו בכל
עמ שירצו וימנעו מעשות רע לעמים גם לא יניחוהו אחרים, אבל המרגיל עמו ליסבע
על כל דבור ישבע מאה שבועות בכל יום בלי הנאה כלל, לכן אם יהיה בו כל המדות
הטובות ורק אז ובשמו תשבע. (נדרים כ', סנהדרין ס"ג, תמורה ג', רמב"ם פי"א
מהל' שבועות, סה"מ מ"ע ז', סמ"ג עשין קכ"ג, סמ"ק סי' ק"ח, יו"ד סי' רל"ז,
יראים מלוא שט"ו)

מד) ויזהר אדם שלא יזכיר את השם לבטלה, שנאמר (דברים י' כ') את ה' אלקיך תירא, ופירשו רז"ל בסדר קדשים (תמורה ג' ע"ב) כי בא הכתוב הזה להזהיר שלא יזכיר אדם שם שמים לבטלה.

מה) והמזכיר את השם או את הכינוי צריך להזכירו באימה וביראה, ואם אינו מזכירו באימה וביראה

והמזכיר את השם וכו'. פ"י כשצריך ומותר להזכירו, וכגון כתפלה או תורה או שחייב להוציא ש"ש כשכופה, צריך להזכירו באימה וביראה.

מד) ומ"ש ויזהר אדם שלא יזכיר ש"ש לבטלה וכו' תמורה ד' ע"א חלף אי אמרת מוסיף שם שמים לבטלה אזרחיה מהיכא חלמה לל והכתיב את ה' אלקיך תירא ואותו מעבוד, ולשון הרמב"ם (פ"ג מהל' שבעות ה"א) אפילו להזכיר שם מן השמות המיוחדין לבטלה אסור ואע"פ שלא נשבע שהרי הכתוב מזהיר ואומר ליראה את השם הנכבד והנורא, ובכלל יראתו שלא יזכירו לבטלה, לפיכך אם טעה הלשון והוסיף שם לבטלה ימחר מיד וישבח ויפארו ויהדר לו כדי שלא יזכר לבטלה, כיצד אמר ה' אומר ברוך הוא לעולם ועד וכו' כדי שלא יהא לבטלה. וקנ"ע שהביא מקרא דליראה את השם הנכבד ולא מקרא דאת ה' אלקיך תירא. ועיין רא"ש ור"ן נדרים ז' ע"ב.

ובגמ' נדרים ז' ע"ב אמר רב השומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדוחו ואם לא נדוהו הוא ענמו יהא בנדוי, ועיין טוש"ע יו"ד סי' ר"ו סל"ז ואמר רבי אבא הוי קאימנא קמיה דרב הונא שמעה להך איתתא דאפקא הזכרת השם לבטלה שמתה ושרא לה לאלתר באפה ש"מ חלת וכו' וש"מ אין בין נדוי להפרה ולא כלום ע"כ. ועיין ר"ן שם ד"ה וש"מ.

מה) ומ"ש והמזכיר וכו' צריך להזכירו באימה וביראה וכו' הנה מקרא דליראה את השם הנכבד והנורא לכאורה יליף לה, ומש"כ שאם אינו מזכירו באימה וביראה אינו יודע את השם וכו' י"ל לפי הידוע מרבינו סעדי' גאון בשעה שהי' בגלות בבית איכר אחד ולא הכירו ולא כבדו כראוי ולאחר זמן באו אנשים מכובדים וגילו לו להאיכר שזה רבינו סעדי' גאון ונפל לפני רגליו ויבך ויתחנן לו שימחול לו על שלא כבדו כראוי ורבינו סעדי' ז"ל נחמו ואמר שלמד ממנו שכל יום צריך לעשות תשובה על אחרת שלל הכיר עוד גדולת הצורא ולא עבד אותו כראוי לפי ידעתו היוס

(אינם יודעים) [אינו יודע] את השם, שנאמר (ישעי'
א' ג') ישראל לא ידע עמי לא התבונן, וכן פירשו
חז"ל בויקרא רבה.

אלא בידיה נקיות, אבל
שאר פסוקים של תורה או
תפלה מותר אפילו בידיה
שאינן נקיות.

(מו) ויזהר אדם שלא להזכיר את השם או את הכינוי
אלא בידיה נקיות ובמקום נקי.

ובקרא ארחץ בנקיון כפי
ואברכה את ה', ולא זכר
נמי כגוף נקי רפשיטא
הוא, וב"ש מידים.

והדברים ידועים, וז"ש ואם אינו מזכירו באימה וזכירה אינו יודע את השם שאם הי'
יודעו הי' ודאי מזכירו באימה וזכירה.

והנה בשערי תשובה לרבינו ז"ל שער ג' אות ג' כתב להזכרת ש"ש לבטלה הוא
מנות עשה את ה' אלקיך תירא ושם באות ס"א כתב שיש בו לאו מחייבי כריתות שהוא
כלל ולא תחללו את שם קדשי, וא"כ יש בו עשה וז' לאוין עשה דאת ה' וגו' והאזהרה
דהמזכיר ש"ש לבטלה עובר בלא תשא כמבואר בש"ע סי' פ"ו סל"ט ובגמ' תמורה
ג' ע"ב ובספר היראה אות ר"ח המקלל חזירו בשם עובר בז' לאוין משום לא תכלל
ומוציא ש"ש לבטלה וגם משום לא תחללו את שם קדשי.

(מו) ומ"ש ויזהר שלא יזכיר וכו' בגמ' ברכות ט"ו ע"א וא"ר יוחנן הרואה
שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה, יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש
ויחלל וזו היא מלכות שמים שלמה א"ר חייא כל הנפנה ונטל ידיו וכו' מעלה עליו
הכתוב כאלו בנה מוצא והקריב עליו קרבן דכתיב ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את
מוצחך ה' א"ל רבינא לרבא חזי מר האי ז"מ דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים
לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר וצ'רור ובקסמית א"ל שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים
בנקיון כתיב כל מידי דמנקי.

ומדכתב רבינו שיזהר אדם שלא להזכיר את השם או את הכינוי אלא בידיה נקיות
ובמקום נקי משמע דברכת השחר נמי לא יצרך בלי נקיות ידים תחילה ולאו דוקא
תחילה, ועיין ש"ע א"ח סי' ד' סכ"ג לא תקנו נט"י אלא לק"ש ולתפילה אבל ברכות
דשחרית יכול לצרך קודם נטילה אא"כ הוא ישן על מטתו ערום שאז אסור להזכיר את
השם עד שינקא אותם והזכר"י בשם הזוה"ק הביא בשם מהר"ם ומהר"ם דלונזאנו
שאסור לצרך ברכת השחר קודם נטילה והוא כדעת רבינו ועיין ש"ע א"ח הג"ל אות

ואם אינו, אף שהוא ספק
מ"מ אל יזכיר שמא יש
שם צואה, ועיין פתשה"כ.

להסתכל, היינו דוקא
כשמסתכל להדיא, אבל
ראי' בעלמא אינו אלא
מדרבנן, והיינו כשמכוין
לראיה, וכלי כוונת ראייה

מותר. ואשרי למי שזוכה לעינים יפות כאברהם אבינו שאפילו כבידיה לא איסתכל.

מז) ואם אינו יודע אם המקום נקי או לא, אל יזכיר
את השם, כמו שאמרו רז"ל (ברכות כ"ה ע"א) כי דבר
ה' בזה זה המזכיר דברי תורה במבואות המטונפות.

מח) ואסור לאדם להסתכל באשת איש מן התורה,
שנאמר (במדבר ט"ז ל"ט) ולא תתורו אחרי לבבכם

ורבינו לא כתב כלום לתורה חי אסור בלי נקיון, ועיין רמ"א סי' ל"ב ס"ז דדברי
תורה נמי אסור ועיין פמ"ג ובמ"ב א"ח סי' ד' אות ס"א ובספר היראה לרבינו יונה
אות ק' כל שעה שאלם עסקו לדבר בשכינה לא יגע בצשרו, ובסמ"ק סי' קפ"א בשם
רבנמי ובהגהת רבינו פרך ובא"ח לוניל ח"א הל' נטילה סקי"ב דה"ה לד"ת.

מז) ומ"ש ואם אינו יודע אם המקום נקי וכו' עיין טוש"ע ספק לואה
אסורה (א"ח סי' ע"ו ס"ז) ונראה לכאורה דוקא במקום שיש להסתפק שאינו נקי
אבל נסתם לא חיישינן לה, אבל במ"ש רבינו ואם אינו יודע אם המקום נקי או לא
משמע דנסתמא מיירי דלריך לדעת בצירור שהמקום נקי.

ולענין קיום מצוה במקום שאינו נקי נסתפקו בזה האחרונים ז"ל וכגון ליטול
לולב ומקיעת שופר, ובחוס' ברכות י"ד ע"ב ד"ה ומנח תפילין בסופו ז"ל שגם מותר
להתעטף בזליית בעת שידיו מטונפות ואחר שיטול ידיו ימשמש בטלימו ומברך. ועיין
עיקרי הד"ט (א"ח סי' ה' סקט"ו) ובפתחי תשובה (וילנא סי' ע"ו), ובמשנ"ה ח"ה
סי' י"ח הארכתי בזה בס"ד.

מח) ומ"ש ואסור לאדם להסתכל בא"א מה"ת וכו' ברכות י"ב ע"ב
אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו הרהור עבירה, ורבינו הביא הא דאמרו רז"ל
לבא ועינא תרי סרקורי לחטאת ולא הביא מקרא שדרשו ז"ל ברכות דאחרי עיניכם זו
הרהור עבירה נראה משום די"ל דאיסור הסתכלות מה"ת הוא רק באופן שהוא
מהרהר בזה אבל אם לא מהרהר בזה ליכא איסור, ולכן מביא הא דחז"ל דלבא ועינא
תרי סרקורי דעבירה ועין רואה ולב חומד א"כ אם מסתכל ממילא הלב חומד וכלי
מעשיו גומרין, והרמב"ם פ"ד מהל' תשובה כתב ח"ל והוא אינו יודע שראיית עינים
עון גדול הוא שהיא גורמת לגופן של עריות.

ואחרי עיניכם. ואמרו רז"ל (במדבר רבה פ"י) לבא
ועינא תרי סרסורי לחטאת.

(מט) ואסור להסתכל אפילו בפני אשה פנויה
מדברי קבלה, שנאמר (איוב ל"א) ברית כרתי לעיני

ליבא ועינא. סרסור הוא
אדם המסייע למכור
ומפתחו להלוקח לקנותו
מה שבלא"ה לא הי' נותן
דעתו ללקחו. והי"נ ליבא
ועינא הם המסייעים
ומפתים האדם לחטא.
הם סרסורים לחטא.

ובשע"ת ש"ג אות ס"ג הביא רבינו נמי דהוא איסור דאורייתא והביאו החרדים
ל"ת פ"ג א' והז"י אה"ע סי' כ"א הביא מאורחות חיים (לוגיל) כלשון רבינו כאן.
עוד כתב רבינו זריש ס' שע"ת דכל המסתכל בזשים נקרא מומר לעזירה אחת
ובעבודת הקודש אות א' כתב דזה מן הדין. ובס' עני ארזים אה"ע סי' כ"א סק"א
הביא שהוא ל"ת דאורייתא להרמז"ס בזה"מ ל"ת מ"ו ופ"ג ה"ג מהל' עכו"ס.
ודלא כז"ש אה"ע הנ"ל דלהרמז"ס לא היו רק מדרבנן.

והסמ"ק מצוה ל' כתב לחלק בין המסתכלות לזנות שהוא דאורייתא ובין מסתכל
שלא לשם זנות שהוא מדרבנן, ועיין ש"ס ע"ו דף כ' דפריך אר"ע שראה אשת
טרנסרופוס ולאסתכלי מי שרי, ועיין פתח עיניים שם. ועיין אבן עזרא עה"ת עה"פ
לא תחמוד פ' יתרו. ועיין במדבר ל"א מ"ח נ"א ויקרבו אל משה וזרש"י ובעה"ט
שם ובת"י ז"ע כד הוינן עלין בצמיהון חס לן משה רבן לא אסתכל חד מינן בחדא
מנהון ולא אחיחד חד מינן בחדא מנהון ולא ניהוי שותף עמה בגיהנס לעלמא דאחי.

והנה המג"א ועוד פוסקים ילאו לחלק בין רא"י להסתכלות, עיין א"ח סי' ע"ה
ובת"י שם אות י', ולפענ"ד רא"י ברורה מתרגום יונתן ז"ע הנ"ל שכתב והוינן
עיילין לטרקליהון וחמיין בצמיהון וכו' ובכל דא חס לן למיתלי עינין בן ולא אסתכלון
בחדא מנהון ע"ש הנה מבואר דחמיין היינו רא"י ראו אותן וחס ושלום לא אסתכלו
בהון ומבואר החילוק בין רא"י להסתכלות, ועיין משנה הלכות ח"ו סי' רכ"ה.

ומדרבנן דאסור להסתכל אפילו בצנדי לצעונים של נשים המכירות אותן שלא
יבא להרהר בהן, ובמקום אחר הוסיף רבינו אצל הוזהרנו שלא יסתכל אדם בא"א
ובשאר עריות פן יוקש בהן והוא מה שאמרו ז"ל כל הכושע עיניו מעריות זוכה ומקבל
פני השכינה.

(מט) ומ"ש ואסור להסתכל אפילו בפני אשה פנויה מדברי קבלה וכו'
דע דהז"ש אה"ע סק"ג כתב בשם רבינו דלהביט ציפיה בא"א אסור מדאורייתא

ומה אתבונן על בתולה. כל המסתכל באשת איש מכשיל כח יצרו הטוב, והודו נהפך למשחית, שכך אמרו רז"ל (סנהדרין צ"ב) המסתכל בעריות קשתו ננערת, ואשר לא ישא עיניו אל אשת איש זוכה ותחזינה עיניו בנועם ה', מדה כנגד מדה חלף עבודתו אשר לא זן עיניו ממראה האיסור. שכך אמרו רז"ל (ילקוט ישעי' תל"ט) כל הכובש עיניו מן העריות זוכה ומקבל פני השכינה, שנאמר (ישעי' ל"ג ט"ז) ועוצם עיניו מראות ברע, ונאמר אחריו מלך ביפיו תחזינה עיניך.

(ג) ואסור ליגע באשת איש בידיה ופניה או בכל אבר מאבריה מן התורה, שנאמר (ויקרא י"ח) איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו. וכן היא הלכה ברורה.

אתבונן, הוא לשון התבוננות והסתכלות: קשתו ננערת, כח קושי אכר שלו ננער שאינו מוליד שנא' עריה תעיר קשתך, עריה שאתה מסתכל בה ממש בערותה היא תעיר קשתך. ד"א המסתכל, המחשב כעריות דא"א קשתו, גבורת ידו ננערת, מתהלכת כמו מנער ה', וכן מצא כסות מנערה אחת לשלשים יום. א"י קשתו ננערת, שע"י התאוה מציא ז"ל וקשתו ננערת.

ואסור ליגע וכו' כדי ליהנות, הא דנגיעה שלא ליהנות אינו ככלל, ועיין

וצפנויה לכו"ע מדברי קבלה והרהור אפילו צפנויה אסור מדאורייתא, וצחכ"ש אה"ע הנ"ל תמה עליו וצאמת כי מקרא מלא הוא מידי הרהור לא ילאנו והתם צפנויה מיירי (פ' מכות) ועיין יומא כ"ט הרהורי עבירה וצמהרש"א שם וצפנת ס"ד.

ועוצם עיניו מראות ברע ונאמר אחריו מלך ביפיו תחזינה עיניך, נראה להעתיק מתרגום ירושלמי וחי עה"פ בן פורת יוסף וז"ל והו צנחיהו דמלכיא וצנחיהו דשלטוניה מרדקן עלך על כוויא ומליתן עלך מן חרכיא והו מורקן קדמך שירין עוקין קטילין מניכין וכל מני דהב סבירין דאת חלי עינך ומסתכל צחדא מנהון חס לך יוסף צרי דלא חליית עינך צחדא מנהון והוון צנחיהו דמלכיא וצנחיהו דשולטניא אמרין אלין לאלין דין הוא צברא חסידא יוסף דלא הלך צחר חיו עינו ולא צחר הרהור לביה ארום חיו עינו והרהור לביה מוצדין צר נשיא מגו עלמא, בגין דוון יקום מינך חרין צנחיא מנשה ואפרים ויקבלון חולק ואחסנא עם אחיהו צפילוג ארעא.

(ג) ומ"ש ואסור ליגע בא"א בידיה וכו' מדברי רבינו כאן נראה דקריבה דנגיעה צנשים שאסור מה"ת הוא דוקא כשנוגע בא"א כדי ליהנות מן המגע ואף שלא נחכוין לנגוע לשם ציאה מ"מ עובר מה"ת והוא ככלל אצוריייהו דג"ע שראוי

שהקריבה הזאת היא הנגיעה בידיה או בפניה או בכל אבר מאבריה, כדי ליהנות מן המגע. וזאת מן העבירות החמורות שכתורה, ומתבאר במס' סנהדרין (ע"ה ע"א) כי ראוי לאדם שיהרג ואל יעבור על זה. ועל זה אמר שלמה המלך ע"ה בחכמתו

שיהרג ואל יעבור. שהוא ככלל אכזרייהו דעירות, ואם יגע סופו בא לידי מעשה, דאין אפוטרופוס לעירות, ולך לך אמרינן למירא לכרמא לא תקרב, וכ"ש הני שנפש אדם חמדתן.

לאדם ליהרג ואל יעבור על זה, אלא שז"ע קצת לשון שראוי לאדם שיהרג ואל יעבור דכיון שרוזין להרגו ונוגע בה ע"כ לאו להנאתו הוא נוגע בה אלא שלא יהרג, ואולי כוונתו דבע"כ א"א לו שלא ליהנות מן המגע אפילו בשעה שרוצים להרגו. ובשע"מ ש"ג אות פ' כתב איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו כל קירוב בשר אסור כגון נגיעה בידי א"א ולא זכר להנאה, ובאות קל"ח כתב וכן לענין גילוי ערוות ימות ואל יתרפא וכו' כגון שחשק בא"א וכו' וסיים והכר מזה חומר המגע ביד א"א ע"כ. א"כ נראה לכאורה דג"כ לפי שחשק בא"א איש בזה נגיעה של אהבה וכיון שאמר והכר מזה חומר המגע בא"א משמע דכעין זה הוא שהוא דרך חיבה, וא"כ גם מה שכתב באות פ' כגון נגיעה ולא זכר הנאה סמך ענמו על שני מקומות הנ"ל שמשמע דרך הנאה דוקא. ושלא בהנאה איכא איסור דרבנן.

ודעת הרמב"ם דלאו דלא תקרבו דאורייתא וכדעת רבינו והרמב"ן ז"ל בטה"מ חלק עליו ובש"ע אה"ע סי' כ' ס"א כתב הבא על אחת מעריות וכו' או שחזק ונשק ונהנה בקירוב בשר הרי זה לוקה, משמע נמי לכאורה דוקא נהנה. ועיין ש"ך יו"ד סי' קנ"ו סק"א דמשמע דאף להרמב"ם לא קאמר אלא כשעושה חיבוק ונישוק דרך חיבת ביאה וכן משמע מלשון הרמב"ם דרך תאוה וכו' הרי זה לוקה וכ"כ הסמ"ג ודלא כמ"ש הב"י יו"ד סי' קל"ה גבי משוש דפק באשתו נדה. ובס' נחפה בכסף ח"ב סי' י"ט ובס' בית יעקב (לזמיר) סי' פ' השיגו על הש"ך וגם בנתיבות לשבת סק"א כתב דטעם הרמב"ם בגמ' י"ג א' דאסור לישן בא"א נדה והחם משמע שלא כדרך חיבה, עיין בשו"מ פנ"י ח"ב סי' מ"ד ובכנה"ג יו"ד סי' קל"ה ובעני ארזים אה"ע סק"א סי' כ' ובפלת"י סי' קל"ה ס"ו ובעזר מקודש סק"א, ועיין אולת"פ אה"ע סי' כ' ס"א מה שהאריכו בזה ומראה מקום אני לך.

וכתבו האחרונים ז"ל דמדרבנן גם בפנייה אסור ליגע בה ואם היא כבר ראתה אז הרי היא כא"א, ולכן לאחר י"ב שנים שהן בחזקת רואות כולן אסורות כא"א.

פתשה"כ: את האשה אשר היא מצודים, שתהי' לבה על אופן זה שתהי' לבה מצודים וחרמים למשוך הארם בתחבולות של פיתוי מדרכי חיים אל הפכס, כאמרם ז"ל כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו וכו': אסורים ידיה, שאחר שהתחיל הארם להתפתות יהי' כמו אסור ומוכרח לעשות רצונה.

(קהלת ז' כ"ו) ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפני האלקים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה.

נא) ואסור להרהר באשה מן התורה ואפילו היא פנויה, וחמור בפנויה ההרהור ממגע, שעל ההרהור עובר בלאו מן התורה, שנאמר (דברים כ"ג) ונשמרת מכל דבר רע, ופירשו רז"ל (ע"ז כ' ע"ב) שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי קרי בלילה.

נב) ויזהר אדם שלא ידבר לשון הרע, שכך אמרו רז"ל (ערכין ט"ז ע"ב) כל המספר לשון הרע כאילו

נא) ומ"ש רבינו ואסור להרהר באשה מה"ת ואפילו היא פנויה עיין לעיל (אות מ"ט) מה שכתבתי. ומדכתב רבינו וחמור בפנויה ההרהור ממגע מצואר דעל מגע עכ"פ יש איסור דרבנן אפילו טהורה דאל"כ אין זה חמור אלא הרהור אסור ומגע מותר ומדקאמר חמור מצואר דפנויה נמי איכא איסור נגיעה עכ"פ מדרבנן. או אפשר דק"ל בפנויה נמי איכא איסור תורה אלא דליכא לאו אצל איסור תורה איכא, וזה שדייק שעל ההרהור עובר בלאו מה"ת ודייק לשון לאו והבן. והנה מקרא דונשמרת מכל דבר רע משמע דהוא לאו בפני עצמו וא"כ המהרהר בעריות בכלל אפילו באופנים אחרים לכאורה נמי יאסר, וי"ל לפמ"ד בגמ' כל האומר רחב רחב מיך נקרה (מגילה ט"ו) ואמר רב נחמן דאמר ולא איכפת ומשני ציודעה ומכירה א"כ כל שאינו יודעה ומכירה אינו גורם לראי', ולכן י"ל דוקא מהרהר באשה יודעה וכו'.

נב) ויזהר אדם שלא ידבר לשה"ר וכו', יש לדייק שכתב לשון ויזהר אדם ולא כתב דאסור לדבר לשה"ר או חייב אדם שלא ידבר לשה"ר. ואולי י"ל לפ"מ שאמרו ז"ל רובם בגול ומעוטם בעריות וכולם בלשה"ר ופיך כולם בלשה"ר ס"ד אלא באבוק לשה"ר (ב"ב קס"ה) ואמר שם רב יהודה אמר רב שלש עבירות אין אדם ניצל מהם בכל יום ואחד מהם אבוק לשה"ר. ולכן כתב ויזהר אדם שלא ידבר לשה"ר כי צריך לזה והירות יתירה.

ללשונינו נגביר,
בלשונינו המרברת גדולות
נגביר על כולם כי נוכל
לרמוחם, שפתינו אתנו,
וכדשותנו ונוכל לרכר כם
דברי שקר.

כופר בעיקר, שנאמר (תהלים י"ב ה') אשר אמרו
ללשונונו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו.

(נג) וכן אסור לו לאדם לקבל לשון הרע, שנאמר לא
תשא שמע שוא, ואמרו רז"ל (סוטה מ"ב ע"א) ארבע

ובשע"ת ש"ג ארבע כחות אין מקבלות פני השכינה כח ליניס כח שקרנים כח
חנפים כח מספרי לשה"ר דכתיב (תהלים ה' ח') כי לא אֶל־חַפְזֵי רַשָׁע אֶתָּה לֹא יַגִּידְךָ
רע. ואמרו ז"ל כל המספר לשה"ר כאילו כופר בעיקר (ערכין ט"ו ז') שנאמר אשר
אמרו ללשונינו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו. ולפי שהוא מסבב לבנ"א וגורם נזק
גדול ולא יתכן שיכין אדם לחבירו כלי משחית ונזק מר ממות מצלי שיועיל לעצמו בזה
תועלת ריח ממון בלתי אס לכד יצרו את נפשו ופרק עול שמים מעליו ונתק
המוסרות. ואמרו אין יתרון לבעל הלשון והוא גרוע מן הגנב הגונב למלא את נפשו כי
ירעב. ובמדרש תהלים בעל לשה"ר משניהם רע כי יחטא חטאה גדולה מצלי הנאה
שנאמר מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה.

ואמרו רבותינו ז"ל ערכין הנ"ל שקולה לשה"ר כנגד שלש עבירות ואלו הן ע"ז
גילוי עריות ושפיכת דמים, ובאדונו המלך כתיב אס לא קבל דוד לשה"ר לא הי'
מלכותו נחלק לשנים, ובעל לשה"ר שונה באולמו ללא מספר ביום ויבאיש ויחפיר
ויצוה ויכלים וידבר שפת יתר ביום ובלילה ולא ישים קילו למלים ואחר שלמד לשונו
לדבר שקר ופיו שלח ברעה מרוב ההרגל אינו שולט ברוחו ומשוכחו קשה מאד, וגם
כי כיון שעבר ושנה חטאו ניקל בעיניו כי יאמר אך דבר שפחים הוא ולא פנה אל נוקיו
הרבים על כן לא ישוב מדרכו הרעה.

ואם ישוב בעל לשה"ר צריך לבקש מחילה מכל מי שדיבר עליו לשה"ר, והוצק
עליו מזעם לשונו, והוא לא יזכור מספר כולם כי רבים מכאובים הכאיב ורבים אשר
הדאיב הכאיב והם לא ידעו כי הדיח עליהם את הרעה והם יושבים בטוח עמו יחבייש
להודיעם ולגלות עונו אשר גמלם רעה ועוד כמה רעות עושה, עיין בשע"ת שם.
וראיתי קצתם שתמהו למה לא נזכרה מזהו זו להלכה בש"ע בשום מקום רק מה
שהובא במג"א א"ח (סי' קל"ה), ובחי' הארכתי קצת בזה.

(נג) ומ"ש ארבע כחות אין מקבלין פני השכינה ואלו הן כח לצנים כח

כתות אין מקבלות פני השכינה ואלו הן, כת לצים,
כת חנפים, כת שקרנים, כת מספרי לשון הרע.

נד) ויזהר אדם שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב,
שנאמר נצור לשונך מרע ושפתוך מדבר מרמה.
ויזהר אדם מן הרכילות, שנאמר (ויקרא י"ט ט"ז) לא
תלך רכיל בעמך.

נה) וחייב אדם שיהא רחמני ולא יהא צר עין.

מקבלי לשה"ד, ראם לא
יהי' מי שיקבל לא יספר,
וגם כי הוא איסור לעצמו.

מדבר מרמה, שמרמה את
חבירו בדברו אתו לשלום
ושבע תועבות בלבו: ומן
הרכילות, ואמרו הולך
רכיל ומגלהו.

שיהא רחמני ולא יהא צר
עין, כלומר מי שהוא
רחמני ומרחם על הבריות
ממילא א"א להיות צר עין.

שקרנים כת חנפים כת מספרי לשה"ד, עיין שע"ת לרבינו ש"ג ד' כמות והוא
באות קע"ב לליון ידידי הגרצ"ז שליט"א. ודע דיש לפעמים שכל אלו מותרים ואמרו
ז"ל (מגילה כ"ח) כל לינוחא אסירא בר מלינוחא דע"ז דשריא, וגם לכת החנופין
אמרו ז"ל ג' שמות להחניף להם אשמו משום שלום בית, בעל חובו שלא ילחננו,
ותלמיד לרבו שילמדנו תורה ומצוות, עיין אורחות נדיקים (שער החנופה) ובראשית
חכמה (שער הקדושה פי"ב). ובראשית חכמה הוסף דמנויה להחניף גם לחבירו
שהוא סבור שימשוך אותו ללמוד תורה ולקיים המצוות ואם יבא עליו כעס לא ישמע,
ועיין דרך ישרה על א"ח להרא"ש אות ב', ובס"ח משמע דלתלמיד אסור להחניף
וה"ע. גם לספר לשה"ר יש שמוחר כמבואר בירושלמי דמוחר לספר לשה"ר על בעלי
מחלוקת כקרח ועדתו ודו"ק.

נד) ומ"ש ויזהר אדם שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב (ב"מ מ"ט א')
ובשע"ת ש"ג אות קפ"ב ובירושלמי ב"מ פ"ד ה"ב דברים אין בהם משום מחוסרי
אמנה אם יחזור מדבריו ובלבד שיהא אומר צפה וגומר בדעת, וע"ז אמרו ודובר
בלבבו ומעשה דר"ט יוכיח שגמר בדעתו צעת החפלה למכור חפץ ולא רצה לקבל
יחר שמאז אמר לו העכו"ם גמר בדעתו. ובשנטי י"ה כתוב לאמר (בראשית ל"ז ד')
ולא יכלו דברו לשלום ופרש"י מחוך גנותם למדנו שנחס שלא דברו אחת צפה ואחת
בלב.

נה) ומ"ש וחייב אדם שיהא רחמני ולא יהא צר עין, הנה הם שני דברים
שיהא רחמני הוא מה דכתיב ה' ה' ל"ל רחום וחנון, ובגמ' ר"ה (י"ז ע"ב) ויעבור ה'

לא תאמץ ולא תקפוץ. הם
 תרי לארין. ואמרו עין
 רואה ולב חומד וכלי
 מעשיו גומרין. ולכן לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך.
 שנאמר (דברים ט"ו ז') לא תאמץ את לבבך ולא
 תקפוץ את ירך מאחיך האביון.

על פניו ויקרא א"ר יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שנחטף
 הקב"ה כשליח לצור והראה לו למשה סדר תפלה אמר לו כל זמן שישראל חוטאין
 יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם ה' ה' אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא
 לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה אל רחום וחנון אמר רב יהודה ברית כרותה לי"ג
 מדות שאינן חוזרות ריקם שנאמר הנה אנכי כורת ברית, ופרש"י ה' ה' מדת רחמים
 אני מרחם קודם שיחטא ואני מרחם אחר שיחטא אם ישוב, ועיין חוס' שם ד"ה שלש
 עשרה אומר ר"ת דשני שמות הראשונים הם שני מדות כדאמרין הכא אני ה' קודם
 שיחטא לרחם עליו ואני מרחם לאחר שיחטא אם ישוב ה' מדת הרחמים הוא ולא
 כאלקים שהוא מדת הדין ע"ש. ועיין הג"ה הכי איתא בפסיקתא כו' על שם מלכותו
 ואותו כנוי מדת רחמים הוא רחום גם הוא מדת רחמים ולא כמדת ה' כי הרחמים
 חלוקים כדאמרין הכא קודם תשובה ואחר תשובה וחנון גם הוא מענין אחר כי מדת
 רחמים הוא שלא צעת צרה כי בטורס חגיגה ה' הוא מרחם שלא תבוא אצל חנון הוא
 חנון צעת הדחק לגאול הצועק וגם הוא מתנת חנם כו' ע"ש.

ואמרו ז"ל והלכת בדרכיו הדבק במדותיו מה הוא רחום אף אתה היה רחום מה
 הוא חנון אף אתה היה חנון, ובגמ' ז"ב (י' ע"א) שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע
 אם אלקיכם אוהב עניים מפני מה אינם מפרנסים אל"ל מפני שנילוול לנו בהן מדינה
 של גיהנם אל"ל אדרבה זו שמחייבתן אל"ל אמשול לך משל למלך שכעס על עבדו וחזשו
 צבית האסורין וזוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם אחד והאכילו
 והשקהו כששמע המלך לא כועס עליו ואחס קרוין עבדים וכו' ואמר ליה ר"ע אמשול
 לך משל למלך בשר ודם שכעס על בנו והלך אדם והאכילו והשקהו לאו דורון משגר
 ואנן קרוין צנים למקום וכו' עד וקאמר והלא פרום לרעב לחמך. ולכן קאמר וחיב
 אדם שיהא רחמני, ולא יאמר כשאלת טורנוסרופוס הרשע אם ה' אוהב עניים מפני
 מה אינם מפרנסים, אלא הו' רחום צין קודם שחטא וצין לאחר שחטא, ולכן ממילא
 ולא יהא צר עין שהרי הקב"ה נותן לחם לכל בשר ולא תהא צר עין לומר שאין לרחם
 עליו ח"ו. ועיין שם ז"ב (ט' ע"ב) ואמר רבי יצחק כל הנותן פרוטה לעני מתצרך
 בשש ברכות והמפייסו מתצרך צי"א והבן.

נו) ויזהר אדם מן הגאווה ומגסות הרוח, כי כל אדם שיש בו גסות הרוח וגאווה הוא תועבה לפני המקום,

ויזהר מן הגאווה ומגסות הרוח, הגאווה היא מדה מגונה מאד ומתועבת להשי"ת, וגסות הרוח הוא

או יאמר וחיבב שיהא רחמני, וממילא כיון שיהא רחמני ירחם על כל בריותיו ולא יהא נר עין, דלכת עין בא ממת אכזריות שיש בו. ובגמ' ביצה (ל"ב ע"ג) ולאמר רב נתן בר אבא אמר רב עתירי צבל יורדי גיהנם הם כי הא דשצתאי בר מרינוס איקלע לצבל בעא מניייהו עסקא ולא יהבו ליה מזוני מיון נמי לא זינוהו אמר הני מערב רב קא אחי דכתיב ונתן לך רחמים ורחמך כל המרחם על הבריות צידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו, וכל מי שאינו מרחם על הבריות צידוע שאינו מזרעו של א"א, ופרש"י יורדי גיהנם הן שאינן מרחמין לעשות נדקה ונתן לך רחמים שתרחס על הבריות כאשר נשבע לאבותיך מי שיש לו רחמים מזרעו של אבות.

נו) ומ"ש ויזהר אדם מן הגאווה ומגסות הרוח וכו' וכתב צדכר האגרת גאווה נקראת מתגאה צלל טעם וע"ז נאמר תועבת ה' כל גבה לב ועל גסות הרוח מביא לצלתי רוס לצבו מאחיו ולא ידענא פירושו. ומ"ש בשע"ת ש"ג ל"ד הוזהרנו צוה להסיר מנפשנו מדת הגאווה ושלל יתגאה הגדול על הקטן, וכי ולכאורה משם משמע להיפוך דגדול המתגאה על הקטן יש לו על מה להתגאות ואפ"ה אל יתגאה. ואולי י"ל דהגאווה הוא שהוא מתגאה שהוא מרגיש בעצמו גדול מאחרים כאילו עושה עצמו אלוה, ולכן אמרו כל המתגאה כאילו עוצד עו"כ שהוא עושה עצמו אלוה ח"ו, אבל גסות הרוח הוא מי שידוע בעצמו שאינו ראוי אבל לגביה אחריינה הוא גדול. וז"ש תועבת ה' כל גבה לב שהוא אדם שמתגאה עצמו שהוא גבה לב מכל אדם. ועל מי שידוע שאינו גבה לב אבל הוא עכ"פ גדול מאחיו ע"ז נאמר לצלתי רוס לצבו מאחיו שהוא בעצמו אינו רם וגבוה אלא שהוא גסות הרוח שהוא גדול מעל הקטן וזה גסות הרוח. והטעם דלאחר שירוס לצבו ושכחת את ה' אלקיך יהי ס"ל שהוא בעצמו הוא גאה.

ובאורחות חיים להרא"ש ז"ל, ואלה הדברים שיזהר בהם לטור ממוקשי מות וללזר צלור החיים להתרחק מן הגאווה בתכלית הריחוק. וכתבנו שם צס"ד ורבינו התחיל להתרחק מן הגאווה בתכלית הריחוק וכו' כי כל המתגאה כאילו עוצד עבודת

שנאמר (משלי ט"ז ה') תועבת ה' כל גבה לב, ונאמר
(דברים י"ז כ') לבלתי רום לבבו מאחיו, ונאמר (שם ח'
י"ד) ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך.

ג"כ ענין של גאווה,
הגאווה אפשר בלבבו ולא
יראה לאחרים, וגסות
הרוח מה שקורין "ער"
בלאזט פון זיך.

נז) ויזהר אדם שלא ישנא את חבריו, שנאמר (ויקרא
י"ט י"ז) לא תשנא את אחיך בלבבך, ואמרו רז"ל

כוכבים ולא ידבק בידך מאומה אפיו כ"ש ולכן יתרחק בתכלית הריחוק. וכן מן השקר
והכזב וכן מן הרכילות וכן מן הכעס לכאורה משמע דאכולהו קאי שרריך להתרחק
מהן בתכלית הריחוק ולא מצינו כן, עיין אבות פ"ה מ"א קשה לכעוס ונות לרעות
חסיד וכחז התוי"ט אבל שלא יכעוס כלל לא נמצא בשום דעה כי מי לנו גדול בענוה
יותר ממה שרבינו ע"ה ונאמר בו ויקלוף משה. גדולה מזו הדבק במדותיו וכתיב ביה
קשה לכעוס ונת לרעות וכל מקום דכתיב חרון אף עשה רושם וא"כ אין זה מן המדה
לכאורה ונקרא ארך אפים ורצ חסד. גם בחניפה יש שמותר להחניף לרשעים בעוה"ז
(סוטה מ"א ע"ב), ועיין רמ"א יו"ד ס"י קנ"ו ס"א וצפ"ת, ומותר להחניף לחלמידו
ותלמיד לרבו. ולענין שקר נמי איכא מידי דמשני בדיבוריהו במסכת וצפוריא ומשום
שלום בית. וכן מן הליצנות נמי איכא ע"ז דליצנותא מותר בה, וכן מן הרכילות ומותר
על בעלי מחלוקת לדבר.

ולולי דמסתפינא הי' אפ"ל דכאן מיירי במי שנכשל בה כבר ופי' לסור ממוקשי
מות היינו שכבר נפל במוקשי מות ורואה לסור מהם ע"ד סור מרע, וגם קרא
דמוכח חכם מקור חיים יש לפרש כן דכשהחכם רואה אותו עובר ונופל במוקשי מות
החכם מוכיחו וזה תוכחת חכם מקור חיים לסור ממוקשי מות, וכה"ג כיון שכבר
נכשל בה צריך להתרחק בה בתכלית הריחוק וכמשל הקדמוני ממקל שנחנקם ללד
אחד שצריך לעקמו ללד שני ע"מ לישרו ולכן בכל הגי צריך להתרחק בתכלית הריחוק.
ובזה מובן מה שאמרו בסוטה ה' ת"ח צריך משמינית שבמשינית ל"ל דהתם שלא
חטא מעולם אבל מי שחטא כבר צריך זהירות יתירה ודו"ק.

נז) ויזהר אדם שלא ישנא את חבריו וכו', ערכין ט"ו ע"א אמרו בשנאה
שכלב הכחז מדבר, וברמז"ס פ"ו ה"ה ממדע כתב וז"ל והמכה את חברו
והמתרפו אע"פ שאינו רשאי אינו עובר בלא תשנא ע"ש, ולכן אם הראה לו השנאה

י'ומא ט' ע"ב) בית שני שהיה בהם תורה, ומעשים טובים מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם, ששנאת חנם מביא לידי כל עבירות שבתורה. ואמרו רז"ל בספרי, ואהבת לרעך כמוך

שנאת חנם וכו'. פי' בין לומר התורה, דברשעים פיזוד נאה להם ונאה לעולם. אבל בת"ח וצדיקים כינוס נאה להם ונאה לעולם, וכיון ששונאים זל"ז א"א שיחכנסו יחד, ונמצא לקה מדה"ד ומביא לידי כל עבירות שבתורה.

אינו עובר על לאו דלא תשנא בלבדך לדעת הרמב"ם ז"ל. ומיהו מלשון רבינו כאן שכתב ויזהר אדם שלא ישנא את חברו ולא כתב בלבדך משמע דס"ל בכל אופן עובר על לא תשנא, וגם מהרא"י שמביא מצית שני שהי' בהם תורה ומע"ט מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם, משמע פשוט דכוונתו אשנאה גלויה ולא בלבד, ועיין קהלות יעקב ח"י סי' נ"ד גם הרמב"ן חולק על הרמב"ם ז"ל, ובשע"ת ש"ג אות ל"ב הוזהרנו להסיר מנפשנו מדת השנאה והא' מדה מעוללת פשעים רבים וכו' ע"ש, משמע נמי דבכל שנאה הכתוב מדבר.

ומ"ש רבינו ואמרו רז"ל בספרי ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה שע"י אהבת חברים והשלום מקיימין ישראל את התורה, הנה בגמ' ואהבת לרעך כמוך מה דעלך סניא לחברך לא תעבד, ומשמע דסגי כמוך, ואדרבה הרי אמרו חייך קודמין לחיי חברך א"כ ליכא כמוך ג"כ ודו"ק.

והנראה בס"ד דהני תרי מילי נינהו, דאימא בת"כ והוצא בצעה"ט עה"ת בראשית עה"פ ואהבת לרעך כמוך אר"ע זה כלל גדול בתורה בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם גדול יותר פי' אסיפיה דקרא קאי בדמות אלקים עשה אותו דמקרא דר"ע לא שמעינן אלא דעלך סני לחברך לא תעבד וכו' בן עזאי ואמר שאף אם הוא אינו חושש לכבוד עצמו יש לו לחוש לכבוד חברו לפי שרואה דמות חברו ואינו רואה דמות עצמו, ולזה אמר שמקרא זה כולל יותר ממקרא דואהבת לרעך כמוך ע"ש. ואמר שיזהר אדם שלא ישנא את חברו והוא בכלל סור מרע, אבל לאחר שיסיר השנאה לא די בזה שלא ינטור השנאה ולא יקום אלא יקיים בפועל ואהבת לרעך כמוך. ועיין סה"מ להרמב"ם ל"ת ש"ב וסמ"ג לאוין ה' וסמ"ק מצוה י"ז שלא לשנא וכו' ואינו בכלל ואהבת, ועיין יראים סי' ל"ט ועיין שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' כ"ז וסמ"ה מצוה רל"ת.

זה כלל גדול בתורה, שע"י אהבת חברים והשלום
מקיימין ישראל את התורה.

יום ג'

(נח) רבים חושבים כי לא תאבד הנפש בהמנע מן
הטוב ובחשוך מן הישר, ולא ידעו ולא יבינו כי
המעלים עין מן הצדקה רעתו רבה וחטאתו כבדה
מאד. אמנם הגזל מהעבירות החמורות, ועון
המעלים עיניו מן העני קשה מן הגזל, שנאמר
(יחזקאל ט"ז מ"ט) הנה זה היה עון סדום אחותך גאון
שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני

בהמנע מן הטוב. פי'
שהאדם ימנע עצמו
מלעשות טוב, יחשוך
עצמו מלעשות ישר וצדק
ולא יבינו, רעתו רעה
וחטאתו כבדה מאד:
ועון המעלים עיניו מן
העני קשה מן הגזל, נראה
כי הגזל מחבירו ממון
הקב"ה משלם לו להגזול
מה שגזלו, אבל המעלים
עיניו מן העני אין מי
שישלם שהרי מן השמים
נגזר עליו שיתפרנס מבני
אדם, ואם לא יתן לו הרי
ימות ברעב, וכמעשה
דנחום איש גמזו, וכללו
על אנשי סדום, שהגם

ומ"ש שע"י אהבת חברים והשלום מקיימין ישראל את התורה, כוונתו דמרי"ג
מזוות נאמרו למשה מסיני וכל אדם מישראל מחויב בכל המרי"ג מזות, וכל שלא
יקיים אפילו מזוה אחת ח"ו יתגלגל שנית ויבא לעוה"ז לתקן מזוה זו, ופשוט דאין
צאדם לקיים כל המרי"ג מזוות הן מזד המליאות וצפרט בזמן הזה והן מזד החיוב
שהרבה מזות כהנים יכולין לקיים ולא ישראל והרבה מזות בלויים ונשים וכיוצא בו
והדברים מפורסמים, עיין חרדים ועוד הרבה מן המפרשים. ומיהו כל זמן שי
אהבה בישראל ומקיים המזוה צסם כל ישראל, כל אחד לפי יכלתו הו"ל כשותפות
שקיי"ל שותף מה שעשה חולקים עם הריות, וכשאין אהבה אז אין לו חלק בו, ומה"ט
צס"ך שוגא לא יתפלל ואינו מוציא והבן. וז"ש רבינו שע"י אהבת חברים והשלום
מקיימין ישראל את התורה, ופי' זה כלל גדול בתורה בדרך פשוטו של מקרא. ומה"ט
תקנו לומר קודם כל מזוה צסם כל ישראל וקודם התפלה הריני מקבל עלי מזות
ואהבת לרעך כמוך.

(נח) ומ"ש רבינו רבים חושבים וכו', הנה כתב דעון המעלים עיניו מן
הצדקה קשה מן הגזל, י"ל דהנה אמרו ז"ל כל הגזל את חבירו שוה פרוטה כאלו
גזל נשמתו ממנו (צ"ק קי"ט), ומיהו צגמ' תענית (כ"א ע"א) אמרו לו תלמידיו
לנחום איש גמזו מאחר שצדיק גמזר אמה למה עלתה לך כך [שהי' סומא משתי עיניו

ואביון לא החזיקה. אע"פ שהיו אנשי סדום אנשי חמס, כמו שנאמר (בראשית י"ג) ואנשי סדום רעים וחטאים — בממונם, שם הכתוב ראש עונם אשר לא החזיקו יד עני ואביון. ונאמר (דברים ט"ו ט') השמר לך פן דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עיניך באחיך

שנתנו לעני מטבע אכל לא החזיקו אותו, שלא נתנו לו לחם לאכול ומת ברעב. וקראו התורה בליעל (עיי' א"ע) שהוא שלא יעל ולא יגאל ולא יחי, והרי כאילו עו"ב רב"נ נהרג אפחות משו"פ ומניחים הכסף שלהם לעבור ע"ז.

וגידם משחי ידיו קיטע משחי רגליו וכל גופו מלא שחין והיה מוטל צבית רעוע ורגלי מטתו מונחין בספסלין של מים כדי שלא יעלו עליו נמליסין אמר להם בניי אני גרמתי לעמתי שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לצית חמי והיה עמי משוי ג' חמורים אחד של מאכל ואחד של משמה ואחד של מיני מגדים, בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי רבי פרנסני אמרתי לו המתן עד שאפרוק מן החמור לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמחו הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי עיני שלא חסו על עיניך יסומו ידי שלא חסו על ידיך יתגדמו רגלי שלא חסו על רגליך יתקטעו ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין אמרו לו או לנו שראינוך בכך אמר להם אוי לי אם לא ראיתוני בכך, ועיין כעין זה בגמ' כתובות ס"ז ע"ב מעשה בר' נחמי'.

רלפ"ז המעלים עינו מן הדקה קשה מן הגול דבגול הגס שהוא כאילו גחל את נפשו אבל בידו להשיבה את הגזילה וגם כי הקצ"ה ישלם לו את הגזילה אם לא ישוב לו, אבל המעלים עין מן הדקה יגרום כמה פעמים למיתה ממש וכנ"ל.

או יאמר כי דרשו ז"ל נתון תתן לו כי בגלל הדבר הזה יצרכך וגו' כלומר השי"ת נתן לך מה ששייך לו וא"כ הרי הוא שלו. ועד"ז פי' אם כסף תלוה את עמי את העני עמך, כלומר אם כסף תלוה מדע כי את העני עמך מה ששייך לעני הוא שעמך ולכן תלוה לו, ואם אתה מעלים עין הרי אתה מעלים מליתן לו את שלו, והנה אמרו ז"ל ספק עבירה קשה מודאי שזו חטאת צת דנקא חו אשם בשתי קלעים, והגחל ממון מחזירו יודע שגזלו ולכסוף יתחרט ויחזיר לו שהרי יודע הוא שגזלו או שחזירו יביאו לדין ויזיאו את ממונו, אבל המעלים עין מן העני הרי הוא גחל את העני שבגללו נתן לו ה' והוא אינו נתן לו וגם לא יחזיר לו לעולם, נמצא גחל ומעכב ממון שאינו שלו והרי הוא גרוע מן הגחל.

האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והי' בך חטא. הנה שקרא הצר עין בליעל, והוא השם הרע בשמות הרשעים. וכן הוא אומר (שמואל א' כ"ה כ"ה) אל איש הבליעל הזה על נבל כי כשמו כן הוא, ופירשו רז"ל במדרש תהלים כי נקרא בליעל מפני שהי' צר עין. שאמר לעבדי דוד ולקחתי את לחמי ואת טבחתי. ואמרו רז"ל (כתובות ס"ח ע"א) כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובר כוכבים.

האביון וגו' וקרא. נראה דעני לא יקרא על ישראל שיענש על דוד, כי עני הוא שבא לו העניות ממזל שגולד בו, אבל אביון הוא שבא לו העניות ע"י מעשיו הרעים וחסאו שנענש, והוא עלול לקרא עליך אל ה', שהי' מסר את שלו בידך.

(נט) ומיסודי יראת ה' לעשות הטוב כמו שנאמר (תהלים ל"ד) יראת ה' אלמדכם מי האיש החפץ חיים

לעשות הטוב, כלומר לא די שישב ולא יעשה עבירה אלא יעשה הטוב, ונאמר טור מרע ועשה טוב.

ומ"ש ואמרו ז"ל כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובר עו"כ, פי' המהרש"א צמ"א ב"ב דף ט' שהנחת דקה הקב"ה משלם לו שנאמר מלוה ה' חונן דל וגו' והמעלים מליחן יש לו לב בליעל לאמר שאין מי שישלם לו והרי הוא ככופר בה' ומודה בחלתי זהב וכסף ובחורה כתיב אלהי מסכה לא תעשה לך.

(נט) ומ"ש ומיסודי יראת ה'. ומה שאמרו ז"ל ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכל כעושה מצוה (קידושין לט:), בגמ' פריך שם חתן כל העושה מצוה אחת מטיבין לו, עשה אין לא עשה לא ורמינהו ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכל כעושה מצוה, ומשני אמר החס כגון שבא דבר עבירה לידו וניצל הימנה אבל היושב בטל אפילו לא עבר עבירה עבירה הוא בידו וכישן דמי, ועיין רש"י החס שבא עבירה ההוא ישב ולא עבר עבירה דקאמר נוטל עליה שכל כעושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונותל את הארץ, ופי' כל העושה מצוה אחת יחירה על זכויותיו שאם היתה שקולה מכרעת ע"ש. ובקהלת, סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור, הרי שמירת המצות הוא יראת שמים, ובתפילת והודאת מודה אני לפניך ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד. ולכן אמר דהמע"ה, לכו בניי שמעו לי יראת אלמדכם, ושמעתי מאלמור"ר הי"ד דהיל"ל באו בניי שמעו לי, אמנם הכוונה דיראת ה' האמתית הוא כשמלהכין בדרך ויש לפניו שני דרכים ובורר לו דרך ישרה

וגו' סור מרע ועשה טוב. ואמר שלמה המלך ע"ה
(משלי כ"ב) טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל,
ונאמר (שם י"ג י"ג) וירא מצוה הוא ישולם.

(ס) רבים יודעים חיוב מצות הצדקה ושכר פעולתו,
ולא ידעו פרשת גדולת גמילות חסדים. ואמת הדבר
ויציב ונכון כי יש אדם תחזיק ידו בגמילות חסדים.

סור מרע ועשה טוב.
כוונתו שכשיתן לא יהי
בצד עין. ועליו אמר
שלמה אל תלחם לחם רע
עין. אלא שיהי' בעין טובה
ויתן לעני בכל לבו,
וכדכתיב מח לביהן
שהנותן לעני כאילו הקריב
קרבו להקב"ה ויגדולה מזה
(סוכה מ"ט), וזה טוב עין
הוא יבורך

וסר מדרך הרע וזה סור מרע ועשה טוב, ולכן לכו צנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם,
זה הוא יראת ה'. ובשע"ת לרבינו ש"ג אות י"ב ז"ל וקיום מצות עשה נקרא יראת
שמים כמו הזהירות במצות ל"ת, שנאמר מפני שיצה תקום והדרת פני זקן ויראת
מאלקיך אני ה', ונאמר יראת ה' אלמדכם ונאמר אחריו סור מרע, למדנו מזה כי מי
שאינו עוסק בעשיית הטוב ובקשת שלום הפר יראת שמים והוא מן הרשעים כי ירא
אלקים. וחייב אדם לירא את ה' והוא מ"ע דכתיב ועמה ישראל מה ה' אלקיך שאל
מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך, וזה יראה ה' ברואיו כמו שנאמר רוצה ה' את
יראיו, ומקנת חכמים וגדריהם הם יסוד לדרך היראה, ובאצרהם עתה ידעתי כי ירא
אלקים אתה ולא חשכת וגו', ולא די בשלילות סור מרע אלא ועשה טוב צפועל.

(ס) ומ"ש רבים יודעים חיוב מצות צדקה וכו' ולא ידעו וכו' סוכה מ"ט
ע"כ א"ר אלעזר גדול העושה צדקה יותר מכל הקרצנות שנא' עשה צדקה ומשפט
נבחר לה' מוצח (משלי כ"א) וא"ר אלעזר גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה
שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד (יהושע י) אם אדם זורע ספק אוכל ספק
אינו אוכל אדם קוצר ודאי אוכל, ת"ר בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן
הצדקה, צדקה בממונו גמ"ח בין בגופו בין בממונו, צדקה לעניים גמ"ח בין לעניים
בין לעשירים, צדקה לחיים גמ"ח בין לחיים בין למתים. ורבינו ז"ל ציאר דגמילות
חסדים גם אם דל הוא יכול לקיים כאחד הנדיבים הגדולים משא"כ צדקה
שא"ר רק למי שיש לו מעות. וז"ש רבינו ואמת הדבר ויציב ונכון כי יש אדם תחזיק ידו
בגמילות חסדים, ואם דל הוא ואין ידו משגת שאין לו ממון ישים ידו בזכויות אחרות
ובנהרות הצדק ימינו בלא כסף ובלא מחיר אלא ברוח שפתיו ילכש צדקה כשריון,
כלומר שידבר עם העני ברוח פיו והוא גמילות חסדים שנגופו הוא ולא בממונו.

ואם דל הוא ואין ידו משגת (ו) ישים בכל הזכיות ידו ובנהרות הצדק ימינו בלא כסף ובלא מחיר, וברוח שפתיו ילבש צדקה כשריון, ובאמרי פיו יהי רב פעלים, ויגדיל ויאדיר מעשיו גדולים מן האדיר שבנדיבים ומן המפורים ונותנים צדקה.

גמילות חסדים. נראה דמצות צדקה מוגבלת היא, דלאו כל אדם יכול לקיימה בשלימות, והעני אין לו פת לחם לאכול וכמה יזכה את אחרו. אבל מצות גמ"ח שהוא בגופו כל אחד יכול לקיים, ואם רל הוא ואין ידו משגת לתת צדקה, ברוח שפתיו ובעמל גופו ילבש צדקה כשריון ובאמרי פיו יהי רב פעלים, וכמאמר החכם הנותן פרוטה לעני מתברך כשש המפייסו מתברך ב"א.

וזה מעשה גמילות חסדים

(סא) ידבר על לב העני, ויהי דבריו נחת רוח לאביון, וינחמהו ממעשיו ומעצבון ידיו, ויכבדהו

ואמר ילכש צדקה כשריון לפמ"ש ז"צ ט' ז' מאי דכתיב וילכש צדקה כשריון (ישעי' נט) לומר לך מה שריון זה כל קליפה וקליפה מאטרפת לשריון גדול כך צדקה כל פרוטה ופרוטה מאטרפת לחשבון גדול, והעני צרות שפתיו מכל דבור ודבור שמהנהו להעני או להעשיר יטרף לחשבון גדול. ומסיים ובאמרי פיו יהי רב פעלים, דע"י דבורו הרי הוא כאילו עשה פעולות רבות, ויגדיל ויאדיר מעשיו גדולים מן האדיר שבנדיבים שהרי אם ירצה לטובת העני באמרי פיו יהי שכרו מרובה מן הגבירים שנותנים ואין מהנין את העניים בדבור, ובגמ' אמרו הנותן פרוטה לעני מתברך בשש זרכות והמפייסו מתברך ב"א, והרי יש לו מעשים גדולים מן האדיר שבנדיבים י"א זרכות, ומן המפורים ונותנים צדקה. וי"ל עוד דעני הנותן נדבת לבו ואומר לעני המפייסו לו ה' לי חלק אלפים דגרי זהב הייתי נותן וכיון דדעתו לטובה הקב"ה מנרפה למעשה כאילו באמת נתן לו כל מעותיו, אבל העשיר אינו נותן לו כפי מחשבתו של זה. ולכן ובאמרי פיו יהי רב פעלים, שהרי צידו לפייסו לאלפים ולהגדיל מעשיו גדולים מן הגבירים הנדיבים ומן הפורנים הנותנים צדקה שהוא שהנדיב והפורן אינו נותן אלא עד חומש כמ"ש חז"ל אבל באמרי פיו הוא מפזר כל הון שאין לו והרי הוא כאילו נתן לצדקה את הכל.

(סא) ומ"ש ידבר על לב העני וכו' ויתנכר ממעשיו כי עגמת נפש הוא לו ולכאורה מה ענין התנכרות ממעשיו שיך כאן, וי"ל לפמ"ש בס' נחלת בנימין

וינשאהו, ויתנכר ממעשיו כי אגמת נפש לאביון. ואמרו רז"ל (ב"ב ט' ע"ב) הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים מתברך בי"א, שנאמר (ישעי' נ"ח) וחפק לרעב נפשך, והיא ענין פיוס דברים והראות לו רצון טוב בלב שלם וכנפש חפצה. הלוא תראה מה שכתוב בפרשה באר היטב כי שכרו הרבה מאד מן העושה צדקות, וברכות רבות ונכבדות ממנו.

סב) והשנית — ילוח לעני וטוב לו להרחיב לו, שנאמר (תהלים קי"ב) טוב איש חונן ומלוח וגו',

ידבר על לב העני וכו' וינחמהו וכו' כי אגמת נפש לאביון. הנה העני שנענש והוא מחזיר על הפתחים או שהוא מיצר בדחקו ורואה העשיר בעשור לא יחסר לו כל. הרי הוא מתרעם על רוע מזלו ורא ח"ו להרהר אחר מדותיו, ולכך צריך להראות לו נדיבות לב ולפייסו שגם זה לטובתו. ויש עושר שמור לבעליו לרעתו ח"ו וכיו"ב. ובוה שכתרו הרבה מאד יותר מן העושה צדקה.

עה"מ דמ"ש צמנחת עוף של עני שאמרה תורה להקטיר את הנולות ואמרו ז"ל כיון דנפש הוא מקריב יהא קרבנו מהודר ומקבל אפילו נוטמו, ומ"ש צמנחת חוטא עני (פ' ויקרא) אמרה תורה לא ישים עליה שמן, (מנחות כ"ו) אר"ש שלא יהא קרבנו מהודר ומ"ש צדיני מליקה, ותי' דתרי מיני עניות הן ושתי סבות להן, יש עני כר"ח בן דוסא שדי לו בקצ חרובין והוא נולד צמול עניות והקצ"ה רוצה להנחילו מרוב עוב הצפון ללדיקים, ועני כזה אינו דלי ללות דעניות מעבירו על דעת קונו אלא הוא כקרבן העוף. אבל יש עני מטעם שחטא ונענש צעניות הוא נענש צדלי ללות דסלף צוגדים ישדם, ולכן הקצ"ה מיסרו צדלי ללות ולא יהא קרבנו מהודר. והנה אמרו נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, והוא הגם שהוא עני אינו חוזר על הפחחים. אבל עני החוזר על הפחחים ודאי ממין השני הוא, ומפורש אמרו ז"ל (שלהי קידושין) מעולם לא ראיתי צדי סבל ושועל חנוני והם מתפרנסין שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי והי' ציד הנותן להוכיחו שהוא ודאי חטא, ולכן קפח פרנסתו עד שהולך לבקש לחם, והי' יכול לומר הנותן צדקה הרי אדרבה איכא מצות הוכח תוכיח את עמיחך שמעשיו גרמו לו שהרעותי את מעשי. ולזה אמר ויתנכר ממעשיו, שלא יזכיר לו מעשיו שחטא כי עגמת נפש הוא לו ודי לו בענשו שמבקש לחם, אלא אדרבה צריך לפייסו ומנהו לו צאהבה וצפיות כדי שתקבל ברכה מהשי"ת שתתן לו בלב שלם וצנפש חפצה.

סב) והשנית ילוח לעני וטוב לו להרחיב לו וכו' נראה דקיי"ל אם כסף

יתן לו עצה טובה והגונה, שהוא בכלל הצדקה וגדולה ממנו, וזהו בכלל זרעו צדקה שהצדקה עושה פירות, שע"י שנותן לו עצה טובה לרווחתו והוא יצליח נמצא הצדקה עשתה פירות: ושכרו כפול, שיטול שכר על פרי העצה שהעצה עשתה פרי, ושכר על הנחת רוח.

ואמרו דז"ל (שבת ס"ג ע"א) גדול המלוה לעני יותר מן העושה צדקה.

סג) והשלישית — יתן לו עצה טובה והגונה לדרחתו ולהצלחתו, ויטול שכר על פרי העצה ושכר על הנחת רוח שיעשה לו, כי האדם שמח בהכירו אהבת חבירו הנאמן לו בהשגחתו על מעשיו מחמת רצונו הטוב, שנאמד (משלי כ"ז ט') שמן וקטורת ישמח לב ומתק דעהו מעצת נפש

תלוה את עמי את העני עמך, ודרשו ז"ל (צ"מ ע"א) עמי ונכרי עמי קודם, עני ועשיר עני קודם, ענייך ועניי עירך ענייך קודמין, וזה משמעו אם כסף תלוה את עמי תלוהו ולא לעו"כ ואיזה מעמי את העני ולאיזה עני אותו שעמך, ובשעה שתלוהו תרחיב לו זמן שיהי' לו יכולת להחזיר לשלם, ולא תהי' לו כנושה אם תראה שאינו יכול לשלם תרויח לו הזמן שנית ואם תראה שכל אופן א"א לו לשלם אז תחונן עליו ותמחול לו, וזה איש חונן ומלוה שבשעה שמלוה הוא חונן, ועיין ספרי פ' ראה ורמז"ס פ"ה מהל' מלוה ה"א. וע"ד שפי' לזה רשע ולא ישלם ולדיק חונן ונותן, כלומר דהרשע בשעת הלואה כבר מתכוין שלא ישלם והלדיק יודע ואפ"ה חונן ונותן. ומ"ש ואמרו ז"ל גדול המלוה לעני וכו' עיין שבת ס"ג ע"א, וכתיב מלוה ה' חונן דל, שהרי מיד חושב שלא יחזיר לו ואפ"ה מלוה הוא לו ע"ד שישלם לו ה' שכרו ומשכרמו כפולה.

סג) והשלישית יתן לו עצה טובה והגונה וכו' נראה דפעמים שהלוה מעות לא יתן לו ענה טובה כדי שיוכל לגבות אפדנו בשביל חובו וכיוצא בו ואדרבה לכתחילה ילוה לו כסף כדי שיוכל ליקח ממנו את ביתו או שדהו, ולכן אמר יתן לו ענה טובה לרווחתו ולהצלחתו ויטול שכר על פרי הענה, נראה הכוונה דלאחר שיליח זה ויחזיר לו הכסף מ"מ אחתי נדקתו עומדת לעד הגם שהחזיר את שלו, שכיון שעצמו עשתה פרי ופרי דפרי עד סוף כל הדורות א"כ כל מה שהלליח זה היתה בשביל עצמו ונטול זה שכר בשביל זה. וז"ש ויטול שכר על פרי הענה, מלבד שיטול עוד שכר מהנחת רוח שעשה לו כי האדם שמח כשרואה חבירו אוהבו ונאמן לו, ובהשגחתו על מעשיו מחמת רצונו הטוב כלומר שהרי אין לו כלום ממה שזה ירויח וילליח רק מחמת רצונו הטוב.

(סד) והרביעית — ישית עצות לפני רבים לעשות צדקה וחסד ויקבל שכר על הרבים אשר הצדיק ועל הנפשות אשר יעשה, ויזכה בשכר הצדקה אשר תעשה על ידו, שנאמר (ישעיי' ל"ב) ונדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום.

סה) ואמרו רז"ל (ב"ב ט' ע"ב) גדול המעשה יותר מן העושה, וזה אהבת חסד. ומן הדרך הזה שישבח כל אדם שיעשה טוב וכל מטיבי צעד לחזק ידם למען יאחזו דרכם ויוסיפו אומץ. ואמרו רז"ל במדרש על הפסוק (שיר השירים ה' ב') אני ישנה ולבי ער — אני ישנה בגלות מן הצדקה מבלי יכולת, ולבי ער לגמילות חסדים.

וזה אהבת חסד, נראה דהאובח תבירו ויש לו דבר טוב נותן לו ג"כ באהבתו אליו וזהו אהבת חסד: ומן הדרך הזה שישבח כל אדם שיעשה טוב, כתיב שקר התן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל תנו לה מפרי יריה ויהללוה בשערים מעשיה, הכוונה דאיך להלל את האדם בתן

ויפי וכיו"ב, ואדרבה הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, אבל אשה יראת ה' היא תתהלל, שמצוה לשבח לכל אדם שיעשה טוב, וההללוה בשערים מעשיה, ועיי' יוסיפו אומץ לו ולאחרים בעבודת ה'.

(סד) והרביעית ישית עצות לפני רבים לעשות צדקה וחסד (אבות פ"ה כ"א) כל המזכה את הרבים אין מטא צא על ידו וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, משה זכה וזיכה את הרבים וכות הרבים תלוי בו שנאמר לדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, וכל מי שעושה אחר לקיים מצוה יש לו שכר חלק על הצדקה אשר תעשה על ידו, וכן אם החזיר אדם בתשובה יש לו שכר על הנפש אשר עשה ובאברהם אבינו כתיב את הנפש אשר עשה בחרן, ואמרו כל המלמד את בן חזירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו, ואמר ר' אבהו כל המעשה את חזירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו שנאמר ומטן אשר הכית בו את היאור (סנהדרין ז"ט ע"ב). וזה באמת הנדיב שמיעץ גם לאחרים נדיבות, אבל מי שאינו רוצה באחרים שימנו אינו נדיב. וזה לשון התנא ארבע מדות בנומני צדקה הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים, ימנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלו, יתן ויתנו אחרים חסיד, וזה נדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום שיתן ויתנו אחרים.

סה) ומ"ש ואמרו ז"ל (ב"ב ט' ע"ב) גדול המעשה יותר מן העושה וזה אהבת חסד נראה לפמ"ש לעיל המשנה דארבע מדות בנומני צדקה יתן ויתנו אחרים הוא אהבת חסד שרוצה שיתרבה החסד וגומלי חסדים בעולם שאוהב את מדת

סו) שבועת שקר הוקשה לע"ז, ואחר שהזהירה התורה בעשרת הדברות על ע"ז, כמו כן הזהירה על שבועת שוא. ונאמר בע"ז, כי אנכי ה' אלקיך א-ל קנא, לומר אע"פ שאני רחום וחנון, כועס אני על עובדי ע"ז.

שבועת שקר הוקשה לע"ז, הכוונה לפי שהנשבע לאמת הוא שנשבע כא-ל שכרא העולם וכזה מראה יראתו ואימתו עליו. והנשבע לשקר הוא כעובד ע"ז שהוא שקר והוא נשבע כה, וכשנמצא ששקר כזה הרי כמו בע"ז, ולכן הוקשו.

סז) ונאמר על שבועת שוא, ונקה לא ינקה, אע"פ שאני מנקה לשבים בשאר עבירות איני מנקה

החסד ולכן הוא נותן ומעשה אחרים שיטנו כדי שימרבה מדת החסד בעולם, ולכן מן הדרך שמשבח את כל מי שיעשה טוב וכל מטיבי לעד מחזק ידם למען יאחזו דרכם ויוסיפו אומץ, כי אם לא יוסיפו אז יורידו כי האדם הוא איננו עומד אלא או עולה או להיפוך ולכן יוסיפו אומץ.

סו) ומ"ש שבועת שקר הוקשה לע"ז וכו' נראה הטעם כי בזה רוצה לשתף עם שמים על שקרו ואינו דומה העושה דבר רע לעצמו למיניע את המלך עצמו לעשות באמצעותו דבר רע שאומר לא די שעברת רצוני אלא שהרגזתי לעלות אותי ולעשות על ידי, ובספרי מטות כי ידור נדר לה' מה הפרש בין נדרים לשבועות, בנדרים כנודר בחיי המלך, בשבועות כנשבע במלך עצמו, ופי' הרמב"ן ז"ל ואע"פ שאין ראוי לדבר זכר לדבר חי ה' וחי נפשך אם אעזבך, והסוד כי השבועה מלשון שבעה כי בנתה ביתה חלצה עמודיה שבעה והנדר בתבונה ראשית דרכו קדם מפעליו מאז נמצא שהנדרים על גבי תורה עולים ולפיכך חלים על דבר מצוה כדבר רשות, והנה כל נדר לה' וכל הנשבע בו ע"ש.

ובגמ' שבועות ל"ט ע"ג שבועת ה' תהי' בין שניהם מלמד שהשבועה חלה על שניהם ופרש"י ששניהם נענשין בה. ועיין תוס' שם מ"ז ע"ג ד"ה חלה על שניהם ונענש המשיב והפילו הדין עמו. ובשו"ת מוצל מאש תמה אמאי מותר להשביע בע"ח הא עבר על לפני"ע, ועיין שו"ת רדב"ז ח"ד סי' שג"ד ועיין שו"ת בית שערים יו"ד סי' י"ג מה שחירץ במוצל מאש.

סז) ומ"ש ונאמר על שבועת שוא ונקה לא ינקה, יומא פ"ו ע"א תניא לפי שנאמר בחורב תשובה ונקה יכול אף לא תשא עמהן ת"ל כי לא ינקה יכול אף שאר

הנשבע לשקר. העובר ע"ז מחלל את ה', שנאמר (ויקרא כ' ג') כי מזרעו נתן למולך למען טמא את

למען טמא, דע"ז מטמא כגדה שנאמר תורם כמו דהוה צא חאמר לו מה נדה מטמא אף ע"ז מטמא, והוא מדרכבן.

חייבי לאוין כן ת"ל את שמו שמו הוא דאינו מנקה אבל מנקה הוא שאר חייבי לאוין, ופי' בחורב צפ' כי תשא ונקה לא ינקה דרשו אי אפשר לומר לא ינקה שהרי כבר נאמר ונקה ואי אפשר לומר ונקה שהרי כבר נאמר לא ינקה חלא מנקה הוא לשצים ואינו מנקה הוא לאינס שצים, ע"כ ובשבעות לא ינקה. ועיין בגמ' שבעות ל"א ע"א.

ובגמ' שבעות כ"א ע"ב כי לא ינקה ה' הוא דאינו מנקה אבל צ"ד של מטה מלקין אותו ומנקין אותו, מכאן להנשבע על שוא אע"פ שהוא לאו שאין בו מעשה לוקין עליו. אשכחן שבעות שוא שבעות שקר מנין, ת"ל לשוא לשוא שני פעמים אם אינו לשבעות שוא תנהו ענין לשבעות שקר. והרמב"ם רפ"ב מהל' שבעות כתב דאין נקיון זה דמלקות רק לענין להכשירו לעדות ולשבעה אבל העון עצמו אינו מתכפר לו עד שיחפרע ממנו על השם הגדול שחלל והראב"ד ע"ש. והנראה דזה נשבע לשקר יש בו שני איסורים, אחד מה שכתבנו שנשבע בה' בכיכול, והשנית חילול ה', והב"ד שלוקין אותו על שבעות שקר הוא שמלקין אותו וב"ד של מטה פוטרין אותו מחטא זה, אבל חטא של חילול ה' לא נפטר במלקות ויה"כ אינו מכפר. וזה שדייק רבינו אע"פ שאני מנקה לשצים בשאר עבירות איני מנקה הנשבע לשקר והטעם כי הוא בכלל עובד ע"ז שהוא מחלל ה', וכמו בע"ז אינו מהני מלקות לנקות החילול ה', ה"כ כיון דכתיב לא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם ה' חלקיך לא ינקה על חילול וכרמב"ם ז"ל.

ופירוש לשוא צד' אופנים, א) נשבע על דבר ידוע כגון עמוד של שיש שהוא של זהב וכיוצא בזה, ב) הנשבע על דבר ידוע שהוא כן כגון על האבן שהוא אבן, ג) הנשבע לבטל את המצות כגון שלא ייח תפילין ולא יחטוף צניצית, ד) הנשבע לעשות דבר שאין בידו כח לעשותו כגון שלא יישן ג' ימים רופים או לא יאכל ז' ימים רופים וכיוצא בזה (רמב"ם פ"א מהל' שבעות הל' ד' ו' - יו"ד סי' רל"ז ס"ד). הנשבע על דבר שאינו ידוע לשלשה בני אדם ונשבע לשנות אינו חייב משום שוא וחייב משום שקר (רמב"ם שם פ"ה הכ"ב וע"ש בלח"מ). נשבע מעצמו או מפי אחרים, אפי' השביעו

מקדשי ולחלל את שם קדשי, והנשבע שבועת שוא

והנשבע שבועת שוא
מחלל את ה' שהרי הוא
יודע שנשבע בשוא ושקר

עכו"ם וענה אמן או הן חייב (רמב"ם שם פ"ב ה"א, יו"ד סי' רל"ז ק"ב). אינו חייב אלא הנשבע בשם. נשבע בכינוי כגון רחום וחנון אינו חייב, ואיסורא עובר אפילו בלי הזכרת השם (רמב"ם שם ה"ב ועי' בלח"מ). חזר בו חוץ כדי ליבצר אינו לוקה (רמב"ם שם הי"ח). בכלל זה המצרך ברכה שאינה נריכה. המוציא שם שמים לבטלה עובר על זה (רמב"ם פ"א מהל' ברכות הט"ו או"ח סי' רט"ו ס"ד). ולפיכך טעה והוציא ש"ש ימהר מיד וישבת, כ"ד, אמר ה' ימים ימלוך לעולם ועד, או עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (עי' או"ח שם, וח"א כלל ה' ק"א). נשבע על דעת רבים אין לו התרה, ולדבר מלוא מחיר (רמב"ם שם פ"ו ה"ח, יו"ד סי' רכ"ח סע' כ"א). נשבעים לאונקים (יו"ד סי' רל"ב סי"ב), ונשבע בפה ומבטל בלב (רמב"ם שם פ"ב הי"ב, יו"ד סי' ר"י). נשבע לבטל מלוא דרבנן חל השבועה. ובכלל לא תשא שאם יודע שינשבע חזירו שקר שלא ישביענו. ואם קבל עליו להשבע אע"פ שלא נשבע עובר (מהרי"ט). והמהר"ח כתב לא תשא, את לרבות אפילו בכינוי, ובמה שכתב שנית את לרבות שנפרעין שבועה חלה על דבר שיש בו ממש ועל שאין בו ממש כי על גוף האדם תחול השבועה, כלומר שגופו נתחייב לעשות אותו דבר והגוף יש בו ממש, וזהו נקרא איסור גברא. אבל הנדר אינו חל אלא על דבר שיש בו ממש שהוא רק אוסר דבר שנדר בו עליו. לפיכך הנשבע שלא יישן ג' ימים או שלא יאכל ז' ימים לוקה מיד משום שבועת שוא וישן או יאכל מיד. ויש חולקין שיעמוד בשבועתו ויאכל כשיסתכן. ואע"פ שלקו אותו אין מתכפר לו כי הוא בכלל חילול ה' ורק המות ממרקה, עיין רמב"ם פ"א משבועות ופ"א מתשובה ה"ב, ועיין לקמן מלוא רכ"ו. ובמל"מ נסתפק אי ב"ג מזהר על שבועת שוא. ופרטי דינים, עיין יו"ד סי' רל"ט, ובספרי משנה הלכות על מס' נדרים ונזיר הארכתי ג"כ בדינים אלו, ואין זה מטרתי בספרי זה. נוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעובר עליה חייב מלקות אע"פ שאין שם מעשה לחומר האיסור חייבתו התורה מלקות, ובשוגג פטור מקרבן, ובשבועת ביטוי חייב קרבן על השוגג.

משרשי המלוא כי כוונת השבועה לומר כאשר השם אמת כן יהיו דבריו אמת, ואם לא יקיים דבריו הרי זה כמכחיש את ה' ח"ו ומחלל מקדושתו, ואפילו רק הזכיר השם לבטלה נריך לנדומו, ואמר ר' אברהם אבן עזרא ז"ל העובר על השבועה כאילו

מחלל את ה', שנאמר (שם י"ט י"ב) ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלקיך אני ה'.

סח) וכשב"ד מחייבין שבועה על אדם והוא יודע שאינו יכול לישבע באמת, אסור לו לומר אנכי

וגם מי שנשבע לו יודע וכל העולם כולו נודע וכדאיתא במדרש ונמחק השם מאבן שעל התהום ונמצא מחלל השם שנמחק והבן. ועיין פתשה"כ.

אסור לו לומר אנכי

מכחיש וכופר בשם. וראוי ומחויב עלינו בזכרוננו שמו הגדול על מעשינו ודבורינו לזכרו באימה וביראה ברתת וזויע, ולא כמהחלים ומדברים בדבר קל. ובמדרש, יש אבן על התהום וחוקק בו השם, והנשבע לשקר גורם שירים אותו האבן מע"פ התהום ויעלה וישחוק העולם, עד שרומז הקב"ה לממונה הממונה על שבעים מפתחות בסקוד שם המפורש הקדוש, וחוזר הולך אלל הנרור וחוקק בו השם כבראשונה. וזה לא תשא לשון הרמה, לא תהיה גורם להרים אותו אבן ויעלה התהום וישטוף העולם.

וגדורל עונש השבועה אפילו באמת כמ"ש במס' גיטין אמר רב כהנא מעשה באדם אחד שהפקיד דינר זהב אחד אלל אלמנה אחת והניחו בכד הקמח ואפאתו בפת ונתנו לעני. לימים בא בעל הדינר ואמר לה תן לי דינרי, אמרה לו יהנה סם המות אחד מזנה של אשה אם נהייתי מדינרך כלום, לא היו ימים מועטים עד שמת אחד מזניה. וכששמעו חכמים בדבר אמרו מה נשבע באמת כך נשבע בשקר על אחת כמה וכמה. ומזה השורש גם שבועת שקר. (שבועות כ"ח, ברכות ל"ג, רמב"ם ה"ש פ"א, סה"מ ל"ח ס"ב, סמ"ג לאוין רל"ח, סמ"ק סי' קס"ט, יראים שי"ד, יו"ד סי' רל"ו, או"ח סי' רט"ו)

סח) ומ"ש וכשב"ד מחייבין שבועה ז"ל המכילתא, לא תשא למה נאמר, לפי שהוא אומר (שם י"ט) לא תשבעו בשמי לשקר, אין לי אלל שלא ישבע לשקר מנין שלא יקבל עליו להשבע, ת"ל לא תשא את שם ה' אלקיך עד שלא קבלת עליך להשבע הריני לך אלקים שמקבלת עליך להשבע הריני לך לדין שנאמר כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא ע"כ. ובמרכבת המשנה שם, לא תשא למה נאמר דהול"ל לא תשבע, ומפרש לשון קבלה שכן תרגם אונקלוס כי תשא את ראש ארי תקבל, וכן פרש"י בנימוקי החומש, וכחז הרא"ם שהוא מלשון לא תשא שמע שוא. ומדאמרו מנין שלא יקבל עליו משמע משעה שקיבל על עצמו לישא את שמו לשוא לשנות הידוע

אשבע כדי לאיים את חבירו כדי להתפשר עמו,
שכך אמרו במכילתא מנין שלא יקבל עלינו לישבע,

אשבע, דכיון שיודע
שאינו יכול לישבע, בשעה
שיקבל עליו לישבע מיד
הוא מחלל השם שחבדו
יודע שהוא משקר

עובר בל"ת, וכן ראיתי בנפנת פענח פרשה זו בשם רבינו יונה ו"ל. ואיכא למידק
טובא דדוקא בע"ז קיי"ל במשנה פ' ד' מיתות דף ס"א דאומר לעובד חייב מלך
לעובד ע"ז כופר בכל התורה כולה ובע"ז דנין על המחשבה, אבל בשבועה אפילו
נאמר דסתמא כשאומר אשבע כוונתו לעבור וגמר בלבו מ"מ לריך שיוציא בשפתיו
שנאמר לבטא בשפתים (שבועות כ"ו) גמר בלבו לריך שיוציא בשפתיו. והרמב"ם
השמיט דין זה, ו"ל דס"ל דאסמכתא בעלמא הוא ע"כ.

ולפענ"ד קשה בתרתי, חדא מה שניחא השמטת הרמב"ם משום דהו"ל
אסמכתא, מ"מ הו"ל שהוא איסור דרבנן, שנית מה שהקשה דאפילו נודה לו
דכשאומר אשבע גמר בלבו להשבע, מ"מ לריך שיוציא בשפתיו. הנה באמת רבינו כתב
מפורש להיפוך דאפילו לא רוצה להשבע ואדרבה גמר בלבו שלא להשבע ואינו אומר
אלא לאיים על חבירו כדי להפשר עמו נמי. עודו צו שלישיה מה שתמה דלא אמרו רק
בע"ז כן ולא בשאר מצות, הנה כגון דא יש לדחוק דרבינו סמך על מה שהקדים
בהקדמה דשבועת שקר הקשה לע"ז ובהדדי נינהו עכ"פ.

ברם האמת יורה דרכו דדברי רבינו כראוי מולקיס ואינם כהצנת המרכה"מ
במכ"ג שהרי רבינו יונה כתב להדיא וכשצ"ד מחייבין אותו שבועה והוא יודע שאינו
יכול לישבע באמת אסור לו לומר אנכי אשבע וכו' שכך אמרו וכו' והנה בלשון אסור
לומר והוא דין חדש ואין זה מדין שבועת שוא או מדין לא תשא שמע שוא אבל הוא
מדין שקר וכמו שסיים לא תקבל שמע שקר שלא יקבל עליו שמע שוא שהוא שקר.
אמנם נראה דדברי רבינו הם גמרא מפורשת שבועות ל"א ע"א ו"ל, מנין לתלמיד
שאמר לו רבו יודע אמה צי שאם נותנין לי מאה מנה איני מצדה מנה יש לי אלל ואין לי
עליו אלל עד אחד מנין שלא יטרף עמו ח"ל מדבר שקר תרחק ופריך האי מדבר
שקר תרחק האי ודאי שקורי משקר ורחמנא אמר לא תענה ברעך עד שקר, אלל כגון
דאמר ליה ודאי חד סהדי אית לי ותא אמה קום התם ולא תימא ולא מידי דהא לא
מפקת מפומך שקרא, אפ"ה אסור משום שנאמר מדבר שקר תרחק. מנין לנושה
בחבירו מנה שלא יאמר אטעננו במאחיס כדי שיודה לי במנה ויתחייב לי שבועה

שנאמר (שמות כ' ז') לא תשא את שם ה' אלקיך
לשוא, כמו (שם כ"ג א') לא תשא שמע שוא, תרגומו
לא תקבל שמע שקר.

סט) המלשינים והמסורות והנותנים חיתתם בארץ

ובקבלתו נתחלל השם
אצלו בתשבו שבאמת
ישבע לשוא הגם שהוא
אינו מתכוין לכך.

המלשינים וכו', עיין
פתשה"כ.

ואגלגל עליו ממקום אחר ת"ל מדבר שקר תרחק ע"ש. ופסק הרמב"ם פי"ז מהל'
עדות והטע"ע ח"מ סי' כ"ח ס"א ובהג"ה שם ע"ש ואפילו אמר לו צא ועמוד עם
עד אחד שיש לי ולא תעיד רק שיפחד צעלי חוב ויסבור שיש לי שני עדים ויודה לי לא
ישמע לו ע"כ.

ולפי"ז פשוט דזה הוא ביאור המכילתא שהביא רבינו ז"ל שאחר שהביא דין
לשבעת שקר שהוקשה לע"ז הביא עוד דין לכשצ"ד מחייבין שבעה על אדם והוא
אינו רוצה וא"כ ליכא כאן לא שבעת שוא ולא שבעת שקר אבל מ"מ אסור לו לומר
שרוצה לישבע אנכי אשבע הגם שאין צדעתו ורצונו כן אלא לאיים, מ"מ הרי נשמע לא
תשא שלא תקבל שמע שוא והכא עכ"פ איכא מדבר שקר תרחק ואסור לו לומר כן וזה
בס"ד ברור בדברי רבינו, ופלא שלא דקדקו בזה רבותינו האחרונים ז"ל.

ואולי דסמך רבינו זה לכאן דוקא כיון שמדבר בגמילות חסדים ונותן ענות
טובות לרבים א"כ גם זה יוכלל בתוך ענתו להליל עשוק מעושקועכ"פ כשיודע
שהאחר אין רצונו לשלם או להיפך שלוחך עליו יותר מדאי והוא יודע שיש בו כדי
לגמול חסד ולחונן דל או להרחיב לו עכ"פ הזמן שאמר לו שילוח לעני וירחיב לו, וא"כ
עכ"פ ע"י ענתו או ע"י אמירתו אנכי אשבע יוכל לגמול חסד לעני אפ"ה הרי זו בכלל
לא תשא שמע שוא כי תמים תהי' עם ה' אלקיך והרי הוא בכלל אשר לא הלך בענת
רשעים ובדרך חטאים לא עמד, כלומר דאפילו הוא איש נדיק ורוצה לטובה אבל
העצה הוא ענת רשעים והדרך הוא דרך חטאים, דנחמיה ודובר אמת בלצבו כתיב.

סט) ומ"ש המלשינים והמסורות והנותנים חיתתם בארץ החיים כו'
בגמ' ר"ה י"ז ע"א אבל המינין והמסורות והאפיקורסים שכפרו נחמיה וכו' ושכפרו
במחייית המתים ושפירשו מדרכי צבור ושנתנו חיתתם בארץ חיים ושחטאו והחטיאו
את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחזריו יורדין גיהנם ונידונים צה לדורי דורות שנאמר
ויאלו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו' גיהנם כלה והם אינן כלים, ועיין רש"י

החיים יורדים לגיהנם ונדונים שם לדורי דורות.

המלבין פני חברו. יש לרייק בכל מקום אמרו פני חברו ולא המלבין כל אדם מישראל, וי"ל דחבירו חמור דהמלבין מי שאינו חברו אינו מרגיש כ"כ אבל חברו איש שלומו גרע.

(ע) המלבין פני חברו ברבים ולא עשה תשובה אין

והמסורות מלשינים שמוסרים ממון ישראל ציד העובדי כוכבים ולא גרם מלשינים צפני עצמן, ומשמע דמפרש דמלשינים ומסורות חדא הוא, ומיהו מדברי רבינו נראה ששניהם הם, מלשינים ומסורות. ונראה דמלשינים הם רשעי ישראל שרצו למנוח תן צעיני העכו"ם ומלשין לשה"ר על בני ישראל אצל אינו מוסר ממונם לעכו"ם אלא מלשין עליהם בשאר דברים, והמוסר כלומר ממון חברו מוסר ציד העכו"ם, וי"ל דרש"י נמי ס"ל כן שפי' על מוסרות שהם מלשינים שמוסרין ממון ישראל ציד עכו"ם, ומלשינים בעצמם הם שמלשינים בלי מסירות ממון ישראל.

ובשמ"ע בצרכת המינים ולמלשינים אל תהי תקוה, ועיין בסידור זלוחא לדברהם יש נוסחאות ולמשומדים בשמ"ע ועוד נוסחאות אחרות. ובש"ע ת"מ ס"י שפ"ת ס"ט אסור למסור ישראל ציד עכו"ם אנשים צין בגופו צין בממונו ואפילו היה רשע ובעל עבירות ואפילו היה מיצר לו ומצערו וכו' וכל המוסר ישראל ציד עכו"ם צין בגופו צין בממונו אין לו חלק לעוה"ב. (ס"י) מותר הי' להרוג המוסר לאנפס והיה מותר להורגו קודם שימסור אלא כשאמר הריני מוסר פלוני בגופו או בממונו אפילו ממון הקל הותר עצמו למיתה ומותרין בו ואומרין לו אל תמסור, אם העיז ואמר לא כי אלא אמרנו היה מצוה להורגו וכל הקודם להורגו זכה וכו' מי שמוחזק בשלשה פעמים מסר ישראל או ממונם ציד אנשים היו מבקשים ענה ותחבולה לבערו מהעולם וכו' ע"ש באריכות. והרבה יש להזהר בזה בעוג"ה שהקילו בדבר ר"ל למסור ממון חברו למשרדים בטעמים מטעמים שונים ומי פתי יחיר עצמו אפילו בספק תיוב מיתה ומאבד שתי עולמות עבור כמה פרוטות וכיוצא בו ת"ו.

ושנתנו חיתתם וכו' אמרו בגמ' אמר רב חסדא זה פרנס המטיל אימה יתירה על הנצור שלא לשם שמים וא"ר יהודה אמר רב כל פרנס המטיל אימה יתירה על הנצור שלא לש"ש אינו רואה צן ת"ח שנאמר לכן יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב ע"ש. ועיין רש"י שם שפירשו מדרכי צבור לא גרסינן וכו' ונראה דרבינו נמי לא גרס ולכן לא הביאו.

(ע) ומ"ש המלבין פני חברו ברבים וכו' הנה מצואר בכמה מקומות ובגמ'

ואין תשובתו וכו' חבירו,
דכיון שהוא בין אדם
לחבירו אינו מועיל כמו
הגזל את חבירו אין
תשובתו מועלת עד שישב
את הגזילה ויבקש מחילה
מחבירו.

לו חלק לעולם הבא, ואין תשובתו תשובה עד
שירצה את חבירו.

עא) אסור לצער כל איש מישראל בין בדברים בין
במעשה, שנאמר (ויקרא כ"ה י"ז) ולא תונו איש את

ב"מ נ"ת ע"כ כל היורדים לגיהנם עולים חוץ משלשה שוירים ואין עולים הבא על
א"א והמלצין פני חבירו ברבים והמכנה שם רע לחבירו, ופריך מכנה היינו מלצין,
ומשני אע"ג דדש ביה בשמיה. ועיין תוס' מגילה כ"ו ע"כ ד"ה ולא, ועיין דרך ישרה
על א"ח אות ט'. ובגמ' סנהדרין ק"ז הבא על אשת איש מיתמו צתנק ויש לו חלק
לעוה"כ אבל המלצין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"כ. ונראה דמה שאמרו
שלשה שוירים ואין עולין ומשכ הבא על א"א בהדייהו היינו כשלא נהרג או לא עשה
תשובה, ועיין תוס' ב"מ הנ"ל ד"ה חוץ מג' דיש מהם נידונין לעולם כמו המלצין פני
חבירו ברבים דאמר בסמוך דאין לו חלק לעוה"כ ויש שעולין לאחר י"ב חודש כגון
הבא על א"א דמשפט רשע ישראל בגיהנם י"ב חודש א"י מלצין נמי נהי דאין לו חלק
לעוה"כ אינם נידונים יותר מ"ב חודש אלא לאחר י"ב חודש לא חיין ולא נידונין
ושרויין בלא טובה ובלא רעה. ונראה דזהו דעת רבינו כ"ג שכתב במלשינים ומסורות
וכו' ונידונים שם לדורי דורות ובמלצין לא כתב שידון לדורי דורות, ועיין תוס' שם
דלא חשיב מינים ואפיקורסים דאותם נידונין לדורי דורות וא"כ אתי שפיר דברי
רבינו.

עא) ומ"ש רבינו אסור לצער כל איש מישראל בין בדברים בין במעשה
וכו' הנה בגמ' סנהדרין מ"ו ע"א אמר ר"מ בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון
אומרת (כביכול) קלני מראשי קלני מזרועי, א"כ המקום מצטער על דמן של רשעים
שנשפך ק"ו על דמן של צדיקים ע"ש, והמלצר אדם מישראל חייב בתשלומין שנאמר
ורפא ירפא ודרשו רז"ל שחייב בצער רפוי שבת צושת, ולער וצושת הם תרוייהו ענין
של עזר וצושת במה שמתבייש הוא מצטער. ובאמת כי למ"ד לעצ"ח דאורייתא א"כ
אפילו קתם בע"ח אסור לצער מדאורייתא וכ"ש אדם מישראל. ועיין חינוך מנה
תק"נ דידוע דיש למיני בהמה וכו' ויש צוה לעצ"ח אס יזווגם שני מינים וכל חכם לב
יקח מוסר שלא למנות שני אנשים לעולם בדבר מכל הדברים שיהיו רחוקים מצטעם

כל איש מישראל, משמע
אפילו רשע אם אינו עושה
כדי להוכיחו ולהחזירו
למוטב, אלא מדעתו לשם
צער וכמ"ש, א"כ המקום
מצטער על רמן של
רשעים.

עמיתו, ואמרו רז"ל (ב"מ נ"ח ע"ב) באונאת דברים
הכתוב מדבר, ולשון אונאה לשון צער כמו שנאמר
(ישעי' מ"ט כ"ו) והאכלתי את מוניך את בשרם.

ומשונים בהנהגתם כמו נדיק ורשע, שאם הקפידה חורה על נעצ"ח שאין בעלי שכל
כ"ש צנני אדם אשר להם נפש משכלת לדעת יונרם. ועיין חו"י סי' קצ"א דדוקא
צנע"ח דבהמה לאורייתא ולא צננ"א דיש לו דעת למחול. ועי' רגמה"ג ערכין דף ו'
ושו"ח הרשצ"א סי' רנ"ב וברכ"י סי' שע"ב ורדב"ז ח"ב סי' תשכ"ח.

ורבינו בספר היראה שלו אות רס"ו וז"ל, השמר מלנער בעלי חיים הן בהמה הן
עוף וכ"ש שלא לנער אדם שהוא עשוי בללם (אלקים) המקום ע"כ. ובתורה על קן
נפור יגיעו רחמין, ועיין רמב"ן עה"ת שם ובאברבנאל. ובתורה עוד כי תראה חמור
שנאך רובץ וגו' (פ' משפטים), ויש למדו מקרא דלא תחוסם שור בדשו נעצ"ח.
ועיין משנה הלכות ח"ד סי' רל"ט באריכות. וגדולה מזו אמרו נכרי שהכה את ישראל
חייב מיתה (סנהדרין נ"ח ע"ב) שנאמר ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המנרי,
ולא זאת אלא אפילו נעריה לישראל נמי חייב מיתה ונהרג עליה לדעת הגמ' סנהדרין
נ"ז על שבע מצות ב"נ נהרג על הגזל, ומשני רב פפא לא נהרגה אלא לפחות משו"פ,
ופריך אי הכי כותי בישראל אסור הא בר מחילה הוא, ומשני נהי דבתר הכי מחילה
ליה נערא בשעתיה מי לית ליה. ועיין ע"ז ע"א ע"ב בן נ"ח נהרג ע"פ משו"פ ולא
ייתן להשבות, ואי אמרת משיכה בעכו"ם אינה קונה אמאי נהרג, משום דנעריה
לישראל.

והמלביץ פני חזירו צרבים נמי יש בו משום לאו זה לפי שהבושת הוא נער גדול
לבריות אין גדול ממנו, ונתנו חכמים ראי' לדבר דאזיל סומקא וצא חירא דהו"ל
כאילו שפך דמו אלא שהקב"ה צרוב רחמיו מחזיק בו נשמתו שלא תלא הימנו, ומ"מ
אין לו חלעוה"ב עד שיפייסו וימחול לו. ועיין רמב"ם פ"ז מהל' דעות, ואמר אחד מן
החכמים הצדיקים הלואי שאזכה לאהוב אחד מישראל הצדיקים והחסידים כדרך
שאהוב הקב"ה כביכול הרשע שצרשעים, וכן אמרו אהוב לפרוק ושונא לטעון יטעון
לשונאו כדי לכוף את יצרו, והמנצער הוא ההיפוך.

(עב) וכשמזהיר הכתוב על אונאת ממוך הזכיר שם מקח, שנאמר (ויקרא כ"ה י"ד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו.

מקח, דעיקר האזהרה בא על אונאת מקח וממכר רשם הוא עיקר אונאה לפי שאין אדם יודע כמה נתן וכמה מרויח, ובשאר רברים אפשר להזהר מאונאה כתיב אזהרה זו על אונאת ממך.

(עב) ומ"ש וכשמזהיר הכתוב על אונאת ממוך הזכיר שם מקח וכו' הנה מדת אונאה במקח וממכר הוא זכמה אופנים זמדה ומשקל בלח וזיבש וזשויון, ונראה דחוץ מלאו דגול שיש באונאה יש בו עוד משום מלער אדם מישראל ואפילו אינו יודע הלוקח. ועיין רמב"ם פ"ו מהל' גניבה וח"מ סי' רל"א ק"א — ק"ח והמשנה מדה ממדות שהסכימו עליה בני המדינה עובר בלאו זה, לבד שהוא גזול אף חזירו ועובר על לא תחמוד ולא תמאווה. ודעת החינוך והיראים דאפילו לא היתה שו"פ מה שחפר זמדה עובר בלאו זה דהקפידה התורה זמדות בכל שהוא. ולדעת רבינו דהוא משום לישראל א"כ כמו שאמרו בגמ' בגזול פמשו"פ דלעריה זשעתא איכא א"כ ה"נ אפילו פחות משו"פ עכ"פ לערה איכא אס יודע שעבר על אונאה. וי"ל כלל הדבר בכל אופן שגורס לאונאה או לחיסור המדה עובר בלאו זה, והנושא ונותן באמונה ני"ל מן הצלע ומן הקנאה ומן הגניבה ומן החימוד ושנאת חנם ומגניבת דעת חזירו ומלערן של ישראל וזוטה זקב"ה, ועיין סמ"ה מל"ה רנ"ח ורנ"ט.

עוד דרשו ז"ל וכי תמכרו ממכר מנין כשאתה מוכר מכור לישראל חברך, ת"ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור, ומנין שחס באת לקנות קנאה מישראל חברך, ת"ל או קנה מיד עמיתך (תו"כ), ועיין רש"י זכר. ועיין תשו' הרמ"א סי' יו"ד זיסוד השלישי שהוכיח דקרא דאו קנה מיד עמיתך אף שהעכו"ס מוכר יותר בזול מהישראל, ועיין חת"ס ח"מ קוס"י ע"ט מ"ש זזה. וזשו"ת תועפות ראס או"ח סי' כ"ז תמה שכתב על ראיות הרמ"א אינס מוכרחים ותמה עליו מדברי התוס' זע"ז דף י"ט וחולין דף ק"ח ומתוס' ורא"ש ז"מ ק"ח, ועיין ח"מ סי' קע"ה סמ"א זמכר לעכו"ס אמר"י דישראל דמשמתינן ליה דהיינו דוקא כשהישראל רוצה ליתן לו כמו שנותן לו העכו"ס אבל כשהישראל רוצה ליתן לו פחות מהעכו"ס אינו חייב למכור להישראל אף היכי שיגיע היזק לשכנו ע"ש, וסיים דברי הרמ"א ז"ע. ובספר משפטי שלום ריש סי' קפ"ט להגאון זכרעזשאן זביא ג"כ דברי הרמ"א והפוסקים

ואם מצער אלמנה או יתום חייב מיתה בידי שמים, שנאמר (שמות כ"ב כ"א) כל אלמנה ויתום לא תענון אם ענה תענה אותו [וגר'] וחרה אפי והרגתי אתכם.

עג) המלוה בריבית ממונו מתמוטט וכלה ואבד העושר ההוא בענין רע. אפילו ממון שהרויח בזיעת אפו ועושר שעשה במשפט, פרוטה של ריבית מכלה את הכל. ולא יעשר ולא יקום חילו ואחריתו ערי אובר, כמו שאחז"ל (כתובות ס"ו ע"ב) בא זה ואבד את זה. ונאמר (תהלים ט"ו ה') כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם, למדנו (כ"מ ע"א ע"א) שהמלוה בריבית מתמוטט ואינו עולה לעולם, ונאמר (משלי כ"ח ח') מרבה הונו בנשך ובתרבית לחונן דלים יקבצנו.

ואם מצער אלמנה או יתום וכו', ואם הוא מצער אלמנה והיא יתומה עובר כבי' לארין להרמב"ן ז"ל (ועיין סמ"ה מצוה ס"ה), ויתום בין מן האב ובין מן האם, וגר יתום בכלל זה. מתמוטט, כלומר נתמעט מעט מעט עד שכל ונאבד ומכלה אפילו ממונו הכשר: מרבה הונו בנשך וכו', מי שמרבה הונו בנשך ובתרבית שהוא רומה לעושיק מה"ת, הקב"ה יקח ממנו ויתננה למי שחונן דלים. ובתנחומא, שהרשות שומעין עליו ונוטלין ממונו ובונים בו גשרים ומתקנין הדרכים וזה חנינת דלים.

הנ"ל וסיים דל"כ ה"ה דמותר לקנות צול מעכו"ס והעלה צל"ע דברי הרמ"א והחת"ס נ"ל. ועיין דברי גאוניס כלל ע"ז וצחי' הארכתי צוה הרבה.

ועיין ח"מ סי' שמ"ח וצבאה"ג שס ו' ופיה"מ להרמב"ם פ"ז מ"ב דללים על האנשים החוטאים המרמאים ומאניס לכל אדם, והנה השכירות יש לו אונאה (ב"מ נ"ו ע"ג) ושטרות וקרקעות אין להם אונאה, וכן הקדש ועבדים ע"ש. ומיהו כתב הרמב"ן דוקא לענין חזרת האונאה וציטל מקת, אבל לענין לעבור על הלואה דלא תונו עובר גם צאלה. ועיין סמ"ע סי' רכ"ז סקנ"א בשם מהרש"ל דאף דאיתמעטו שטרות וקרקעות והקדשות מדין אונאה מ"מ לא גרעי מאונאות דצריס וגניבת דעת. וזה שכתב רבינו בין בצריס בין במעשה.

עג) ומ"ש ומלוה בריבית ממונו מתמוטט מ"ב ע"א ע"א תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר כל מי שיט לו מעות ומלוה אותם שלא צריבית עליו הכתוב אומר כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם (תהלים ט"ו). הא למדת שכל המלוה צריבית נכסים מתמוטטים, ופריך והא קחזינן דלא מופי צריבית וקא מתמוטטין, אמר ר"א הללו מתמוטטין ועולין והללו מתמוטטין ואינן

עד) המלוה בריבית אינו בא בתחיית המתים, שנאמר (יחזקאל י"ח י"ג) בנשך נתן ובמרבית לקח

אינו בא בתחה"מ, הוא מדה כנגד מדה שכל הכופר במצות ריבית כופר בתחה"מ (כ"מ ע"א) ולכן

עולין. ובגמ' סוף חזוהו נשך (ע"ה ע"ב) תניא ר"ש אומר מלוי ריבית יותר ממה שמרויחים מפסידים ולא עוד אלא שמשימים משה רבינו חכם ותורתו אמת ואומרין אילו הי' יודע משה רבינו שיש ריוח בדבר לא היה כותבו, ופרש"י משה חכם לישנא מעליא נקט. ועיין ט"ו יו"ד סי' ק"ס סק"א שפי' דנראה שיש ריוח טוב ללוה במעות שלוקח ומרויח בו הרבה, וע"כ אין עליו איסור אם נותן ריבית כך אומרים המלוים בריבית ע"ש. ומיהו בתוספתא פ"ו ס"ו הלשון אילו היה משה יודע שכך אנו מרויחין משמע דקאי אמללה ועכ"פ אתרוייהו, ועיין מקור מים חיים. במס' פ' שני ואלו שאין מורישין לצניהם ואם מורישין לצניהם אין מורישין לצ"ב המשחק בקוביא והמלוה בריבית.

עד) ומ"ש המלוה בריבית אינו בא בתחיית המתים וכו'. בפדר"א סו"פ ל"ג במתים שהחי' יחזקאל כולם עמדו על רגליהם חוץ מאיש אחד, אמר הנביא רבש"ע מה טיבו של זה א"ל בנשך נתן, ובילקוט מקיים ותרבית לקח וחי לא יחיה. והא בשמו"ר פל"א ע"ו שהכל אומרים לא יחיה, והתוס' סוטה דף ה' ע"א ד"ה כל אדם וו"ל, ומלוי בריבית מצינו באגדה שאינן חיים לעוה"ב. וכ"כ התוס' ב"מ דף ע' ע"א ד"ה תשיך, ועיין שם בתוס' דאפשר אפילו קודם מ"ת מוזהרין על הריבית מדין גזל או שקיימו הרבית כמו שקיימו אבותינו התורה אע"פ שלא ניתנה להם ע"ש. ובגמ' ב"מ ס"א ע"ב הוקשו מלוי ריבית לשופכי דמים, מה שופכי דמים לא ניתנו להשבון אף מלוי ריבית לא ניתנו להשבון, ובגמ' ספ"ו דב"מ וזירושלמי פ"ה סיימו הא למדת שמלוי בריבית כפר צמי שאמר והי' העולם, הא למדת שמלוי בריבית כופרין בעיקר, ונפסק בשו"ע ס"ב הג"ל ועיין ביאור הגר"א שם. וכתו"כ פ' בהר א"י ה' אלקיכם אשר הוצאתי אהכם מארץ מצרים שתקבלו עליכם מצות ריבית שכל המודה במצות ריבית מודה ביציאת מצרים וכל הכופר במצות ריבית כופר ביציאת מצרים. והעוברים כולם כופרים בתחיית המתים וביציאת מצרים ובאלקי ישראל כמאמר ר' יוסי (ב"מ ע"א) והמציאים עדים ולבלר וקולמוס ודיין וכותבין וחוטמין פלוני זה כפר באלקי ישראל ע"ש.

רחי לא יחיה (מדרש רבה שמות ל"א). אמרו חז"ל (שם) אע"פ שיש מלאך מליץ וכו' על העושה שאר עבירות ומזכיר עליו זכות שבידו, המלוה בריבית אין מלאך אחד מלמד עליו זכיות.

עדה) עון נבלות הפה מן העבירות החמורות שמחריבות העולם, שנאמר (ישעי' ט' ט"ז) על כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפרו ועוד ידו נטויה.

אינו זוכה לתח"מ, ועיין רש"י ריש פ' תלק ודו"ק. עון נבלות הפה, כי האדם נבדל בדיבורו מכל חית הארץ, ותרגום לנפש חיה לדוח ממללא, והמנבל פיו כאחת הנבלות ידבר הכניס נפשו בין הנבלים. ואפילו אלשון נקי, דהאי תלמידא שאמר שרתינן האי שמעתא כדבר אחר לא אישתעי רב בהדי, וכ"ש המדבר נבלות.

והמלוה ישראל צריבית עובר בששה לאוין ואלו הן, משום לא תהי' לו כנושה, אם כספך לא תתן בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך, אל תקח מאתו נשך ומרבית, לא תשימון עליו נשך, לפני"ע לא תתן מכשול. ולדעת קצת מרביתינו עובר גם משום לנכרי תשיך שהוא לאו הבא מכלל עשה, ואם היה גר עובר גם משום לא תלחננו, ואם הייתה אלמנה ויתום עובר נמי משום לא תענון, ואולי גם משום גזל כדעת התוס', ועיין סמ"ה מלוה ס"ח.

ורכתב רבינו בשע"ת ש"ג אות כ"ה דנשך וריבית יש צהס בל"ת (ויקרא כ"ה ל') אל תקח מאתו נשך ומרבית, ומיהו הו"ל לאו הניתק לעשה שנאמר ומי אחיך עמך, פירוש אם לקחת נשך ומרבית השב תשיבם לאחיך למען יחיה עמך. ועונשו חמור מאד כל זמן שלא תיקן המעוות שאינו בא לתח"מ. ואמרו רבותינו ז"ל (שמו"ר פל"א ו') כי מי שיש בידו עון הריבית אין מלאך מליץ מלמד עליו זכות, וזהו שנאמר ומיהו בלשון שאלה ותמיה כלומר היש מליץ שיאמר כי דמו להחיות, ודאי כולם יענו ויאמרו לא יחיה והוא כל זמן שלא יעשה תשובה ויתקן אשר שחת.

עדה) עון נבלות הפה מן העבירות החמורות שמחריבות העולם, הדברים פשוטים לא נריכים ביאור, ובגמ' שבת ל"ג ע"א צעון נבלות פה נרות רבות וגזרות קשות מתחדשות ובחורי שונאי ישראל מתים, יתומים ואלמנות לוועקין ואינן נענין שנאמר על כן וגו' ועוד ידו נטויה, מאי ועוד ידו נטויה, א"ר חנן בר רבא הכל יודעין כלה למה נכנסת לחופה אלא כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים

עו) תקנה גדולה ליראת שמים ודרכי תשובה, עשה לך רב וקנה לך חבר, ותדבר תמיד עם החבר ביראת שמים, ויתיעץ תמיד עמך על תיקון מעשיך והאיך תנצל מן החטא ומכל דבר שיבוא לידך, שנאמר (מלאכי ג' ט"ז) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו. ואמרו באבות דרבי נתן (פ' ל') ר' עקיבא אומר המדבק לעוברי עבירה אע"פ שאינו עושה כמעשיהם מקבל פורענות כיוצא בהן [והמדבק לעושי מצוה אע"פ שאינו עושה כמעשיהם מקבל שכר כיוצא בהם].

ותדבר תמיד עם החבר ביר"ש, פי' דהחיוב של עשה לך רב וקנה לך חבר אינו שידבר עמו עניני עוה"ז או דברים בטלים כדי שלא ישומם כמ"ש או חברותא או מיתותא, אלא הכוונה שיקנה לעצמו חבר שידבר עמו תמיד ביר"ש ולהתיעץ תמיד על תיקון המעשים, אבל לא יהי החבר כאופן אחר, לא רק שלא תקנהו אלא הרחק ממנו שהוא בכלל ובמושג לצים לא ישב, וע"ז הביא מאדר"נ.

שנה לטובה הופכין עליו לרעה, אמר רבה בר שילא אמר רב חסדא כל המנצל את פיו מעמיקין לו גיהנם שנאמר שומה עמוקה פי זרות, רב נחמן בר יצחק אומר אף שומע ושומק פי' אפילו אינו מדבר אלל שומק מ"מ נענש שנאמר ועוס ה' יפול שם פרש"י ועס של הקב"ה הוא שורה שם אלל פי זרות היושב אללו ושומע קרוי ועומו של הקב"ה, ועיין מהרש"א בח"א. ועיין ט"ז יו"ד סי' קכ"ד סק"א המנצל פיו בזוונה.

עו) ומ"ש רבינו תקנה גדולה ליראת שמים ודרכי תשובה. עיין סנהדרין ט' ע"א ומכות ה' אר"ע א"כ ענש הכתוב את הנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שיטלם שר לנטפל עושי מצוה כעושי מצוה, ופרש"י דקיי"ל מדה טובה מרובה ממדת פורעניות הלכך קל וחומר הוא.

דו"ל הרמב"ם (פ"ו מהל' דעות ה"א), דרך צרייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחזר לנדיקים ולישב אלל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם ויתרחק מן הרשעים ההולכין בחושך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה המלך אמר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש אשר לא הלך וגו', ובאבות פ"ג עשה לך רב וקנה לך חבר והרבה חברותא עושה, ואם יראה חברו שחטא או הלך בדרך לא טובה יחזירהו למוטב ויוכיחהו ויודיעהו שהוא חוטא ע"ע במעשיו הרעים שנאמר הוכח חוכים את עמיתך, וידבר לו בנחת ובלשון רכה וידעהו שאינו אומר לו אלל לטובתו להביאו לעוה"ב, ועיין חינוך מצוה ט"ז שבאדם נפעל לפי פעולותיו ואם יתחזר לחכם ויוכיחהו וינצל מן החטא.

הדרש השני

יום ד

עז) לא יתפור אדם בגד צמר בחוט של פשתן אלא
במשי או בקנבוס אסור לתת אימרא של פשתים

אימרא, הוא מה שעושין
בסוף הכגד לחזק או לנוי
ויכין שמחברו הרי הוא

עז) ומ"ש לא יתפור אדם בגד צמר וכו' עיין רמז"ס פ"ו מהל' כלאים
ובשו"ע יו"ד סי' ט' ס"א או שפר נגד למר בחוטי פשתן או נגד פשתן בחוטי צמר
וכו' הרי זה כלאים. וכדי לזכות הרבים הנני בזה להציג תשובה מה שכתבתי לב"צ ת"ו
בענין מערובת חומרים אם יש בהם משום שעטנו וז"ל, בדבר אשר שאל נגד כלאים
שעטנו נדבר הנוגע לרבים ויהבו עינייהו צי ואיני יודע מה מצאו צי והלאו אחכם
החרש והמסגר בארצנו הקדושה אשר חד מינייהו כחרי מינין ובפרט בהלכות עמוקות
ועממות, ואשר כבר צימי הגאונים הראשונים כתב רבינו משולם צ"ר יעקב ז"ל
בתשובה שהשיב להרב ר' אברהם בר' יצחק אב"ד ז"ל האריך בתשובה לענין חפירה
נגד של פשתן ולמר שפרן זה בזה אי הוה דאורייתא, ובמוך דבריו כתב וז"ל, ואני
בעצמי יודע שהלכות כלאים כמה מעורבצין מפני שאין לה גמרא ואותן המשניות לא
נחשוורו לן יפה כשאר המסכתות, דהשתא מה שבררו לנו רח"ל מן הזריעה ועד
עריכת השלחן אין לנו פה לאכול על אחת כמה וכמה שלא הניחו לנו מפורש
שאנחנו כסומים בארובה וממשמשים ומלקטים קצת מן ההלכות אינך ואינך. וגם
אייתי מן הגאונים כגון רבינו האי וריא"ף ז"ל שהם לא יכלו לברר מן ההלכה אי זה
כלאים דאורייתא ואיזה דרבנן וסתמו דבריהן ואמרו הו יודעין דבין דאורייתא ובין
דרבנן גזירה היא ולית למפרך בה עיקר, הוצאו הדברים באורחות חיים הל' כלאים
אות א' ע"ש. וא"כ כ"ש אן יתמי דיתמי שלא הי' לן אפילו לנסות לכחוב ולברר
נדברים העומדים ברומו של עולם, מ"מ פטור בלא כלום א"א ולכן אשיב עכ"פ מפני
הכבוד.

ודא החלי בצ"ד תורף השאלה, נגד שחטי הערב הערוגים צו הם מתערבות
כמה מיני סיבים, היינו זהורית, כותנה, למר, סיבים סינטטיים, פשתן. האמנם
התערבות אינה שזה לאורך החוט ואין שום שויון ופרופורציה לאופני התערבות

הנקראת פירמ"א בבגד צמר. ועורות שתפרו בה
חתיכות של פשתים במקום (בתה) [וינא] לא יתפור

שעטנז: ועורות שתפרו
וכו'. פי' לא יתפור העור
כולה בבגד צמר עד שיסיר
בגד הפשתים מן העור:

סיבי החוט, לפעמים נמצא צראשית החוט רוב זהורית ומעט זמר ומעט מן המעט
פשתן, ואחר כמה לענטימעטער אורך רוב כותנה ואין זמר ויש פשתן מעט ומעט
סינטטי ואח"כ רוב סינטטי ומעט כותנה וכמה סיבי זמר וכה הכל בלי סדר כלל,
ולאחר הבדיקה בהרבה מקומות אמנם לא נמצא מקום שרוב עובי החוט הוא זמר
וגם לא מקום שרוב עובי החוט הוא פשתן אך חולאות הבדיקה לא היו שוות וכאמור.
עוד זאת שבדקו והביטו ע"י מיקרוסקופ הבחינו שמיני הסיבים הנ"ל אינם מעורבים
היטב, ולקחו הבגד למומחה אחד מהמכללה בטקסטיל ברמת גן ואמר שטו' הזאת
אינה לפי התקן כלל ומי שטווה הבגד לקח פסולת של כל מיני סיבים קצרים שאריות
שאינם ראויים לטוויה בפני עצמם ונתנם לתוך סיבים ארוכים שהם כפי הנראה
מזהורית ואח"כ טווה אותם ביחד ולא ערבם היטב.

עוד אמר המומחה שיחכן שהסיבים הקצרים נתערבו בזמנע הטוויה דהיינו
שטווה הסיבים הארוכים ובזמנע הטוויה הוסיף במשך החוט מהסיבים הקצרים הנ"ל
ואינו מתערב היטב עם עיקר החוט רק מסובב עליו ויש מין טוויה כזאת, והטעם
שנתן הסיבים הקצרים לתוך המטווה שרובה לאחוז עיני הקונים דאריג כזה נראה
שעיר כמו טל זמר מפני הבליטות של הסיבים הקצרים שהסיבים הארוכים הם שועים
וחלוקים במסרק שיהיו ראויים לצורך הטוויה ועל אלו הסיבים הארוכים נתן מהסיבים
הקצרים ללא שיעיה וסריקה מעט הנה ומעט הנה כדי שיהא צולט ונראה כאריג של
זמר, אלו דברי המומחה הנ"ל ע"כ השאלה. ומעכ"ת כתב החששות, א) שמא יש
במקום אחד במשך החוט קבוצה סיבי זמר ליד קבוצת סיבי פשתן והם אינם מעורבים
עם שאר הסיבים כי הם סיבים קצרים. ב) שמא יש בחוט אחד במקום אחד רוב זמר
ואחר משך כמה לענטימעטער רוב פשתן. ג) שמא ימצא במשך החוט סיבים שאינם
מעורבים מזמר ולאחר כמה לענטימעטער בזאתו חוט סיבים מפשתן. ד) אפילו
נימא שמעורבים היטב, שמא בעיניו שהביטול יהיה ממין אחד ואין מטרפין כמה
מינים ביחד לצטל ובגד זה יש בו כמה מינים כאמור.

אותה בבגד צמר עד שיסיר ממנה בגד הפשתים. וכן כרים וכסתות של צמר לא יתפור אותם אלא בחוטי

כרים וכסתות וכו'. כיון שישן עליהם ומתכסה

גרסינן בגמ' נדה ק"א ע"ב ת"ר בגד שאבד בו כלאים הרי זה לא ימכרו לעכו"ם ולא יעשו מרדעמ לחמור, ופרש"י לא ימכרו לעכו"ם דלמא העכו"ם ומזבן ליה לישראל. ובחוס' שם ד"ה נגד וא"ח וליבטל ברובא וי"ל דלא שייך ביטול ברוב אלא כשהאיסור מעורב בהיתר אבל כלאים ששניהם היחר ונאסרין ע"י מערובות כן אסור המרובה כמו מועט ע"כ. ובחוס' חולין ז"ה ע"א ד"ה ובנמלא צסה"ד כחבו דבגד שאבד לו כלאים מן הדין לא היה לן למיחש לזבוי לעכו"ם דאזלינן בתר רובא ומקנחא בעלמא הוא שלא ימכרו לו שמא אחי למכור לישראל ע"ש. ובהגהות הרב מרנשבורג ז"י עליהם משמע ליה דהוא חי' אחר ודברי החוס' סתרי אהדדי ע"ש. ולפענ"ד אין כאן סתירה, דודאי החוס' ס"ל דהכלאים לא בטלי דהיתר בהיתר הוא, ומה שכחבו בחוס' חולין דמן הדין לא היה לן למיחש לזבוי לעכו"ם דאזלינן בתר רובא, אין הכוונה משום ביטול ברוב אלא הכי פירושא כיון דרוב עכו"ם המוכרים בגדים אין להם בגדי שעטנו אמאי ניוחש למכור לעכו"ם שמא אזיל ומכרו לישראל אחר, ניזל בתר רובא ורוב עכו"ם אין מוכרין לישראל בגדי כלאים, וכן רוב לוקחי בגדים עכו"ם הם שהם רובא, וא"כ שמא ימכרו לעכו"ם וא"כ מותר לו למכור איסור.

ועיי' קידושין ג"ו ע"ב רבא אמר לא אמרה תורה שלח לחקלה, ומשמע לכאורה דלא אזלינן בתר רובא ודלא בחוס' וי"ע. ומיהו עיי' חת"ס בחי' חולין קי"ד ד"ה לא אמרה תורה ואע"ג דלהמואלה מותרת דמרובא דעלמא פרוש, מ"מ לכחילה כ"כ כה"ג אסור לעשות, ועיי' רש"י קידושין הנ"ל שמהא למכשול עון וילכדה אדם, ומשמע קלח דיהי' למכשול ודלא בחוס' וי"ע. ועיי' שו"ת נוב"י סי' מ"ה ובשו"ת בית שערים יו"ד סי' מ"ח ואני בעניי דביבש ביבש לכו"ע אין מבטלין איסור מדאורייתא ובוה מישבין, ועיי' יומא ק"ז לא אמרה תורה שלח לחקלה ובמפרשים שם ועיי' חוס' חולין ק"ג ע"ב ד"ה ודילמא כיון דעופות טהורים הוו רובא ניזל בתר רוב, ועיי' שו"ת פמ"א ח"ב סי' מ"א עוף שנמלא טריפה ולא הי' צריך לצדוק הו"ל אונס, וא"כ ה"ג אמאי איכא חקלה הא המואלה לכו"ע הו"ל אונס וליכא מכשול, וי"ל

קנבוס או בחוטי צמר, ואפילו עשר מצעות זו ע"ג
זו ויש כלאים בתחתונה לא ישב על העליונה. וצריך

בהם אסור: וצריך נדר
וכו', אולי מיירי בחייטין
שהקילו בדבר. דלסתם

דעכ"פ המשלה גרס לו לאכול אסור בע"כ וי"ע. איצרא דמה שכתבו החוס' חולין
דמה"ד לא הי' למיחש לזבוי לעכו"ם י"ל דלא דמי להא דלא אמרה תורה שלח
למקלה דהכא כיון דמוכרה לעכו"ם ועכו"ם מותר בכלאים וא"כ ליכא שלח למקלה
שהרי מוכרה להמותר בה אלא שיש לחוש שמא ימכרנו העכו"ם שוב לישראל, וזה
כבר י"ל דהולכין בתר רוב. אבל זהא דאמר רבא לא אמרה תורה שלח למקלה החס יש
לחוש שהוא מקלה שהרי המשלח משלח לחוץ, ואם יקחנה ישראל מיד הרי הביא מקלה
לידו א"כ השילוח הוא למקלה שאינו משלחו להיחר, וא"כ החילוק פשוט לפענ"ד.
ועיין פסחים כ"א ע"ב כותח וכל מיני כותח אסור למכור ל' יום קודם פסח ודו"ק.

ומבואר מיהו דבגד שאבד בו כלאים אינו בטל ברוב כלל, וא"כ צדיקן צהאי בגד
אם נעשה משאריות של בגד א"כ ע"כ השאריות כבר היו בגד וחוטין א"כ לכאורה לא
מהני כלל הציטול כה"ג, וא"כ מעיקרא דדינא ז"ע אי מהני צוה כלל ציטול ומה הוא
דינו. ועיין יו"ד סי' רנ"ט ס"א דלאחר שנעשו חוטים אפילו חוט כ"ש בבגד גדול
אסור.

והגה במשנה פ"ט דכלאים מ"א אינו אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים וכו'
צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה צוה אם רוב מן הגמלים מותר אם רוב מן
הרחלים אסור מחצה למחצה אסור, וכן הקנבוס והפשתן שטרפן זה צוה, וכ"פ
הרמב"ם והטו"ש"ע יו"ד הנ"ל ס"א וז"ל, ואם הי' רוב מהגמלים מותר לערבו עם
הפשתן מפני שזורת הכל צורת גמלים ואין חוששין לנימות של צמר המערבים בהם
מפני שאינם חוטי צמר וכו' וכן הקנבוס והפשתן שטרפן זה צוה אם רוב מהקנבוס
מותר וכו' הלכך מי שנערב לו צמר עם פשתן מציא מין אחר ומערבו עמהן ומבטל
אחד מהם, ולא שייך צוה ציטול אלא קודם שיעשו חוטים אבל אחר שנעשו חוטים אין
לכלאים שיעור אפילו חוט כל שהוא של צמר בבגד גדול של פשתן או של פשתן בצמר
אסור, והוסף הרמ"א צהג"ה ואפילו נאבד החוט ולא ידענו מקומו לא שייך ביה
ציטול ואסור (רש"א סי' רנ"ט וכ"כ הב"י בשם החוס' והרא"ש והקמ"ג).

חייטין שאינן חשודים נדר
למה. ואולי כוונתו אפילו
לעכור"ם.

שיעשו החייטין נדר שלא יתפרו בגדי צמר אלא
בקנבוס או במשי.

והא דמותר לבטל לכתחילה כן וכמ"ש שכתב הרא"ש והטור סי' רנ"ט שפלפלו
האחרונים בזה, אבל כבר פירוש דליכא כאן מצטלין איסור דצמר ופשמים כמו שהם
ולא עשאן בגד או חוטים רק שהם נימים לא אסרה תורה ולא הו"ל איסור כלל של
כלאים, ואפילו לשיטת הרמב"ם ודלא כרש"י ור"ת מ"מ עד ששע אותן בעינן עכ"פ
אבל כשטרף סתם צמר עם פשתן מותר לכתחילה להוסיף ולבטל, ועיין פנ"מ על
הירושלמי וכתפא"י.

והנה זה זמן שנסתפקתי בפי' המשנה שאמרו צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן
וכו' וכן הקנבוס והפשתן וכו' אי נקיט להו מתני' דוקא צמר גמלים עם צמר רחלים
וקנבוס עם פשתן דוקא, אבל צמר גמלים עם פשתן לא וכן קנבוס עם צמר רחלים לא
או דילמא ל"ש, והנפ"מ בזה אי נימא דהטעם משום דצמר גמלים דומה לצמר רחלים
וכן קנבוס דומה לפשתן ושפיר בטלי זה בזה, אבל איפכא כיון דלא דמי לא בטלי
דהו"ל ניכר האיסור שהרי יש היכר כיון שלא דמי אהדדי, או דילמא הטעם דבטלי לא
מטעם דיטול בכל מקום אלא הדין דיטול הוא משום דתו לא מיקרי בשם צמר ופשמים
לאחר שטרפן משם לווי, וה"נ כיון שטרפן ברוב נקרא צמר גמלים או קנבוס ולא צמר
רחלים או פשתן דהשם איזיל בתר רוב ולכן שפיר שוב מותר דאזלינן בתר שמא, וגם
יהי' בזה נפ"מ אם טרפן בשאר מינים או בהרבה מינים.

והעיר ה' עיני ומלאתי בשו"ת תשב"ץ ח"ב סי' ד' שכתב עמד בזה ופשוט ליה
דה"ה איפכא נמי בטלי צמר רחלים בהדי קנבוס או פשתן בהדי צמר גמלים, ואיין
עליו הגרע"א ביו"ד שם אות א' ע"ש, ולפ"ז לכאורה איפשיט לן נמי ספיקן דאין
הטעם משום דיטול ברוב כמו בכל דיני דיטול בתורה דא"כ אמאי מהני בקנבוס עם
צמר שהרי הצמר ניכר בקנבוס וא"כ היכא דהנצטל ניכר במצטל לעולם לא בטל
ואמאי בטל הכא, וע"כ שהוא מטעם דלא מיקרי צמר סתם כיון שנתערב בצמר
גמלים או בקנבוס נקרא צמר גמלים או קנבוס.

ובמה שכתבנו מוצנים היטב דברי רבינו התו"ט פ"ט מ"א דכלאים שכתב בד"ה
אם רוב מן הגמלים מותר וכו' דכל האיסקורים בטלין ברובא דאיחא קמן וצמידי דיבש

כיבש מין במינו אפילו מדרבנן א"ל יותר כדחנן במשנה ה' רפ"ז דחולין ובתר שמה
אזלינן במין במינו ואפילו אית אחד שס לוי כדאיחא בפ"ב דע"ז ע"כ.

והגרע"א שס אות ל"ז כתב בא"ד ובתר שמה אזלינן כ"כ הרמ"א בהגהת הש"ע
קי"ז וכתב תמה שס הש"ך ע"ז ע"כ. כוונתו להקשות ארבינו החו"ט דלא אזלינן
בתר שמה, אבל לפמ"ש י"ל דרבינו נמי מודה דבמילתא דאיכא טעמא אזלינן בתר
טעמא ולא בתר שמה, אבל הרי החו"ט ז"ל כוונתו בכלאים שאפילו יש לו שס לוי
אזלינן בתר שמה, ולכן שפיר כתב דבבב"א אזלינן עכ"פ הכא (הגם שלשון במין
במינו משמע קצת דבכל מין במינו כן ובהגרע"א ז"ל), ולדין מיהו עכ"פ כיון
דביררנו דגם בקנבוס עם נמר שיין ומותר לטרוף א"כ עכ"פ ניכר הנמר רחלים
אפילו שהוא מיעוט מ"מ היכא דניכר האיסור לא בטיל. אבל אי אזלינן בתר שמה
אחי שפיר מאד.

והרמב"ם (פ"י מהל' כלאים ה"ו) נמר רחלים ונמר גמלים וכיו"ב שטרפן זכ"ז
וכו' ואם היה הרוב מן הגמלים מותר לערבו עם הפשתן מפני שזורת הכל זורת נמר
גמלים ואין חוששין לנימות של נמר המעורבות בהן מפני שאין חוטי נמר ע"כ. והנה
מדכתב נמר רחלים ונמר גמלים וכיוצא בו וכו' משמע דנמר גמלים לאו דוקא אלא
כיו"ב נמי, ומיהו קיים מפני שזורת הכל זורת נמר גמלים משמע דבעי שיהי' זורת
נמר גמלים זורת הכל ואם הי' זורה אחרת שניכר הנמר רחלים אולי לא מועיל, וא"כ
כיוצא בו קאי רק כיוצא דנמר גמלים אבל לא קנבוס וכיו"ב שאינו דומה בזורתו לנמר
רחלים. וגם מדכתב ואין חוששין לנימות של נמר במעורבות בהן משמע דוקא
שמעורבות ואינו ניכר. וי"ל וז"ע והמחבר כתב כלשון הרמב"ם, והטור כתב הלכך מי
שנתערב לו נמר עם פשתן מביא מין אחר ומערבו עמהם ומבטל אחד מהן וכו'
ומשמע מין אחר כל שהוא, ומיהו הדרישה ופרישה פי' מין אחר פי' קנבוס או נמר
גמלים משמע דוקא אלו ולא דבר אחר, ופלא שלא הרגיש בדברי הרמב"ם שכתבו
כיוצא בו.

שוב העיר ה' עיני ומלאחי לרבינו הגדול כק"ז בבית שערס יו"ד סי' שפ"ג שפי'
בהא דנמר רחלים שנתערב ברוב נמר גמלים לפמ"ש בחו"ט כלל מ' אות ו' אהא
דדשיל"מ אינו בטל דוקא במינו אבל בשא"מ בטל משום דשנתערב במינו עדיין שמו
עליו אבל כשנתערב בשא"מ אין האיסור שמו עליו רק נקרא על שם דבר אחר

שנתערב בו ע"ש וכו'. יש לחדש דכאן לא מתורת ביטול אחי עלה אלא דאין כאן איסור כלל, דלא אסרה תורה רק אמר ופשתים ואמר סתם הוא אמר רחלים ולא אמר שיש לו שם לווי אמר גמלים אמר ארנבים וכדומה כמ"ש הרע"ב (רפ"ט דכלאים). וא"כ כיון שזורת הכל זורת אמר גמלים אין כאן איסור כלל מפני שאין חוטי אמר סתם רק אמר גמלים מיקרי יש להם שם לווי, ול"ש בזה דשיל"מ לא בטיל כלל, ועיין כעין סברא בתשו' רע"א סי' ר"ז לענין צנ"ח עכ"ל ע"ש, ושמתחי כעל כל הון שכוונתי לדעתו הרמה.

ובמ"ש נראה לפרש נמי לשון הרמב"ם שם שכתב בה"ז אמר רחלים שנתערב בצמר גמלים, שאם רוב מן הגמלים מותר לערבן עם הפשתן, וסיים ואין חוששין לנימות של אמר המעורבות בהם מפני שאין חוטי אמר, ופי' הכ"מ דאילו היו חוטי אמר חסובי ולא בטלי. ובשו"ת נוב"י (מהד"ת יו"ד סי' קפ"ו) תמה עליו וכי חוטי הו"ל דבר שבמנין או חתיכה הראוי' להתכבד שאינו בטל. ובשו"ת בית שערים (יו"ד סי' שפ"א) תי' לפ"ד המרדכי הביאו הרמ"א יו"ד סי' ק"ב דאף דשיל"מ לא בטיל מ"מ היכי דהאיסור בא לעולם ע"י מערובות אפילו דשיל"מ בטל. וא"כ אם נתערב קודם שהי' שוע טווי ונוו א"כ האיסור בא לעולם ע"י מערובות ושפיר בטל ע"ש. ולפענ"ד לכאורה צ"ע מיבמה שרקקה דם דאמריין א"א לדם בלי תחזוחי רוק ושפיר מהני, והרי החס בא האיסור מעיקרו ע"י מערובות ויבטל דם, והתם אדרבה כתב המרדכי דמה"ט הרוק לא בטל ובחי' הארכתי בזה. אמנם לפמ"ש יש לישב דברי הרמב"ם ז"ל צמ"ש ואין חוששין לנימות של אמר המעורבות מפני שאין חוטי אמר דאילו היו חוטי אמר אז לא היו נקראין אמר גמלים אלא חוטי אמר ולא הי' בטל, אבל כיון שלא היו רק נימין ונתערבו בצמר גמלים נקראו כולם אמר גמלים ושפיר בטלו. ומעתה נראה דאם היה השאלה לפנינו בהאי בגד שמעורב בכמה מינים אילו הי' המערובות קודם שנעשו חוטים א"כ לכאורה הי' מקום להחיר, והגם דבכמה מקומות במשך החוט נמצא רוב אמר ובכמה מקומות רוב פשתן אבל כיון שכל המערובות איכא רוב מן ההיתר א"כ בה"ג נקרא שם לווי או שם חדש בכלל ולא נקרא כלל אמר סתם או פשתים רק בשם חדש או שם לווי היינו אומרים דודאי כן נתבטל הכל קודם הטוויה וליכא כאן כלאים ושעטנו.

איברא בלמדי פעם בשיעור עם התלמידים נסתפקתי באם הי' שלשה מינים או

ארבעה מינים, ולמשל ארבעים אחוז אמר רחלים ושלשים אחוז אמר גמלים ושלשים אחוז קנבוס שבמציאות יש כאן רוב ממזר מין אחר ולא אמר רחלים, אבל גבי כל מין בפני עצמו אמר רחלים הוא הוא הרוב, ולגבי האמר גמלים שהם שלשים אחוז אמר רחלים רוב שהוא ארבעים אחוז וכן לגבי קנבוס, ומ"מ לגבי הכל האמר רחלים הוא המיעוט. והכא ליכא למימר מפני שזורת הכל זורת אמר גמלים, אבל מ"מ א"א לומר זורת הכל זורת אמר רחלים נמי. וקצת יש לדייק מד' מיני מדינה דקיי"ל לענין ברכה כיון דרובה בכל הד' מינים לא בטלו, עיין צעה"מ פ' מקום שנהגו ובחוס' ביצה ל"ט ע"א. ומיהו מלשון הרמב"ם שכתב וכיולא זו לכאורה משמע דאמר גמלים לאו דוקא וכמ"ש גם התשב"ץ ז"ל ודו"ק. ולהמיו"ט לכאורה מפורש דלא מהני כה"ג.

האמנם עיין תשב"ץ שם מה שהאר"ך בד"ה תחלה בנה צנין וכו' ותמה שם הרבה על המחיר שם משום דעל קריאת השם נסמך להחיר איסורים ח"ו לומר כן, ע"ש מה שהאר"ך הרבה, והוא לכאורה ראוי להגרע"א ז"ל ולהש"ך ציו"ד סי' צ"ח ופלא שלא הביאו ראוי זו להש"ך נגד הרמ"א ז"ל. והשניית דהתשב"ץ שם בד"ה עוד דן המחיר מחלק צין עירוב טבעי לעירוב שכוני דבעירוב טבעי סמכין על שינוי השם ולכן חוט שנחערב עם בגד אמר גפן הוא מורכב הרכבה שכונית ושמו הראשון עליו, והטורף אמר בהדיא מבטל חבירו ומושכו להיות נקרא הכל כשמו, ומחנה על מחנה נמי הי' מן הדין להחיר מטעם שהרי פנים חדשות באו לכאן והוא מורכב הרכבה מוגיית וקורא לו שם חדש, אלא דספק כלאים להחמיר. ודקדוק זה אמת הוא, והסתיע מדברי רבינו הרמב"ן ז"ל חולין פ' גה"ג ח"ל ידוע בדקדוקי הלשונות כי כל האיברים דומי החלקים החלק והכל שיש בשמותם כל בשם אדם ובהמה נקרא בשר וחתיכה נקרא בשר וכן הגיד, אבל באיברים הכללים מקצתם אין שם עליהם, היד בשלימותה נקראת יד וחלק ממנה אינו יד, עכ"ל הרמב"ן ז"ל ע"ש מה שהאר"ך. והאמנם הגם שהסכימו עמו לענין מציגא טבעית שפנים חדשות באו לכאן ומיהו לענין מערובות אמר לא הסכימו עמו דאין כאן הרכבה טבעית כלל, דבאמת הרי יש לפנינו נימין של אמר רחלים ולא נחערבו מטבע אלא שנחבטלו במיעוטם, אם לא שנדחוק בכוונתו שכיון שנחערבו בלמך גמלים או קנבוס וקשה מאד להפרידם או בלתי אפשרי להפרידם לגמרי מפני שלא נכיר אותם בכל מקום לרוב קטנותם א"כ אפילו ננטרף להפרידם לא נכירם לגמרי, נמצא יש לו דין הרכבה טבעית והוא דוחק

גדול. וידועים דברי רבינו הנוב"י דנמקום דאי אפשר לזכר הספק כולו הגם שאפשר לזכר קצת פרטי הספק, כיון שלא נזכר לגמרי וע"כ נזכר לסמוך על הרוב צפרט מפרטים שוב א"כ צדיקה כלל ונסמוך כולו על הרוב. וזאמת כי דברי החשב"ץ לכאורה קצת נראין כסותרין, דזריש דבריו ד"ה תשובה בא"ד כתב וז"ל, והאי דשריא ליה ע"י טירוף היינו טעמא שכיון שנתבטל צרוב וקיי"ל רובא דאורייתא הרי אין כאן לא זמר ולא פשתן שכבר נתבטל ואינו יוכר כלל והוי כאיסור כלול שנתבטל. אבל כל שעומד בעינו ומקומו ידוע הוא יכולין להפרידו בז"א היכן מצינו ציטול זה. וזד"ה עוד דן כתב, והטורף זמר בהדיא מבטל חזירו ומושכו ליקרא הכל כשמו, ומחלה על מחלה הי' ראוי להחיר מטעם זה שהרי פנים חדשות באו לכאן וכו' ע"ש וז"ע.

ומעתה נשוב לנידון דידן, וראשונה עלינו לזכר האי סחורה של הבגד האין נעשה. והנה כנראה שיש בזה צ' אופנים צבגדים כאלו כפי אשר דברתי פה עם מומחה אחד במלאכת ועיני טויה, א) מה שקורין פה גארנעט יארנכ בלע"ז והוא סחורה שעושים משאריות, ב) מה שקורין נאוועלטי יארנכ בלע"ז והוא מה שעושין סחורה מחוטין מיוחדים להיות נראה מה שהוא מיוחד (ספעציעל), והאופן הב' נעשה מחוטין על זה ליכא שום ספיקות שאין זה הבגד מזה אלא צריך לומר שהוא מן הסוג השני. והנה סחורה שעושים משאריות לכאורה יש לעיין בזה כיון דכבר השאריות אלו נעשו חוטין, ולא זאת אלא אפילו סחורה גמורה רק שאח"כ תחכו ממנה כמה שצריך לעשות חליפות וכיוצא בו ונשאר שאריות וזה לקחו ועשו מזה בגד חדש. אבל א"כ הרי כבר באנו בזה ליד כמה ספקות, א) כיון דכבר נעשה חוטין הרי כתב הרמב"ם והטוש"ע דלאחר שנעשו חוטין אין לכלאים שיעור אפילו חוט כל שהוא של זמר צבג גדול של פשתן או של פשתן בשל זמר אסור שארז או שנחערב אפילו לאחר טויה שנטוה כל אחד לחוד (עיין טור סי' רצ"ט וצפרישה שם), וא"כ לכאורה אין לו תקנה אפילו שאין כאן רק מיעוט מן הזמר של רחלים כיון דכבר נעשה חוט אינו בטל.

רמה שנלפענ"ד ומתחילה ניזל בחר טעמא אמאי באמת חוט אחד אינו בטל צרוב, והכ"מ (פ"י מהל' כלאים ה"ו) אמ"ש הרמב"ם ואין חוששין לנימות של זמר המעורבות בהן מפני שאינן חוטי זמר, וכתב הכ"מ ומש"כ לפי שאינם חוטי זמר פירשו מפני שאינן חוטים לא חשיב וצטיל וכ"כ הסמ"ג דתניא בתוספתא עלה

דמתני' בד"א שהביא פשתן וטרף ביניהם אבל הביא חוטי זמר רחלים וטרף בין חוטי זמר גמלים אסור פי' חוטי חשיבי ולא בטלי ע"כ. וכ"כ הרד"ז שם מכ"י ד"ה לפיכך וז"ל, והוא ז"ל סובר דאע"ג דכלאים אסורים בכל שהוא ה"מ בחוטין שהם חשובים אבל נימי בעלמא לא חשיבי ואע"פ שנתחברו ע"י החפירה אין כאן כלאים אפילו מדרבנן ועלו דבריו כהוגן ע"כ. ומבואר דדעת הרמב"ם לפי פי' הרד"ז והכ"מ והסמ"ג נמי דעתו הכא דהא דחוטין לא בטלי הוא מטעם חשיבות, אלא דלפ"ז הא דחוטין לא בטלי לא הוי אלא מדרבנן כדין כל דבר חשוב שאיסורו מדרבנן הוא ללא בטיל דמדאורייתא ליכא דבר חשוב או לא חשוב.

וכבר ראיתי לרבינו הגדול החת"ס ז"ל (אה"ע סי' ע"ג) אדברי הרמב"ם (פ"י מהל' כלאים הכ"ז) שכתב בגד זמר שאבד בו חוט של פשתן לא ימכרו לגוי שמא ימכרו הגוי לישראל, והשגות הראב"ד שם דספק איסור חורה לחומרא ודרבנן לקולא, וכתב שם מרן דנראה דהראב"ד מודה להרמב"ם דספיקא דאורייתא מדאורייתא לקולא, ושזכר הלום ראיתי ברמב"ם פ"י מהל' עדות ה"ג דהעובר עבירה של דבריהם פסול לעדות מדבריהם וקא חשיב בגד שאבד בו חוט של פשתן בבגד של זמר דאסור מדרבנן. ונראה דס"ל להרמב"ם דמן החורה בטיל נמי הימר בהימר, וכ"כ הר"י קורקוס זכ"מ סופי"ג דזכויות, וז"ל דהרמב"ם יליף ליה מבב"ח דהוי הימר בהימר ובטיל, וכן הקשה המו"ט ריש מס' שקלים, ועיין ש"ך רס"י רנ"ט מש"כ על העט"ז. ולכן ס"ל להרמב"ם דלעולם ילפינן מבב"ח דהימר בהימר נמי בטל בין לח ובין יבש ומדרבנן החמירו בחוט שלא ליבטל ע"ש.

ומיהו לדעת החוס' והרא"ש נדה ס"א ע"ב ובמס' ע"ז שמדאורייתא אינו בטל, ומביאם הש"ך יו"ד סי' רנ"ט ובפ"ת שם הביא עוד דברי החת"ס סוס"י פ"ג ורס"י פ"ה ע"ש, ועיין שו"ת רשב"א סי' רנ"ט דדעת השואל דמדאורייתא בטל ברוב, ודעת הרשב"א דדעת החוס' והרא"ש דאינו בטל ברוב. וי"א הטעם דאינו בטל משום דאפשר להכירו והיכא דניכר האיסור אינו בטל, ולכאורה דא הוא ג"כ דעת החשב"ץ הנ"ל ע"ש. ועיין פרישה וש"ך יו"ד סי' ק"ב בשם הרא"ה בב"ה דכלי של איסור בכלי הימר הו"ל ניכר האיסור ונריך הגעלה, ולפ"ז בנידון דידן אי נימא דדעת

הרמב"ם ז"ל ודעימי' דצאמת חוטי' צמר לא בטלי מדרבנן אבל מדאורייתא בטיל והא
 דלא בטיל משום חשיבות א"כ היכא דנשארו שאריות וביטל החוטים מהיות תורת
 חוטים עלייהו שוב בטלי אפילו החוטים וכמו בכל דבר שלא בטל אם אודא ליה
 חשיבותיה בטל א"כ ה"נ. עיין יו"ד סי' ק"א ודו"ק.

אמנם אפילו לדעת החוס' ודעימייהו דהיתר דהיתר אינו בטל, נלפענ"ד לחדש
 דהנה הא פשוט דכלאים אינו עושה הבגד איסור לגמרי שיהא אסור בהנאה אלא
 אסור ליהנות הימנו עד שיוליא החוט של כלאים או יפרידו השמי בגדים שנתפרו יחד,
 ומפורש אמר רב חסדא בגד שאבד בו כלאים לובעו ומותר (גדה ס"א ע"ב סס)
 ופרש"י שע"י הוא ניכר כדמפרש עמרא וכיחנא לא שליט בהו לבעא כי הדדי,
 שהפשתן קשה לקבל הנבע יותר מן הצמר, ואי לא מינכר לנבעא ודאי נפל ע"כ.
 ונחלקו הראשונים בביאור דברי רב חסדא, עיין רמב"ם פ"י מהל' כלאים הכ"ז וכו'
 ומיד הוא ניכר ושומטו ואם לא ניכר הרי זה מותר שמה נשמט והלך לו שהרי דק ולא
 מצאו. וכבר ביארנו בהל' ביאות אסורות שכל איסור ספיקות מדברי סופרים ולפיכך
 הקילו בספק. ועיין בהשגות מה שכתב, א"א אמת הוא זה שכל הספיקות אינן של
 תורה מיהו קי"ל כל ספק איסור תורה לחומרא ודרבנן לקולא ע"כ, ועיין כ"מ
 ורדב"ז מה שטענו בעד הרמב"ם ז"ל. ולפענ"ד נראה דהרמב"ם לשיטתו' לפמ"ש
 לעיל דדעת הרמב"ם דחוט של פשתן מדאורייתא בטל וכמ"ש גם הכ"מ והרדב"ז
 ז"ל והטעם משום חשיבות, וא"כ הכא הכי פירושו וכבר ביארנו בהל' ב"א שאיסור
 ספיקות מדברי סופרים, וא"כ הכא שהספק דרבנן קיל טפי שאפילו מדרבנן מותר,
 ופלא על הכ"מ והרדב"ז שלא הרגישו דדבריהם לכאורה סתראי מינהו ממה שכתבו
 לעיל דחוט לא הוא אלא משום חשיבות, ומרן החת"ס האריך דבר בתשו' הנ"ל
 ולפענ"ד נראה כמ"ש בס"ד. ומדויק נמי לשון הרמב"ם ז"ל וכבר ביארנו שכל איסור
 ספיקות ולשון שכל מיותר והול"ל וכבר ביארנו דאיסור ספיקות מדברי סופרים הם
 או שאיסור ספיקות דלאורייתא מדברי סופרים הם, ולשון שכל להורות דין דלאורייתא
 ובין דרבנן וכאן כיון דהספק דרבנן דרבנן הקילו.

ובמ"ש נראה דמ"ש הרמ"א ז"ל דיו"ד סי' ש"ב דהא דאמרינן להמיר חוט

שזכעו היינו בכלאים דרבנן דוקא אבל לא בכלאים לאורייחא דדלאורייתא לא אמרינן
 ודאי נחר, ועיין ט"ז מה שהקשה שם, וכן דעת החוס' והרא"ש דהיחר דלביעת חוט
 לא מהני רק בכלאים דרבנן. ועיין שו"ת הרשב"א סי' רנ"ט וזה"ה פ"ט מהל' א"ב
 ה"ו וזחי' חת"ס סי' ע"ז דף ס"ה מה שחמה על ה"ה. ועיין בית שערים יו"ד סי'
 שפ"ב שהעלה דלכעו ויכר החוט מהני אפילו דלאורייתא אפילו להרמ"א ע"ש,
 ומיהו לפמ"ש שפיר יש לומר דהרמב"ם נמי ס"ל דדלאורייתא ממש לא מהני לביעה
 וכדעת הראב"ד ובעלי חוס' והרמ"א ז"ל, והא דהחיר לפי דס"ל דחוט אחד אינו
 בטל הוא דרבנן וכנ"ל דו"ק. עכ"פ שמעינן לכו"ע דכלאים בצגד אינו אוסר ההיחר
 אלא כל זמן שלא נפרדו אסור, אבל לאחר שנפרדו חוזרין להיחרן.

והנה לפי מה שביאר לן המומחה הג"ל סדר התיקון של שאריות הוא כך, לוקחין
 כמות מהסמרטוטין ומכניסין אותן למכונה וטוחנין את הכל ועושין אותו כעין קמת
 עבה ואח"כ מכניסין את הכל למכונה אחרת העושה מעשה טובה ומתחילה הוא
 מכניס הרבה מזה וטוין אותו כך לאט לאט ומורדין מעביו קצת עד שנעשה חוט ראוי
 לאריגה ואורגין אותו ועושין ממנו צד. והנראה דאפילו אי נימא דחוט כשהוא לעצמו
 לא בטל אפילו נשאר בשאריות דעכ"פ חוט הוא וחשיב הוא, וצפרט שהרי אכן
 מחשבינן לאותו החוט וחוזרין וטוין אותו, מ"מ נראה דוקא כשהוא חוט עכ"פ, אבל
 אם רסקו וטחנו החוט הזה שלא נשאר עליו שם חוט כלל לא גרע כלל מאם לכתחילה
 היו טורפין אותו עם זמר גמלים, ומ"ש טוחנין מטורפין.

איברא דלולי דמסתפינא הי' נלפענ"ד לחדש דזמר רחלים אם טחנן וריסקנן
 ואח"כ עירבן ועשאן חוטים לכו"ע לית צהו משום כלאים שהרי בטל ממנו תורת זמר
 לגמרי והו"ל פנים חדשות באו לכאן, ולא מיבעיא לדעת ה"ה דהטעם דלא בטל החוט
 משום דניכר הרי כיון דנטחן אינו ניכר, וגם מה שכתב הרמב"ם אי משום נימין הרי
 בטלו זמר והכא הרי כ"ש הוא דבטלו לאחר טחינה שלא ניכר כלל שיש כאן נימין של
 זמר רחלים. וא"כ לכאורה צדיקן נמי צהאי צגד יש להחיר מטעמים אלו דלא היו בכלל
 כלאים.

וראייתי אחרי כותבי צס' שמן המאור (יו"ד סי' מ"ט) שהביא בשם ספר דרשה

זמר ופשתים מהגאון ר"י ר"צ אב"ד טארלא שכתב להוכיח מדברי הטור דלאחר שנעשה בגד ארוג אי אפשר עוד שיהי' שייך בו איזה נד ביטול, ומינה ילא לדון דבאם נמצא בבגד הנעשה מצלויי סחבות שמבשלים אותן בירות גדולות עד שנימוקו ונעשים כמו עיסה בלוסה ואח"כ ע"י סיוע מכונה מקרעת (רייס מאשין) נקרעים לחתיכות דקות והדק היטב עד שנעשה לנימין ואח"כ עושין ממנו חוטי טויה ראוי לאריגה ונקראת הסחורה וויגאנע, ואם נמצאו סמרטוטין שנעשה מהן הוויגאנע של שעטנו הרי כל הוויגאנע נאסרת לעולם עכ"ל. והמחבר שמן המאור דחה דבריו, והדין עמו דודאי פשוט שאין הכוונה בטור שאם לאחר שנארג חוט של זמר בבגד של פשתים אם מפרידו אח"כ חסור לעולם, זה לא אמרו אדם מעולם, דאדרבה גמרא מפורשת הוא מימרא דר"ח (נדה ה"ג), אלא הכוונה דלאחר שנארג אינו בטל כל זמן שהוא נארג כמו שהוא, אבל אם רסקו והפרידו והוסיף עליו ודאי דבטל.

ואין להקשות דמ"מ אין מצטלין איסור לכתחילה, וכיון שכבר נאסר א"כ האך יבטל האיסור לכתחילה, זה אינו דהאי אין כוונתו לבטל האיסור אלא כוונתו לעשות מין סחורה חדשה ואינו יודע כלל שיש כאן איסור שעטנו, א"כ אין כאן אין מצטלין איסור אלא אכן חיישינן שמא יש כאן איסור בסמרטוט ואין מצטלין, ולזה אמרינן דליכא איסור דאין מצטלין. גם מה שדייק שם מלשון הרדב"ז לכאורה אינו מוכרח, שכתב הרדב"ז בפ"י מהל' כלאים א"נ כאן קודם אריגה כאן לאחר אריגה דלא שייך ביטול ע"ש, פשוט דהכוונה דלא שייך ביטול כמו שהוא אבל אם נפרדו החוטים ונעשו נימין או נתרסקו ונטחנו לגמרי דאפילו נימין לא נשארו רק כעין אבק פורח ודאי דנתבטלו כה"ג דהו"ל כמו זמר ופשתים שנחברו דמוסיף עליהם זמר גמלים וכיו"צ ומצטלם כל שאינו נעשו חוטים וכנ"ל.

ובמה שכתבנו נראה לכאורה לישב מה שקשה עוד לפמ"ש הבית יצחק א"ח סי' א' אות ד' שמספקא ליה היכא שנחברו זמר רחלים וזמר גמלים עם זמר פשתים ואין בזמר גמלים רוב נגד שניהם, כלומר נגד הזמר רחלים והפשתן אבל יש בו כדי לבטל הפשתן לבד כלומר שיש בו רוב נגד הזמר רחלים ומצטלו ונקרא בבגד זמר גמלים וגם יש בו רוב נגד הפשתים עכשיו אבל אין בו נגד שניהם, ולמשל יש ארבעים אחוז

זמר גמלים ושלשים אחוז זמר רחלים ושלשים אחוז פשתים וזיל הכא חית ליה רובא
 וזיל הכא חית ליה רובא אבל נגד שניהם אין רוב, והוא כעין שנסתפקתי לעיל אלא
 שאני נסתפקתי באין רוב אלא משני מינים אחרים והב"י שם כתב דזה תלוי באשלי
 רברבי, בחו"ט כתב דבטל משום דאזלין בחר שמא ופי' הפ"מ בהל' ציית סי' טו'
 דוקא זמר גמלים מבטל לזמר רחלים דהוה מין במינו בשמא אף דחית ליה שם לזוי,
 אבל פשתן לא מבטל זמר גמלים דהוי מין בשא"מ בשמא, וחמה עליו, והוא ז"ל כתב
 אדרבה אי אזלין בחר שמא אפילו בפחות מס' נמי מבטל דלא כהש"ך וכמ"ס
 החו"ד סי' ז"ח וכן מוכח במג"א סי' תל"ח ס"ק כ"ח ונדקו דברי החו"ט.

ולפ"ז העלה הב"י דבר חדש דלדעת החו"ט דדוקא זמר רחלים וזמר גמלים
 מבטל דהוי מב"מ בשמא אבל בפשתן הוי מין בשא"מ, ולפ"ז מה שאמרו בירושלמי
 לזמר ופשתים שטרפן מביא ליטרא ועוד ומבטל היינו דינו של הרשב"א סי' ז"ח
 במין ואינו מינו דאמרינן סלק את מינו ובלח בלח בעינן נשפך דמדרבנן בעינן ששים
 ובמל"מ נסתפק אי ציבש ציבש אמרינן סלק. שוב הביא דברי התשב"ץ שחולק על
 החו"ט הג"ל, ולפמ"ש עכ"פ הרווחנו לדין כיון דאמרינן סליק הכ"נ י"ל אי איכא
 כאן אפילו מכל מינין מ"מ אמרינן סליק את מינו ושאינו מינו מנטרף, והבן כי קצתתי
 מאד.

ומעתה נבוא קצת לעיין בדברי מעכ"ר שכתב להסתפק כיון דבכמה מקומות
 מצינו קבוצת סיבי פשתן שמא הם אינן מעורבין, ואין לומר כיון דבדקו בכמה
 מקומות ולא מצאו א"כ נסמוך שכן הוא בכל מקום, ורצה לדמות הא לספק דב'
 קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם שתי סאין אחד של חולין ואחד של
 תרומה ונפלו אלו לחוך אלו מותרין שאני אומר חולין לחוך חולין נפלו ותרומה לחוך
 תרומה כמבואר ביו"ד סי' קי"א דדרבנן תליין להקל. ולפענ"ד חדא דאין בכלאים
 דאורייתא מספקין בפשטות ועוד דהכא בכלל מדין ציטול קאחינן עלה שהרי אין
 רואין שיש כאן זמר רחלים וגם רואין שיש כאן פשתן אלא דאחינן עלה מדין ציטול
 ומתי נבטל ובשתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם שתי סאין אחת
 של חולין ואחת של תרומה ונפלו אלו לחוך אלו מותרין שאני אומר חולין לחוך חולין

נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלה התם מדין שאני אומר כיון דאין ניכר כאן שום איסור ואין לנו להחזיק איסור, שהרי על קופה של חולין הייתה חוקת הימר של חולין ועל הקופה של תרומה הייתה חוקה של תרומה אלא עכשיו נפלו שמים לתוך הללו, וע"כ אנו צריכין לומר שנפלו לאותן שלפנינו אלא שמחמת ספק נאמר שהתרומה נפלה לחולין והחולין לתוך התרומה אמרינן רואין שודאי חולין לתוך חולין נפלו וכו' ואין מחזיקין איסורא צדרצנן אלא מעמידין הכל על החוקה קמיימא, אבל כאן אין לן חוקה קמיימא ואלדרכה הרי צרור לן שיש כאן מערובות אלא אגן דגין על הביטול.

ובנתתי את לבי ועיני על מה שהביא מפיה"מ להרמב"ם שכתב טרפן כתשן זה עם זה והלשון כתשן מורה על מערובות יותר מעירוב קמס, והביא משו"ת מהרש"ג ח"ב סי' קפ"א דתערובות אמר רחלים עם אמר גמלים הוה לח בלח כיון דהפי' טרפן היינו שכתשן יחד היטב, ומע"כ לין מפיה"מ להרמב"ם עם תרגום (הרב יוסף קאפח) ושם פי' טרפן ערבצן זה עם זה אלא שאין צידו להכריע, הגה באמת כי קשה לסמוך על זה ולהכחיש המתרגם הראשון אם לא שמאל גירסא מפורשת אחרת מזה, ועל הגירסאות כבר נזכרו קמאי וידוע ממרן החו"א ז"ל שאין לסמוך על החלופי גירסאות כי מסתמא לכן מן השמים נגזרו והדברים עתיקין. ומיהו י"ל דכוונת הרמב"ם ז"ל כתשן היינו באופן שלא יהיו נפרדין זה מזה דאל"כ הרי הו"ל ניכר האמר לצדו ולא נקרא אמר גמלים כולו אבל כיון שכתשן ואינו ניכר שפיר בטל. ואם נימא דכוונתו כמ"ש התשב"ץ ז"ל דטרפתן אותן יחד נעשה עי"ז פנים חדשות, ע"כ צריך להיות התערובות כמיין הרבה טבעית וזה א"א רק כשטרפן הרבה כעין כתשן עיין תשב"ץ שם, ועכ"פ צריך לטרפן כ"כ עד שלא יא חוט של אמר רחלים נטוה בפני עצמו לאחר הטרפתן דאל"כ שוב יהי' חוט של אמר רחלים מעורב בפשתן, ולכן ע"כ צריך להיות הטרפיה הרבה כעין כתישה שלא יוכלו להפרד כדי שלא יא חוט של אמר רחלים לצד בשעת הטויה וזלפעג"ד צרור בס"ד.

ובזה מיושב נמי דיוק מעכ"ת על הרמב"ם ז"ל שכתב ההימר מטעם ביטול ואפ"ה כתב ואם הרוב מן הגמלים מותר לערבם עם הפשתן מפני שזורת הכל זורת אמר גמלים וכו' שהרי בטלו צמיעוטן, ומעכ"ת חמה כיון דבטלו מה לו עוד לדייק

שיש לו זורת אמר גמלים, ולהג"ל אחי שפיר דלרין עכ"פ לערבו כ"כ שיהי' על הכל
 זורת אמר גמלים אבל אם יטרפנו היטב היטב הדק אלא מזד אחד יהיו אמר רחלים
 ומזד אחד אמר גמלים הגם שזה רוב לא מהני הביטול שהרי הזמר רחלים ניכר בעין
 ולא הוה זורת גמלים על הכל, ועיין ט"ז א"ח סי' תרל"ב סק"ב מה שחמה על הלבוש
 דמה"ת אפי' מכיר האיסור בטל ברוב, ועיין רש"י סוכה ט' ע"ב ד"ה שעירבן ואינו
 ניכר ובחוס' שם ט"ז ע"ב ד"ה והא אפשר, ועיין סנהדרין דף ג' ע"ב מגדף בה ר"א
 ובשו"ת זי"ש א"ח סי' קס"ד וחת"ס א"ח סי' ק"מ, אלא דהוסיף הרמב"ם ז"ל
 דלרין לטרפן היינו לכתשן היטב שיהי' התערובות נראה הכל זורת גמלים ואז הגם
 שיש שם נימין של אמר רחלים בטל. שוב ראיתי דמעכ"ת הרגיש בדברי התשב"ץ
 הנ"ל, ועכ"פ מלשון הרמב"ם שמקבל זורת אמר גמלים יש קצת ראי' לדברי התשב"ץ
 שהוא מדין פנים חדשות לאחר שנחבטל.

והיוצא לנו לפענ"ד הוא כן שאם הבגד נעשה משאריות שקבץן ונתנן במכונה
 וטחנו אותו כדרך לעשות מזה חוטין חדשים ונתערבו היטב הדק אפילו בהרבה
 מינים, מ"מ כיון דהתערובות היתה באופן שלא ניכר הזמר רחלים ופשתן ונעשה
 כולו היתר א"כ אפילו לאחר הטויה שנית נראה מקומות מקומות קצת במקום זה
 וקצת במקום זה להבקיאין מאד שיש במקום אחד קצת ממין אחד מ"מ כיון דנחבטל
 הכל יחד זה הוא דרך הביטול וכבר נחבטל. ולא דמי למש"כ הרמב"ם ובש"ע יו"ד
 סי' ש' ס"ה אם יש מין אחר מפסיק בין הזמר להפשתן דהתם לא נחבטלו הזמר
 והפשתן ברוב שאר זמרים והם בעין, אבל כאן הרי נחבטלו קודם הטויה וכל הזמר
 נקרא שם חדש מה שקורין לתערובות כזה ולכן אין לחוש לה. אבל אם זה נעשה באופן
 אחר שטוין חוטים גמורים של אמר או של פשתן או פשוט דאסור מטעם כלאים, כן
 נלפענ"ד.

שוב שמעתי דבס' ירושת פליטה כבר דן בזה הגה"צ פוסק הדור מוהר"י שטייף
 זי"ל, האמנם כרגע אין לי לעיין אחריו, אולי יש לכבודו לעיין שם.

אסור לתת אימרא של פשתים הנקראת פירמ"א בכגד צמר

(עיין לעיל דף צ')

ומ"ש רבינו אסור לתת אומרא של פשתים וכו' עיין כלאים פ"ט ובאורחות חיים
 (לוי"ל) ה"ל כלאים סק"צ ובש"ע יו"ד סי' ש' ס"ה, ועיין תשובת הרשב"א ח"א סי'
 ש"ס ודע דהרשב"א בתשו' ח"ג סי' רכ"ו כתב ששמע משם הרב ר' יונה ז"ל כשהי'
 לבוש בגד צמר על חלוקו לא הי' מהדק אזורו כדי שלא לחבר זה את זה וכו' תשובה
 הלכה למעשה כך נהגו כל ישראל שזה לעצמו וזה לעצמו מותר עכ"ל. ועיין בש"ע
 יו"ד הג"ל ס"ד ובט"ו שם סק"ט מה שהאריך בדבר והעלה להיחמר כהרשב"א. ונציג
 פה קצת הלכות פסוקות צעניני שעטנו. כחוב בתורה לא חלבש שעטנו צמר ופשתים
 יחדיו (פ' תלא) והנה הלובש בגד של צמר רחלים או אילים ופשתים יחדיו הרי זה
 לוקה, ואינו חייב מן התורה רק אם היה דשוע טווי ונוו, ופר"ח (חוס' יצמות דף ד'
 נוו היינו שזור ורוצה לומר כל אחד לבדו ואח"כ מחוברים יחד, ומדרבנן אסורים
 לפילו דל חבור בעולם משום כלאים. וכל שאר מיני חוטין שאינם מצמר ופשתן
 מותרים זה בזה ואפילו עם צמר ופשתן. ואסרו חכמים מפני מראית העין משי עם
 צמר שדומה לפשתן, וכלך (היא מין שגדל בכרכי הים על האצנים שבים המלח) עם
 פשתן, והאידנא כיון שהכל מכריזין משי, מותר עם הצמר והפשתן וכן נוהגין (יו"ד
 סי' רנ"ה סע' א'). חבור בתפירה אחת אינו חבור, בשמי תפירות או שקבץ שני ראשי
 החוטים כאחד הרי זה חבור (רמב"ם פ"י מהל' כלאים הכ"ד, יו"ד סי' ש' סע' ב').
 וי"א (רמ"א שם) דלא הוה כלאים אלא בשמי תפירות, וקשר ב' ראשי החוט. מותר
 ללבוש חלוק של צמר ע"ג חלוק של פשתן, וכן מותר ליתן צמר בכר של פשתן אע"פ
 שחופר כל סביביו ואינו יכול להוציא הצמר. ויש אומרים בחלוק אם קשר בקשר של
 קיימא ואי אפשר לפשוט בלי התרת הקשר החלוק התחתון (יו"ד שם סע' ד'). רצועה
 אחת של צמר ואחת של פשתן אסור לחגור בה אע"פ שרצועה של עור באמצע (שם

עח) לא ישחית אדם פאת זקנו, ולא יעשה כמעשה

לא ישחית. כל השחתה
שבחורה היא בתער, אבל
שלא בתער מותר להסיר
הזקן ואין זה בכלל לא

סע' ה'). הקושר תבלי כמה בהמות מלמך ופשחים יחד אסור לכרכס על ידו (רמב"ם
שם הכ"א, יו"ד שם סע' ו'), ויש מחירים (רמ"א שם). אב וצנו מלטרפים לכלאים,
כילד, היה מחיכת למר באתד מהם ופשחים בשני, אם חפרן יחד היו כלאים (רמ"א
שם סע' ו'). ואינו תייב אלא דרך העלאה, ומדברי סופרים אפילו עשר מלעות
והמתמון שבהם כלאים אסור לישב עליהם (רמב"ם שם הי"ב, יו"ד סי' ש"א סע'
א'-ב'). ואסור ללבוש כלאים עראי אפילו אינו מהנהו כלום, ואפילו לגנוב המכס
(רמב"ם שם הי"ח), ויש מחירין כל שאינו מכויין להנאחו כלל ואינו נהנה (רמ"א שם
סע' ו'). תכריכי המת מותר לעשות מכלאים (שם סע' ו'), ומותר ללאת בשירעם
(אמברעל'א בלע"ז) של כלאים מפני הגשמים, ובגד גשם אסור. ומותר לפשוט בגד של
תבירו בשוק ואפילו היה רבו שלמדו תורה אם הוא של כלאים, ואם היה כלאים דרבנן
הולך לביטו ופושט (רמב"ם שם הכ"ט, יו"ד סי' ש"ג). כלאי בגדים מותר לעשותם
ולקיימם ואינו אסור אלא ללבושם (יו"ד סי' ד"ט). ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזו"ג,
ועיין סמ"ה מצוה תקנ"א.

משרשי המצוה כתב הרמב"ם ז"ל לפי שהיו כומרי עכו"ם לובשין בזמן ההוא
כן, וכתב ועוד היום מפורסם הדבר אצל כומרים שיש במצרים. ולפי הדומה גם זה
מהכלל הנזכר בלא תחרוש בשור ובתמור ובכלאים שהם כולם ענין עירוב ב' כחות.
וטעם שהפרידה אף שמעורבת מקום ותמור מותר להרביעה וכן כלאי בהמה
מותרים בהנאה, וחוט הנמר שנתערב בצגד קנבוס אסור בהנאה לתבירו עם נמר, לפי
שפרדה אף שמעורבת מקום ותמור ההרכבה היא הרכבה ומיבור מוגי ונעשה בריה
חדשה שאין בו שום טבע מטבע הנפרדים שהורכבה מהן, אבל פשתן עם הקנבוס
אינו אלא הרכבה שכוניית ושמו ראשון עליו ולא נתערב בו להעשות גוש חדש ולכן
אסור עם הנמר (ועיין חשב"ץ ת"ב סי' ד', ושו"ת בית שערים או"ח סי' רנ"ז,
ובמשנת העמרמי יו"ד סי' ז' ותבין יותר דברינו). ומה הטעם לחלק נמי בין כלאי
בהמה לכלאי הכרס שאלו מותרים ואלו אסורים בהנאה. (יבמות ד', מכות כ"א,
כלאים פ"ט, נדה ס"א, רמב"ם פ"י מהל' כלאים, סה"מ ל"ח מ"ב, סמ"ג לאוין
רפ"ג, סמ"ק סי' ל"ב, יו"ד סי' רח"ל עד ש"ה).

המניחים חוט של שערות ומגלחין השאר בתער כי תועים הם ואי אפשר בלא מכשול, אלא יגלחו כל זקנם במספרים ולא יעבירו תער כל עיקר. והמדקדקים אפילו תחת גרונם מגלחין במספרים, וכן עושים בכל גלות החל הזה אשר בצרפת.

ע"ט) אמנם תחת הגרון אינו אסור מן התורה לפי שאין שם פאה, אבל אסרו חז"ל להעביר שער

ישחית, אבל כבר נהגו כל ישראל לגדל פאות הראש והזקן, והאר"י ז"ל החמיר בדבר מאד וגם בשאר ספרי יראה, והירא אח דבר ה' לא חגע יד בוקן אהרן שהוא צלם אלקים: במספרים, ובמספרים כעין חער נחלקו הפוסקים וכן תחת הגרון נחלקו בהם, וקדש עצמן במותר לך.

ע"ח) לא ישחית אדם פאת זקנו וכו' אלא יגלחו כל זקנם במספרים וכו' וכן עושים בכל גלות החל הזה אשר בצרפת. נראה מדברי רבינו דס"ל בזממספרים כעין תער נמי מותר ללא זיאר דרק במספרים שלא כעין תער, עיין ש"ע יו"ד (סי' שפ"א). והנראה עוד דזה דרכם היה בגלות אשר בצרפת שהיו כולם מספרים זקנם במספרים, והכי משמע לשון יגלחו כל זקנם במספרים וכו' והמדקדקים אפילו תחת גרונם מגלחין במספרים. וזוה מובן לשון הטור בהל' ר"ה (סי' תקפ"א) זירושלמי מגלחין ראשם וזקנם בערב ר"ה, ותפשו עליו והלוא הזקן אין מגלחין, אמנם כנראה שזה היתה נהוג כן בצרפת מקום מולדו של רבינו הטור. ועיין מהרי"ל הל' ספירה דף כ"א ע"ב וגם בתה"ד הובא בלקט יושר משמע כן ע"ש, אלא דמשמע לכאורה דמחמת זריאות עשה כן ע"ש. ואולי מה שדייק וכן עושים בכל הגלות החל הזה, כתב לדייק בגלות לפמ"ש הבאר עסק דהרמ"ע מפאנו גלח זקנו דע"פ קבלה בחו"ל ובגלות יש לגלח זקנו, ועיין שו"ת חת"ס (א"ח סי' קנ"ט) ומהם ומהמונס התיר וכו'. ומיהו בשו"ת דברי יוסף למוהר"י אורגס הכחיש עדות באר עסק והעיד דראה תמונת הרמ"ע מפאנו ז"ל והי' עם זקן מלא על כל גדותיו וע"ש (סי' כ"ה) מה שהאריך בזה. ועיין משנ"ה (סי' י"א), וידוע מהאר"י הקדוש דאפילו להוציא שער אחת אסור, ויש להאריך.

ע"ט) ומ"ש אמנם תחת הגרון אינו אסור מה"ת משמע דמחת הגרון הוא בכלל כל הגוף וכל מה שאסור בכל הגוף אסור תחת הגרון וכן להיפוך, ועיין ש"ע יו"ד סי' קפ"א סע' ב', ועיין ב"י (יו"ד ס"ט) שהביא דברי רבינו. והנה בגמ' נויר נ"ח ע"ב אמר רב מיקל אדם כל גופו בתער אפילו שער בית השחי ובית הערוה, ועיין

בתער בכל מקום שבגוף ואפילו על זרועותיו לפי
 שדומה לתיקון הנשים, אבל מותר לאדם להעבירו
 במספרים

לתיקון הנשים, כשמגלח
 בתער דומה לתיקון הנשים
 שמיפה, אבל המעביר
 במספרים מותר.

תוס' יצמות מ"ח ד"ה לא עשה דצמער צעי מיני' אי שרי, והא דפריך והא קא גדול
 והלוא יכול לגלח צמספרים ה"פ דאין זה תיקון ואין דומה לתיקוני אשה שאין זה
 משום יופי אלא משום צער ואפילו צמער אית לן למשרי ע"ש. ומיהו רבינו הגדול
 הבה"ג גרס אמר רב מיקל אדם כל גופו צמער והתניא המעביר וכו' כי קאמר רב
 צמער איברים ופריך וצמער איברים מי שרי והתניא וכו' ומשמע שמחלק ושער צית
 השחי וצית הערוה אפילו צמספרים אסור מדרבנן. וצבה"ג אספמיא משני הא צמער
 והא צמספרים, וכדעת ר"ת ודעת הר"ף והרא"ש דרק שאר איברים מותר
 צמספרים כעין תער, וצית השחי וצית ערוה אסור אפילו צמספרים כעין תער, וכן
 פסק צש"ע יו"ד ע"ש.

ודע דצש"ע"ת כתב רבינו ולא ילצש גבר וגו' אזהרה למעביר שער צית השחי
 וצית הערוה, ומשמע דס"ל דהוא דאורייתא, וכאן כתב רבינו אבל אמרו חז"ל
 להעביר שער צמער בכל מקום שבגוף ואפילו על זרועותיו, וכבר עמד על זה בדברי
 האגרת.

ואפשר נלפענ"ד צמרי אנפי הדין, האחד דס"ל לרבינו דהמעביר שער מעל כל
 גופו אה"נ דלא הוא אלא מדרבנן, דהעצרת שער מעל כל גופו מראשו ועד רגליו לא
 הוא דרך יופי אלא אדרבה מגונה הוא וראי' מאשת קרח כשגלח משה את הלויים, אבל
 המעביר משער צית השחי והערוה הוא דרך נשים ליופי וזה הוא בכלל איסור
 דאורייתא, ועיין תוס' יצמות הנ"ל צש"מ תשו' הגאונים ז"ל. האופן השני דמה שכתב
 רבינו כאן אבל אסרו חז"ל להעביר שער צמער צמ"מ שבגוף היינו לצד מצית השחי
 וצית הערוה ויגיד עליו ריעו שכתב ואפילו על זרועותיו, שכלל הגוף הוא דומה
 לתיקון הנשים, אבל צצית השחי והערוה הוא תיקון נשים ממש ועובר משום לא ילצש,
 וכעין זה כתב בהגהות שם.

ואציין חיזה הלכות כאן צוה. פאות הזקן חמשה הן, והנוטלן צמער לוקה על כל
 פאה ופאה, ואם נטלן כאחד לוקה חמש (רמב"ם פי"ב מהל' עכו"ס ה"ו, יו"ד סי'

גיד הנשה. בתורה כתיב
על כן לא יאכלו בני
ישראל את גיד הנשה עד
היום הזה, והוא גיד שעל

פ) גיד הנשה ושמנונית שלו אסור בהנאה (מן
התורה), לפיכך לא יתן אותו לשפחתו ולא לעבדו
אלא לכלבים שאין מזונותן עליו, שכל דבר האסור

פתשגן הכתב

קפ"א סע' י"א). וכתבו הפוסקים דאם הוא מנהג הגויים עובר ג"כ משום
ובחוקותיכם לא תלכו, ועובר ג"כ משום לא ילנש גבר. ונחלקו הפוסקים איה מקום
חמש הפאות בדיוק, ולפיכך אין להעביר מער על כל זקנו, ואפילו תחת הגרון (יו"ד
שס). ואינו חייב אלא במער. המגלח במספרים כעין מער נחלקו הפוסקים אם הוא
בכלל האיסור. המגלח במספרים שלא כעין מער או משיר שערו בסם אינו בכלל הלאו
(שס ס"י). המלקט ברהיטני ובמלקט פטור. השפה אינו בכלל זקן, ומ"מ לא נהגו
ישראל להשחיתו אלא לגלח קצתו במספרים שלא יעכב האחילה (ב"י ועיין ט"ז
סק"ג). אשה מותרת להשחית זקנה אם יש לה. השחיתה זקן איש פטורה ואסורה
(רמב"ם שם ה"ו, יו"ד שם סע' י"ב). אסור להשחית הזקן ע"י גוי, ואם סייע
בהשחיתה לוקה, ואם לא סייע עובר בלאו ואינו לוקה שאין בו מעשה. ועיין משנה
הלכות נזיר (סי' י"א י"ב י"ז) בירור הלכות אלו בס"ד. עבדים בכלל הלאו, טומטום
ואנדרוגיניס אסורים מספק. ואסור להעביר שער בית השחי ובית הערוה. ובשער של
כל הגוף נחלקו הפוסקים אי מותר להעביר במער (עי' יו"ד סי' קפ"ב). ונהג בכ"מ
ובכ"ו בזכרים.

ומשרשי המלוה כי הקב"ה סימן במין הזכר בזקנו להבדילו ממין הנקבה,
והמגלחו מבטל הסימן ועושה היפוך כוונת השם ב"ה בזה, כמו שזרע כלאים, ובכל
מעשה בראשית כתיב בהם למינהו. גם כי שערות הזקן לנוי האדם נבראו (עיין א"ע
קדושים וכלל הראש וי"ע). ועוד כדי להרחיק ממנו ולהשכיח מבין עיניו כל ענין ע"ז
וכל הנעשה בשבילה, וגם זה מנהג הכומרים העובדים לה. ועד"ה שערות האדם
רומזין לכחות אלקיות, יש שאילתן ממדת החסד ויש ממדת הדין, ואסרו להשחית
אותן שיונקות ממדת החסד, והזהיר שלא לעבור על מלוה זו יהיה מושפע תמיד
ממדת החסד כד"א חסדי מאתך לא ימוש.

פ) ומ"ש גיד הנשה ושמנונית שלו אסור בהנאה מה"ת חולין פ"ט וי"ב
ע"ב. ונחלקו אי שמנו של גיד אסור מה"ת או מדרבנן, עולא אמר ען הוא והתורה

בהנאה אסור למכרו ואסור ליתנו במתנה מפני שמחזיקין לו טובה. ואסור ליתנו לחתולו ולכלבו שמזונותן עליו.

עצם הקוליא שברגלי
הבהמה ולא ביד הבהמה.
ונחלקו אי נוהג בימין או
גם בשמאל.

חייבה עליו. ועיין תוס' שם ד"ה עולא פלוגתא צ"ט ופלוגתא דר"מ ור' יהודה דפליגי בחטיטה לא הוי כפלוגתא דרב ועולא. ודעת רבינו נראה דס"ל דהגיד ושמונית שלו תרוייהו אסורין בהנאה מה"ת, וכן נראה נמי בסמוך (ס"ק ז"ב) דכרוש השלישי (וכ"כ עוד בשע"ת ג' פ"ד), ולכאורה הדבר תלוי במחלוקת אי יש בגידין צ"ט, עיין תוס' חולין ז"ט ע"ב ד"ה והלכתא. ולפ"ז כיון דשמנו יש בו צ"ט א"כ אינו אסור מה"ת, והאיך כתב רבינו גה"נ ושמנו, ועיין רש"י חולין ז"ט ע"ב ד"ה והלכתא אבל שמנו יש בו צ"ט. ועיין רא"ש פגה"נ סי' י"ז שהביא דברי רבינו כאן והביא מחלוקת ר"ש ורבי יהודה וחזקיה ורבי אבהו בפסחים כ"ג כ"ג, וקיי"ל כר' יהודה דגה"נ מותר בהנאה. והצ"י (יו"ד סי' ס"ה) כתב דא"א לומר טעמו של הרמב"ם כטעמו של הרא"ש דלית הלכתא כר' אבהו, וטעמו כמ"ש הרב המגיד בשם הרמב"ן ע"ש בהגהות הב"ח ובמעדני יו"ט, וא"כ פליגי נמי אחוס' חולין ז"ט הנ"ל ע"ש ודו"ק. והטור פסק כהרמב"ם והרא"ש והביא דעת ר"י בשם י"א, ובש"ע יו"ד סי' ס"ה סע' י' פסק דמותר בהנאה. והאחרונים הביאו דגם דעת הסמ"ק והריטב"א פסחים כ"ג והגהמ"י בשם סה"ת והרא"ש להחמיר.

ועכ"פ מ"ש רבינו דגה"נ ושמנו כאחד הם ז"ע אס לא שנאמר דדעת רבינו דגה"נ יש לו טעם, ושמנו של גיד שכתב רבינו אין הכוונה שמנו שמחוץ לגיד אלא שמונית שבתוך הגיד, והכי יש לדייק גה"נ ושמונית שלו, כלומר השמונית של הגיד עצמו. ומה שכתב וישראל קדושים ונהגו בו אסור, היינו שמנו סביב הגיד ולא שמנו של גיד עצמו, ול"ע.

ומ"ש לפיכך לא יתן וכו' אלא לכלבים שאין מזונותן עליו וכו' וסיים ואסור ליתנו לחתולו ולכלבו שמזונותן עליו, ולכאורה כפל לשון יש כאן שהרי התחיל לא לכלבים שאין מזונותן עליו ומובן שאם מזונותן עליו אסור ליתן. ואולי י"ל דמ"ש אלא לכלבים שאין מזונותן עליו הו"א דכלבו נמי כל שאינו זנו אלא הולך ומלקט לעצמו מיקרי אין

(פא) קדרה שהניחה השפחה על האש, ונתבשלה התבשיל כמאכל בן דרוסאי, אותו תבשיל אסור באכילה, ושוברין אותה הקדרה ומגעילין את הקערות שאכלו בהן אותו תבשיל, ואם הקערות של

שהניחה השפחה. כלומר שלא נתגיידה או אפילו טבלה לשם גירות ולא האמינה בתורת משה ולא קבלה עליה מצוות שאשה חייבת בהן כמ"ש רבינו (אות פ"ו) ישמעאלית שטבלה ע"ש.

מזונו עליו ומותר ליתן לו, קמ"ל דאסור ליתנו לחמולו ולכלבו, כלומר מהטעם שמזונותן עליו. ומיהו יש לצורך נמי להיפוך, דמה שסיים דאסור ליתנו לחמולו ולכלבו שמזונותן עליו, דוקא כה"ג שמזונותן עליו אסור כגון שהדקו וקשרו בשלשלות של ברזל, אבל אם הוא כלבו שלא קשרו בשלשלות ויכול ללקט לעצמו מותר. וז"ש לפיכך לא יתן אותו לשפחתו ולא לעבדו אלא לכלבים אפילו שלו כעבדו ושפחתו ואפ"ה מותר כיון שאין זמן. ובעבד ושפחה אין אדם יכול לומר לעבדו עשה עמי ואיני זקן עיין גיטין, ועכ"פ פלוגמא הוא. אבל בכלבו וחמולו צידו שלא זינן לדידהו נומן, קמ"ל.

(פא) ומ"ש קדרה שהניחה השפחה על האש, עיין בגמ' ע"ז וטוש"ע יו"ד סי' קי"ג. והנה נראה דעת רבינו דגם שפחה שהניחה הקדרה על האש נאסר התבשיל מדין צישול עכו"ם, ופשוט דמיירי בשפחה שלא נתגיירה ולא קבלה על עצמה מלכות שנסים חייבות בהם. עוד נראה דעת רבינו דאפילו השפחה גרה צנית הזאת ואעפ"כ המאכל נאסר, ודלא כדעת היש פוסקים דס"ל דצדיעבד יש לסמוך אשפחות דידן שמצלות ואין בעלת הבית משימה הקדירה על האש ואעפ"כ התבשיל מותר ודו"ק.

והנה מבואר מדברי רבינו דכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי נאסר המאכל ולא מהני עוד מה שמוסיף צישול הישראל בזה ואפילו נתקן בזה המאכל יותר. ובחי' תלמידי רבינו יונה (ע"ז ל"ה ע"ב), שמעתי מפי מורי הרה"ח הר' יונה ז"ל כשבא מלרפת לעיר וורנא שדרש ברבים שאם צישל הגוי שום צישול ואפילו ירקות וכו' ואפילו הכלי נאסר לעולם ועיניכם לא תחוס על כליכם שכל כלי חרס שצישל בו הגוי ישבר והמחמיר תבוא עליו ברכה, עכ"ל.

ומאכל בן דרוסאי כמה שיעורו נחלקו בו לענין צישול בשבת ובכמה מקומות (שבת כ' וע"ז ל"ח) ומה שנאסר הכלי ע"י צישול עכו"ם כן הוא גם דעת הרשב"א והובא בש"ע יו"ד הנ"ל סט"ז, ועיין ש"ע א"ח סי' ש"ח דהמבשל בשבת במזיד הכלי

חרס ישברו. ואע"פ שהדליק ישראל האור לא תתן
השפחה ע"ג האש, אלא יהודית נותנת הקדרה ע"ג
האש, והשפחה יכולה לנער את הקדרה. וכל שעה
שתעביר הקדרה מע"ג האש קודם שנתבשלה
כמאכל בן דרוסאי צריכה היהודית להחזירה ע"ג
האש.

לנער וכו'. ואף שע"ז
ממהר להתבשל ובשבת
המגיס בקדירה יש בו
משום בישול, מ"מ לענין
בישול עכו"ם לא גזרו מה
ששפחה מנערת כל
שישראלית נתנה על האש.

נאסר. ונראה עוד דעת רבינו דכלי חרס ישבר הגם שהוא איסור קל דכל שאסרוהו
חכמים פליטתו כמוהו. ובש"ע סי' קכ"א כתבו דכלי חרס מגעיל ג' פעמים ודיו
ולא הציא דעת רבינו לאיסור, ואולי משום דסיימו בשם רבינו וכן ראוי לעשות
והמתמיר תבוא עליו ברכה, משמע דמעיקר דינא נמי ס"ל דמהני הגעלה, מיהו כאן
לא הקיל רבינו כלל בדבר, ועיין טור סי' קכ"א. ואולי רבינו לשיטתו שהחמיר בשמנו
של גיד שאסור בהנאה וה"נ החמיר בדרבנן זה, ועיין בשו"ת לרבינו מה שהאריך בהא
דחמירא דברי סופרים מד"ת.

ומ"ש רבינו ואע"פ שהדליק ישראל האור לא תתן השפחה על האש וכו' והטעם
כתבו הפוסקים לחלק דדוקא בפת מהני הדליק ישראל האש או השליך קיסם דאינו
אלא משום היכר, אבל צבישול לא מהני והאריכו בזה הפוסקים וכ"פ הב"י. אבל
הרמ"א בשו"ע שם פסק דהחולקין דגם צבישול מהני הדלקת אש או חיתוי בגחלים
ואפילו השלכת קיסם כמו בפת ושכן נוהגין.

והנה בכמה אחרונים הוסיפו עוד להקל כהיום שהתנורי גז יש להם אור גז
(פיילאט בלע"ז) שצוער כל זמן וא"צ להדליק בכל פעם, רק שמסבזים הכפתור והגז
דלוק מהפיילאט, א"כ אפשר שיש להוסיף ולהקל כמו במדליק מאש של ישראל, עיין
ש"ע שם. והארכתי בזה בספרי משנ"ה (ח"ט סי' קנ"ט) דעכ"פ יש להדליק
הפיילאט ג"כ ע"י יהודי מידי פעם בפעם, ע"ש וי"ע.

ומ"ש וכל שעה שתעביר וכו' לשיטתו אזיל ופשוט. ומיהו מינה שמעינן דאפילו
לדעת האוסרין כל זמן שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי לא נאסר המאכל והקדרה ויכול
ישראל לחזור ולגמור הצישול ופשוט.

פב השולח מחבת לתנוד ביד נכרי ואין שם שומר ישראל, הרי הכשר נכילה, חוששין שמא החליף הנכרי חתיכה מן החתיכות או החליף התרנגולת או המדק, שכך אמרו חז"ל כשר ישראל ביד גוי אסור אפילו בחותם אחד עד שיהי' שם חותם בתוך חותם.

פג לא יתן הנכרי המחבת לתוך האש אע"פ שיש שם שומר ישראל, ואפילו השליך הישראל עץ אחד בתנוד, שאין התנוד נכשר בהשלחת העץ אלא לאפות בלבד אבל לא לתבשיל. אלא צריך שיתן היהודי את המחבת לתוך התנוד למקום שראוי להתבשל שם.

מחבת, עם כשר שנתכשל בתנוד של נכרי כשאינן שומר ישראל חיישינן שמא החליף, ולא מהני כאן מה שמכיר הכשר ולאחר הכישול הכשר נשתנה אם לא שיש עליו חותם הראוי.

למקום שראוי להתבשל שם, ואם הניחו במקום שראוי להתבשל ובא עכ"ם וקירב כישולו, מותר (עיין ע"ז ל"ח), ועיין ריטב"א שבערות י"ז, וחי' רעק"א א"ח ס' שי"ח סק"א. רצ"ע.

פב ומ"ש השולח מחבת לתנוד וכו' עיין חולין (דף ז"ה) כשר שנתעלם מן העין רב אמר אסור וכו' ע"ש, ונחלקו בזה רבנאמר ורבינו ס"ל דאסור. איברא דהכא לאו משום כשר שנתעלם נא עליו אלא מדין דחיישינן שמא החליף על אילפ"ז, כשמכיר החתיכה הי' מותר לשלוח. ומיהו מטעם שמא החליף המרק אפי' מכיר החתיכה נמי אסור משום חילופין. ועיין יו"ד (סי' קי"ח) דלאו דוקא כשר אלא הי' השולח כלי ביד עכו"ם צריך הגעלה דחיישינן שמא ציטל בה דבר אסור, ואם הוא כלי חדש שאין בה טביעת עין חיישינן נמי שמא החליף. ועיין צ"י יו"ד סי' קי"ח הביא דהרשב"א חולק בזה על רבינו.

פג ומ"ש לא יתן הנכרי המחבת לתוך האש אע"פ שיש שם שומר ישראל פשוט הוא ממ"ש בסמוך קדרה שהניחה שפחה וכ"ש נכרי משפחה שפחה עובדת צבית ישראל, ואולי הא קמ"ל אע"פ שיש שם שומר ישראל וי"ע. גם מה שחזר וכתב אלא שצריך שיתן היהודי את המחבת ל"ע דלמותר הוא לא יתן הנכרי המחבת לתוך האש, ע"כ שיניח ישראל. ואולי כוונתו מה שהוסף למקום שראוי להתבשל שם ולא די בזה שמיניח ישראל המחבת בתנוד לבד אלא צריך להיות מקום הראוי להתבשל.

הקודמת, כלומר האשה
 שבאה ראשונה לאפות
 באותו יום. ודייק רבינו
 לתוך האור, כלומר שלא
 חספיק כמה שחשליך
 בתנור מן הצד והאופה
 יניחו בתוך האור, אלא
 שהאשה תשליכנו לתוך
 האור.

ומקום שאין, אלא
 שקונין פת מהפלתר

(פד) היהודית ההולכת לתנור לאפות פת, תשליך
 הקודמת לאפות עץ אחד לתוך האור ושכרה הרבה
 מאד. ומפייסים האופה שייטב הדבר בעיניו.

(פה) ומקום שאין היהודית הולכת לבית התנור,
 שוכרין הקהל איש אחד להכשיר את התנור.

(פד) ומ"ש היהודית ההולכת לתנור לאפות פת, תשליך הקודמת
 לאפות עץ אחד לתוך האור וכו' (גמ' ע"ז לה) ... ולא אישתעי ר"י מיני' ...
 ומדכתב תשליך הקודמת לאפות עץ וכו' משמע דדי' באחת להכשיר לכל אפייה זו
 ונראה דנפת לא גזרו איסור על הפת אלא על האפייה, ולכן כל שהכשיר את האור
 לאפות די בזה ולא איכפת שהעכו"ם מטפל בה ומניחה בתנור וכיו"ב. ולכן די לכל
 היום או אפילו יותר לכמה דהאיסור על האור והרי האור הוכשר. אבל צישול האיסור
 על המצלה, א"כ אין נפ"מ בהכשר האור אלא כריך דוקא צישול ישראל. והחולק ס"ל
 דתרוייהו האיסור אינו במאכל אלא באופן עשייתו, ולכן שפיר מתקן האור ודיו.
 (פה) ומ"ש ומקום שאין היהודית הולכת וכו' נראה דקמ"ל דהמיוז על
 הקהל או צ"ד להיות להם פת כשר ולא יסמכו על פת פלטר שיש מקלין בזה ומי
 שהוא בדרך וכריך לילך אחר פת ישראל לא הטריחוהו אלא וכו' ומיהו כיון שהוא צעיר
 או הקהל או הצ"ד לתקן להם אפילו דבר זה וק"ל.

(פו) ומ"ש רבינו ישמעאלית שטבלה לשם עבדות אם לא האמינה
 בתורת משה וכו' נראה דקמ"ל דאפילו אינה עו"כ כל שלא קבלה עליה מצות
 כאשה לא מהני לענין יין נסך, ועי' צ"י (יו"ד קכ"ד). ויש לדייק בלשון רבינו שכתב
 אם לא האמינה בתורת משה, משמע דלא האמינה בשעיה שטבלה דא"כ הטבילה לא
 היתה לשם יהדות כלל וממילא הרי היא כעכו"ם לכל דבריה, ושמענין מינה דאפילו
 תקבל עליה אח"כ מצות מ"מ לא מהני עוד שהקבלה נריכה להיות בשעת טבילה או
 קודם לה, והקבלה לאחר טבילה הו"ל כקבלה בלא טבילה כלל. ומיהו מלשון ואינה
 מקבלת עליה מצות וכו' משמע מקבלת עכשיו ולא לשעבר דאל"כ הו"ל אם לא
 האמינה בתורת משה ולא קבלה עליה מצות וכו' ואם קאי אשעת טבילה הו"ל

פרו) ישמעאלית שטבלה לשם עבדות, אם לא האמינה בתורת משה ואינה מקבלת עליה מצות שאשה חייבת בהן, הרי היא עושה יין נסך במגעה והרי היא עכו"ם לכל דבריה.

עכו"ם, אז שוכרין הקהל.
אם לא האמינה וכו',
נראה רחמי מילי יגהו, א)
שצריכה להאמין, ב)
שצריכה לקבל עליה
מצות, ונראה רה"ה בעבר
כן. ועיין ע"ז נ"ז ע"א

ישמעאלית שטבלה וכו' ואינה מאמינה בתורת משה ואינה מקבלת עליה וכו' ונ"ע. ואולי ס"ל לרבינו דכל שטבלה לשם עבדות הגם שלא האמינה בשעת טבילה מ"מ טבילה זו מהני עכ"פ שאם תקבל עליה אפילו לאחר זמן מנזות שאשה חייבת בהן שפיר אינה עושה יין נסך.

ולכאורה הי' נלפענ"ד דתלוי במחלוקת, דידוע שיטת הגאונים (הוצא בשער רדיק סי' ט') ועיין משנ"ה ח"ז (סי' ל"ו) דהעבד קנין כספו של אדון הוא והרי הוא כבהמתו, ומה שמקיים מנזות כאשה אין לו חיוב ענמי אלא האדון הוא שמחויב שעבדו ושפחתו ישמרו מנזות אלו כנשים, ושכר המנזות ג"כ הם להאדון כמו שביתת בהמתו וכו' וצ"ב שעושה מנזות בכספו וכגון שמיטת קרקעות שהאדון נחייב במנזות כן הוא גם עם עבדים ושפחות. ומיהו שאר פוסקים ס"ל דמנזות עבד ושפחה חיוב הוא שלהם והוא כעין גירות לחצאין, ויש להאריך. ולפ"ז י"ל דלשיטת הגאונים כיון שהעיקר שתשמור מנזות לאדון ואין זה גירות כלל, וא"כ כל שעיקרו לשמור המנזות אפילו לאחר הטבילה נמי מהני, דמאי איכפת ליה לאדון כך שאם אינה רוצה לקבל כלל אז הרי היא עכו"ם שאסור להחזיקה בתור שפחתו כל שלא קבלה עליה קיום מנזות כאשה, א"כ הו"ל עכו"ם. אבל להשיטות דהוא מדין גירות ר"ך קבלה בשעת טבילה או בסמוך לה וי"ל.

ועיין אשכול (הל' גרים) וז"ל, כל הגוים הבאים בישראל נימולים בטובתם ורצונם ואעפ"כ אין מאמינים בהם עד ז' דורות, והעבדים נימולים שלא ברצונם אין בהם אמונה כלל וכן כל עבדים שמלו א"א לא נחקיים זרעם בישראל, ולא מלן אלא בשביל הטהרה שלא יעמאזו מאכל ומשחה, שכל האוכל עם ערל כאילו אוכל בשר שקץ והרוחץ עמו כרוחץ עם נבילה, בחייהם נקראו מחים ובמותם נבלת בהמה ואין תפלתם נכנסה לשמים שנא' לא המחים יהללו י"ה. ועיין ירושלמי הוריות (פ"ג ג"ה) (ה)

ובתוס' שם ד"ה ער
שתשקע שם עו"ב
מינייהו.

בגת, פי' הוא מקום
שמחזיק ענבים הרבה
ורודכין הענבים שם,
ועשריה במדרון ויורד
לתוך הכרד, ומשעה
שהתחיל היין לימשך מצד
העליון לצד התחתון קרוי
יין, ואם הגת פקוקה אינו
אוסר (ע"ז נ"ה ע"ב).

פז) יין שנתנו בו מעט דבש ונגע בו עכו"ם הרי הוא
יין נסך, וכן הורו כל חכמי צרפת ואלמיניאה
ופרובינצה וקאלוניה ולא פקפק אחד מהם בדבר
מעולם. צבע שנתנו בו חומץ אסור ליקח אותו
מהגויים. לא יתן הגוי הענבים בגת בזמן שהתחיל
היין להמשך בגת בין בראשו בין בסופו בין
באמצעיתו.

אל מאמין בעבד עד ט"ז דורות, ועיין בעלי התוס' עה"ת פ' יתרו שר"ת פי' עד י"ד
דורות וצנ"ך עד כ"ד דורות, וצנ"מ סנהדרין ז"א עד עשרה דורות לא תבזז ארמאה
קמי גיורא ע"ש וצ"ס הגלגולים ג' דורות ודו"ק.

ועיין יו"ד סי' קכ"ד צנ"י הקונה עבדים וצ"ע שם. ועיין בכורות דף ל'
דאפילו לא קבל רק דבר אחד לא הוא גר, וצ"ע בעבדים ושפחות אם נמי דינא הכי
ולמשל שקבלו עליהם להיות חייבים במנות כאשה זולת דבר אחד אם גם זה מונע
אותם להיותם עבדים ע"פ התורה ומנסכי הם יין, או דילמא כיון שקבלו כמה שקבלו
די בזה. ועיין יבמות מ"ח ע"ב ח"ר מקיימין עבדים שאינם מלין וכו' אריב"ל הלוקח
עבד מן העו"כ ולא רצה למול מגלגל עמו עד י"ב חודש, לא מל חוזר ומכרו לעו"כ,
ומשמע אפילו דבר אחד נמי אין מקיימין, ואולי מילה שאני דהוא עיקר.

פז) ומש"כ יין שנתנו בו מעט דבש וכו' ולא פקפק אחד מהם בדבר
מעולם, ז"ל האו"ז הגדול (פסקי ע"ז סי' נ"ח) וכתב מו' רבינו יהודה בר יצחק ז"ל
הוא הנקרא שר ליאון מפריש וכו' ואני המחבר יצחק בר משה וצ"ה נראה בעיני
להציא רא"י להחיר דאמר בירושלמי וכו' החד והמר והמתוק אין בהם משום גילוי
ולא משום יין נסך, ר' סימון מפרש החד קונדיטון וכו' הא למדת דיין שמעורב עם
דבש או פלפלין שאין בו משום מגע גוי ומוחר בשמיה וכו' הלכך כל יין המעורב עם
דבש או עם פלפלין או עם שום תבשיל אין בו משום מגע גוי ומוחר בשמיה ובאכיל'
וכו' וכמדומה אני ששמעתי מפי מו' רבינו יצחק בר יהודה ז"ל שצאריך מצריס ובאריך
ישמעאל רגילין ליתן מעט דבש ביין וחו אין נוהגין בו יין נסך עכ"ל. ועיין טו"ש ע'
יו"ד סי' קכ"ג צסופו וצנ"י שם וכמה פוסקים שפקדו ללא כרמז"ס והציא שם

פח) גבינה של גוים אסורה בכל מקום, וכן חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, אסור לאכול ממנו.

אסור לאכול. לא כתב לשנות לדייק דאפילו לאחר שנעשה גבינה או נתנו במאכל אסור באכילה.

דהרמזין והרא"ש והרשב"ש חלקו על הרמז"ס ז"ל וגם הביא דעת רבינו. ופלא שלא הביא בזה דעת האו"י שכנראה הסכים על הרמז"ס ז"ל.

ומדברי רבינו קשה אמ"ש הצ"ח דהרמז"ס נמי לא החיר אלא זדיעבד ולכתחילה צעי נשתנה טעמו, ולפ"ו אין מקום להשגת הרמזין והרא"ש שהם הבינו דאפילו לכתחילה מותר לערב מעט דבש, ושגגה הוא בידם דאם נתערב קאמר אבל לכתחילה ודאי אסור ע"ש. ומיהו מלשון רבינו שכתב דבארץ מצרים ובארץ ישמעאל רגילין ליתן מעט דבש ציין ותו אין נוהגין בו י"ג מצואר כהראשונים ז"ל לכתחילה היו רגילין לעשות כן, ומסתמא במצרים נהגו כהוראת הרמז"ס שהי' מרא דאתרא שם ודו"ק. ולהלכה אין לנו אלא דברי הש"ע דכל שלא נתערב הרבה דבש עד שנשתנה טעמו אסור, ואם נשתנה טעמו מותר.

ומ"ש צבע שנתנו בו חומץ אסור ליקח אותו מהגוים, עיין צ"י הג"ל, ועיין רמ"א יו"ד סי' קל"ד סע' י"ג שכתב להחיר בשם המרדכי, וזאו"י ע"ו הג"ל סי' קנ"ב כתב רבינו שמואל ז"ל ומהכא שמעינן דחומץ ישראל אינו נאסר פמגע גוי וכן הי' נוהג רבינו משולם מנרבוניא שלא הי' חושש על מגע עכו"ם בחומץ שלנו. ורבינו תם ז"ל חלק על רבינו משולם לפי שאין אנו בקיאין יש להחמיר אולי אינו חומץ ודאי ע"ש, ואולי אם נתערב צלצע גם ר"ת יודה דכה"ג שוב לא נאסר ציד הגוי וכדעת המרדכי.

ומ"ש לא יתן הגוי הענבים בגת וכו', עיין ע"ו כ"ה ע"א ובש"ע יו"ד סי' קכ"ה ס"ט דנראה דאפילו היין שבגת עוד לא התחיל להמשך אפ"ה אסור לגוי שזולץ הענבים לגת ודו"ק.

פח) ומ"ש רבינו גבינה של גוים אסורה בכ"מ וכן חלב וכו' משנה ע"ז (כ"ט ע"ב) מפני מה אסרו גבינות של עו"כ, ושם (ל"ה) במשנה חלב שחלבו עכו"ם, ועיין יו"ד סי' קט"ו. מדעת רבינו נראה לכאורה דגבינה וחלב כהדדי נינהו ותרוייהו נאסרו צמנין, ולכן החליט אסורה בכל מקום, וכן פסק המחבר ס"ב דאפילו

העמידוהו בעשבים אסורה, וכתב הש"ך שם סקי"ט שכבר גזרו על גבינות העכו"ם
 בין העמידוהו בדבר אסור בין העמידוהו בדבר המותר (הרמב"ם והפוסקים וכ"כ
 הרדב"ז בתשו'). וגדולה מזו הביא הש"ך בסק"כ תשובת רבינו שמשון דמעולם לא
 ראיתי ליקח גבינות העו"כ אפילו ראה החלב משחלבו העו"כ עד שעשה ממנו שאין
 לחוש לאיסור עכ"ל. וכן הוא בתשו' מהר"ם מרוטנבורג (סי' שע"ד) בגבינה דבעי
 שישים ישראל הקיצה לתוך החלב, ואם עו"כ משים נ"ל אע"פ שישראל עומד ע"ג
 והקיצה כשרה אסורה הגבינה ע"ש באריכות. ומיהו הרמ"א הביא בשם האגור
 דהיכי דישראל רואה עשיית הגבינות והחליבה מותר אפילו עושה העכו"ם. ומלשון
 רבינו שכתב סתם גבינה של גוים אסורה ולא כתב גבינה שעשו גוים ואין ישראל רואהו
 כמ"ש בחלב משמע לכאורה דאזיל בשיטת הר"ש ומהר"ם בש"ך דכל שהוא של גוים
 אסורה ואינו מועיל מה שישראל רואהו ודו"ק.

ולענין חלב משמע כמו דעת רבינו דלעולם כל שאין ישראל רואהו אסורה ולא
 מהני מה שאין דבר טמא בעדר, ודלא כפר"ח. ועיין חת"ס יו"ד סי' ק"ז שכתב שאנו
 בני אשכנז כבר קבלנו עלינו לאסור חלב שחלבו עכו"ם מדינא, כלומר שהוא ג"כ נאסר
 בזמנין ודלא כפר"ח ורדב"ז, וכ"כ במוהר"י ברונא סי' ע"ח וכ"כ הש"ד סי' פ"ב
 בשם רש"י דחלב נאסרה בזמנין ואפילו אין בהמה טמאה בעדרו. ודברי רש"י הם
 בקדור רש"י סי' תר"ז ובשו"ת רש"י כת"י סי' קנ"ב ע"ש.

ועיין חזו"א (ע"ז סי' ד' ס"ק ד') שתמה על החת"ס ז"ל ויפה דייק ומ"מ דינו
 של החת"ס אמת שכ"כ רש"י הנ"ל ודו"ק. ועיין אג"מ יו"ד סי' מ"ז מ"ח מ"ט,
 ובספרינו משנה הלכות מה שכתבנו בזה, עכ"פ מדברי רבינו ראי' גדולה להפוסקים
 דנאסרה בזמנין.

ולענין חמאה תלוי בזמנה מקומות, עיין יו"ד הנ"ל. ולענין שמנת של עכו"ם
 (סמעטענא, או קרים בלע"ז) נחלקו בזה רבותינו, עיין מהרש"ם ח"ג סי' קס"ד
 שנשאל מפאריז ע"ז, ועיין מהרי"ט להלן סי' פ"א, ול"ל החדשות יו"ד סי' ע"ה,
 ועיין חכ"א כלל ס"ז ס"ג, ובערוה"ש יו"ד סי' קט"ז סכ"ח ודבריו תמוהים, עיין
 משנה הלכות ח"ד סי' ק"ג באריכות גדולה ודו"ק.

(פט) השוחט את העוף צריך לשחוט את הורידין או לנקבן בשעת השחיטה.

הורידין, פי' חוטים שמהן יוצא הדם. וצריך לחתוך לבה"פ ב' ורידין.

(פט) השוחט את העוף צריך לשחוט את הורידין, בגמ' מולין כ"ז ע"א תנן השוחט אחד בעוף ושנים צבהמה שחיטתו כשרה ורובו של אחד כמוהו רבי יהודה אומר עד שישחוט את הורידין, ואמרינן בגמ' כ"ח ס"ג דלא אמר ר' יהודה אלא בעוף הואיל וזולהו כחד אבל צבהמה כיון דמנחתה אבר אבר לא צריך. וכתבו החוס' והרשב"א והר"ן דכר"י קיי"ל כדאמרינן בצרכות ח' הזהרו צורידין כר"י, וכ"נ שהוא דעת הר"י ו"ל. וכתב הרא"ש הטעם משום שאם לא שחט הורידין היה דם נשאר ומחמת רבוי הדם אין האור מספיק לשואצו ולהוליאו כולו, ולא היו כדס איברים שלא פירש לפי שצשעת השחיטה הדם מקלח ומזנק דרך מקום השחיטה ועוקר ונודע דע ממקומו כל דם הנפש לנאת, וכשלא נחתכו הורידין נשאר הדם בה והו"ל דם איברים שפירש וגם מתפשט לבשר שסביב הורידין ואינו יוצא לא ע"י מליחה ולא ע"י זלייה כל זמן שהעוף שלם, אבל ע"י חתיכה ומליחה יוצא הדם ואפילו לקדרה שפיר דמי וכ"ש לזלי.

וכיון שחיתוך הורידין אינו מתורת שחיטה, לכן אם לא חתך הורידין בשעת שחיטה יכול לנקבן אח"כ ואין צו משום שהיה או דרס אלא שצריך לנקבן בשעת שחיטה בעוד שהעוף חס שהדם יוכל לנאת דלאחר שנקרש שוב לא יא, וכ"כ הטור והש"ע יו"ד סי' כ"ז ע"ש.

ודע דנכתפתי קצת אם לא שחט הורידין בשחיטה ואח"כ מחתכן אי מותר לחתכן מיד בסכין השחיטה או צריך דוקא לנקוב ולא לשחוט. והגם שאין שהייה פוסל בהן כמבואר בגמ' שם צעי ר' ירמיה שהיה צהן דרס מהו א"ל הווא סבא וכו' מנקבן בקוק והן כשרין ובכל מקום שם בגמ' כשאמר עד שישחוט את הורידין אימא ורידין צריך לנקבן או עד שינקוב מ"מ י"ל דנקיבה לכתחילה קאמר עכ"פ שלא יהא נראה כמשהה בשחיטה, וכעין שכתב רש"י בשחט רוב שכשר ואעפ"כ לא ישחוט המיעוט עוד בסכין שלא יהא מיוחד כשהייה וה"כ כן או יאמר דהכי ליכא למיטעי כלל שהרי לאו במקום שחיטה שוחט, והכי מסתבר. ואולי קצת סמוכין יש מדברי הד"מ בטור

(צ) ואם לא עשה כן צריך לחתוך את העוף אבר אבר בין לצלי בין לקדרה. וכשיבדוק בסימנים יבדוק ג"כ אם נשחטו הורידין.

(צא) וכשמולחין את הבשר שורין אותו במים תחילה כדי שיתרכך הבשר ויהיה נוח לפלוט את

וכשמולחין, כלומר קודם מליחה וכמ"ש בסמוך ואח"כ מולחין. וכתב וכשמולחין דלאומצא מותר בלא מלח וכן לצלי א"צ שרייה.

שם אות ד' אמ"ש הנ"י שכתב הר"ן בשם הראב"ד ורבינו משולם הכהן שאם לא שחט כל הסימנים צריך לחתכם בשעה שהדם חס כדאמרינן בורידין ואם לא עשה כן אפילו בעוף צריך אחיכת אבר אבר, והביא ראיה לדבריהם. וכתב הד"מ דהואיל דקיי"ל שהיה אפילו במיעוט נחרת כדלקמן סי' כ"ג אסור לחתוך מיעוט הנשאר ללא ליהוי כשהיה ואף לנוקבן בקוק דל"ל למיחש משום שהיה, לא ראיתי לשום אדם לחוש לזה ואפשר משום דשאר פוסקים לא הזכירו דין זה או משום דגם בורידין לא נוהגין כן עכ"ל, ועיין סי' כ"ג ס"ו שם. ועכ"פ נראה דבורידין בכל אופן לא חיישינן.

(צ) ומ"ש ואם לא עשה וכו' הנה לא כתב שאם לא עשה כן דיעבד מה דינו וכגון שמלח או צלה אותו בלי אחיכת אבר אבר, והמחבר כתב ואם צלחו שלם ישליך הורידין וחתוך סביבם כדי נטילה שהוא כעובי אצבע, והוסף הרמ"א ז"ל ואם נמלח כן מסירין אח"כ החוטין ושרי יש מחמירין לקלוף סביב החוטין. ואם בשלו שלם מחטט ומנקר החוטים והשאר אם יש בכל מה שצקדרה כדי לנטל הדם שצכל החוטים בס' מותר, הג"ה ואם הסירו הראש ממנו לא מיקרי שלם ולכן נהגו להסירו מהעופות השלמות, ועיין ט"ז שם סק"ז וצנקה"כ שם.

ומש"כ וכשיבדוק בסימנים יבדוק ג"כ אם נשחטו הורידין, אולי סמכו בזה השמא שלא צדקין אחר הורידין משום דסומכין אחיכת הראש כולו או א' הימר דר"ת וז"ע, והמחמיר תצוא עליו ברכה.

(צא) ומ"ש וכשמולחין את הבשר שורין אותו במים תחילה כדי שיתרכך הבשר, הנה נראה דעת רבינו דלא סגי בהדחה קודם המליחה אלא צריך שרייה במים ממש והטעם שיתרכך הבשר ולזה צריך שרייה כחשי שעה והוא כדעת הי"א שבמרדכי, ולדעת הש"ך גם דעת הר"ן הכי הוא עיין ש"ך יו"ד סי' ס"ט סק"א ר"ן וי"א שבמרדכי משום ריכוך. אמנם הפמ"ג בפתיחה כתב דהני מרי טעמי

דמו ע"י המלח. ומדיחין אותו אחר השריה יפה יפה.

(צב) ואח"כ מולחין אותו יפה יפה.

ואח"כ מולחין. ונחלקו הראשונים אי המלח מוציא כל הדם אפילו מחתיכה גדולה, או שנשאר מן הדם קצת גם לאחר מליחה ובטל.

כינהו, דהר"ן ס"ל משום ריכוך כלומר ריכוך היינו לפי שנתייבש החתיכה ע"פ מצחון ונריך לרכבו, אבל לדעת הי"א שבמרדכי הריכוך לרכך החתיכה ענמה עד שיצא כל הדם ע"י, וזה חילוק גדול ביניהם ונ"ע שלא הביאו דעת רבינו בזה שכתב כדי שיתרכך הבשר והוא החתיכה ענמה וכדעת הפמ"ג. והנה יש עוד ה' טעמים לשרייה או הדחת הבשר קודם המליחה: א) דעת הרא"ה צ"ה ס"ט מפני הדם שנתייבש ע"פ, והמשמרת הבית השיג עליו, ב) דעת המרדכי שהמלח יתמלא דם ולא יהא לו כח להוציא הדם, ג) דעת הר"ן כדי לרכך הבשר מצחון, ד) משום דם שע"פ הבשר מחמת דוחק הקופיץ, ה) טעם הרא"ש כיון שלא הודח בראשונה אין כח במלח להפליט כ"כ בשפע ועיין פמ"ג שם.

והנה מלשון רבינו שכתב כדי שיתרכך הבשר ויהיה נח לפלוט את דמו ע"י המלח נראה כפורש כהפמ"ג צ"א שבמרדכי דהיינו שגוף החתיכה יתרכך ועי"ז המלח נוח לו לפלוט והוא פשוט וזכור.

ומה שנראה מדברי רבינו לכאורה דס"ל גם טעם שני משום דם צעין שהרי כתב ששורין הבשר צמים, ומדיחין אותו יפה יפה, ולכאורה מטעם ריכוך החתיכה די בשרייה לצד והדחה יפה יפה למה, וע"כ ס"ל לטעם השני או צאל דם צעין שלא יחזור וילבענו או שלא יתמלא המלח מדם ולא יוכל לפלוט. עכ"פ נראה דעת רבינו דס"ל שני טעמים וצעי שרייה והדחה יפה יפה וגם מזה לא דברו האחרונים.

צב) ומ"ש ואח"כ מולחין אותו יפה יפה, נראה דכוונתו אח"כ שלא ימלח חיקף אלא ימתין מעט עד שיטפטפו המים קודם שימלחנו שלא ימס המלח מן המים ולא יוציא דם כמ"ש הרמ"א (בשם הגש"ד והגהות אשר"י פכ"ה ובארוך כלל א'), ומיהו לא ימתין עד שיתנגז לגמרי דאז לא ימס המלח כלל ולא יוציא דם, עיין ט"ז ס"ק ד'. וצדיעצד שנתנגז כתב צמשצנות סק"ד דשרי ע"ש.

וביאר רבינו דיפה יפה היינו שיהיו גרעיני המלח קרוצים וסמוכים זה לזה שאין הבשר יוציא מידי דמו צפחות מזה. ובש"ע ס"ד יפור עליו מלח שלא ישאר צו מקום

גרעיני המלח, כלומר
שהמלח כשהוא דק כקמח
אין מולחין בו כבסמוך.
ולכן גרעיני המלח.

צג) אין מולחין אלא בכלי מנוקב. וצריך ליזהר
במליחה שיהיו גרעיני המלח קרובים וסמוכים זה
לזה, שאין הבשר יוצא מידי דמו בפחות מכן.

צד) וצריך שיהא המלח בינוני, שלא יהא גם, שמא

צלי מלח וימלח כדי שלא יהא רחוי לאכול עם אוחו מלח וא"ל להרבות עליו מלח יותר
מזה, ומולחו משני דדים ועופות צריך למולחם גם מצפנים. ועיין מנחות כ"א כ"ד
הוא עושה מצ"א האצר ונותן עליו מלח וחוזר והופכו ונותן עליו מלח ומעלהו אמר
אביי וכן לקדרה, פרש"י א"ל למולחה יותר כלומר שא"ל כצנין ע"ש.

צג) ומ"ש אין מולחין אלא בכלי מנוקב, מימרא דשמואל (מולין קי"ג)
אמר שמואל אין מניחין בשר מליח אלא ע"ג כלי מנוקב, רב ששח מלח ליה גרמא
גרמא תרי, מ"ט לא משום דפרוש מהאי ובלע האי, חד נמי פרוש מהאי גיסא ובלע
האי גיסא, אלא ל"ש פי' ומותר בכל ענין אע"פ שמניח השניה על אותה שנמלחה
תחילה (תוס'). ומ"ש כלי מנוקב לאו למימרא דהמולח בשר צריך להניחו בכלי אלא
מותר להניחו על קשקשין וקיסמין או במקום מדרון צענין שאם ישפוך שם מים ילאו
מיד, ודף חלק ברהיטני שמים זבין ממנו א"ל להניחו מדרון אף שאינו מנוקב, אבל אם
אינו חלק ברהיטני צריך להניחו מדרון (שערי ש"ו וצ"י צ"ש ח"ה סי' קע"ב), ולא
יעמידנו על הקרקע (אף דקיי"ל קרקע חלחולי מחולחלי, עיין סוס"י ע' ברמ"א).
בשר שנגע בציר שע"ג קרקע דינו כציר שבכלי, דבאו"ה מסתפק אי קרקע מיקרי כלי
מנוקב (ש"ך). ואפילו בכלי מנוקב יזהר שיהיו הנקבים פתוחין (ארוך כלל ג'), וכן יש
מחמירין להשים תוך הכלי מנוקב קש או קיסמין שלא יסתום הנקב, כי הבשר סותם
הנקבים ובפרט כשיכבד עליו וצדיעבד אין לחוש לזה. עיין סט"ז וברמ"א שם. אם
מלח בכלי שאינו מנוקב נאסרה הכלי להשתמש בו רוחח ואפילו לאחר שהודת, ואם
נשתמש בו רוחח צעי קליפה אם הוא דבר יבש, ואם הוא לח צעי ששים נגד הקליפה.
ואף דאמרינן אין מליחה לכלים, ע"י ביטול יולא, וע"ש בט"ז וש"ך מה שהאריכו בזה.
צד) ומ"ש וצריך שיהא המלח בינוני לא גם ולא דק הרבה, ואם אין לו
אלא מלח דק כקמח מותר למלוח בו (רמ"א), ואם אין לו אלא גם יהדקנו ואם א"ל
להדקו שרי, והוא שלא יהי' גם ביותר שיפול מן הבשר דלא ודאי אסור למלוח בו.

לא יתעכב בבשר ויפול משם כשהופכין אותו מצד זה לצד זה, ולא דק הרבה, שלא יתמחה בליחות המים הטופחין ע"ג הבשר ויכלה מהרה.

מנפצין, והיינו כשמלח במלח גס. דלמלח דק אינו מועיל ניפוצ' (כ"י בשם הראב"ד). וצריך לשטוף קודם שיניח בכלי של

צה) וכשבאין להדיח את הבשר שהעביר המלח שעליו, מנפצין ממנו המלח שעליו תחילה. ונותנים המים בכלי תחילה ונותנים מים הרבה שלא יחשבו

צה) ומ"ש כשבאין להדיח הבשר וכו' מנפצין המלח וכו' נגמ' (דף קי"ג ס"ט) רב דימי מנהרדעא מלח ליה במלחא ומנפיק ליה, וכ"כ הרמב"ם ובש"ע ס"ז קודם שיתן הבשר בכלי שמדיחו בו ינפץ מעליו המלח שעליו או ישטפנו במים ואח"כ יתן הבשר בכלי שמדיחין בו וידיחנו פעמים וישטוף הכלי בין רחילה לרחילה, הג"ה וי"א שצריך להדיח ג' פעמים והכי נוהגין לכתחילה, ע"כ ישטפנו או ינפץ המלח מעליו וידיחנו ב' פעמים דזה הוה כהדחה ג' פעמים או ישים מים מוך הכלי ואח"כ יניח בו בשר וידיחנו ג"פ והכי נהוג, ולכתחילה ישים מים הרבה כהדחה ראשונה כדי שיצטלו כח המלח שצנר (ד"ע). וסוד ה' ליראיו שכוון הרמ"א ברוח קדשו לדעת רבינו שכתב ונותנין מים הרבה שלא יחשבו המים רותחין מחמת המלח ויחזרו ובלעו בבשר, והרמ"א כתב להחליש כח המלח שצנר ע"ש. איברא דמ"ש הרמ"א ולכתחילה יתן מים הרבה כהדחה ראשונה על הדחה קאי ולא על הכלי, ובסמוך שם כתב או ישים המים מוך הכלי ואח"כ יניח בו הבשר לא כתב וישים מים הרבה בכלי, ומדרבי רבינו מצואר דלריך מים הרבה בתוך הכלי ונ"ע שלא הביא דבריו.

האמנם בס"ח כתב המחבר אם לא נפץ המלח שעליו ולא שטפו אין לאסור כי המים שבכלי מצטלין כח המלח, הג"ה ואפילו המים מועטים מ"מ מצטלין כח ה"ר ויש מתירין אפילו לא היו מים כלל בכלי דאין לחוש בשעה מועטת כזו שעוסקין בהדחת הבשר, משמע דלכתחילה מיירי שיש מים הרבה וכדעת רבינו והכי משמע ואפילו המים מועטים ואין חילוק בין הדיחו בכלי כשר או טריפה או חולבט, ואם הי' מעט מים בכלי שמצטל כח המלח, אפילו הכלי מלוכלך עדיין בחלב או איסור מותר ע"ש ברמ"א.

המים ורתחין מחמת המלח, ויחזרו ויבלעו בבשר. הכבד אינו מותר במליחה אלא בצליה. וקורעין אותו שתי וערב, ומעמיקין בקריעתו עד הסמפונות, ומניחין פני הקרעים ע"ג האש. ואם רצה לתתו

מים: סמפונות, היינו
עודקי דם וקני הכבד כמו
סמפונות של ריאה:

ורע שהרבה דינים נאמרו במליחה שצריך לזהר בהן, ורע המעשה שעכשיו הוניחו בהרבה בחים למלוח הבשר בעצמן וסומכין בזה על המקלין מוכרי הבשר, ובהרבה מקומות המליחה נעשה ע"י עכו"ם או מחללי שבת וכיו"צ שאין מדקדקין בדבר וכ"ש שאין יודעין דיני מליחה, וסומכין על מכוונות במליחה וכיו"צ ואוכלין ספק איסור והרבה יש להזהיר בזה.

ואעתיק רק כמה קטעים מתשובה שכתב הגאון בעל מחנה חיים להגר"ש רפאל הירש צפראנקפורט דמיין בשעה שירדה הקהילה ורוצ בני אשכנז נתפסו ר"ל אחר החופשים, וביקש הר"ש מהגר"ח סופר אי מותר למכור במטבחים בשר כשר געמאכט שע"ז יאכלו הרבה בשר כשר. והשיב ז"ל (בק"ן סופרים מכתב ס"א) לכבוד הרב כו' מה נעשה עם עובדי המפורסמת מעיר אשר בימי נעורי כ"כ שבחים שמעתי לספר הכי בלמח כ"כ נופלת ויורדת עשר מעלות אחורנית שקהילה גדולה ושקוראים את עצמם יראים מחפשים אחר היתרים למכור במטבחים בשר הנקרא כשר געמאכט כפי הנראה האנקורט רוצים לחסות על בנות ישראל הכשרים ולהקל מהם, והלמח הוא להיפוך שהם גוזלים אותן מהמנות המעוטות שהטילו חכז"ל עליהן המקום יליל אחי שאתן יד לסייע לדבר כזה, ומה שנוגע להטעם הב' לא יאומן כי מפני טירחא מעוטה כזה ימנעו את עצמם מלאכול בשר כשר וזולת כ"ז הוא ג"כ מצוה שבגופה ודל"צ וכו' זה דעת המתחדשים הרעפארמער שחוזרים על זה בחיבה יתירה בתמידות וכנגד דעה זו אני מוחה וכו' ע"ש דברים כלהבות אש. ובפרט בזמנינו שבעוני"ה מליחת בשר ניתנה ביד גויס וכיו"צ ואינו נעשה ע"פ כללי ההלכה ודאי כל איש הירא לדבר ה' יביא הבשר וימלח בציטו ואכלו אותו אשר כפר בהם בכשרות ברור.

ומ"ש רבינו הכבד אינו מותר במליחה בגמ' חולין קי"א ובטוש"ע סי' ע"ב הכבד יש בו ריבוי דם לפיכך לכתחילה אין לו תקנה לבשלו ע"י מליחה אלא קורעו שתי

בקדרה אחר צלייתו הרשות בידו. והכבד של עוף
שיש בו ב' חלקים, קורעין כל חלק וחלק שתי וערב,
וצולין אותו על פני הקריעה כענין שאמרנו.

וצולין ע"פ הקריעה.
אפי' כבד של עוף נמי
צריך שישים פני הקריעה
ע"ג האש.

צו) ערלה נוהגת בחו"ל, וכך נאמרה הלכה למשה
מסיני, ספקה מותר ודאה אסור. פירות ערלה
אסורין בהנאה, והקליפין אסורין בהנאה, שנאמר:
את פרי, את הטפל לפריו. אילן שנטעו נכרי,

ערלה, מלשון ערל שהוא
אטום, ובארם כתיב ערל
לב וערל כשר ומי לא מל
נקרא ערל והוא שלא
נעשה בו ונגמר רצון ה'.

וערב ומניח חימוכו למטה ולולהו שיהא ראוי לאכילה ואח"כ יכול לבשלו, ואם מנקבה
הרבה קודם לליה הוי כקריעת שמי וערב (ארוך) וכן אם נטל משם המרה ומחית
בשר בן הכבד דאפשר לדם לזוב משם (הגהת ש"ד) וכל זה בכבד שלמה אבל מחית
כבד א"ש כלום רק ללוחה וכשכבד לבשלה מדיחה קודם אחר הלליה ואם לא הדיחה
ובשלה כך מותר. יש אומרים שאם ציטל הכבד בעצמו בקדרה בלא לליה הכבד
מוותר והקדרה אסורה ויש אומרים והכי נוהגין לאסור הכל, עיין יו"ד סי' ע"ג
ס"א. ואסור ללוחה עם שאר בשר לכתחילה, ואם נמלחה לכתחילה הגם שאינו מועיל
לציטול מ"מ מהני שמוותר ללוחה עם שאר בשר דכבר נתמעט דמה.

ומ"ש רבינו והכבד של עוף שיש בו ב' חלקים, הנה נחלקו בזה הראשונים ו"ל,
דעת רבינו הגדול הנה"ג דס"ל דמדינא צעי קריעה שמי וערב אף לללי ולדידהו צעי
עכ"פ לנקוב גם בעוף, והביאו הט"ז שם סק"ב צעם רבינו וז"ל, כחז רש"ל וכו' אבל
לבה"ג ודעימיה דס"ל דמדינא צעי קריעה כו' וכמ"ש הפוסקים צעם הר"ר יונה
(בכבד של עוף) שצריך לחתוך ממנו כל חלק שמי וערב, ובטור כתוב צעם העיטור
דכבד של עוף קיל טפי לפי המנהג נראה לטעם זה דדי צמה שחומצין המרה
משא"כ צבהמה, ומחלק כשזולהו רק לאכול סגי בהכי אבל בזולהו לבשלו צריך לחתכו
שמי וערב. ומדברי רבינו מצואר דס"ל דאין לחלק בין זולהו לאכול או זולהו לבשלה
לעולם צעי שמי וערב בין צבהמה ובין בעוף, והעולם מקילין בזה.

צו) ומ"ש ערלה נוהגת בחו"ל קידושין ל"ז ול"ט, ובקרא פ' קדושים שלש
שנים יהיה לך ערלים לא יאכל, ועיין מס' ערלה. והנה כל אילן העושה פרי מאכל אדם
שלש שנים הראשונים לנטיעתו נקרא ערלה ואסורים הפירות באכילה ובהנאה,

אפילו הוא שלו ערלה נוהגת בו בין בארץ בין בחו"ל. הערלה כל שלש שנים אסורה, ובשנה הרביעית עד חמשה עשר בשבט אסורה. וכל פירות הנחנטין קודם חמשה עשר בשבט של שנה רביעית, אסורין בהנאה לעולם.

צז) כרם רבעי, ודוקא כרם אבל גפן אחד ושאר

פחשגן הכתב

ומזמן בשריפה (רמז"ס פט"ז מהל' מאכלות אסורות). ונחת"ס (א"ח סי' ק"פ) מספקא ליה אי ערלה הוה מן הנשרפין, ופלא שהדבר מפורש ברמז"ס. גם בגליון הש"ס (שלהי תמורה) לא נ"ן לדברי הרמז"ס הנ"ל. קליפות הפרי והגרעינין והנץ שלהם, והפגים והתמרים שאינם מחזשלים נמי חייבים בערלה. אחד הנוטע ואחד המזריך (כלומר שמשפיל אחד מענפי אילן ומכסוהו בעפר ונעשה אילן בפני עצמו ואח"כ חתכו) ואחד המרכיב יחור באילן, כולם חייבים בערלה ומזריך נחתיב משעה שחתכו מהאילן. ונטיעות ערלה בחו"ל חייבין כנטיעות אר"י. ספק ערלה בחו"ל מותר ובאר"י אסור, וזה הל"מ כמ"ש רבינו. אילן הפקר פטור מן הערלה, ונוטע אילן שלא לשם מאכל פטור מן הערלה. הנוטע למזוה חייב בערלה. הקדיש ואח"כ נטע פטור מן הערלה, נטע ואח"כ הקדיש חייב בערלה (ירושלמי, ויש בזה קצת מחלוקת). הנוטע לסייג ולקורות פטור, חזר ומישב עליו למאכל חייב. נטע אילן קודם ט"ז באב, כיון שהגיע ר"ח תשרי עלתה לו שנה ומונה עוד שתיים שנים ועלתה לו, נטע לאחר ט"ז מונה שלש שנים שלמות מתשרי הבא. ועיין פרטי דינים ברמז"ס פ"ט מהל' מע"ש וביו"ד סי' רל"ד, ועיין סמ"ה סי' רמ"ו.

ומ"ש אילן שנטעו נכרי, כ"כ רבינו גם בש"ת ש"ג אות פ"ג ונפקא בש"ע סי' רל"ד. ויש חולקין בזה, הרמז"ס בפי"מ ובשו"ת הרשב"א ח"ה סי' נ"ו הביא דעת ר"א מעכו והרשב"א חולק עליו, ועיין דברי האגרת.

ומ"ש הערלה כל שלש, עיין ר"א מלוניל ח"ב הל' ערלה ונטע רבעי ונטוש"ע יו"ד סי' רל"ד הנ"ל. המזריך והמרכיב בחו"ל פטור מן הערלה.

צז) ומ"ש כרם רבעי וכו' אבל גפן אחד ושאר נטעים אין בהם דין רבעי כלל דקיי"ל בחו"ל כדברי המיקל, דע שנחלקו בזה הראשונים, עיין

בקרא כתיב שלש שנים יהי לכם ערלים וגו' ובשנה הרביעית קודש הילולים לה, וזהו רבעי מלשון רביעית לנטיעתו:

כרם רבעי, ונקרא כרם כשיש גפנים שתיים כנגד שתיים ואחד יוצא זכב (ועיין בי"י יו"ד סי' רצ"ד).

נטעים אין בהם דין רבעי כלל, דקיי"ל בחו"ל
 כדברי המיקל. דתניא, כרם רבעי אסור בלא פדיון.
 כיצד פודהו, בוצר את הכרם ומחלל את הענבים על
 עשרה פשוטים ואומר תהא קדושת הענבים

בוצר, לשון בצירה שיך
 בענבים, וכל פרי יש לה
 שם, בתבואה קוצר
 ובתאנים קציעה וכו'.

פחשגן הכתב

תר"י ברכות ל"ה וזרמז"ס פ"י מהל' מא"ס בשם הגאונים ז"ל דנטע רבעי נוהג
 דוקא בארץ בין בזמן הבית ובין שלא בזמן הבית והרמז"ס ז"ל דמה דבריהם, ורבינו
 והמוס' והרא"ש ס"ל דעת הגאונים דבשאר נטועים אינו נוהג בחו"ל כלל וכן פסק
 הרמ"א בש"ע יו"ד ס' רל"ד, ועיין שו"ת ש"ג פ"ג דכרם רבעי אסור בהנאה
 והכוונה להנאה של כליו וכ"כ הא"ת, ומבואר עוד דכרם רבעי נוהג אפילו בחו"ל.
 ויש בזה ג' שיטות: י"א דבחו"ל אינו נוהג דין נטע רבעי רק כרם רבעי, וי"א דאפילו
 כרם רבעי אינו נוהג בחו"ל, וי"א דאף נטע רבעי נוהג. וכתב הש"ך דלמעשה יש
 לפדות שניהם בין כרם רבעי ובין נטע רבעי בלא ברכה. ובאר"י נמי נחלקו (יו"ד ס"ז
 שם) בזמה"ז אי אסור מדאורייתא או מדרבנן.

ומ"ש כ"ד פודהו, הנה פירות היוצאין מהאילן בשנה הרביעית לנטיעתו, לאחר
 שנתשלו, הבעלים נוטלים אותם לירושלים ואוכלין אותם בקדושת מעשר שני וקורין
 עליו את ההלל ואסור לאונן, והרואה לפדותם פודה כמעשר שני, והפודה לעצמו
 מוסף חומש והכסף מעלה לירושלים, ואין פודין אותן עד שיגיע לעונת המעשר, ואין
 פודין אותם במחצב, ומברך אקב"ו על פדיון רבעי, ואומר פירות הללו יהיו מחוללין
 על כסף זה ומעלין הכסף לירושלים. ובזמה"ז דעת רבינו דפודין על עשרה פשוטים
 ושוחק את המעות ומפזר עפרן או שורפן, ואם חללן על שו"פ מחוללין עליו ומותרים
 ע"כ. והנה בשיעור עשרה פשוטים ז"ע מג"ל לרבינו.

ורבינו הגדול הבה"ג כתב דלריך לפדות ד' זוזי, ולכאורה מקורו בגמ' ערכין
 כ"ט ע"א דגרסינן תם הוא גזר דאחרמינהו לנכסיה בפומבדיתא אתא לקמיה
 דרב יהודה א"ל שקול ארבעה זוזי ואחיל עלייהו ושדיניהו בנהרא ולישמרי לך וכו'
 כמאן כשמואל דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחיללו אפרוטה מחולל, אימר דאמר
 שמואל שחיללו לכתחילה מי אמר, ה"מ בזמן שבהמ"ק קיים דאיכא פסידא אבל
 בזמה"ז אפילו לכתחילה, אי היכא אפילו פרוטה נמי, לפרסומי מילתא ע"כ. והנה

מחוללת על אלו המעות ושוחק את המעות ומפזר
עפרן או שורפן, ואם חללן על שוה פרוטה הרי אלו
מחוללין עליו ומותרים.

צח) כלאי הכרם אסורין באכילה ובהנאה אפילו
הוא בחו"ל, ואין נאסרין עד שיהא שם שני מינין
מלבד הכרם כגון חטה ושעורה, אבל מין אחד
בכרם כגון חטה בלבד בכרם, בחו"ל מותר. [ואע"פ

באכילה ובהנאה, דכתיב
פן תקדש ודרשו תקד אש
כלומר שאסור באכילה
ובהנאה ומצוה לשורפן:
והנה זו הרכבה, שכיון
שהזרע נשרש ויורד לתוך
הגפן ונתערב בו זהו
הרכבה והיא אסורה
בחו"ל.

מבואר עכ"פ דלפרסומי מילחא צעי ד' זוזי, וזה הוא מקור רבינו הבה"ג. הן אמת
דהרא"ש ז"ל כתב דלענין כרם רבעי לא צעי ארבעה זוזי דדוקא הקדש ומרס דאית
ליה קלא נריך לפרסם גם הפדיון אבל פדיון רבעי לא צעי פרסום, עיין ש"מ שם אות
ז', וכן נראה דעת רש"י ועיין משנ"ה ח"ט סי' שי"ח נתיב ו' ז'. אבל דעת רבינו
הבה"ג דצעי ד' זוזים גם בזמה"ז, אבל מ"מ עשרה פשוטי מנ"ל לרבינו. ואולי דנקט
עכ"פ עשרה סכונ מקוים שהני פשוטים שם לא היו חשובים ובארבעה אכתי ליכא
פרסומי, אבל במספר עשרה הי' נראה לרבינו פרסום כנר.

ועיין חוס' תמורה כ"ז ע"ב דלא אמרו הקדש שוה מנה שמיללו אשו"פ רק
דבעלים אבל אחרים אין סבירא שיוכל לפדות הקדש חזירו צשו"פ ויקמנו לעצמו. ועיין
ט"א מגילה כ"ג באצני שהם דהטעם דבעלים ישנם בשאלה, ועיין שו"ת בית שערים
א"ח סי' רכ"ז וסי' ש' ובספרנו משנ"ה ח"ט סי' שי"ח באריכות ודו"ק. ועיין
שאלות דנטע רבעי בזמה"ז שוה מנה מחלל אשו"פ מדמר שמואל ודו"ק כי קארתו.

צח) ומ"ש כלאי הכרם וכו' אפילו הוא בחו"ל, קידושין ל"ו ע"ב כל מנזה
שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ ושאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ בין
בחו"ל חוץ מן הערלה וכלאים ר"א אומר אף החדש. ובדף ל"ט ע"א אמר ר' יוחנן
לוקין על הכלאים דבר חורה, אמר ליה ר"א והאנן חנן הכלאים מדברי סופרים, לא
קשיא כאן בכלאי הכרם כאן בהרכבת האילן כדשמואל דאמר שמואל את חקתי תשמרו
חוקים שמקמת לך כבר בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע, מה בהמתך בהרבעה
אף שדך בהרכבה ומה בהמתך נוהג בין בארץ בין בחו"ל אף שדך נוהג בין בארץ ובין
בחו"ל, ולא הא כתיב שדך, האי למעוטי זרעים שבחו"ל. חנן הכלאים מדברי סופרים,

שהתרנו מין אחד בכרם, צריך לזוהר שלא יזרע על העפר שע"ג הגפן הטמון בארץ אא"כ יש על גביו עפר ג' טפחים, כדי שלא יהיו יורדין שרשי הזרע ובאין בתוך הגפן, והנה זו הרכבה והיא אסורה בחו"ל.

צט הרכבת אילן והרבעת בהמה אסורין מן התורה בחו"ל כדאיתא בפ' קדושים. ובני נח הוזהרו עליה כדאיתא בסנהדרין. אסור מן התורה להרכיב אילן

הרכבת אילן והרבעת בהמה, הרכבה והרבעה תרוייהו הם שע"י התערבות כ' מינים קרובים בטבעם זל"ז יולדו מין חדש. וזה החילוק בין הרכבה והרבעה לכלאים ושעטנו, דהני הם הרכבה שכונית והרכבה והרבעה הם הרכבה טבעית ויצא כריה חרשה.

ח"ל לא קשיא כאן בכלאי הכרם כאן בכלאי זרעים כלאי הכרם דבארץ אסורים בהגאה בחו"ל נמי גזרו זהו רבנן כלאי זרעים דבארץ לא אסורי בהגאה בחו"ל נמי לא גזרו זהו רבנן וכו' ע"ש. ובטוש"ע (יו"ד סי' רנ"ו) כלאי הכרם באר"י אסור מה"מ לזורען ולקיימן ואסור ליהנות מהפרי היוצא מהן ובחו"ל אסורים מדרבנן, הלכך ספיקו באר"י אסור ובחו"ל מותר. וכלאי זרעים באר"י אסור לזורעם ולקיימן ומותרין באכילה ובחו"ל מותר לכתחילה לערסם ביחד ולזורעם. ודעת ר' יאשיה בגמ' דבעי דוקא חטה ושעורה ותראן במפולת יד והיינו שני מיני תבואות ותראן אכל שנים שנים לא, וכן דעת רוב ראשונים. והראב"ד ס"ל דלענין מלקוח נאמר מפולת יד, אכל אסור איכא אפילו זורע מין אחד בין הגפנים.

והזורע באר"י שני מיני תבואות או שני מיני ירקות עם תראן לוקה כשהם במפולת יד, ולדעת חוס' שבת עובר נמי משום לא חסיג גבול רעך (שבת פ"ת). ואחד הזורע או המנכש או המחפה אותם בעפר, צין צידו וצין צרגלו לוקה. הזורע בעצק שאינו נקוב לוקה מכת מרדות. בחו"ל כלאי הכרם מדרבנן וכלאי זרעים מותר לזרוע. ורבינו לא כתב מפולת יד ולא נודע לן אי ס"ל כהראב"ד דאיסורא איכא לעולם. קנה שדה מעכו"ם עם כלאים אסור לקיימן, ואם קיימן אינו לוקה דאין צו מעשה. **צט** ומ"ש הרכבת האילן וכו' בגמ' הנ"ל לא קשיא כאן בכלאי הכרם כאן בהרכבת האילן. ובזהמה כתיב בהמתך לא תרביע כלאים ובכלל הלאו חיה ועוף שהם בכלל בהמה. ובת"כ אין לי אלא בהמתך על בהמת אחרים, בהמת אחרים על בהמת אחרים מנין, ת"ל את חקומי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים. ואינו חייב עד שיכניס

באילן מין בשאינו מינו אפילו בחו"ל, מין במינו
 מותר אפילו באר"י. ובמשניות וברייתות של סדר
 זרעים מפורש איזהו מין במינו ואיזהו מין בשאינו
 מינו.

ובמשניות וברייתות
 וכו'. ובעץ סרק על עץ
 מאכל אסור וכן להיפוך.
 ומסרק לסרק אחר שרי
 אע"פ שאינו מינו, ומ"מ
 כיון שאין רוב עולם
 מכירין רוב המינים טוב
 ליזהר מכולן (רמ"א יו"ד סי' רצ"ה).

כמכחול בשפופרת. העלה זה על זה או עוררס בקול אינו חייב ולוקה מדרבנן. כל מיני
 בהמה או חיה או עוף אע"פ שדומין זה לזה ומתעברין זה מזה הואיל והם ב' מינים
 חייב, כיצד הואצ עם הכלב, וכלב כפרי (כלב קטן דומה לשועל) עם השועל, בצבאים
 עם העזים, הסוס עם הפרד, הפרד עם החמור, החמור עם הערוד, היעלים עם
 הרחלים וכיו"ב. הרביע ב' חיות שנים חייב, דגים א"א להרביע (עיין ירושלמי כלאים
 פ"א וב"ר פ"ו ומוס' ב"ק נ"ה ד"ה המרביע). הנולדים מן הכלאים נחלקו רז"ל אי
 חוששין לזרע האב. ואסור לישראל שיתן בהמתו לעכו"ם שירביענה לו, אבל מותר
 להכניסם בדיר יחד ואינו זקוק להפרישם אפילו רואה שרובעים זה את זה. הנולד מן
 הכלאים מותר באכילה ובהנאה אם הוא מין טהור, ומותר לקיימו. הכוי אסור להרביע
 עם החיה ועם הבהמה מפני שהוא ספק. הרביע שור של הקדש עם בהמה של חולין
 עובר משום כלאים (עיין מוס' מכות), ואין חילוק בין בהמה טהורה לבהמה טמאה
 ועיין רמב"ם ה"ז שם.

ומ"ש המרכיב אילן באילן בחו"ל לוקה מה"ת, והמרכיב אילן בירק או
 ירק בירק ואפילו עץ סרק על עץ מאכל או עץ מאכל על עץ סרק כל שאינו מינו אסור,
 ובירושלמי איפליגו בחילופי גירסאות בעץ סרק על עץ סרק אשאינו מינו דהר"ש כתב
 דעץ סרק אפילו שאינו מינו אחד חשיב והרא"ש כתב בגירסא ראשונה, עיין ב"י סי'
 רצ"ה. ואסור להרכיב אפילו תחת הקרקע אלא"כ יש עליו ג' טפחים עפר כמ"ש רבינו
 לעיל שלא יהא השרשין יורדין ובאין בתוך האילן. ודוקא בזמורות גפן שהם רכים לריק
 ג"ט קרקע אבל בשאר ענפים שהם קשים מותר לזרוע על גבם. האגסים
 והקרוסטומלין, הפרישין והעוזרדין אינן כלאים זכ"ו. התפוח והחורים, הפרסקין
 והשקדים והשרפין והרמון, אע"פ שדומין הרי הן כלאים זכ"ו. הנוטע זיתים ורמונים
 יחד שרפין. ואסור להניח לנכרי להרכיב בשלו. ואסור לקיים המורכב והפרי היוצא
 ממנו מותר. מותר ליקח ענף מן המורכב ולנטעו במקום אחר (ירושלמי).

ק) זה כלל גדול בתורה, כל דבר שאינך יודע אם הוא מותר או אסור, הרי זה אסור עליך עד שתשאל לחכם ויאמר לך שהוא מותר.

קא) כל ישראל חייבים להפריש חלה מעיסתן, ואין לה שיעור. ואסור לבעל קרי עד שיטבול לקריו במקום שהנדה טובלת. ויש מקומות שמפרישין

עד שתשאל לחכם. ועל כיון לא תשען לומר כיון שלמדתו ולא נתברר לי די בזה. אלא עשה לך רב והסתלק מן הספיקות. ומיירי אפילו בדבר שתלוי בשיקול הדעת.

במקום שהנדה, היינו במקוה של מ' סאה ולא יהיו המים שאובים וגם

ק) ומ"ש זה כלל גדול בתורה וכו' (עירוזין סה:): ר"ל ותלמידי ר"ל איקלעו להאי פונדק ולא הוה שוכר והוה משכיר, אמרו מהו למיגר מיניה וכו' אמר להם ר"ל נשכור ולכשנגיע אלל רבותינו בדרום נשאל להם, אמו שיילו לר' אפס אמר להן יפה עשיתם ששכרתם. ודף ס"ז ע"ב שס, כי הוינן צי רב יהודה אמר לן בדאורייתא מותבינן תיובתא והדר עבדינן מעשה דדרבנן עבדינן מעשה והדר מותבינן תיובתא, ועיין רש"י שס. ועיין ברכות (ל"ה ע"א) ת"ר אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה, וכל הנהנה מהעוה"ז בלא ברכה מעל מאי תקנתיה ילך אלל חכם, ילך אלל חכם מאי עביד ליה הא עביד ליה איסורא, אלל אמר רבא ילך אלל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבוא לידי מעילה. ואולי כוונת רבינו כשמביאין לפניך חיזה מאכל וכיו"ב ואיך יודע בצירור שזה מותר או אסור הרי זה אסור עליך, או באיזה שאלה. עכ"פ דעת רבינו ברור מילל שכל דבר שאיך יודע אם זה מותר או אסור, הרי זה אסור עליך עד שתשאל לחכם ויאמר מותר לך. ובאמת כי זה כלל גדול בתורה, ולא כבעו"ה אותן שקומכין על ההרגש ושוקל דעתו דעת נוטה בכל פעם שמספקא ליה, ומקלו יגיד לו.

קא) ומ"ש כל ישראל חייבים להפריש חלה מעיסתם, הנה דייק כל ישראל דבקרר ראשית עריסותיכם כתיב ולא של עכו"ם (רמב"ם פ"ח ה"ו) עיין מס' חלה, ובכורות כ"ז ע"א, וטוש"ע יו"ד סי' שכ"ד. ומש"כ רבינו ואין לה שיעור, הוא רק מה"ת, וכ"כ הר"ש פ"ב והרמב"ם הל' ביכורים שאין לה שיעור מה"ת (הביאם הב"י יו"ד סי' שכ"ב), ומיהו לעשות כל העיסה חלה דבעינן ראשית עריסותיכם. ומדאורייתא אין נוהג אלל בארץ ובזמן הבית, לפיכך חלה בזממה"ו ואפילו צימי עזרא לא היתה אלל מדרבנן אפי' באר"י (רמב"ם והביאה הב"י). ומדרבנן נוהג אפילו

זיהר מחציצה שכל אלו
פוסלין בנרה ופוסלין
בבע"ק: אחת לאור, פי'
ששורפין אותה וזה לאור.

שתי חלות, אחת לאור ואחת לכהן והוא מנהג יפה, והחלה השנית אוכל אותה הכהן אע"פ שהוא בעל קרי. ושיעור העיסה שמפרישין ממנה חלה חמשת רבעים קמח ועוד, ושיעורן מ"ג ביצים כמנין חלה

בחז"ל, ומד"ס מפרישין אחד מכ"ד מן העיסה והנחתום אחד ממ"ח, ואם נטמאה העיסה מפריש גם הצעה"ב אחד ממ"ח. חלת חז"ל הואיל והיא מדצריהם אינה אסורה באכילה אלא לכהן שטומאה יולאה עליו מגופו, והם בעלי קריין נדה וזבה ויולדת, אבל שאר הטמאים במגע הטומאות אפילו טמאים מותרים לאוכלה. ואם טבל לקריו כחז רבינו דאוכל אם טבל במקוה שנדה טובלת בו, אבל הרש"ל צ"ל כל הבשר דעכשיו אין לנו נותנין אלו לכהן קטן וכ"ש לגדול שטבל לקריו, שאין לו היחוס ואין לנו יודעין איזה הוא כהן אמימי וכו' דלא מחזקינן בזמה"ו צכהן ודאי. ובאמת כי צ"ע דא"כ היאך סומכין על פדיון הבן ליטמו לכהן מספק שהוא גזל דאורייתא אם אינו כהן וגם הבן אינו פדוי, ומכ"ש חלה שיטמו לקטן אם יאכל ואינו כהן וצ"ע. ומ"ש ויש מקומות שמפרישין וכו' כתב הרמ"א די"א כיון שאין חלה נאכלת בזמה"ו לא באר"י ולא בשאר מקומות א"צ להפריש רק חלה אחת ולשורפה (טור בשם י"א ושאר פוסקים) וכן המנהג פשוט, ומ"מ נוהגין ליטול כזית (מהרי"ל). והאוכל חלה אפי' בחז"ל מצדד חמילה על המין שרופה לאכול, ואח"כ מצדד אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וזונו לאכול חרומה. ואסור ליהנות מהחלה בשעת שריפה ונוהגין להשליכה לתנור קודם שאופין הפת ואין התנור נאסר בכך.

חמשה מיני דגן חייבין בחלה: חטים, שעורים, כוסמין, שבולת שועל, ושיפון. נחערבו חמשת קמחים יחד מצטרפין לשיעור עיסה. גילוש מזה מעט ומזה מעט אין העיסות מצטרפין, אלא של חטים מצטרפין עם הכוסמין והשעורים מצטרפין עם הכל חוץ מן החטים. המפריש חלתו קמח אינו חלה, ואם נתנו לכהן חומר, ואם אמר לכשיעשה זה עיסה תהא חלה הרי זו חלה. העושה עיסחו קב קב פטור מן החלה, אפאן ונחנו בסל הסל מצרפן, וכן מפה או סדין מצרפן. לא יתן שאור של פטור בעיסה של חיוב, ובדיעבד מותר ליקח מאותה עיסה וליתן בעיסה אחרת שיהיה בו לשאור. עיסת חרומה וקדשים פטור, עיסת איסורי הנאה פטורה, עיסת שביעית

וחומש ביצה. ואם הדבר אצל האשה בספק ואינה יודעת אם יש בעיסתה כשיעור אם לאו, מפריש חלה בלא ברכה.

קב) וכשהאשה מפרשת חלה ראשונה מברכת, בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש חלה.

קג) אסור להדליק או לעשות כל מלאכה בערב

המלאכות מע"ש ואח"כ מדליקין הנה, ולכן התחיל בהדלקה.

חלה ראשונה, שהברכה צריכה להיות עובר לעשייתן וחלה ראשונה הוא עיקר חלה והשני הוא רק לזכר ומברכת קודם שחפריש, ותחזיק העיסה ביצה ותבדק.

אסור להדליק, התחיל בהדלקה ולא אמר סתם אסור לעשות מלאכה בע"ש וכו' לפי שדרך העולם לגמור כל המלאכות מע"ש ואח"כ מדליקין הנה, ולכן התחיל בהדלקה.

חייבת. חלת חו"ל ניטלת שלא מן המוקף, וכן אוכל והולך ואח"כ מפריש. וצמנות שלשין כל אחת לצדה צריך שישאיר מכל אחת מעט לחלה, ולכן יש לזוהר להפריש חלה מן המוקף קודם יו"ט. עיסת טבל חייבת בחלה. חלה ניטלת ע"י שליח, ומשרתת שהפרישה שלא מדעת בעלה אינה חלה, ואם סומכת עליה הרי זה חלה, וטוב שתתן לה רשות לכתחילה, ועדיף שחפריש הצעה"צ בעצמה ותזכה צמורה. נתערבה חלה בחולין ואין בה כדי ביטול, ישאל עליה ותמצא לטבל ויחזור ויפריש. אין לעשות לכתחילה עיסה קטנה לפטור מן החלה. אם כבר אכל ממנה לא ישאל עליה ונמצא אכל טבל למפרע. ועיין משנ"ה ח"א סי' ז' בשם החת"ס (יו"ד סי' רנ"ג) דאם אכל חולין ושוב שאל על התרומה וחזרה לטבלה האוכל לא עשה איסור למפרע, ודבריו ז"ע, עיין ש"ע יו"ד סי' שכ"ג דד"מ שם ובש"ך סק"ו בשם הגהמ"י והארכתי הרבה שם.

קב) ומ"ש וכשהאשה מפרשת וכו' מברכת בא"י וכו' להפריש חלה, יש צוה מחלוקת בנוסח הצרכה, י"א להפריש תרומה וי"א להפריש חלה וי"א להפריש חלה מן העיסה, וי"א דאין להקפיד ויכול לומר חלה או תרומה, וי"א דהאומר חלה טועה הוא. ונהג עלמא לומר להפריש חלה, וקצתם אומרים חלה מן העיסה, ולכאורה נראה, דהמחבר כתב להפריש תרומה והרמ"א הגיה או להפריש חלה. ובצרכה שמצדך הכהן האוכל אומר אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה, הרי קראה תרומה. וי"ל עכ"פ לפענ"ד שניהם כאחד טובים ואין נחזיק בצמנהגו להפריש חלה עדי יבוא מורה דק וילמדנו בינה דעה והשכל.

קג) ומ"ש אסור להדליק או לעשות כל מלאכה בע"ש אחר שקיעת החמה וכו' שנת ל"ד ע"א ג' דברים צריך אדם לומר בתוך צימו ע"ש עם חשכה

שבת אחר שקיעת החמה, ונקראת בלשון חכמים
בין השמשות. ואם היום מעונן, אסור להדליק עד

בין השמשות. משתשקע
החמה כ"ז שפני מזרח
מאד"מין. וספק מן היום
וספק מן הלילה ומטילין

עשרתם ערבתם הדליקו את הנר ספק חשכה ספק אינו חשכה, ת"ר זיה"ש ספק מן
היום ספק מן הלילה ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה מטילין אותו לחומר שני
ימים, ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה כ"ז שפני מזרח מאד"מין, ושיעורו
כתלחא רבעי מיל. ונחלקו רבותינו הראשונים שקיעה זו אימתי הוא. דעת הרי"ף
והרא"ש והרמב"ם דהלכה כרבה, והתוס' הקשו על זה ופ' ר"ת דשתי שקיעות הן,
דמשתשקע החמה דמתניתין מיירי מסוף שקיעת החמה כלומר משעה שנשקעת
ברקיע והוא עדיין כנגד חלונה, ושקיעה שני' דבה מיירי צפ' מי שהי' טמא מתחילת
שקיעת החמה שהתחילה ליכנס ברקיע, נמצא שמתחילת השקיעה עד זיה"ש של סוף
השקיעה ג' מילין ורביע, והכי אימא בירושלמי ונחלקו אחרונים דדבר. ובש"ע פסק
כר"ת, ובאחרונים נחלקו בזה הרבה, ורבינו סתם דבריו אי תחילת שקיעה קאמר או
סוף שקיעה. ועיין ב"ח א"ח סי' רס"א, ובדברי האגרת כתב דמלשון רבינו למדין
דזיה"ש מתחיל מתחילת השקיעה, ופסק כרי"ף וסייעתי' לא ידעתי מנ"ל הא, ואין
אלו אלא דברי נביאות, ואדרבה י"ל להיפוך. ועיין ב"ח הנ"ל שכתב על הטור שכתב
וזמנו משתשקע החמה ואילך, ודייק הב"י דלא הביא דברי הר"ת, וכתב הב"ח דכאן
לא פי' אבל צסי' תר"ח וכו' מוכרח דס"ל כר"ת ע"ש, וה"נ עכ"פ אין ראוי מדברי
רבינו. עוד הביא שם דאף דהש"ע פוסק כשיטת ר"ת מ"מ כתבו האחרונים להחמיר
כשיטה זו, וכתב המ"צ שם סקכ"ג ומי שמחמיר על ענמו ופורש ענמו ממלאכה חזי
שעה קודם השקיעה אשרי לו דהוא יוצא בזה שיטת כל הראשונים היינו אפי' שיטת
הרא"מ. והאמנם תמהני א"כ למה לא הביא כל דברי המ"צ דגם במו"ש עכ"פ יש
להחמיר כשיטת ר"ת והמ"צ לא פסק כהגר"א, ואדרבה אם צריכין להחמיר א"כ
במו"ש הרי חמור מע"ש דבע"ש יש לן חזקת יום שהוא חול וכמ"ש בזה המג"א
והאחרונים ולכן רק המחמיר אמרו, אבל במו"ש שיש לן חזקת יום השבת עד בין
השמשות וכיון שהש"ע והאחרונים פסקו כר"ת ושבת הוא איסור סקילה החמור,
האיך נקל דבר שפסקו הש"ע וגדולי האחרונים כר"ת, ולדבריהם העושה מלאכה
במו"ש בזמן שכבר יצא השבת לשיטות האחרים הוא באיסור סקילה, והלא בכל

שיהא הדבר ברור כשמש שלא שקעה השמש.
והמדליק בספק חייבין הקהל לגעור בו.

לחומר שני ימים, מקצת...
מן היום ומקצתה מן
הלילה, ועיין דש"י נדה
מ"ב ע"א.

איסורי דאורייתא היכא דאיכא שיטות מכריעות מחמירין כוותיהו, וצפרט צאיסור
שבת החמור ואיסור סקילה ר"ל.

ומנהג ישראל בהרבה מקומות כר"ת, וכנראה גם צירושלים הי' המנהג כמ"ש
הפר"ח, והגאון אבולעפיא לוח ככרוכיא דצבזיל חילול שבת צמו"ש שמקדימים
קודם שקיעת ר"ת עדיין אנחנו בגלות שהרי אמרו אלמלא שמרו שתי שבתות. עכ"פ
אין אמתו להכריע בזה, וכיון שהוא איסור סקילה והציא המ"צ תמיה למה העלים
והציא רק החמיה הראשון ולא החמי השני.

גם מה שכתב רז"ב טועים וחושבים דרך להאשה המדלקת את הנר לריכה
להחמיר אלא כל אדם צריך להחמיר על עצמו, ע"כ. באמת כי מאד תמוהין דבריו מה
שכתב רז"ב טועים וח"ו לומר על רז"ב שהם טועים סתם אלא הרי הוא להם הוראה
גדולה, ועיין חיי אדם (כלל ה' ס"ב) אע"ג דוהגין שאין מקבלין שבת אלא צמומור
שיר או צברכו מ"מ לא תלי בזה דאפילו לא יתפלל כלל מ"מ כיון שהוא ערך חצי שעה
קודם הלילה ממילא חל עליו שבת ואסור במלאכה, אלא דקודם חצי שעה תלוי אם
קיבל עליו צמומור שיר ליום השבת או צתפלה או כשהדליק נרות, וההמון עם טועין
ועושין מלאכה עד הלילה וכו'. והנה כתב מפורש דעד חצי שעה קודם הלילה אם לא
הדליק נרות מותר המלאכה ח"פ, והחילוק בין האשה שהנשים החמירו להדליק נרות
משקיעה ראשונה או עוד קודם מומן הרא"מ וע"ז החמירו בכה"ג שלא לעשות עוד
מלאכה דההדלקה הוה קבלה והאנשים היו עושים עוד מלאכה. ובקנ"ש ע"י ע"ה
כתב חייב אדם להפריש את עצמו ממלאכה ולהדליק נרות לכה"פ חצי שעה קודם
לאה"כ, והוא כה"א הנ"ל. ורבינו מרן החת"ם צתשובה (א"ח סי' פ') כתב אנחנו
עושים מלאכה עד ג' רבעי שעה קודם לאה"כ כשיטת הר"ת ע"ש, וצחידושיו כתב
כהגאונים. אמנם ידוע מכללי הפוסקים דהיכא דפליגי וסמרי דברי פוסק מחידושיו
לתשובותיו קיי"ל כתשובותיו צתשובה כתב הלכה למעשה וצחי' כתב דרך לימוד
והדברים מפורסמים, ודלא כאחד שכתב דכיון צחי' כתב להיפוך ולא ידע איזה מהם
אחרון דאין נפ"מ בזה. ועכ"פ מרן החת"ם הלכה למעשה קמ"ל דהיו עושין מלאכה

קד) אסור לישראל להשכיר בהמה לנכרי או להשאילה בדעת שתהא ברשות הנכרי בשבת, שמא

אסור לישראל וכו'
בשבת, רי"ק בשבת אולי
ס"ל כמ"ש הרמ"א
רכי"ט אינו מצווה על
שבתת בהמתו, ולכן לא
כתב יו"ט וצ"ע: בדעת

עד שיטת ר"ת, וכן היה נהוג בכל המקומות שהיו נמצאים תלמידי מרן, ועוד הרבה מקומות. עכ"פ שאין זה מנהג קתם טועים אלא שכנראה לא ידע ממנהג המבואר בפוסקים, או שכיוון העלים עין ואנחנו לא נדע בזה, אבל עכ"פ לפענ"ד ודאי יש להחמיר עכ"פ כמ"צ גם צמו"ש וכנ"ל. והגם שאין צדעתי כאן לפסוק הלכות גם כי דבר זה לא יתברר עד שיבוא אליהו ומן ספין להכריע מה שנחלקו בו מומן המשנה עד היום ואולי עוד קודם זמן המשנה, חס ליה לזרעא דאבוא להכניס ראשי בין ההרים הגבוהים.

רמ"ש ואם היום מעונן (שבת ל"ה הנ"ל) א"ל רבה לאריסיה אמון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן אדאיכא שימשא בריש דיקלא אדליקו שרגא, פ"י צעוד השמש בראש האילנות, וביום המעונן צמתא חזו תרנגולין שיושבין על הקורה מצעו"י דצברא חזו עורבי שגם הם יושבין מצעו"י, א"י אדני פירוש עשב שעליו נטוין אחר השמש.

רמ"ש המדליק בספק חייב הקהל לגעור בו, הוא פשוט.

קד) אסור לישראל להשכיר בהמה לנכרי או להשאילה בדעת שתהא ברשות וכו', י"ל לשון צדעת הול"ל אסור לישראל וכו' שמהא ברשות הנכרי. ונראה דדייק דוקא שאם השכיר או השאל צדעת שמהא ברשות הנכרי, אבל השאל או השכיר לו על שבו ע"מ שיחזיר לו קודם השבת ועכב העכו"ם מעצמו ליכא אסור, ולא חיישינן שמא יעכב הנכרי ויעבור הישראל על שבתת בהמתו. או יאמר דבסתמא פליגי כגון שהשכיר או השאל לו ולא התנה בפירוש להחזיר לו קודם השבת, אבל הי' צדעתו עכ"פ שיחזירנו ולא החזיר, וס"ל לרבינו דוקא שהשכיר לו צדעת שמהא ברשות הנכרי אסור אבל בסתמא א"ל להתנות ומומר, ועיין טו"ש ע"י רמ"ו ס"ג. והנה צגמ' ע"ו ט"ו נחלקו אם שכירות קניא ובהג"א הביאו המג"א אי שכירות קניא אמאי חייב על שבתת בהמתו ע"ש.

ומיהו כבר הארכנו בס"ד דמה שאמרו שכירות ליומא מכר הוא, וכן שאלה ליומא מכר הוא, עיין ריטב"א פירושו שהוא מכר לענין השתמשות, אבל אין להשוכר

יעשה בה הגוי מלאכה בשבת, מפני שהישראל מצווה על שביתת בהמתו.

קה) ואסור להוסיף מים ואפילו הם חמין לתוך הקדרה של תבשיל החמין בשבת, ואם עבד אסור, והמוסיף הדי הוא כמבשל בשבת.

שזהו ברשות הנכרי, אבל אם תפס עכו"ם בהמת ישראל שלא מדעתו, או אפילו נתנה לו בפקרון שאינה ברשות הנכרי מותר.

ואם עבד אסור, כלומר התבשיל נאסר כמבשל בשבת, והמוסיף כלומר

או להשואל חלק בעצם החפץ או הבהמה, וא"כ הגם דשכירות קניא מדין מכר לגבי השתמשות ומיהו בגוף הבהמה אין לו קנין ושז עובר על שביתת בהמתו.

והנה בגמ' (ונפסק בש"ע שם) אם לא החזיר העכו"ם יפקיר בהמתו ולא יעבור על שביתת בהמתו. ותמהו המפרשים כיון שמפקיר בהמתו א"כ כל אדם יכול לזכות בה. וכבר פירשנו במקום אחר (ח"ו סי' נ"ח), ומה שנראה כעת בס"ד מאחר שהעכו"ם שכר הבהמה א"כ הבעלים אין יכולים להפקיר הבהמה ויבואו אחרים ויזכו בה שהרי היא מושכרת לאחר ואין לו זכות להפקיר קנין שכירות של זה השוכר, והשוכר לא יוכל לזכות בה לעצמו שלא יהא חוטא נשכר, וצדק שהשכירות יעבור ויחזרו את הבהמה יחזרו הבעלים ויזכו בהמתם, עיין נתיבות כעין זה לענין יאוש, והגם דשם לא מהני חזרה להפקר, הכא ההפקר שלא הי' רק להפקיע הו"ל כיאוש והבן.

קה) ומ"ש ואסור להוסיף מים וכו' דע כי נחלקו אבות העולם בדבר זה, הר"ן פ' צמה טומנין כתב וז"ל, והרב רבינו יונה ז"ל כתב כלשון הזה והמכילה הזאת תחת יד קצת העם שטומנין קומקום של מים חמים ליתן לתוך הקדרה בשבת כשהתבשיל מנעמק ופעמים שהאחד אין יד סולדת בו והאחר יד סולדת בו ומתבשל זה בזה ונמצאו מבשלין בשבת, ואפילו אם שניהם יד סולדת בהם איכא מ"ד צירושלמי עירוי אינו ככלי ראשון כשמערין המים לאלתר שינאו מן הכלי אע"פ שהן רותחין פסק כח רתיחתן מלבשל כדין כלי שני שאינו מבשל ומתבשלין בתוך כלי ראשון ומים מבושלין אם פסקה רתיחתן יש בהם משום צישול עכ"ל, והמחבר בש"ע סי' רנ"ג פסק כרבינו יונה בס"ד שם, והרמ"א ז"ן עיין סי' שי"ח ופי' המג"א דבסמ"ו שם מבואר דכל שלא נלטנן לגמרי אין בו משום צישול, א"כ גם כאן שרי דהא מעשים בכל יום שנותנין לתוך הקערה קטניות ומערין עליהן רוטב של בשר וכו' אלא ע"כ דליכא

יום ד

קו) אסור לאדם שיהא לבו טרוד בעסקיו בשבת. אע"פ שאמרו חז"ל (שבת ק"ג ע"א) דיבור אסור הרהור מותר, אם יש לו מתוך ההרהור טרדת הלב או נדנוד דאגה אסור, שנאמר (שמות כ' ט') ועשית כל מלאכתך, ואמרו במכילתא שתהא כל מלאכתך בעיניך כאילו היא עשויה שלא תהרהר עליה. וכן

האדם המוסיף הו"ל כמבשל בשבת לשיטתו. לבו טרוד, אמר לב ולא מוחו לפי שהלב חומד וטרדת הלב וראגתו גורם לאדם כאב הלב, והמפנה לבו מטרדות עסקיו מונע ממנו דאגה. ולפי שאמרו מרבה נכסים מרבה דאגה. ולכן לא יהא טרוד בעסקיו.

משום ציטול כל שעדיין חס. ובאמת יש להקשות ממעשים בכל יום שלוקחין מהקדרה מאכל ככף פרור ומחזירין הכף וחוזרין ומוציאין והרי כשמוציא המאכל וחוזר ומכניס הכף הפרור הרי המאכל והרוטב שנשאר על הכף הפרור נתקרר קצח והיאך חוזר ומחזיר הכף לתוכו. וע"כ כל שעדיין חס אין צו משום ציטול והוא מעשים בכל יום כמדומה בכל מקום. ובגליון ש"ע שלי ציינתי עיין נמוק"י צ"צ דף י"ח והמכשלה הזאת תחת ידיך וכו'. ומיהו צשו"ת תשב"ץ טור ג' סי' י' כתב להחיר כדעת הי"א. ובמקום אחר הארכתי עוד דאנן קיי"ל שהמציא חמים ממקום למקום מניחו על התנור במקום אחר, וכן נהג עלמא לענין טשולענד שהיו מניחים אלל האופה והביאו לתוך הבית, ועיין משנ"ה ח"ז סי' ל"ד. וא"כ כנראה לא חיישינן שמעלה למקום שחס יותר וכ"ש שמציא ממקום רחוק שכמעט נכטנן הטשולענד, ומיהו כחצתי עוד בנידון דידן מי שרצה לשפוך מים חמים בטשולענד שנשרפו יגביה הקדרה שבו הטשולענד ויחזיק בידים וגם יגביה הקומקום שבו מים חמים וישפוך החמין לטשולענד בעודן בידו ולא על האש ממש, וכה"ג אפשר שגם המחבר לא יחלוק דמותר, ועכ"פ כיון דנהוג עלמא ועונג שבת מצטרף להקל בדבר שנהגו בו היתר.

קו) ומ"ש אסור לאדם וכו' השקט ובטח מנוחה שלמה שאתה רוצה בה נראה דיט לאדם שחי מנוחות, מנוחת הנפש ומנוחת הגוף, ופעמים שהאדם נח בגופו ומוחו שוטט ומסובך בדאגות וזרות או להיפוך שהגוף עובד עבודת פרוץ והנפש שבע רצון מהעבודה ושמה בהם. ובחזרה ונתתי שלום בארץ, הרי מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום. וכ"ש מי שאין לו שלום בגופו והוא מוטרד חסר לו במנוחה הגם שאינו עובד עבודה. ובשבת צו שבת מכל מלאכתו מנוחה שלמה היתה

אנו אומרים בתפלת מנחה, מנוחת שלום השקט
ובטח מנוחה שלימה שאתה רוצה בה. ובברכת
המזון אנו אומרים, שלא תהא צרה ויגון ואנחה
ביום מנוחתנו.

קז) אל יעסוק אדם בדברי בטלה בשבת, אלא יענג
את השבת לעסוק בתורה או במקרא או במדרש או
בהלכות או בגמרא. שכך אמרו חז"ל במדרש ונתנו

אל יעסוק אדם בדברי
בטלה, לפי שכתב שלא
יהי לבו טרוד בעסקיו
א"כ ילך וישב בטל או
יעסוק בדברי בטלה של
מה בכך. ולכן אמר שאל
יעסוק בדברי בטלה, שלא
ניתנה שבת אלא לאכול
ולשבוע ולהלל להקב"ה.

שהרי אין לו גוף ואין לו שום דמיון כלל, א"כ צריך לאדם מנוחת הנפש בשבת כמו
מנוחת הגוף, וז"ש מנוחת שלום ושלום השקט וצטת, זה הוא מנוחת שלמה שאתה
רוצה בה. ומה שאמרו הרהור מותר דבר אסור, היינו הרהור של חינוך שאין בו
עגמת נפש ואדרבה מהרהר בעסקים שיש לו והוא מתענג בזה ואינו מתבלבל ומטריד
שכאן חסר לו. ובגמ' מעשה בחסיד אחד שעבר דרך שדה בשבת וראה הגדר שגפל
ומשב עליו לתקנו ונוכר ששבת הוא ונמנע אותו חסיד ולא גדרה ונעשה לו נס ועלתה
בו ללף וממנה היחה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו (שבת ק"ג ע"ג, ירושלמי שבת
פט"ו ה"ג, ויק"ר ל"ד ט"ז). ועיין ט"ז (א"ח סי' ש"ז סקי"ד) דכיון שחשב בשבת
היאך יגדור לאחר השבת והי' סבור שאין זה חטא ואח"כ נחמטו כיון שחשב שיש
על זה ובשזיל זה לא גדר אפילו בחול כדי שלא יהנה ממחשבה זו, וכן הוא בירושלמי.
ונראה דזה כוונת המכילתא, ועשית כל מלאכתך שמהא כל מלאכתך בעיניך כאלו היא
עשויה, והכא כיון שהרהר שצריך למחר לגדור הגדר שגפץ א"כ לא נראה בעיניו
כאלו כל מלאכתו עשויה אלא אדרבה צריך לעשות מלאכה זו, וא"כ חסר בכיון שבת
שכחיו בה מכל מלאכתו אשר עשה שהכל נגמר ונעשה ומה חסר לא חסר רק מנוחה.
נמצא יש כאן שני דברים, אחד שלא ינטער אדם בשבת והוא אפי' אין לו שייכות עם
מלאכה כלל וכגון שמת חבירו האהוב לו או שאר דאגה, והשני מחשבה בחסרון
המנוחה שחשב שיש לו עוד משהו לעשות, ומה שאמרו הרהור מותר סתם הרהור
בעיניו ואינו מטער ואינו חושב לתקן אלא מהרהר בעסקיו שכך וכך יש וכדומה.

קז) ומ"ש אל יעסוק אדם בדברי בטלה בשבת אלא יענג השבת וכו'
עיין רמב"ם צפי' המשניות (פרק כ"ג) מונה אדם את אורחיו וכו' טעם מה שאמרו
למנות מן הכתב גזירה שמה יקרא

אפילו בחצות לילה, אבל
לאחר חצות נראה דס"ל
דשרי אפילו לא הבדיל
דלאחר חצות שוב לא
שייך חוספת שבת והגם
שיכול להבדיל עד יום ג'.

טעם לדבר שלא ניתנה שבת אלא דוגמא של עולם
הבא, שנאמר (יואל ב' כ"ו) ואכלתם אכול ושבו
והלליתם את שם ה' אלקיכם אשר עשה עמכם
להפליא.

קח) אסור להדליק ולעשות שום מלאכה במוצאי
שבת אפילו בחצות הלילה עד שיבדיל או עד
שיתפלל.

אגרת שלום בשבת והוא אסור כי לנד ספרי הנביאים או פירושיהם אסור לקרות
בשבת וי"ט ואפילו הי' אותו ספר בחכמה מן החכמות ע"כ. ובש"ע א"ח (סי' ט"ז)
אסור ללמוד בשבת וי"ט זולת דברי תורה ואפילו בספרי חכמות אסור, ויש
מי שמתיר. ודעת רבינו כדעת הרמב"ם ז"ל וסמכוהו אקרא דואכלתם אכול ושבו
והלליתם את שם אלקיכם היינו היול של תורה. ומבואר בחז"ל דת"ח שמורתו אומנותו
כל השבוע בשבת יכול לענג יותר, אבל העוסקים במשא ומתן ובמלאכה ששת ימי
המעשה בשבת קודש יהי' כולו קודש לה' וירצה בלימוד התורה, ואפילו רגע אחת לא
יבטל כי זה התענוג וקראת לשבת עונג ע"י קריאת התורה ולימודה שלא למד כל
השבוע.

קח) ומ"ש אסור להדליק וכו' משמע דאם התפלל ערבית כבר והבדיל
בחפלה שוב מותר להדליק הנר ואפילו לעשות מלאכה. ובש"ע (א"ח סי' רל"ט ס"י)
אסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל, ואם הבדיל בחפלה מותר אע"פ שעדיין לא
הבדיל על הכוס, ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בחפלה אומר המבדיל בין
קודש לחול בלא ברכה ועושה מלאכה, הגה וכן נשים שאינם מבדילים בחפלה יש
ללמדם שיאמרו המבדיל בין קודש לחול קודם שיעשו מלאכה (כל בו) וי"א דכל זה
במלאכה גמורה כגון כותב ואורג אבל הדלקת הנר בעלמא או הולאה מרשות לרשות
א"ש לזה (רי"ו נ"ב ח"ט), ומזה נחפשט המנהג להקל שמדליקים נרות מיד שאמר
הקהל ברכו, אבל העיקר כסברא ראשונה.

והמג"א סק"ו כתב וז"ל, הדלקת הנר ז"ל הד"מ קוס"י רל"ד כתוב בא"ז
צריכים לזהר שלא לעשות מלאכה עד אחר קדר קדושה אע"פ שכבר הבדילו, מיהו

קט) כשם שאסור לבשל ולאפות מיו"ט לחול כך אסור לבשל ולאפות מיו"ט א' ליו"ט ב'. אסור לאפות בתנורים גדולים ביו"ט אלא הפת שהוא

כשם שאסור וכו'. י"ל דכיון דאנן בקיאיין בקביעא דירחא, ומה שמשמרי שני ימים הוא מחמת מנהג רשלחו מתם. וא"כ לא הוי מיו"ט לחול

חון הכנסת מדליק הנרות בצה"נ כשהבדיל בחפלה אפילו קודם סדר קדושה. וזוהר בראשית כתב עונש גדול שלא להדליק עד אחר שהבדיל על הכוס, ולא ראיתי מי שחושש לזה אלא המנהג פשוט להדליק אחר שהבדיל בחפלה וכו' ס' תרפ"א עכ"ל. ובאמת זוהר במדבר וכו' וע"ז קאמר דוקא במלאכה גמורה וכו' אבל הדלקת נר שרי דהא מותר להדליק נר הבדלה וכו' עיי"ש. וזה כבר אמרתי בנת דרחצ"ד שפעם אחת הדליקה נר שבת בחומץ, חזייה לברתיה דהוה עציבא א"ל בני למאי עציבת אמרה לי' כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן והדלקתי ממנו אור לשבת, א"ל בני מאי איכפת לך מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק, תנא הי' דולק כל היום כולו עד שהציאו ממנו אור הבדלה, ע"כ.

וציינתי על הגליון שלי שם דלמה נעשה נס שדלק עד שהציאו אור הבדלה ממנו והלוא אין עושין ניסא בכדי. ולפמ"ש המג"א בשם הזוהר דאסור להדליק נר קודם שיבדיל א"כ הי' צריך להבדיל על נר זה שדלק מע"ש.

ומיהו לדינא הרי קיי"ל דמדליקין להבדלה נרות בכל מקום, וקא"ר ראי' מגמ' (ברכות נ"ג) ת"ר נכרי שהדליק מישראל וישראל שהדליק מנכרי מצרכין עליו מ"ש וכו' אלא לעולם דאיסורא נמי איתא וכי קא מצרך אחוספתא דהיתרא קא מצרך, אי הכי נכרי מנכרי נמי ה"ג, גזירה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון ע"כ, ועיין רש"י. ובפשטות מיירי שהדליק קודם שהבדיל ודו"ק. ומדברי רבינו מיהו משמע דאינו מחלק בין להדליק לשאר מלאכות ודלא כמג"א שם ודו"ק. ובספר היראה כתב רבינו לא הבדיל בחפלה ונא לעשות נרכיו קודם שיבדיל יברך בא"י המבדיל, והאחרונים כתבו שלא יאמר בשם אלא ברוך המבדיל בין קודש לחול.

קט) ומ"ש רבינו כשם וכו' בגמ' בילה (י"ו ע"א) ת"ר אין אופין מיו"ט לחצירו, באמת אמרו ממלאה אשה כל הקדרה בשר אע"פ שא"צ אלא לחמיכה אחת, ממלא נתחום חצית של מים אע"פ שא"צ אלא קיתון אחד אבל לאפות אינו אופה אלא מה שצריך לו, רשב"א אומר ממלאה אשה כל התנור פת מפני שהפת נאפית יפה

צריך בו ביום, שלא התירו חז"ל לאפות יותר מן הצריך אלא בתנור קטן מפני שהפת נאפה יפה בשעה שהתנור מלא, כדי שתתפזר הלהבה ולא תחרוך את הפת. אבל בתנור גדול א"צ למלאות אותו מן הפת, ולא עוד אלא כשממלאין מן הפת מצטנן יותר מדאי. והשנית, תנורים גדולים שבעיר אם אינם מתמלאין מן הפת של ישראל הרי הם מתמלאין מן הפת של נכרים, ואם ישראל אופה יותר ממה שהוא צריך בו ביום נמצא אופה שלא לצורך

(קי) אסור למרוט ביו"ט צואר העוף לצורך שחיטה.

ממש דמרבנן גם זה קודש והו"ל צורך קצת קמ"ל דאסור.

למרוט, היינו להוציא הנוצות מעוף במקום השחיטה ולא רמי לתולש שערות כבהמה, ועיין פתשה"כ.

שלא לצורך כלומר אפילו אינו מכונן לחול כיון ולא צריך ליה ליו"ט הו"ל אפיה שלא לצורך עכ"פ והו"ל טרחה שלא לצורך כיו"ט ואסור מרבנן.

בזמן שהתנור מלא, אמר רבא הלכה כרשב"א. ופרש"י בזמן שהתנור מלא, שתנורים קטנים היו ומדניקין פת דפנות ומחוך שהוא מלא מתמעט חללו ואין מקום לחמימותו להתפשט והפת נאפת יפה. וזה פי' רבינו שפי' אבל בתנור גדול א"צ למלאות אותו מן הפת. ומ"ש רבינו והשנית, נראה כוונתו דאפילו לפי מה שנהוג הי' אז שהלכו לאפות פתם אלל נחתום שבעיר ואם אין לו למלאות תנורו לא יאפה וא"כ ישאר צלי פת ויהא מותר למלאות עם פת בשביל שלא להכשל שלא ירנו אח"כ לאפות ונמצא בטלים משמחת יו"ט, וכמו שמצינו שהמירו בשביל זה למלוח העורות קלח ועוד כמה דברים. ולזה מתוך רבינו תנורים גדולים שבעיר אם אינם מתמלאין מן הפת של ישראל הרי הם מתמלאין מן הפת של נכרים, וא"כ ליכא למיחש שלא יאפו הנחתומים בשביל שלא יתמלא התנורים, וממילא אם אופה ישראל יותר ממה שהוא צריך בו ביום נמצא אופה שלא לצורך ודו"ק. ועיין ה"ה פ"א מהל' יו"ט, ועיין א"ח סי' תק"ג ותק"ו. ומ"ש ממלא נחתום חצית של מים כתב ה"ה בשם הרשב"א דיתן כל המים קודם שהניח החצית על האש, וכתב הב"י הטעם לפי שאין המים יפיץ יותר כשיש הרבה בכלי או מעט, ולפי דעתו אסור להוסיף שלא לצורך אבל מעיקרא חד קירחא הוא ושרי עכ"ל.

(קי) ומ"ש אסור למרוט וכו' כמו שאחז"ל במס' בכורות (כ"ה) וז"ל,

נר, הכלי שנותנין בו שמן להדליקה קרוי נר.

לפי שהמורט, שהרי הוא תולש הנוצה מבע"ח, ובאדם נמי התולש שתי שערות בשבת חייב, ולא נחלקו אלא אי ניתנה לרחות כרי לשחוט ביר"ט.

אלא מורטו מערב יו"ט, לפי שהמורט עוף ביר"ט אפילו ביד הרי הוא אב מלאכה, כמו שאחז"ל במס' בכורות (דף כ"ה).

קיא) אין ממצטין את השמן הנתון בנר הדלוק ביר"ט.

רבי יוסי בן המשולם אומר השוחט את הזכור עושה מקום בקופץ מיכן ומיכן ותולש את השער וכו' אמר רב הלכה כר"י בן המשולם. צעו מימי' מרב הונא כנגדו ציו"ט מהו א"ל כנגדו ציו"ט מותר וכו' ותולש לאו היינו גחז והתניא התולש את הכנף וקוטמו ומורטו חייב שלש חטאות וכו' שאני כנף דהיינו אורחיה. ופסק הרמב"ם (רפ"ג מהל' יו"ט) השוחט בהמה ציו"ט מותר לתלוש הזמר וכו' אבל צעוף לא ימרט הנוצה. והרמב"ן התיר למרטו אף הנוצה כדי לשחוט דכיון דלא שאני לן באיסור תלישה בין מחיים לאחר מיתה, ולכן כיון דסופו ניתנה יו"ט לידחות אלל נוצה ליתלש משום אוכל נפש אף מחיים מותר, וההיא דבכורות מיירי בשאין סופו לדחות, ועוד דקיי"ל כר"ש דמלאכה שאל"ג פטור עליה. וכתב הר"ן (פ"ק דצ"ה וצ"פ כלל גדול) דהכי נוהגין כרמב"ן, אבל הרא"ש סתם דברי הרמב"ן, והצ"י (א"ח סי' תנ"ח) העלה להחמיר כרמב"ם ורא"ש.

וקצת עלה בדעמי לדייק מגמ' צ"ה (י' ע"ב) זימן שחורים ומלא לבנים לבנים ומלא שחורים שנים ומלא שלשה אסורים שלשה שנים מותרים, בתוך הקן ומלא לפני הקן אסורין ואם אין שם אלא הוא הרי אלו מותרין, ע"כ. ולפום ריהטא אי ימא דאסור למרטו נוצה דעוף ציו"ט א"כ כשיזמן ע"כ לריך למרטו הנוצות מהזואר שיהא ראוי לשחיטה, א"כ הרי יש לו סימן צמה שיזמן אם הם מרומת זואר אז אלו הם ואי לאו אז עופות אחרות נינהו, ואמאי קאמר מהו דמימא הני אינהו וגם כשמלא לבנים אמרינן ודאי המזומנים הלכו להם ונחזי אי מרומות נוצות נינהו וכן לעיל שם במחלוקת צ"ה וצ"ש דצ"ה אומרים עומד ואומר זה חיה אני נוטל וסגי באמירה ולא צעי מריטת הנוצות שציו"ט אסור ולהרמב"ן ז"ל הכל אחי שפיר, ואין לומר דאינו מורט כלל שהרי רבינו כתב אלא מורטו מערב יו"ט ועכ"פ לשיטתו מקשה כנ"ל

קייב) ואין מריקין ממנו לנר אחר כל זמן שהוא דלוק. ואם יש בו שתי פתילות, אין לוקחין משם פתילה אחת להאיר לו במקום אחר.

קייג) אין גודלין את הפתילות ביו"ט.

ואין מריקין וכו'. היינו לשפוך לנר אחר אפילו שהוא ג"כ דולק דעכ"פ מכבה כשעת הורקה.

גודלין, היינו לכרוך הסמרטוט או הצמר גפן לעשות פתילה וקראו גודלין.

קיא) ומ"ש אין ממעטין את השמן הנתון וכו' צינה כ"צ עולא איקלע לצי רב יהודה קס שמעיה זקף ליה שרגא, אימיביה רב יהודה לעולא הנותן שמן בנר חייב משום מצעיר ומסתפק ממנו חייב משום מכבה א"ל לאו אדעמאי. פרש"י הנותן שמן בנר בשבת המסתפק הנוטל ממנו ואוכל ליה ואוכל חייב משום מכבה וכיבוי ציו"ט לא אישטרי, ופרש"י נוטל ממנו ואוכל נראה דרך רבותא דאפילו לאכילה מ"מ חייב משום מכבה. וכתבו התוס' דהאי כיבוי אינו ר"ל מפני שממהר כיבוי והו"ל גרם כיבוי, דגרם כיבוי ציו"ט שרי אע"פ שממהר כבויה, ובשבת נמי אינו חייב, אלא היינו טעמא הואיל ובאותה שעה דמסתפק ממנו מכבה קלמ ומכסה אורו דלא יכול ללנהורי כולי האי כי איכא שמן מועט בנר ע"ש. אבל הרא"ש פ"י הא דחשיב ליה מכבה משום דכשממעט השמן ומרחיקו מפי הנר כהה אור הנר ואינו דולק יפה כבתחילה והו"ל מכבה. וההיא דשפופרת ע"פ הנר דאסור דילמא אחי לאסתפוקי מיניה היינו ע"כ מפני שממהר כיבוי דאפילו רבנו דר"י מודי בהאי גרם כיבוי דחייב דע"כ ל"פ החס אלא משום דאינו נוגע בדבר הדולק אלא עושה חוצה לו דבר הגורם הכיבוי כשגגיע שמה הדליקה, אבל השמן והפתילה שניהם גורמים הדליקה והמעט מאחד מהם ממהר את הכיבוי, ואין ליטול פתילה דולקת מנר זה ליתן בנר אחר דמיד שסלקה מן הנר הו"ל מכבה ומה הועיל אם חזרה והדליקה ע"כ. ולתחוך נר של שעה חלוי בצי פירושים שם, עיין צ"י סי' תקי"ד.

קייב) ומ"ש ואין מריקין מנר לנר וכו' פשוט דהמריק מנר לנר הו"ל ממעט השמן, ולגירסא ואין מדליקין מנר לנר נראה דכוונת לפמ"ש בסמוך בשם הרא"ש ואין ליטול פתילה דולקת מנר זו ליתן בנר אחר וכו' ומיהו הגם דאסור ליטול פתילה אבל להוסיף פתילה בנר מותר, כ"כ הר"ן דכולה הדלקה הוא דאי לא תימא הכי א"כ אסור להדליק ב' פתילות בנר אחד דהא א"א להדליקן כאחד, אלא ודאי שרי. קייג) ומ"ש אין גודלין את הפתילה ביו"ט צינה ל"צ ובטור ולא גודלין ולא

קיד) ותהיינה הנשים זהירות לגדל מערב יו"ט את הפתילות הצריכות להן ביו"ט.

קטו) אסור לעשות מלאכה בחולו של מועד מן התורה, חוץ מן המלאכות שפירשו חז"ל שהם מותרות כמו שמפורש בגמרא. ואחז"ל (מכות כ"ג ע"א) המבזה את המועדות כאילו עובד ע"ז, שנאמר

הנשים, נראה דציין הנשים ולא כתב סתם ויהיו נזהרים לפי שמצות הדלקה על האשה לבן היא מצוה.

המבזה את המועדות, שע"י עשיית מלאכה או בישול מאכלים שאינם כבוד יו"ט הוא מבזה המועדות והרי הוא מבזה מי שצוה בהן.

מהבהבין אותה פירוש להחריכה כדי שתהא נוחה להדליק, אבל אם הייתה גדולה כבר אלא שאינה קשה כל זרחה יכול למעכה בידו כדי להקשותה ויכול להשרותה בשמן. וברש"י פתילה כלי הוא להדלקה שזריכה עשייה ותיקון, מטעם זה אין גדלין אותה ולא מהבהבין אותה. וכתב הרוקח הא דיכול לשרותה בשמן כשאין הגר דולק, אבל אם הגר דולק אז חייב משום מכבה שמסתפק מן השמן ופשוט הוא, ע"כ.

קיד) ומ"ש ותהיינה וכו' כלומר שיגדלו להם פתילות לשני הימים בין בר"ה ובין ביו"ט שני של גלויות, ועיין מרדכי ריש בינה נשים המדליקות נרות ומכבות אותם מצעו"י יפה עושות בערב ר"ה או ערב יו"ט שלפני השבת או ע"ש שלפני יו"ט משום הכנה ע"כ. וטעמו שמבואר בסי' תק"א ובסי' תקי"ד דכליל שני של ר"ה וכליל שני של יו"ט שאחר השבת אסור להדליק שיורי פתילה שכבו בראשון לדעת קצת פוסקים מפני שצמח שכבו בראשון הוכנו להדליק בהם פעם שנית והו"ל מכין משבת ליו"ט ואסור אם לא שהדלק ונכזה מע"ש ע"ש, וכתב ב"י ואינה הלכה, ומיהו דברי רבינו נכונין.

קטו) ומ"ש אסור לעשות מלאכה בגמ' חגיגה (י"ח ע"א) מכלל דתרוייהו ס"ל חוש"מ אסור בעשיית מלאכה, מנה"מ דתנו רבנן את חג המנוחות תשמור שבעת ימים לימד על חוש"מ שאסור בעשיית מלאכה דברי ר' יאשי', רבי יונתן אומר אינו כריך ק"ו ומה ראשון ושביעי שאין קדושה לפניהן ולאחריהם אסור בעשיית מלאכה, חוש"מ שיש קדושה לפניהם ולאחריהם אינו דין שיהא אסור בעשיית מלאכה וכו' תניא אידך ששת ימים תאכל מנוח וגו' ת"ל וביום השביעי עזרת, השביעי עזר בכל מלאכה ואין ששה ימים עזרין בכל מלאכה הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר אי זו מלאכה אסורה ואיזו מותרת ע"כ.

(שמות ל"ד י"ח) את חג המצות תשמור, וסמוך לו
(שם י"ז) אלהי מסכה לא תעשה לך.

קטז) ופירש רבינו שמואל בפסחים (דף קי"ח), וגם
רש"י ז"ל במס' מכות פרק אלו הן הלוקין (דף כ"ג)

את חג המצות, וחיה"מ
'בכלל חג המצות הוא
דחיה"מ נמי אסור בכל מה
שאסור בדאשון וכשביעי
כחמץ.

ונחלקו רבותינו ז"ל צהא שמעתתא, דעת רבינו שמואל (פסחים קי"ח) ורש"י
(מכות כ"ג) שמלאכת חוה"מ מה"מ ומסרו הכתוב לחכמים לפרש איזה אסור ואיזה
מותר, וכן נראה דעת הרמב"ן והרשב"א (הביאם הב"י א"ח סי' תק"ל). אבל התוס'
והרא"ש והרמב"ם והמרדכי סוברים שהוא מדרבנן. וז"ל הטור, חוה"מ שהם ימים
וכו' מותרים בכל מלאכה מן התורה אלא שחכמים אסרום בקצת מלאכות, אע"ג
דלפינן לה מקראי טובא אסמכתות בעלמא נינהו אבל עיקרן אינו אלא מדרבנן, הלכך
התירו דבר האבוד פי' שהוא אבוד אם לא יעשנו, והתירו כל זרבי רבים ואפילו זרבי
יחיד אם אינו מעשה אומן, והתירו כל זרבי המועד אפילו בזרבים האסורים התירו
בשביל הפועל אם אין לו מה יאכל. ע"ש שכתב עוד, והנני מסדר אותם, מתחילה
אבאר דברים שבגופו ואח"כ דברים הזריזין לו בעניני אכילה ואח"כ דברים הזריזים
לו לשאר תשמישין ודבר האבוד בענין קרקע ודבר האבוד בתלוש ובמשא ומתן, ובנין
מלאכת הדיוט, וזרבי רבים וכתיבה, כניסת נשים ותכשיטיהן, הספד וקריעה וקבורת
המת והזרחה ודיני אבילות הרגל וחיה"מ. ע"ש מסי' תק"ל עד סי' תקמ"ט
ובמחבר שדיני חוה"מ רבים הם וזריך ללמדם היטב וליודעם על זוריים, כי אין
לדמות מלאכה למלאכה ומילתא למילתא. וזה לך לשון החינוך (סי' שכ"ג) וכלל זה
יהיה בידך שהלכות מועד כהלכות שבותי שבת שאין לך לדמות ולהוילא בהן דבר
מדבר כי פעמים תמצא לז"ל מתירין מלאכה כזדה בענין אחד ופעמים יחמירו על
הקלה בענין אחר ואל תחמה וכו' וכן בענין שבותי שויו"ט נמצא בגמ' שהעמידו
דבריהם ז"ל אפילו במקום תורה ופעמים מקילים בהם במקום שראו טוב להקל, ולא
דבר ריק הוא בכל דבריהם, וזכור בני כלל שהל' מועד כהל' שבותי שבת שאין בהם
לדמות דבר מדבר, ואל תטעה זו כי גדולי העולם אמרוהו, ע"ש דבריו הקדושים.

קטז) ומ"ש רבינו המבזה את המועדות וכו' עיין מ"ש רבינו בשע"ת ש"ג
ובמשנה אבות פ"ב מי"א ר"א המודעי אומר המחלל את הקדשים והמבזה את

המבזה את המועדות שעושה מלאכה בחולו של מועד. ומזה הכתוב את חג המצות תשמור דרשו במס' חגיגה (דף י"ח) אסור לעשות מלאכה בחולו של מועד. ואסור לעשות סחורה או הלואה או ריוח בחולו של מועד.

ק"ז) אסור לעשות שום הוראה בין בדין בין באיסור והיתר אחר שאכל ושתה, שכך אמרו חז"ל (עירובין

סחורה או הלואה, הגם שאינו מלאכה ואפילו כשבת איסור מקח וממכר אינו אלא מדרבנן מ"מ אסור בחוה"מ משום טירחא.

אסור לעשות וכו', ו"ל לשון לעשות הול"ל אסור להורות שום הוראה אחר שאכל ושתה, וי"ל דרייק דוקא הוראה שצריך לדקדק אחריה עכשיו

המועדות והמלצין פני חזירו צרכים והמפר צרימו של א"א ע"ה והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה אע"פ שיש צידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה"ב. ועיין רע"ב, והמבזה את המועדות, ימים של חוה"מ עושה בהן מלאכה או נוהג בהן מנהג חול באכילה ושמיה ע"כ. ומבואר דאפילו נוהג מנהג חול באכילה ושמיה נמי אין לו חלק לעוה"ב ומיקרי מבזה ובכלל אלו הן, ועיין תפא"י טעם לזה ועיין ביאור הגר"א, ורבינו לא הזכיר אכילה ושמיה. והנלפענ"ד עוד לפי מה שאמרו דמלאכת חוה"מ מסרו הכתוב לחכמים והמבזה את המועדות הרי אינו מאמין בדברי חכמים ודברי תורה שמסרן הכתוב לחכמים, נמלא הרי הוא בכלל מגלה פנים בתורה ומפר צרימו של א"א שע"מ כן כרת עמו צרות, וצוה נכלל נמי שמבזה פני חזירו צרכים ופי' שאינו חש לו שהרי גם לחכמים ודצריהם אינו חש והרי הוא מומר, ועיין רש"י (גיטין מ"ז ע"א) ואין זה מין אלא מומר ודו"ק. ופרטי דינים עיין ש"ע ואחרונים בזה.

ק"ז) ומ"ש אסור לעשות שום הוראה וכו' בגמ' סנהדרין מ"ב ע"א. והנני להלצי פה תשובה אחת אשר השבתי בענין זה של שכור אל יורה.

ובדבר שאלתו מה שקרה לו פורים השמח שנשאל הלכה בצוקר אחר התפלה בענין צדיקה והשואל הלך לדרכו ולא הממין לתשובה מיד, ומעכ"ת ראה וגמר דעתו שהם טהורים, ואח"כ בחוץ הסעודה לאחר ששמה יין וצא בעל הצדיקות ושאל למר, ומספקא ליה אי מותר לפסוק בכה"ג כיון שכבר ראה את הצדיקה ועיין בההלכה בצקר קודם ששמה יין ונמלא דאמירת הפסק לא נאסרה בשכרות או דילמא ל"ש. ועיין לדברי הש"ך יו"ד סי' רמ"ב סקי"ט בשם שו"ת הרשב"א ח"א סי' רמ"ז שכחצ שאם נתן דעתו כבר על פסק הדבר מותר להורות דין לאיסור דין להיתר אפי'

ס"ד ע"א) השותה רביעית יין אל יורה. ואם שתה יותר מרביעית, אע"פ שהוא מזוג אל יורה. והמורה

שמקור עשיה, אבל מה שנתן דעתו כבר על הפסק מותר, ועיין פנים.

לאחר סעודה גדולה כמו ציו"ט עכ"ל. והוצאו הדברים בערוה"ש שם סקל"ד והוסיף וז"ל, והטעם פשוט משום דבכה"ג לא יטעה עכ"ל. אלא מהמאירי מו"ק י"ד ע"ב דאחי מנפרא ועייני צי' בדני' ועיילי ואכלו ושחו כולי יומא ואחי סמוך לשקיעת החמה וגמרי לי' וקטלי לי', כתב המאירי דשחו מיא ולא יין שהרי גמר הדין שעמידין לעשות הוראה הוא ואסור בשחוי יין, וכ"כ הריטב"א. נמצא דדא הוא מחלוקת הראשונים ז"ל. ודעת הרמב"ם הגם שהמאירי מפרש דעתו כרשב"א מעכ"ת מספקא ושלין הכרע לפרש כרשב"א, די"ל דס"ל כריטב"א דלאחר שפג יינו צו ציוס אחי וגמרי לי'. ולכן מספקא לי' אי סמכינן אפשיטותא דש"ך.

וראשונה מה דמספקא לי' בלשון הרמב"ם איברא דנראה מלשון הרמב"ם כדיוק לשון המאירי צו שהרי ז"ל הרמב"ם (פי"ג מהל' סנהדרין ה"ה), מי שנחתיב מיתה בחוש"מ מעיינין צדינו ואוכלין בית דין ושומין ואח"כ גומרין אח דינו סמוך לשקיה"מ וכו' ומדלמך ושומין ואח"כ משמע מיד אחר השתיה, דאל"כ הול"ל ואוכלין צ"ד ושומין וגומרין אח דינו סמוך לשקיעת החמה, ומדלמך ואח"כ משמע מיד ולא שימחין עד שיפג יינו. ובאמת כי הכי דייק לשון הגמרא דידן לפי גירסתנו ואכלו ושחו כולי יומא, ולשון כולי יומא משמע כל היום כולו ומיד אח"כ גומרין אח דינו, וכנראה דצוה לא פליגי וגם המאירי ס"ל כל היום רק דגרס דשחו מיא במקום סתם שחיה שהוא שחיית יין בכתמא.

ומיהו הריטב"א ז"ל ס"ל דמה שאמרו בגמ' כולי יומא לאו דוקא, דאפילו למ"ד חזיו לכס לאו כולי יומא הוא, ומפרש נמי דהאי גומרין הוא לאחר שפג יינו, וא"כ לדעתו ואח"כ פי' לאחר שפג יינו ממש ופליגי צוה על המאירי, וגם על הרשב"א פליגי צוה דהרשב"א בתשובה סי' רמ"ז שם כתב מה שאמרו בכריתות (י"ב ע"ב) שמה רביעית אל יורה, יש לי לעיין עד מתי אסור אם כל היום או שעות ידועות, ומדלמך צדינה דרב לא מוקי אמורא מיומא טבא לחצריה ואמרינן נמי זיל האידינא ותא למחר משמע דכל היום אסור מרביעית הנ"ל. וא"כ לפי ההקדמה שהקדים הרשב"א ז"ל דהשומה יין אסור בכל היום א"כ לא הי' יכול לשנות דהא דאוכלין ושומין כולי יומי

עובר בלאו שנאמר (ויקרא י' ט') יין ושכר אל תשת,
וכתיב ולהבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטמא

יין ושכר וגו', דעת רבינו
הוא ררשה גמורה ועובר
בלאו, וס"ל רקרא
ולהורות את בני ישראל

ואח"כ גומרין שהוא לאחר שפג יינו דבו ציוס לא מהני מה שפג יינו, והדרא קושיא
היאך גומרין בו ציוס. ולכן דייק דע"כ שאני היכי דכבר עיינו דדיינה, ואע"ג דאכלו
ושחו לאו הוראה גמורה היא דאמאי דעיינו כבר סמכו וגמרו ליה לדיינה, וממילא הא
צהא תליא. וכנראה דגם דעת המאירי כן הוא, ולכן היה מוכרח לומר דדוקא מיא
שחו, דאל"כ הו"ל נמי כהריטב"א, אלא דנראה שגירסתו צש"ס הי' ושחו מיא
וכנ"ל.

והנה בגמ' סנהדרין (מ"ב ע"א) יין מ"ט לא א"ר חנינא אחא בר חנינא אמר
קרא ולרזונים אי שכר, העוסקים בצרו של עולם אל ישמכרו. ובתוס' (שם ד"ה
העוסקים) היינו דדיני נפשות אבל לא דיני ממונות, והא דאמר (עירובין ס"ד ע"א)
שמה רביעית אל יורה, היינו הוראה דאיסור והיתר ע"כ. וכתב המהרש"א צח"א
דנפשו של אדם היא רזו של עולם שהוא עולם קטן כמו שכתבו החוקרים ע"כ. ובש"ע
(ח"מ סי' ז' ס"ה) י"א דשמוי יין מותרים לדון דיני ממונות. כתב י"א נראה הטעם
דצמדרש נשא (פ"י) כתבו שדיין שכור לא ידון וחסם שכור אל יורה, הנה כתב דגם
דיין אל ידון דיני ממונות, והכנה"ג (הוצא צפ"ח סק"ו) כתב דהש"ס דילן פליג על
המדרש דנקט אל יורה בגמ' דקאי על הוראת או"ה, ועיין רש"י סנהדרין (ה' ע"א
ד"ה יורה איסור והיתר) ובתוס' (שם ע"ב). ומיהו הצ"ח צתשובה (סי' מ"א) כתב
דשמו אסור לדון אפי' דדיני ממונות, וכ"פ בצספר היראה לרבינו יונה דאסור לפסוק
שום הוראה בין צדין בין צאו"ה אחר שאכל ושתה. וכתב התומים (סי' ז' אות ו')
דעכ"פ יחדי לא ידון כשהוא שמו ולהצטרף לשלשה מותר ע"ש, ואם שמה יומר
מרביעית יש להחמיר אפילו עם שלשה. ועיין שו"ת שצו"י סי' ק"מ ודו"ק.

ולכאורה הי' נראה דתלוי בטעמא דמילתא, דהתומים (ח"מ הנ"ל) הקשה
אראיית התוס' דאין ראוי צרורה לסתור המדרש, דכל ראיית התוס' מהא דאמרין
דצדיני נפשות לא היו שותים יין כל היום כולו משום קרא לרזונים אין שכר וגו' משמע
דוקא ד"ג אבל לא ד"מ. ומזה אין ראוי כיון דצד"מ אין מלין דין דיכול אח"כ לשמות
יין, דקודם שיגמור הדין למחר בין כך יהי' סר יינו מעליו ויתיישב צדינו. אבל צד"ג

ובין הטהור ולהורות את בני ישראל את כל החוקים,
וכן אחז"ל בסדר קדשים.

כולל בין דיני ממונות ובין
דיני נפשות. ועיי'ן
פתשה"כ.

פתשגן הכתב

שהי' מלין דין עד למחר ומ"מ לא היו רשאי ציוס ההוא לשמות יין אף דקודס גמה"ד
יהי' סר מאליהם, מ"מ לא הי' ראוי להקטע דעתם רגע א' מלעיין במילתא אולי ימצאו
לו זכות, ולכך לא יהי' שומה יין לבלבל דעתם, וזה מותר בד"מ. אבל אם שמה יין שיהי'
יכול לדון בד"מ בעודו יינו בקרבנו מנ"ל ולמה יהא זה קל מאו"ה, ולא מצינו מקצוע
בחורה יותר מדיני ממונות דבעי ישוב הדעת וזקל דברים מתחלפים.

ולפענ"ד נראה ראית המוס' מדכתבו ולרוזנים אין שכר ומשמע כל היום כולו,
ואילו לפנ"ש התומים אכתי למה אסור כל היום כולו, הול"ל רוזנים לא יפקדו בעת
שכרות, דלפי סברא זו אם ב"ד שמו קודס שיטבו לדון ופג יינם היו מותרין לישב
ולדון, ומ"ש כל היום כולו משמע דהוא מדין מיוחד שבד"מ לפי שעוזקים ברוא של
עולם, אבל בד"מ אפשר שיפקדו לאחר שפג יינם, א"כ אפשר בין שמו מקודס הדין
ופג יינם ובין לאחר שדנו, ושפיר דייקו המוס' דד"מ מותר. אלא דא"כ הא תלו נמי
אם לאחר שפג יינם מותרין לדון באותו יום ולהורות, ולדעת הרשב"א דאסור כל היום
כולו בכל הוראות ולא תלו בהסרת יין בו ציוס, וא"כ דקדו בזה דברי התומים. אבל
להריטב"א וכנראה דכן גם דעת המוס' דלאחר שפג יינו מותר להורות שהרי הביאו
מגמ' עירובין ס"ד דשמה רביעיית יין אל יורה, והתם מסקנת הגמ' דהילוך בדרך או
שינה מפיג יינו ומותר אפילו בו ציוס, נמצא דס"ל להמוס' לאחר שפג יינו מותר
וכדעת הריטב"א ולא כהרשב"א. ועייין ב"י (ת"מ סי' ז') שמה ארשב"א ז"ל דלמה
לאחר שפג יינו יהא אסור, וא"כ קרא לרוזנים אל שכר לא קאי רק אד"מ.

ועייין רמב"ם (פ"א מהל' ביאת המקדש ה"א) שמה רביעיית בהפסקות או שהי'
היין מזוג במים כל שהוא או שהי' יין מגיחו סוך ארבעים יום אפילו יותר מרביעיית
בכולם מותר, אבל אם שמה יותר מרביעיית אפילו הוא מזוג והפסיק בשתייתו אסור
אפילו הלך דרך מיל או ישן מעט לא הועיל להפג יינו ואסור לו להורות ולדון עד
שישהה זמן שלא ישאר משכרותו כלום ע"ש. ולפ"ז עכ"פ נראה דס"ל להרמב"ם
דלאחר שסר יינו שפיר מותר לו לדון ולהורות וללא כהרשב"א. ונמצא דלענין לאחר
שסר יינו ס"ל הריטב"א והרמב"ם והמוס' וכן נראה דעת התומים והב"י ת"מ

הנ"ל, ולפמ"ש הש"ך ז"ל ללא פליגי א"כ גם דעת הש"ך כן, ועיין ביאור הגר"א אות כ"ח, ודעת הרשב"א והרי"ף בהגהת הסמ"ק. ולכאורה כן נראה גם דעת המאירי דכל היום אסור, וכן הוא דעת הצ"ח לפמ"ש הש"ך שם, וא"כ יש לסמוך אהני פוסקים שמחירים לפסוק לאחר שטר יינו.

ובאמת כי כבר אמרתי דמה"ט הי' מנהג ישראל לרצנים שדרשו בשה"ג ובשבת תשובה שמנהג קדמון לדרוש לאחר שחרית קודם שהלכו לביתם, והטעם נראה ללאחר שאכלו הסעודה ושמו רביעית יין לקידוש א"כ אסור להורות ורצ לא מוקים אמורא וס"ל כרשב"א דכל היום כולו לא יורה. ומה שמכחו האידנא לדרוש אחה"ל הוא דסמכין אפוסקים ללאחר שטר יינו מותר או אטעם הרמב"ם משום מזוגה כיו"ב.

אלא דמדברי הרשב"א (בתשובה שם) לאחר העיון נראה דבמי שאינו שותה הרבה רק רביעית מודה דמזי להורות, שכתב וז"ל ויש לומר שלא אמרו אלא ביו"ט שמרבין בשתיה והיינו ללא מוקי אמורא מיומא טבא לחבריה, ומשמע דוקא מיומא טבא הא בשאר יומי מוקי ע"כ. ולכאורה כיון דשתי רביעית אל יורה וא"כ מ"ש יו"ט משאר יומי. וע"כ צריך לחלק דברביעית מהני שיסר יינו או שינה קצת או הילוך מיל וסגי ליה ומורה, אבל כששותה הרבה לא מהני כל היום כולו. ולכן אמרו בגמ' (מו"ק י"ד הנ"ל) אכלי ושתי כולי יומא, דכיון שאוכלין ושותין הרבה כל היום ולכן אסור עוד להורות. ולפ"ז אחי שפיר בשבת שמותר לאחר הסעודה אם ישן קצת. ואפשר מה"ט לא נהגו בזמנא"ז לדרוש ביו"ט ביום בהלכה, ועיין מג"א ריש הל' פסח. ולפמ"ש הרשב"א אחי שפיר דכיון דיו"ט אכלי ושתי אסור להורות כל היום אחר אכילה. ומעתה לדידן מיהו נלפענ"ד הגם דהמאירי לא פי' כהרשב"א, מ"מ נראה לפענ"ד דיש לסמוך על דעת הש"ך והרשב"א, ובפרט בימות בזמננו שהם כולם מזוגים וע"פ רוב ליכא שום חשש, כנלפענ"ד.

ורק הערה אחת אמ"ש לעיל בשם התומים דדיני ממונות חמירי יותר מאו"ה, נלפענ"ד כיון דבד"מ אפשר לחזור לאחר שיסור יינו אבל באו"ה א"א, א"כ או"ה לגבי זה חמור.

ובש"ק פתחמי בחד"ס עה"פ פ' חקת (שנת תקפ"ס כת"י ירושלים) זאת חקת התורה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (מ"ר י"ז ג') יש לעיין אי עמוקה מדיני

ק"ח) המכה את חברו עובר בשני לאוין, שנאמר (דברים כ"ה ג') ארבעים יכנו לא יוסיף פן יוסיף וגו', וכל מקום שנאמר בו השמר פן ואל — הרי זה בלא תעשה.

לא יוסיף, האזהרה נאמרה בחייבי מלקות שלוקין אותן שלא יוסיף על מה שעמדוהו ב"ד או מל"ט, ונכלל המכה חברו בלאו הזה.

ממונות, הלוא אחו"ל (ב"ב ספ"י) הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שהם כמעין הנובע, ואם אינה כדיני ממונות א"כ גם על ד"מ לא עמד שהע"ה, וא"כ איך אמר על כולם עמדתי חוץ מפרה אדומה. ופי' דאחו"ל כמעין הנובע ולא אמרו נמי וכנהר שאינו פוסק כאמור בכללות התורה (אבות רפ"ו), והחילוק שנהר שאינו פוסק הוא נמשך ממקורו הראשון, וכן כל התורה כולה נמשכים מחכמה עליונה מקור מים חיים ואין אדם יכול לומר שרוצה לחכם בו כי מתח אלקים הוא, ואפילו למרע"ה ניתנה התורה במתנה ויתן אל משה ולא מחכמת עצמו והבנתו. אבל דיני ממונות עיקר חכמתם לעיין בתחבולות בני אדם ומענותם וערמימותם ואינן ממקור עליון כנהר שאינו פוסק אלא כמעין הנובע מעצמו ומיפיו מתברך, וזה בכח האדם שרוצה שיחכים יעסוק בד"מ כי שארי חכמות טעמי התורה נשגבות ואין תלוי ברצונו ומ"מ כולם השיג שלמה חוץ מפרה והכמותית ע"ש.

ולפ"ז יש לישב קושיית התומים דשחוי מותר לדון בד"מ, דמה שהוא שחוי קצת לא אודה מיני' חכמתו הטבעית וערמימות, ואדרבה לפעמים ע"י שמשכר נעשה עז יותר [דודאי לא מיירי כאן בשכור כלוט דאז כו"ע מודי דאינו פוסק דלאו בר אדם הוא בכלל], אבל מ"מ השפעה שמימיות נפקת משכור וכמו שאמרו שכור אל יתפלל, כי כל מקום שזריך השפעה שמימיות בשכור ליכא דליכא כבוד. ולכן שפיר בד"מ שכור מותר לדון ורק בד"ג ואו"ה לא. אלא שעומד לנגדם הא (דאבות) אלקים נצב בעדת אל וזה אפילו בדיני ממונות ודו"ק וי"ל.

ק"ח) ומ"ש המכה את חברו (פ' תלא) הזהיר הקב"ה שלא להוסיף להכות החוטא ממה שיוכל לסבול ולא יותר מל"ט לעולם שנאמר לא יוסיף ואם הוסיף הכאה אחת עובר בלאו זה, ובכלל הלאו הזה המכה חברו שהוא בל"ט, וישא אדם ק"ו בעצמו ומה זה שנתנה תורה רשות להכותו וזה הכתוב שלא להוסיף להכותו על

קייט) וכן המכה את אשתו עובר בשני לאוין, אם לא שיכה אותה כדי להוכיחה על עבירה.

את אשתו, שלא יאמר
אשתו כגופו, והחובל
בעצמו אע"פ שאינו רשאי
אינו עובר, קמ"ל רמכה

רשעתו, ק"ו לשאר כל האדם. ולפיכך המכה את חבירו הכאה שאין בה שו"פ לוקה מן התורה, ואפילו הכה עבד. ואם הכהו מכה שיש בה שו"פ הואיל וחיוב לשלם אינו לוקה, דכלל גדול בידינו אין משלם ממון ולוקה על דבר אחד. מלקהו לשם מוסר ולימוד אינו לוקה, ואפילו הרגו אינו נהרג עליו אחרי שעושה כן לשם מצוה ולא נחויין להרגו כי אם ליסרו (סמ"ק), ועל זה אמרו רז"ל (מכות ח') חוץ מהאב המכה את בנו ורצו לתלמידו ומת תחת ידו פטור, ודוקא מרדהו ללמוד תורה או אומנות הנריך לו. המכה רשע אינו עובר בלאו (רמב"ם פ"ה מהל' ממרים), וכן המכה למי שנגמר דינו למיתה [בצ"ד של ישראל] אע"פ שעשה תשובה אינו עובר בלאו זה. חוטא שלקה הרי הוא אחיך שנאמר ונלקה אחיך לעיניך. מי שאמדוהו ללקות ונתקלקל ברעי לאחר שהתחילו להלקותו או במי רגלים או שנפסקה הרצועה או שנחק עצמו מן העמוד וברח דהדין בכל אלו שנפטר מהכאה, אם הוסיף בכל אלו והכהו עובר בלאו זה. והנה רבינו כתב דעובר בשני לאוין, ולא ראיתי שימנו אותו לב' לאוין, ולשון הרמב"ם בסקהמ"ל (לאוין ט') שהזהיר הדיין מהכות החוטא הכחות גדולות וכו' ומזאת האזהרה הוא אזהרה מהכות כל איש מישראל וכו' ע"ש. ועיין טוש"ע חו"מ סי' תכ"ג וחינוך מצוה תקנ"ה וסמ"ג לאוין קנ"ט.

קייט) ומ"ש וכן המכה את אשתו פשוט הוא וכ"ש הוא מחבירו שאלו תלויות עיניה, ועיין אהע"ז סי' קנ"ד בצ"י וברמ"א שם.

והשל"ה בשער האותיות ה"ל דרך ארץ משלימות בגוף צביתו, ארז"ל צפ' כיסוי הדם דרש ר' עזרא זמנין א"ל משמיה דר"א וזמנין א"ל משמיה דרב אסי מאי דכתיב טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט, לעולם יאכל אדם פחות ממה שיש לו ויבזש ויתכסה במה שיש לו ויבדד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו, שהן תלוים בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם וכו'. וארז"ל לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמענה מצויה אונאתה קרובה לבוא, פרש"י פורענות אונאתה ממחר לבוא. ואל יטיל אימה יתירה צביתו רק הכל בנחת. ובפרק במה מדליקין אמר רבא בר

קב) המרים יד על חבירו נקרא רשע משעת הרמת
 היד, שנאמר (שמות ב' י"ג) ויאמר לרשע למה תכה.
 רעך — למה הכית לא נאמר אלא למה תכה.

אח אשתו בכלל מכה
 חבירו.

המרים יד, דרך הכאה
 ורצוה להכותו אלא ששוב
 חזר בו ולא הכהו או
 שמנעו אחר.

בר הונא אע"ג דאמרו רבנן שלשה דברים נרין אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם
 חשיכה צעי למימרינהו בניחותא כי היכי דלקבלינהו מיניה, אמר רב אשי לא שמיע לי
 הא דרבנר"ה וקיימתי מסברא. ובפ"ק דגיטין אמר רב חסדא לעולם אל יטיל אדם
 חימה ימירה בתוך ביתו שהרי פילגש בגבעה הטיל בעלה חימה ימירה עליה והפילה
 כמה רצות מישראל, אמר רב יהודה אמר רב כל המטיל חימה ימירה בתוך ביתו סוף
 בא לידי ג' עצירות גילוי עריות ושפיכת דמים וחילול שבת. ואמרו עוד להעולם יהא
 זהיר בכבוד אשתו שאין צרכה מנויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו, שנאמר
 ולאצרם הטיב בעצורה וגו'. ר' חייא הוה קא מצערה ליה דביתהו, כי הוה משכח מידי
 צייר ליה בסודריה ומייתי לה, א"ל רב והא קא מצעריא ליה למר, א"ל דיינו שמגדלת
 את בנינו ומללת אותנו מהחטא. וק"ו שלא להכות אשתו והוא מעשה עכו"ם. וכתב
 בשם הר"ר שמחה המכה את אשתו עובר על רשע למה תכה רעך ע"כ.

ודרך ארץ של שלימות הממון בהנהגת הבית כבר זכרתי דברי רז"ל יכבד אשתו
 ובניו יותר ממה שיש לו, צפרט כי נרכי נשים רבים דברים הכרחיים לשמירת גופן
 ולענין הולדה והנקה וכיו"ב. ועיין לקמן אות קנ"ד תהא אשה זהירה.

קב) ומש"כ המרים יד על חבירו וכו' צמורה רשע למה תכה רעך (שמות ב'
 י"ג), וגמ' סנהדרין (נ"ח ע"ב) כל המגביה יד על חבירו אע"פ שלא הכהו נקרא
 רשע, ואמרו רעך אפילו הוא רשע כמותך אל תכה דהקוטר לועו של ישראל כאילו
 קוטר לועו של הקב"ה דצללם אלקים עשה את האדם. ועיין ס"ח (סי' מ"ט) כל
 המכה לחיו של אדם, וצתוספתא צ"ק לא מפני מכה של נער אלא מפני שמכה של
 בזיון שנאמר הכות כל אויבי לחי. ובס' נשמת חיים לר"מ בן ישראל (מ"א פ"ג)
 החרפה היותר גדולה הוא לקוטרו צפנים.

ואמנם בזהר משפטים (דף קכ"ב ע"א) דהקורא לחבירו רשע מותר לקטרו על
 לחיו דהקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו. ועיין שו"ת תשצ"ן (ח"ג סי' ר"ד) ויש
 מפרשים שמוחר להכותו ולקטרו בלחיו. ועיין שטמ"ק (כתובות ג' ד"ה מתגלגל)

אחד בפה. כלומר ובלב
מחכוין לדבר אחר. ואמר

קבא) אסור לאדם לדבר אחד בפה ואחד בלב.

ושו"ת רדב"ז (ס"א סי' תנ"ג) והמקלל אביו ואמו בפניו ס"ד דהו"ל בכלל קורא לחזירו רשע בן רשע קמ"ל אל תריס ידך ואף אם הוא מקלל בפניך.

ונראה דקאי אמש"כ לעיל אל תשיב למחרפיך דבר ותשים יד לפיך, והשומע קללת אביו ואמו אין לו לשחוק ולהשים יד לפה דעל בזיון עצמו יוכל לוותר אבל לא על בזיון הוריו [וראיה מסוטה (י"ג ב')] מפני מה נענש יוסף מפני שלא מיחה בכבוד אביו, וק"ו המבזה והמקלל אביו ואמו שזרך למחות, ובתנחומא (ויקרא ז') אם מקלל אביו בפניו הוא נותן נפשו ואומר אהי קללתם]. וברבינו יונה דאם שמע אדם מדבר עליהם שלא כהוגן יקרה את שיניו ויאמר לו שקר אתה דובר וכ"ש מקללם. ובס"ח (סי' ע"ג) המדבר על אביו ועל אמו דבר שאינו הגון לא ישיב שלא כהוגן אלא אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו אין אתה אומר אמת ולא תשיב עוד דבר גדול או דבר קטן. ולכן אמר אל תריס ידך על חזרך אף שאתה חייב להשיב לו.

והנה במקה"ח כתב ופשוט דכ"ז אם ע"י ההכאה לא יועיל להפריש את חזירו מלקלל פעם אחרת אבל אם יועיל חייב להכותו להפריש מאיסורא, ובהש"א כתב דהמקללת יולדיו בפניו יוציא שלא כמתובה (כחובות ע"ג ע"ג) אפ"ה אסור להכות דהא איכא לאו בהמכה את חזירו ע"ש.

והיש"ש (ב"ק פ"ג ס"ט) כתב וז"ל, ת"ר נרצע שכלו ימיו ורבו מסרב בו ללאת וחבל בו רבו פטור וכו' ומכאן הביא מהרי"א בזה"ד סי' רי"ח שמוותר לאדם להכות אשתו שהיא מקללת אביו ואמה מחמת שעוברת על דת ועבד דינא לשמים וכו' ומ"מ אל ימהר בהכאה. ולאו דוקא הרב לעבדו ובעל לאשתו ה"ה כל בר ישראל יכול להכות חזירו כדי לאפרושי מאיסורא, וכן לקמן סי' כ"ז פסק הרא"ש להדיא שמוותר והרמב"ם והפמ"ג פסקו כאצא שאול דאמר אף היכא שמקללת אביו בעלה בפני בעלה, ובש"ע אהע"ז סי' קנ"ד ס"ג ברמ"א ז"ל. אבל אם מקללתו בחנם או מזלזלת אביו ואמו והוכיחה בדברים ואינה משגחת עליו י"א דמוותר להכותה וי"א דאפי' אשה רעה אסור להכותה, והסברא ראשונה עיקר ע"כ ע"ש.

קבא) ומש"כ אסור לאדם לדבר אחד בפה ואחד בלב וכו' עמ"ש לעיל סי' כ"א. ומ"ש אסור לגנוב דעת הצריות, בתוספתא ב"ק (פ"ג ה"ז) ומכילתא

מרמה, ואפילו אינו מזיק
מ"מ מרמה איכא.

בזמה י"ז, אבל בזמן הבית
היה מותר באכילה לכהן
לאחר שהקריבו אימוריו
למזבח.

שנאמר (תהלים ל"ד י"ד) נצור לשונך מרע ושפתך
מדבר מרמה. ואסור לאדם לגנוב דעת הבריות,
ואפילו דעתו של כותי.

קכב) בכור בהמה טהורה בזמן הזה אסור באכילה
ובהנאה עד שיפול בו מום, ואסור להטיל בו מום.

(משפטים פ' י"ג קל"ו) וז"ל, שצעה גנבין הן הראשון שצגנבים גונב דעת הבריות
ומסרב לחזירו לאורחו ואין בלבו לקרותו, והמרצה בחקרונות ויודע שאינו מקבלו,
והפוחח חזיותיו והן מכורות לחנונים, והמועל במדות והמשקר במשקולות, והמערב
את הגרדן בתלתן והחול צפול והחומץ בשמן, מפני שמאור השמן אינו מקבל מכל
לפיכך מושכין בו מלכים, ולא עוד אלא שמעלין שאם היה יכול לגנוב העליונה הי' גונב
(ועיין רש"י עה"פ ויודע דעת עליון וכו' יש זמן) ואעפ"כ והוא רחוס יכפר עון
ואמר כסף סוגים מלופה על חרש וגו' (משלי כ"ו). למעלה מהן גנב איסורי הנאה
פטור מלשלם, עבדים ושטרות ושפחות וקרקעות והקדשות אינו משלם אלא קרן,
כסות וכלים בהמה וחיה ועוף וכו'. הגונב פטר חמור משלם תשלומי כפל, אע"פ
שהוא אסור עכשיו שיש לו היחר לאחר זמן (ועיין משנ"ה ח"ג סי' קס"ה).

רמ"ש אפילו דעתו של עכו"ם, (חולין ל"ד) אמר שמואל אסור לגנוב דעת
הבריות אפילו דעתו של עכו"ם, (טוח"מ סי' רכ"ח ס"ו) ואם אמר לו סך מפך ריקן
בשזיל כבודו, כלומר שיטבו שם בני אדם וחולק לו כבוד בשזיל בני אדם מותר. ומיהו
טעותו של עכו"ם מותר, כי הא דשמואל זבן מכותי לקנא דדהבא במר דפרזלא דד'
זחי ואבלע ליה חד זוזא. רב כהנא זבן מכותי מאה ועשרים חזיתא במאה ואבלע ליה
חד זוזא אל חי דעלך קסמיכנא (ב"ק קי"ג ע"ב, רמב"ם פי"א מהל' גזילה הל' ד'
ה', טו"ש ע"ס' שמ"ח ס"ב). ולעולם יהא אדם ירא שמים בסקר ובגלוי ומודה על
האמת ודובר אמת בלבבו, ועיין שע"ת שער ג'.

קכב) ומש"כ בכור בהמה טהורה (בכורות כ"ו) במשנה שם ובש"ע יו"ד סי'
ש"ו, בכור בהמה טהורה נוהג בזכרים ולא בנקבות ונוהג אפילו שלא בזמן הבית בין
בארץ ובין בחו"ל, ומנוה להקדישו ולומר הרי זה קודש שנאמר תקדיש לה' אלקיך,
ואם לא הקדישו מתקדש מאליו מרחס. ונחנין אותו לכהן ולא לכהנת. ואסור

באכילה ובהנאה עד שיפול צו מוס. ושוחטו ע"פ מומחה
 (ובזמה"ז דליכא מומחה צריך שלשה הדיוטות — ש"ך) ואוכלו בכל מקום ומאכילו
 אפילו לעו"כ או לכלבים (והש"ך כתב דיש לזהר שלא ליחנו לכלבים). ואקור בגיזה
 ובעבודה. מנוה לאכלו בתוך שנתו בין חס בין בע"מ, ושנה נחשבת משעה לשעה ולא
 מיום ליום, ומונים שנה משעת לידה לבע"מ ומיום השמיני לחס (בזמן הבית). שותף
 ישראל חייב בצכורה, שותף עכו"ם פטור ואפילו אין לו אלא באזנו. יוצא דופן אינו
 קדוש, ועושה מוס לכתחילה במעי אמו. טומטום ואנדרוגינוס ספק בכור. כל ספק
 בכור נאכל במומו לבעלים, והמוציא מתצירו עליו הראיה. בהמת הפקר מדבר ובהמת
 גר שמת ואין לו יורשים פטורים מן הצכורה, ועיין ריטב"א וט"א. ועיין בית שערים
 א"ת סי' קנ"ה ומשנה הלכות ח"ה סי' ק"י חילוק בין הפקר מדבר לסתם הפקר
 שהפקירו בעלים, ומיושבת בזה קושית האחרונים.

ואציג כאן מה שכתבתי קצת בזה בס"ד. במחלוקת רבותינו הגדולים האחרונים
 אי הפקר פטור מן הצכורה, ובתשו' עבה"ג (סי' כ"ה) פשיטא לי' דמה"ת הפקר
 פטור אלא מדרבנן לא עבדי ליה האי חקנחא כי היכי דלא סמכו על ציטול חמץ משום
 שאין כל הדעות שוות. והט"א (ר"ה י"ג) הוכיח בפשיטות דהפקר לא מהני מה"ת
 והביא ראיה מדבר מרי בר רחל (בכורות ג' ע"ג) שמכר לעכו"ם ואמאי לא הפקיר
 וע"כ דהפקר לא מהני. ומהריטב"א (רפ"ק דבכורות) ג"כ כתב דבהמת הפקר
 פטור מן הצכורה, אלא שהביא תוספתא דמפורש בהמת מדבר ובהמת הקדש
 ובהמת הגר שמת ואין לו יורשים פטורה מן הצכורה (תוספתא פ"ג). וכתב
 הריטב"א שם לפמ"ש בגמ' דצקרק ולאנך מיעוטא הוא וממעטים מיניה הפקר
 תקשה מחולין (קל"ו ע"ג) בראשית הגז, אדרבה מצבור הו"ל למילף שכן יחוס
 שלקחו בשותפים ואין שייך לוקח יחוס אלא בלוקח מן ההפקר והא כבר נפטר וע"כ
 זוכה מן ההפקר חייב בצכורה. ועיין שו"ת חת"ס (יו"ד סי' שט"ז — שי"ז) מה
 שתמה על הריטב"א, וגם תמה על הט"א הנ"ל. והמנ"ח (מנוה ח"י) הביא ג"כ כל
 הנ"ל וכתב דהתוספתא אחיא כר' אילעי דסבר דגם שותפות ישראל פטור אבל לרבנן
 דשותפות ישראל חייב א"כ גם הפקר חייב ע"ש, ולא ראה דברי החת"ס ז"ל בזה
 ודו"ק. ועיין פ"ת (יו"ד סי' כ' סק"ד) דהפקר לא מהני לפטור מן הצכורה, ועיין
 מנח"פ יו"ד הנ"ל.

והנה מרוב מרי בר רחל שהביא הט"א לולי שאיני כדאי הי' נראה ללא קשה מידי
 בדאמת נריך לומר שאם יפקיר בעוד שהבהמה מעוברת וא"כ נריך להפקיר עדרו
 בכל שעה וזפרטו שהי' לו עדר גדול, ואם לאחר שיפקיר בהמתו יכניסנו לעדרו ויסגור
 בעדם הרי כבר זכה בהם שנית, ואם לא יכניס לביטו אלא תנא הפקר בחוץ נמצא מזיק
 ממון אחרים או יבואו אחרים ויראו שהוא זה אוזב והפקר יטלו להאם. ולא דמי למה
 שאמרו (שבת י"ח) דמפקיר כליו שלא יעבור על שביחת כלים, וכן בהמתו שהשכירה
 לעכו"ם והתנה להחזיר ולא החזיר שמפקיר ואפילו בינו לבין עצמו ולא בעי שלשה.
 ועיין תוס' ורא"ש (נדרים מ"ה ע"א) ובש"ע א"ח דהתם עכ"פ כיון דאם לא יפקיר
 יעבור באיסור שבת תיקנו ז"ל להפקיר, והפקר זה מהני מטעם סילוק רשות כמו
 בחמץ, עיין מגן אבות למאירי שם דהפקר כזה שאינו מפקיר שיזכו בו אחרים אלא
 שלא יעבור באיסור מועיל מטעם סילוק רשות ואין סהדי דאין אדם רוצה בממון של
 איסור שיעבור עליו, וכל שמסלק עצמו מזה ע"י שמפקירו מהני שלא לעבור. אבל
 בהמה שלא בכרה אין עליו שום איסור אם תלד בכור, אלא אדרבה מצוה הוא להקריבו
 בזמן הבית, וזומה"ז עכ"פ ישחטנה במום לאחר שיתננה לכהן כה"ג לא מהני סילוק
 רשות כזה לענין בכור ובעי הפקר ממש.

ולא מיבעיא לר' יוסי דבעי הפקר ממש עד דאחי לרשות וזכה ודאי לא מהני
 לפטור, אלא אפילו לחכמים מ"מ הרי אמרו המפקיר את כרמו ולשחר עמד וצנרו
 חייב צפרטו (עיין נדרים מ"ד ע"ב), עכ"פ כיון שחזר וצנרו זכה בו ה"נ כיון שינהג
 בבהמתו לאחר שהפקיר כקודם הפקרו בדירו וחזירו ולא הוציא ממקומו א"כ חזר
 וזכה בו ואין זה תקנה כה"ג. ועכ"פ ליכא להקשות מינה ולהכריח נגד התוספתא כיון
 שהוא דבר כמעט לא במציאות. שוב דקדקתי בדברי מרן החת"ס שם שג"כ ביאר
 קושית הט"א באופן הג"ל לחלק בין בהמתו בשבת לבהמה הכורעת לילד והוא סוגר
 דלת ביתו בעדה, ללא יועיל מה שאומר הפקר, ע"ש באריכות.

האמנם מרן בשו"ת בית שערס (א"ח סי' קנ"ה) העלה דבר חדש בדיוק לשון
 התוספתא שכתבו בהמת מדבר ובהמת הקדש ובהמת גר שמת, ולמה כתבו בהמת
 מדבר ולא כתבו סתם בהמת הפקר. והעלה לפי מה דאיתא (ב"מ י"ב) גבי זרק
 ארנקי, דדוקא גבי מציאה בעי עומד בלד שדהו אבל הפקר מדעת מיקרי דעת אחרת
 מקנה אותן כמתנה (עיין רש"י ונמוק"י שם). ובקצה"ח (ריש הל' הפקר) ובשטמ"ק

שם ביאר דאף דלא קי"ל כר"י צנדרים דהפקר כמתנה, מ"מ מיקרי דעת אחרת מקנה ע"ש, כיון דנשעה שהפקירו הסקירו מדעתו לכל הקודם ע"ש. ולפ"ז העלה חילוק חדש, דדוקא בהפקר מדבר שלא היה לו בעלים כלל ואין כאן דעת אחרת מקנה, וגם הקדש או נכסי הגר שמת דאין מפקיר ע"מ שיקנו אחרים ואין כאן דעת כלל כה"ג הוא דפטור. אבל הפקר בעלים כיון דיש כאן דעת בעלים מקנה וקונה א"כ כה"ג לא גרע מזהמת השומטין או כיו"צ שאין זה הפקר גמור, ולא דמי להפקר מדבר, והם דברים נפלאים בס"ד.

ולפ"ז החילוק פשוט נמי בין הפקר חמץ ושבת, דהתם אינו מפקיר שיזכו בו אחרים אלא להפקיע עצמו מאיסור כה"ג מהני ההפקר שאין כאן דעת אחרת מקנה שאין בדעתו להקנותו לאחרים, משא"כ בשאר הפקר. וקצת הי' נראה לימן טעם במפקיר חפצו אמאי מיקרי מקנה לאחרים כעין מתנה, לפי שצאמת תקשה במפקיר חפצו הא עובר על כל תשחית, דכל הפקר שלא ישמר סופו להיות נשחת ונאבד א"כ עובר על כל תשחית. ונ"ל דמפקיר חפצו אינו רוצה שישחית אלא אדרבה רוצה שיזכו בו אחרים ולכן הוא מפקירו, דאל"כ למה ליה להפקיר. א"כ לעולם המפקיר חפצו דעתו שיזכו בו אחרים שלא יעבור על כל תשחית, ושפיר מיקרי דעת אחרת מקנה אותו. וכל זה בהפקר חמץ, אבל במפקיר בהמתו בשבת או חמצו שאינו רוצה להפקיר חפצו שיזכו בו אחרים אלא שיש עליו איסור ואינו יכול לפטור מהאיסור רק ע"י הפקר, כה"ג אין בדעתו שיזכו בו אחרים אלא מסלק רשותו ממנו שלא יעבור באיסור ודו"ק.

והא דלא יכול לחזור בו כיון דדעתו שיקנו אחרים. י"ל החילוק בין סילוק רשות להפקר ממש לפמ"ש בגמ' צ"ב חלוקת שדה עכו"ם ונתן לו כסף ועדיין לא זכה בקרקע כל הרוצה לזכות בה יכול לזכות, מ"ט עכו"ם בכסף קני וכיון שקיבל הכסף סלק לו מקרקעו וישראל לא קנה עד שיחזיק ונמצא קרקע יאל מרשות עכו"ם ולרשות ישראל לא צאה ע"ש. והי' נראה דהפקר גמור שעושה קנין מיד שהפקיר יאל מרשותו ע"י ההפקר ואכתי לא צא לרשות אחר וכל הקודם זכה וה"ה הוא עצמו יכול לזכות בו והבן.

ובמה שכתבנו נלפענ"ד להבין דברי רבינו הגדול מאה"ג רש"י ז"ל (חולין ז') במעשה דרבינו הקדוש ורפצ"י דאיתרמי ליה דעל כפתחא דהוי הני כודנייתא, אמר

קכג) והמטיל בו מום עובר בלאו, שנאמר כל מום לא יהי' בו, וקרין ביה כל מום לא יהי' בו. וכשיפול בו מום יתננו לכהן לשוחטו ולאכלו והכהן יכול

וכשיפול בו וכו', מעצמו
יפול ולא יגרום לו ע"י
ערמה: נתערב וכו', ואם
נפל מום בכולם הותרו,
ובמקצתם תלוי אם הם
קבועים או פרוש.

רבי מפקרנא להו, א"ל רפז"י מפשת הזיקא, ופרש"י מפקרנא להו לשלחם ציערות דעלמא להפקר. וז"ע פירושו לשלחם ציערות דעלמא ולא אמר סתם אפקרנא להו. ולהג"ל אחי שפיר, דהפקר בעיר שיפקיר גם הוא ז"ל לא חשב שיועיל כיון דסתם הפקר הוא ע"מ שיזכה בו אחר א"כ ממ"נ אכתי איכא איסור עד שלא יזכה זה אחר אכתי אדוק בו הוא והוא דעת אחרת שמקנה, ואם יזכה בו אחר אכתי איכא לפני עור שהוא גרם לאחר. ולכן פרש"י מפקרנא לשלחם ציערות דעלמא להפקר ואז ממילא יהי' הפקר ולא יזכה זה אחר אלא יהיה הפקר מדבר ואז שפיר יכול להפקיר. ואעפ"כ אמר לו דהגם דליכא משום לפני עור אכתי איכא משום דקמפיש הזיקא דמתוך שלא יהיו נשמרות ירבו היזק ואסור להפקיר דבר שיזיק אחרים, ואחי שפיר מאד בס"ד. ועיין קצה"ח סי' רע"ג ודו"ק, והארכתי במקום אחר בזה בס"ד. כרך הרחם בסיב או בכל דבר והוציא הולד אינו צבור. נולדו לו שני טלאים משני בהמות אחד בט"ו של אדר ראשון ואחד בר"ח אדר שני, זה שנולד באדר שני עלתה לו שנה הבאה ביום ראשון לאדר וזה שנולד בט"ו עלתה לו שנה בחצי אדר הבא. בזמה"ז אם לא נפל בו מום ממתיך לו אפילו ד' וחמש שנים עד שיפול בו מום, ומשנולד בו מותר לקיימו ל' יום, ועיין סמ"ה מל"ה י"ח.

ומש"כ והכהן יכול להאכל ממונו לישראל, בזמה"ז הוא הדין דמוכר אותו הכהן לישראל חס חי ובעל מום, חי ושחוט, ומקדש בו את האשה שהוא כשאר ממונו, ואינו מוכר אותו במקולין ואינו נשקל בליטרא, וחלבו וגידיו ודמו וקרניו נמכרים במקולין ונשקלין בליטרא. שמו של גיד דינו כבשר כיון שמוחר מה"ת.

קכג) ומש"כ והמטיל מום וכו' משנה בכורות כ"ט ובטוש"ע יו"ד סי' שי"ג, אסור להטיל מום בצבור ואפילו לגרום לו מום כגון ליתן דבילה ע"ג אזנו כדי שיטלנו הכלב ויקטע אזנו עמו וכו' ז"ל או שאומר לעכו"ם להטיל בו מום. ואם אמר לעכו"ם במסית לפי חומו שאסור לאכלו מפני שאין בו מום והעכו"ם לרם אזנו

להאכיל ממנו לישראל. אי זה הוא מום שהבכור נשחט עליו, כגון מומים גדולים וניכרים לכל, כגון נקטעה ידו נשברה רגלו נסמית עינו. נתערב הבכור קודם שנפל בו מום במאה בהמות, ואין מכירין איזהו הבכור, כולן אסורות במכירה ובנתינה. שותפות גוי פוטרת מן הבכורה.

איזהו מום, מה"ת יש הרבה מומים שהבכור נשחט עליהם אלא שצריך מומחה, ואם אין מומחה שוחטין על מומין שחשב רבינו אפילו בג' הדיוטות.

מותר, ואם הערים אסור, ואם כוון להתירו אסור. עשה זו מום מעלמו אין שוחטין אותו על מום זה. ואם מת המטיל מום אין קונסין בנו אחריו, ועיין ש"ע פרטי דינים. ומ"ש איזהו מום וכו', בכורות הנ"ל וטור סי' ש"ט ס"ב צבור אינו נשחט אלא ע"פ מומחה ואם אין מומחה ע"פ ג' בני הכנסת היינו חכמים קלת, והאידנא לדיכא מומחין אינו נשחט ע"פ ג' בני הכנסת אלא במומין מובהקין כגון נסמית עינו נקטעה ידו וכו' וכו', ולרימת האוזן הוא סימן מובהק היכא דמינכר שפיר ונראה לעין. ובטור עוד כמה סימנין למום צומה"ז והקומץ עליהם לא הפסיד (רמ"א).

ומ"ש נתערב הבכור קודם שנפל בו מום וכו' כולן אסורין וכו' זבחים ע' ע"ב כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות או בשור הנסקל אפילו אחת צריבוא ימיתו כולן, נתערבו בצבור ומעשר ירעו עד שיסתאבו ויאכלו בצבור ומעשר. ובתוס' שם (ד"ה אפילו וכו') הקשה הר"י יצחק ברבי מרדכי וכו' אלז בנתערב בשוורים הי' אומר ר"ל נכשנינהו דניידו לכל דפריש מרובא פריש, ומתני' דשור הנסקל (ע"ז ע"ד) מיירי לדיכא למימר נכשנינהו, ומטעם זה הי' אומר ר"ת דנראה לו המיר דרוסת הואב צרוב דמעשים בכל יום דזאבים טורפין ונושאין זה ורועה מליץ ושריא להו דאע"ג דבע"ח חשיבי וכו', ע"ש. ונראה דדבר חשוב נמי בטיל מדאורייתא ורק מדרבנן אינו בטל, וכ"כ רש"י (גיטין נ"ד ע"ב ד"ה לא יעלו) אע"ג דהך עלייה שהוא מעלה ומבטל אגוזי פרך איסורא דרבנן בעלמא הוא ואפילו שלמים מדאורייתא אין חילוק בין חשוב לשאינו חשוב דהכל בטל דכתיב אחרי רבים להטות. וכן נראה דעת רוב הפוסקים.

ומיהו התוס' (מעילה כ"א ע"ב ד"ה פרוטה של הקדש שנפלה זכית) תימה לדיבטל האי פרוטה של הקדש שנפלה בצובה ול"ל משום דשיל"מ דמדרבנן לא בטל.

קכד) הגוי אינו קונה בכסף אלא במשיכה, וצריך שיתכוון הגוי למשוך לדעת קנייה.

קכה) פטר חמור של ישראל בזמן הזה אסור בהנאה עד שיפדה אותו בשה אפילו כל שהוא ובשאר דברים בשויין ונותן הפדיון לכהן

בכסף, ואפילו נתן הכסף לא קנה, ונפ"מ לענין גזל או היכא דירינו תקפה.

ובשאר דברים, פי' אם פודה הפטר חמור ואין לו שה לפרותו ופודהו עם שאר דברים, צריך להיות שה כל דמיו.

ו"ל דליכא אלא חד, א"נ מטבע חשיב ולא בטיל. ועיין ב"ש א"ח סי' ש' ועיין תוס' ב"מ ו' ובשטמ"ק שם קפ"ז אחד. ובשו"מ הרא"ש כלל סי' ב' נמי דככרות צעה"ב חשיבי ולא בטילי מה"מ ולא דמי לטבל שבטיל ע"ש. ועיין פר"ח (יו"ד סי' ק') דכל אלו שלא בטלים ברוב הם מדרבנן ואין דבר שלא יבטל מה"מ. ומיהו הכו"פ שם הביא שיטת החוס' והמהרי"ל ועוד דס"ל דהוה מה"מ כל דבר חשוב, וז"ע.

קכד) ומש"כ הגוי אינו קונה בכסף אלא במשיכה, עיין ב"מ ס"ח אמר ר' יוחנן דבר תורה וכו'. ובגמ' בכורות י"ג ע"ב ולא מימר דאמר משיכה צעכו"ס קונה הניחא אי סבר לה כר"י דאמר דבר תורה מעות קונות משיכה לא אהני לעמיתך לעמיתך צכסף לעובד כוכבים במשיכה, אלא אי ס"ל כר"ל דאמר משיכה מפורשת בתורה וכו'. ובגמ' בכורות ג' ע"ב רב מרי בר רחל הו' ליה ההיא חיותא הוה לאודנייהו לעכו"ס וכו' וכלאי חיותא דרב מרי בר רחל וכו' א"ה מ"ט דכלאי וכו' איבעית אימא רב מרי בר רחל ידע לאקנויי קנין גמור וחזי ליה אינשי אחרינא וסבר רב מרי מילתא הוא דעבד ואתי בה לידי תקלה. ובתוס' שם ד"ה דקא מפקע להו מקדושתיהו, ופרש"י קנין גמור ליטול מעות מן העכו"ס דעכו"ס לא קני אלא צכסף כדאמרינן לקמן בפ' שני, וכחצו החוס' דלפי דבריו לא הי' לו להביא ראי' מלקמן דף י"ג, דאדרבה לר' יוחנן דאמר ד"מ מעות קונות דריש לה לקמן מיד עמיתך צכסף האלה לעכו"ס במשיכה וכו' יוחנן קיי"ל ע"כ. ועיין רמב"ם (פ"ג מהל' מכירה ה"א) ועוש"ע (ח"מ סי' קנ"ח ס"א וס"ה).

קכה) ומ"ש פטר חמור של ישראל (קידושין ריש דף ל"ו) צכור בהמה טמאה נוהג בכל מקום ובכל זמן ואינו נוהג אלא בחמורים של ישראל, חוה מזותו כל ישראל שיש לו חמורה שבכרה פודהו צשה מן הכבשים או מן העזים צין זכר וצין נקבה

קבו) אמרו חז"ל שהפורק עול מן הרשעים הגמורים, ובכלל הפורק עול, האומר אקיים כל התורה זולתי אחת מן המצות לפי שלא למדוני רבותי עליה ולא הורגלתי מנעורי להזהר בה, או שאין נזהרין בה אנשי מקומי. כי לא יאמר העבד לרבו אבחר במלאכות אלה ולא אבחר באלה. וקראו

לפי שלא למדוני רבותי. והטעם כי קבל האמת ממי שאמר. ואם לא למד והורגל מנעוריו צריך להחרגל עכשיו, וגם אם לא יחזיקו אנשי מקומו כן. ובעכו"ם נהרג על שהי' לו ללמוד ולא למד. ובישראל נעשה שוגג או

צין חס צין בעל מוס צין גדול צין קטן ואפילו אינו שוה אלף שו"פ (ומ"ש צש"ע ס"ה דינר לאו דוקא, עיין הגר"א שם אות י'), וזה שכתב רבינו צשה כל שהוא. ואם פודה צשאר דצרים או צכסף אינו פודה אלף צשוין. ואם מכר אותו קודם צפדהו דמיו אסורין. ומיהו אם הודיע הלוקח שהוא פטר חמור והוא מוכרו לו מה צשוה יותר מהשה ציפדה צו דמיו מותרין ומותר לכתחילה לעשות כן. מת קודם הצדיון או צערפו כדין צאם לא תפדה וערפתו, יקצר מפני שאסור צנהאה אפילו לאחר העריפה הואיל ולא נפדה. נתן הפטר חמור לכהן, אסור לו להשתמש צו עד ציפדהו הכהן צשה והשה לעצמו. והכהנים חשודים על זה, לפיכך אסור לישראל ליתן הפטר חמור לכהן אלא"כ פדה פ"ח או יערפנו לפניו והכהן יקברנו. ישראל שיש לו ספק פטר חמור יפריש עליו טלה להפקיע אסורו והשה לעצמו, לא רצה לפדותו יערפפו ויקברנו. מצות פדיה קודם למצות עריפה. יש לו כמה ספק פטרי חמור, פודה כולם על זה אחד. כהנים ולוים פטורים מצבור צהמה טמאה וה"ה כהנת ולויה, וצעליהם מחויבים צנכסים שלהם ופטורים צנכסי מלוג שהרי יש לנשים שותפות צהדיה. שותפות העכו"ם פוטר צצטהורה. שותפות כהן פוטר צו וכן לוי. הלוקח חמורה מעכו"ם חייב צפטר חמורה. הי' ספק אם צצר צכרה הו"ל ספק ופודהו צשה והוא לצעלים.

קבו) ומ"ש אמרו חז"ל שהפורק עול מן הרשעים הגמורים, ובכלל הפורק עול האומר אקיים וכו' וקראו חכמים את האיש ההוא משומד וכו'. ז"ל הרמב"ן פ' כי מצוא (כ"ז כ"ו) אשר לא יקיים וגו' ולפי דעמי כי הקבלה הזאת שיודה צמצות צלצו ויהיו צעיניו אמת ויאמין שהעושה אותן יהיה לו שכר וטובה והעובר עליהן יענש, ואם יכפור צאחת מהן או תהיה צעיניו צטלה לעולם הנה הוא ארוך. אבל אם עבר על אחת מהן כגון שאכל החזיר והשקץ למאומו או שלא עשה

חכמים את האיש ההוא משומד, דתניא (חולין ד' ע"ב) הכל שוחטין ואפילו כותי ואפילו ערל ואפילו ישראל משומד. ונתבאר בגמרא כי ענין משומד הנזכר בברייתא הוא משומד לדבר אחד, ועליו נאמר (דברים כ"ז כ"ו) ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת. פשר הדבר, שאינו מקבל עליו כל המצות שבתורה. והשונה בעבירה אחת מאה פעמים כעושה עבירות חלוקות, כמו שאמרו חז"ל

מודר אם למד ואינו מקיים. ואין זה בכלל חינוך שנשבה: והשונה בעבירה אחת וכו', כלומר שלא תאמר הרי הוא כתינוק שנשבה ואינו חייב על הכל אלא על פעם אחת.

סוכה ולולב לעגלה איננו צהרם הזה כי לא אמר הכתוב אשר לא יעשה את דברי התורה הזאת אלא אמר אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות כטעם קימו וקבלו היהודים, והנה הוא חרם המורדים והכופרים. וצירושלמי בסוטה ראיתי אשר לא יקים וכי יש תורה נופלת, ר"ש בן יקים אומר זה החון, רש"י אומר זה ב"ד של מטה. אמר רב יהודה ורב הונא בשם שמואל על דבר זה קרע ישעיהו ואמר עלי להקים, אמר רב אסי בשם ר' תנחום בר חיילא למד ולימד ושמר ועשה והיה ספק בידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור, ידרשו בהקמה הזאת בית המלך והנשיאות שצידם להקים את התורה ביד המצטלים אותה. ואפילו היה הוא נדיק גמור במעשיו והיה יכול להחזיק התורה ביד הרשעים המצטלים אותה הרי זה ארור ע"ש. ועיין ספורנו שם אשר לא יקים, שלא יקיים ויודה שראוי לעשות את כולם אבל תהיה איזו מנזה מהם לצטלה אללו והוא החשוד לדבר אחד עכ"ל ע"ש.

והרמב"ם צפיה"מ (סנהדרין פ"ד מ"א) על המשנה כל ישראל חושב י"ג עיקרים באמונה, וביסוד הי"ג כתב וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם ונתחבר בה אמונתו בהם הוא נכנס בכלל ישראל ומנזה לאוהבו ולרחם עליו ולנהוג עמה בכל מה שצוה הש"י איש לחצירו מן האהבה ואחווה, ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות מחמת האהבה והתגרות הטובע הגרוע הוא נענש כפי חטאיו אבל יש לו חלק לעוה"ב והוא מפושעי ישראל. וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות הרי יאל מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוץ בנטיעות ומנזה לשונאו ולאבדו ועליו נאמר (תהלים קל"ט) הלוא משנאיך ה' אשנא וכו' ע"ש.

(מכות כ"א ע"א) אם אמרו לנויר אל תשתה יין והוא שותה חייב על כל אחת ואחת. ומה שכתוב (קהלת ז' כ') כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, חלילה לצדיק לפרוק מעליו עול מצוה אחת, אבל הוא נזהר במצות אלף פעמים, ופעמים אשר יכשל בה פעם, והתודה אשר חטא עליה וישוב אל ה' וירחמהו.

אם אמרו, והוא שהתירו בו על כל שתיה ושתייה. ומה שאמר רב הונא עבר אדם עבירה ושנה בה נעשה כהיתר, הכוונה שנעשה עי"ז כפורק עול בשנותו העבירה, ומה"ט אמרו לקה ושנה מכניסים אותו לכופה מחמת פריקת עול.

והרסיף רבינו על דברים אלו דאפילו אומר אקיים כל התורה רק מצוה אחת שלא למדוהו רבותיו ולא הורגל במצוה זו מנעוריו להזהר או משום שלא נזרעין בה אנשי מקומו הרי הוא צדין כופר ומורד, דמה לי אם מקיימים אנשי מקומו או לא אם זה מצוה המבוארת בתורה עליו לקיימה ובאם לאו הרי הוא בכלל פורק עול. והא דלא מיקרי לענין מצוה זו כתינוק שנשבע כיון שטענתו לא למדוני רבותי, והרי אפילו בעובדי ע"ז אמרינן מנהג אבותיהם בידיהם. ויש לחלק בחרי אנפי, או יאמר דלא אמרו כן אלא במינים וכופרים שלא למדו כל התורה ממילא כה"ג אמרו שהוא בכלל תינוק שנשבע, ואדרבה למדו אחס דברי תפלות. אבל למי שלמד כל התורה והוא מאמין בתורה ומצות ויודע את קונו רק אומר שלא למדוהו רבותיו מצוה זו או שלא הורגל הרי הוא פורק עול ממצוה זו מעלמו. או יאמר שאם היו לומדים אותו ההיפוך ה"י קצת טענה שלמדו רבו היפוך, אבל הוא אינו טוען שלמדו רבו ההיפוך אלא אומר שלא למדו רבו מצוה זו ילך עכשיו וילמוד אלל מי שידוע. ואם לא הורגל בה וגם רבו, הגם שלא הורגל בה מ"מ אם זה מצוה חייב לקיימה ואם לא מקיים הרי זה בכלל פורק עול.

ואולי י"ל עוד לפמ"ש הספורנו (פ' תבא) עה"פ ולא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אחכם היום ימין ושמאל וז"ל, שלא ישנו את מצות הא-ל ית' בפרט ענין המשפט, ולא ימירו את שאר המצות במנהגי הדיוט ומצות אנשים מלומדה כ"ש כשיעשו זה לכבוד קדמונים שהנהיגו אותם מנהגים לא לכבוד קונם ולא לשמור מצותיו ע"כ. והנה האומר שלא מקיים מצוה מפני שלא למדוהו רבותיו או שלא נהגו בה אנשי המקום, א"כ כל המצות שלו הם רק מצות אנשים מלומדים ע"ש מנהג המקום או רבותיו ולא מפני שנהגו ה', ולכן הרי הוא בכלל כופר ומורד וכמ"ש רבינו.

(קכז) חייב אדם לפדות את בנו הבכור בין בארץ בין בחו"ל, וליתן לכהן חמש סלעים. ואין הכהן רשאי ליקח ממנו כלי ששוה סלע אחד ולומר שוה אצל חמש סלעים אלא אם הוא נכבד ודרך הנכבדים ליקח הכלי ביוקר, אע"פ שהוא אינו צריך לאותו

ואם לא פדאו אביו כשיגדל וכו' נראה דס"ל דאין הב"ד פודין אותו אם אין אב או אינו רוצה ואין לו לפדותו אלא ימתין עד שיגדיל ויפדה עצמו.

ועיין שע"ת לרבינו (שער ג') יש פושעים יכשלו גם כי לא הורגלו בנעוריהם ציח מצותם וכו' ע"ש.

ומ"ש רבינו והשונה בעצירה אחת מאה פעמים כעושה עצירות חלוקות וכו' ומה שכתוב כי אדם אין לדיק בארץ וגו' חלילה לנדיק לפרוק מעליו עול מצוה אחת וכו' הנה בגמ' אמר רב הונא (קידושין מ') כיון שעבר אדם עצירה ושנה בה הותרה לו, ופריך הותרה לו ס"ד, אלא נעשית לו כהיתר ומ"מ חייב על כל פעם ופעם. וגדולה מזו אמרו דמי שלקה ושנה מכניסין אותו לכיפה (סנהדרין פ"א ע"ב), ורמב"ם (פי"ח מהל' סנהדרין) ובגמ' שם שנה אע"ג דלא שלש, לימא מחני' דלא כרשב"ג דאי רשב"ג הא אמר עד תלת זימני לא הו' חזקה, אמר רבינא אפילו תימא רשב"ג קסבר עצירות מחזיקות, מתיבי וכו' ע"ש. והיכא רמיזא, אמר ריש לקיש תמותת רשע רע, פרש"י מי שהחזק רשע תמיתתו רעתו, אלמא מוחזק רשע בר מיתה הוא ול"ע. ולאידך גיסא לטובה אמרו (יומא ל"ח ע"ב) כיון שבא לידו דבר עצירה פעם ראשונה ושניה ואינו חוטא שוב אינו חוטא ע"ש.

ונראה דדייק רבינו והשונה בעצירה אחת מאה פעמים כעושה עצירות חלוקות, היינו אפילו בשוגג יש לו חיוב של מאה עצירות, דרק לענין מלקות צעי התראה לומר לו אל תשמה צדדי להלקותו אבל לענין איסור אין נפ"מ, דאין האמירה וההתראה עושה איסור וההתראה הוא רק להצדיל בין שוגג למוזד אבל האיסור ממילא איכא על השנות המעשה. ונפ"מ לענין תשובה שצריך על כל העצירות, והתודה אשר חטא עליה וישוב אל ה' וירחמהו.

(קכז) ומ"ש חייב אדם לפדות את בנו הבכור וכו' (פ' קרת) אף פדה חפדה את בכור האדם. מצוה על כל אדם מישראל לפדות את בנו הבכור שהוא פטר רחם לאמו דוקא, כשיגיע ליום שלשים ואחד שכבר ילא מדין ספק נפל, וליתן ה' סלעים לכהן (רמב"ם פרק י"א מהל' בכורים ה"א, יו"ד סי' ש"ה סע' א'). יש לו

כלי. ושיעור חמש סלעים שנים עשר דינרין וחצי פרישיש, וארבעה דינרין פרישיש שוין חמש דינרין נורנישיש, וכן קבלנו מרש"י ז"ל. וחייב אדם לפדות את בנו, ואם לא פדאו אביו, כשיגדל יפדה את עצמו. והכהן יכול להחזיר החמש סלעים אחר

לפדות את בנו. עד שנת י"ג ויש סוכרים דחייב לפדות עד עולם ולא נפטר ממצוה זו לאחר שנעשה בנו גדול.

כמה נשים וכל אחת ילדה זכור חייב לפדומו (רמב"ם שם הכ"א, יו"ד שם סע' י"ז). פדה קודם שהגיע ליום שלשים ואחד אינו פדוי וחוזר ופודהו בזמנו, אבל אם התנה שיחול הפדיון לאחר שלשים הוא פדוי, וי"א דאם אין המעות קיים או שהחזירן לאז קודם הזמן אינו פדוי וטוב לחזור ולפדותו בלי צרכה (רמב"ם שם הי"ח, יו"ד שם סע' י"ג). מת הבן בתוך שלשים יחזיר הכהן המעות, ואפילו לא מח אלא נולדו בו סימני טרפה (רמב"ם שם הי"ז, יו"ד שם סע' י"ג). מת לאחר שלשים חייב לפדותו מ"מ (שם ברמ"א). ובספר חסידים (סי' של"ד) מעשה צחור זכור נוטה למות ולעק תפדוני תפדוני, אמר להם חכם פדאוהו ויחיה, מיד פדאוהו ומי עוד כ"ה שנים. ונחלקו הפוסקים אי האז עושה שליח לפדות (עיין רמ"א יו"ד סי' ש"ה ובמפרשים, חתם סופר יו"ד סי' רל"ה, בית שערים למרן זקני יו"ד סי' שפ"ה). ובא לידי מעשה בחיל אחד שילדה אשתו זכור והוריתי שישלח חמש סלעים על הדואר לביתו ולא יתנם צמתנה לשום אדם, וביום הפדיון צויתי לו לקרוא על הטעלעפאן ויאמר אל הכהן שיקח המעות שלו שמוכן לו שם צדיחו ויאל לדברי הכל, והסכימו עמי גדולי הדור. לא פדאו האז פודה עצמו לכשיגדיל (רמב"ם שם ה"ב, יו"ד שם סע' ט"ו), ומיהו גם על האז מנוה לפדותו לעולם (חינוך ועיין מנ"ח). קטן יתום אי צ"ד יכולין לפדותו מחלוקת הט"ז והש"ך (יו"ד שם ס"ק י"א, ועיין בית שערים הנ"ל), והדעת נוטה שיפדוהו ואין האם חייבת לפדותו (רמב"ם שם ה"ב, יו"ד שם סע' ז'). היה חולה ולא נימול פודהו מ"מ, ואם חל יום המילה ציוס ל"א מלין קודם ואח"כ פודים (עיין ש"ך שם ס"ק י"ב). ובכל פודים חוץ מעבדים ושטרות וקרקות (רמב"ם שם ה"ו, יו"ד שם סע' ג'), ופודים צמתנה ע"מ להחזיר (רמב"ם שם הל' ח', יו"ד שם סע' ח'). והחת"ס כחז (סי' קל"ד) דפודים צבאנך נאטען, ואין נוהגין כן. יואל דופן והבא אחריו והבא אחר נפלים פטורים מפדיה (רמב"ם שם הל' י"ד ט"ו, יו"ד שם סע' כ"ב כ"ד). כהנים ולוים וכן צת כהן ולוי פטורים (רמב"ם שם הל'

והתקדשתם וכו'. ורחצו
אהרן ובניו תרגם אונקלוס
ויקדשון ידיהון ורגליהון
וככה"ג כיו"כ מקדש ידיו
ורגליו, וכתב הרמב"ן
דמענין זה היא נטילת ידים
וזוה קידוש ידים.

שהגיעו לידי, אבל צריך שיגמר בלב הישראל
כשעה שיתנם, שיתנם במתנה גמורה ולא שיהא
מתכוין שיחזירם לו הכהן. ואם התנה עם הכהן
הריני נותנם לך במתנה ע"מ להחזיר, כנו פדוי
ואסור לעשות כן לכתחילה.

קבח) המברך ברכת המזון צריך שיטול ידיו קודם
שיברך, שנאמר (ויקרא כ' ז') והתקדשתם והייתם

ט' י', יו"ד שם סע' י"ח). עכו"ם הבא על בת ישראל וכן הבא על הכהנת נפקעה
מקדושתה וחיב צפדין, והבא על לוי פטור (רמב"ם שם הי"א, יו"ד שם). הכוונת
והשפחה שילדו ואח"כ נתגיירו ונשתחררו וילדו אח"כ פטור שאין זה פטר רחם.
נתגיירו כשהן מעוברות וילדו, אע"פ שהורמן שלא בקדושה חיב, שנאמר פטר רחם
בישראל. אין נותנין הפדיון לכהנת (עיין תשו' חת"ם סי' ש"א). ספק בכור המוציא
מחזירו עליו הראיה (יו"ד שם סע' י"ג). ומנזה לחזור אחר כהן כשר ומיומם, ומיהו
כל הכהנים בחוקת כשרות הם. ואם הכהן רוצה לחזור המעות לבעל יכול (עיין תשו'
שאלת יעב"ץ ח"א סי' קנ"ח, ותשו' חת"ם סוס"י רנ"א). ונוהג בכל מקום ובכל זמן
בישראל הזכרים.

קבח) ומ"ש המברך ברכת המזון וכו' בגמ' (חולין ק"ה, ברכות נ"ג ב')
דרשו והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים. ובגמ' (חולין
ק"ו) כי אחא רב דימי אמר מים ראשונים האכלו בשר חזיר אחרונים הוציאו את
האשה מצעלה, כי אחא רבין אמר ראשונים האכלו בשר נבילה אחרונים הרגו את
הנפש. ובמדרש איתא דבימי השמד הי' והיו מחזיקין עמלן בפרהסיא כגוים ובצנעא
מחזיקים בדת ישראל (עיין ב"י יו"ד סוס"י קי"ז, ועיין רבינו גרשום מאה"ג חולין).
מים ראשונים, כלומר ההוא דישב על השלחן כי לא נטל ידיו וכסבור דעכו"ם הוא
והציאו לפניו בשר חזיר. אחרונים הוציאו אשה מצעלה, דההוא דאפקיד כסא
לאינתמיה, אכל עדשים וינא לשוק בדלא נטל ידיו מים אחרונים, והיה רשע אחד ראה
כשנתן הבעל הכיס לאשתו ובא לאשה ואמר לה תני לי הכיס שנתן לך בעלך, א"ל תן לי
סימן נתן לה שאכל עדשים, וכשבא לביטו וסיפרה לו הדברים וגירשה, ומ"א קטלה.

קדושים. והתקדשתם, אלו מים ראשונים, והייתם קדושים, אלו מים אחרונים (ברכות נ"ג ע"ב). ומים אחרונים הללו שהם אחר אכילה וקודם ברכה אין נוטלין ע"ג קרקע (או) [אלא] ע"ג כלים או קינסא.

קכט) מצוה לומר בערב פרשת צו כמו שמצוה לאומרה בבוקר, לפי שהתמיד היה קרב בין הערבים כמו שהיה קרב בשחר. ומתחילין וידבר ה' אל משה לאמר צו את בניי וגו' עד וכנסכו תעשה אשה ריח ניחוח לה'.

כמו שמצוה לאמרה בבוקר. במדרש פינחס מעולם לא לן אדם בירושלים וחטאו בירו. בבוקר תמיד של שחר מכפר ובערב תמיד של בין הערבים מכפר. ופריך תינח בזמן שבהמ"ק קיים בזמן שאין בהמ"ק קיים קורין בהן (בקרבנות) ומעלה עליהן כאילו מקריבין לפני קרבן ואני מוחל להם עונותיהם.

וג' טעמים בדבר, א) משום מלח סדומית המסמא את העינים, ב) משום ידים מזהמות פסולות לזרעה, ג) משום קדושה וכמ"ש רבינו. והתוס' תפשו טעם משום מלח סדומית לעיקר, וכן נראה מפסק הש"ע (סי' קפ"א), ובפרט שאוכלים בזממה"ז בכפות ומזלגים ולא ביד, וגם אין נוהגין לטבול האצבע אחר האכילה בזמלח. ומיהו לדעת הטעם משום קדושה א"כ יש ליטול גם בזממה"ז, ולהמקובלים יש צוה עוד טעמים נוספים, וכבר נהג עלמא ליטול מים אחרונים ואין להקל בדבר. והנוטל מים אחרונים היא סגולה לשלום בית שע"י זוכה לקדושה, גם כי הרי אמרו מים אחרונים הוציאו את האשה מצעלה א"כ מהני לשלום בית, בינה זאת.

ומ"ש אין נוטלין ע"ג קרקע, עיין ש"ע שם, והעולם נוהגין להקל במקום מונגע שאין שם דריסת הרגל או תחת השלחן והמחמיר תע"ב.

קכט) ומ"ש מצוה לומר בערב פ' צו כמו שמצוה לומר בבוקר וכו' הנה בגמ' (תענית כ"ז ע"ב, מגילה ל"א ע"ב) אמר אברהם לפני הקב"ה שמא יחטאו ישראל לפניך ותעשה להם כאנשי דור המבול, א"ל לאו א"ל זמה אדע כי אירשנה, א"ל קחה לי עגלה משולשת, אמר לפניו רבש"ע תינח בזמן שבהמ"ק קיים, בזמן שאין בהמ"ק קיים מה תהא עליהם, א"ל כבר תקנתי להם סדר הקרבנות שכל זמן שקורין בהן מעלה אני עליהם כאילו מקריבין לפני קרבן ואני מוחל להם עונותיהם. וא"ר יצחק (מנחות ק"י ע"א) מאי דכתיב זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם, כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאילו

קל) הקורא בס"ת בבית הכנסת אומר ברכו את ה' המבורך בקול רם, והשומעין עונין אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד, כשם שהמברך ברכת המזון עונין אחריו והוא עונה אחריהם.

נשלם הדרש השני

כשם שהמברך וכו'. נראה לפמ"ש דמחילה לא היו כולם מבדכין על התורה ולא היו אומרים ברכו, אבל ברהמ"ז כולם מבדכין, ולכן אמר כשם.

הקריב אשם. ועיין טוש"ע (סי' א', מ"ז, מ"ח) וקצעו לקרות פ' התמיד כדאיתא במדרש וכו', ובש"ע (א"ח סי' רל"ד ס"א בהג"ה) אין לומר אשרי שקודם מנחה אלא כשיש מנין צבהכ"י כדי שיאמרו עליו הקדיש שלפני תפלת המנחה (הגהות סמ"ק, כל זו). יש שכתבו שנהגו לומר פ' התמיד קודם אשרי של תפלת המנחה נגד תמיד של צין הערבים ומנהג יפה הוא (אבודרהם בשם הר"י וצ"י), וכתב האר"י ז"ל לומר פיתוס הקטורת אחר פ' התמיד. ובסידור הריעצ"ץ כ' שאין לומר אצ"י מקדור במנחה, וכ"כ בזכרון יהודה מהגאון מהר"ם א"ש גאב"ד אונגוואר וז"ל. ומלשון רבינו משמע רק לומר פ' לו את צ"י עד וכנסכו תעשה אשה ריח ניחוח לה' בלא פיתוס הקטורת, והעולם נהג לומר וידבר ופיתוס הקטורת ואנא בכת ורצון העולמים.

קל) ומ"ש הקורא בס"ת בביהכ"נ אומר ברכו את ה' המבורך בש"ע א"ח (סי' קל"ט) ופשוט. ודע דבזמן המשנה וקודם לכן לא הי' כל אחד מבדכין ברכת התורה אלא הפותח מצדך מלפניה והחותם מצדך לאחריה (מגילה כ"א), והאידנא דכולהו מצרכים מלפניה ולאחריה טעמא דתקיניו רצון גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין. ובשור"ת חת"ס (א"ח סי' ס"ו) הביא קושית הט"ז אהא גמ' דהפוחת והחותם אהא שאמרו אין מפסיקין בקללות, אמר ר"ל לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות. ומשני החת"ס דאפי' בזמן המשנה כבר היו אומרים כל אחד העולה לתורה ברכו את ה' המבורך, ואפשר אפילו מתקנת עורא או משה רבינו ע"ש. וכבר קדמו צוה הפני"י (מגילה כ"ג בתוד"ה הני, והוצאו דבריו בצ"ל החדש סי' ל"ה). ובעיקר קושית הט"ז והחת"ס, עיין משנ"ה (ח"ג סי' י"ח) ודו"ק.

הדרש השלישי

יום ו

קלא) כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל (שמות י"ט ג'). בשעה שניתנה תורה, נצטוו משה רבינו ע"ה לומר תחילה לבית יעקב, והן הנשים, שיאמר להן ראשי פרקים ודברים קצרים שהן משיגות להבין. ולמה נצטוו לדבר עם הנשים תחילה, מפני שהן שולחות בניהם לבית הספר ומשימות עיניהם עליהם שיתעסקו בתורה, ומרחמות עליהם בכואם מבית הספר ומושכות לבם בדברים טובים כדי שיהיו חפצים בתורה, ושומרות אותם שלא יבטלו מהתורה. ומלמדים אותם יראת חטא בילדותם, שנאמר (משלי כ"ב) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. נמצא לפ"ז הנשים הצנועות מסככות התורה והיראה.

תחילה לכית יעקב, פי' כיון שנשים פטורות מלימוד התורה א"כ עכ"פ מתחילה הי' להוהיד על המצווה שהם האנשים, ואח"כ לנשים אם הי' בכלל צורך לדבר אל הנשים מה שלא נאמר כשאר מצות. ולכן כיאר הסיבה שהתורה הקרימה האשה כאמירה זו כדי שתסוכב ללימוד התורה.

ומלמדים אותם יראת חטא, וע"ז אמר החכם אל תטוש תורת אמך, ואמרו ד"י אשרי יולדתו. ולפי שחינוך דעתו קלושה ונח למשוך אחר הפיתוי, גם כי נשים לא נצטוו על החינוך עולה להם יותר שאין יצה"ר מגר להם.

קלא) ומ"ש כה תאמר לבית יעקב וגו'. עיין מהרש"א (סוטה כ"א) הקדים נקבות לזכרים לפי שכלל הנקבות צנתינת התורה אף שאין אשה מצווה על לימודה, ואמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד שהן הנשים שתגיד לבני, ויהי' תגיד נסתר לנקבה שהיא תגיד לבניה שילמדו ותטרת היא בלימודם, ובשכר יהיו הנשים בכלל קבלת התורה. והוא מעין דברי רבינו ז"ל וכוון כן ברוח קדשו בעלמנו.

ולפענ"ד עוד לפ"מ שאמרו איש ואשה שמתנהגים כשורה שכינה שרויה צנייהם, וא"כ הם חלק מהשראת השכינה. ואמרו דכל כבודה צמ מלך פנימה והאשה היא העקרת הבית, אבל האישה ילא ילא החונה. ואמר כה תאמר לבית יעקב שהיא הבית, ועי"ז תגיד לבני ישראל. א"י עוד נראה לפמ"ש צמ"ס (סי' קל"ה, הוצא בצ"ר פט"ו) נוהג שבעולם האישה כרוך אחר האשה (ע' פדר"א פמ"א) שנאמר באחאב (מ"א כ"ה כ"א) אשר הסתה אותו איצול אשתו. ומעשה בחסיד אחד שנשא אשה חסידה גמורה, לימים נתן לה גט הלך ונשא אשה רעה צמ בליעל, וזאת הלכה ונשאת

קלב) והזרתם את בני ישראל מטומאתם (ויקרא ט"ו), אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לוסתן (שבועות י"ח). וכמה יפרשו מהם, יום או לילה. והנזהרים בזה זוכים לבנים בעלי הוראה, שנאמר (ויקרא י"י) ולהבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור, ולהורות את בני ישראל.

והזרתם וגו', וקרי מטומאתם והלא רק ספק הוא וכ"ש למ"ד דפרישה זו דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. אמנם אמר על מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה והיפך הוא הטומאה ח"ו, ולכן והזרתם וכו'.

לרשע גמור. החסיד עוז מדתו ונהפך צעלל אשתו הרעה, והרשע שב מרשעתו ונעשה חסיד גמור ע"י אשתו ע"ש, ומה מוכיח. ולכן ליה הקב"ה להקדים לומר לנשים שאם הן יקבלו עליהן, אז ממילא ומגיד לבני". ועיין ברכות י"ז הני נשי במאי זכין, וביצמות ס"ג ע"א.

קלב) ומ"ש והזרתם וכו' לבנים בעלי הוראה (יצמות ס"ב, שבועות י"ח, יו"ד סי' קפ"ד ס"ב). ולכאורה מאי וצין הקודש וצין החול איכא. אמנם נראה דאין קי"ל וסתות דרבנן ומ"ט אמרו להפריש משום גדר ערוה שלא יבואו ח"ו לידי איסור ואמרו ז"ל כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא גדר קדושה. ח"ש והזרתם את בני ישראל מטומאתם אזהרה לבני"י שיפרשו מנשותיהם סמוך לוסתן (שבועות י"ח), וכיון דהו"ל גדר ערוה ממילא יהי' ולהבדיל צין הקודש וצין החול דאתה מוצא גדר קדושה.

וצריך להפריש צין שיש לה וסת קבוע וצין שאין לה וסת קבוע, וציוס הפלגה או צעונה צינונית שהוא ל' יום צריך להרחיק מחשמיש וגם משאר קריבות של חיבה כגון חיבוק ונישוק, אבל בשאר הרחקות כגון מציגת הכוס ורחיצה והלצעת המטה מותר. וצריכה שצדוק עצמה צחורין וצסדקין. היום נחשב מהנך החמה עד שקיעת החמה, והלילה משקיעת החמה עד הנך החמה. יש לה ספק אם רחצה קודם הנך או אחר הנך או קודם השקיעה או אחר השקיעה, או שקמה משנתה ומצאה שאינה טהורה ואינה יודעת מחי רחמה, סופרת משעה שרחמה ודאי (ויש מחמירין לחשוב לב' עונות — ש"ך סי' קפ"ד צסס הב"ח וע"ש). צעונה צינונית יש בזה מחלוקת הפוסקים אם הוא יום שלשים מראייתה או יום שלשים ואחד, ודעת רוב הפוסקים שהוא יום שלשים וי"א שלשים ואחד, והמחמיר צ' הימים מע"ב. ובגמ' עוד היוצא לדרך צריך לפקוד את אשתו אפילו סמוך לוסתה, והוא שאינו יוצא לדבר מנוה. ולדעת

קלג) האשה צריכה לחוף ראשה יפה ולברוק כל גופה ולהדיח במים קודם שתטבול כדי שלא יהא שער אחד או שערות קשורות בראשה ושלא יהא בראשה דבר חוצץ, וכן לא יהא על גופה דבר חוצץ כגון בצק או טיט או שומן או כל דבר אם מעט ואם הרבה.

לחוף ראשה, היינו שתכבס שער ראשה בדברים שמנקים, לפי שמדרך השער ומקומם להיות בלתי נקיים ויש גם משום חציצה, ולכן תיקן עזרא לחוף ראשה קודם טבילה.

הטור (והכי פסק הרמ"א יו"ד סי' קפ"ד ס"י) אפילו בתשמיש מותר, ומ"מ המחמיר שלא לפקדה רק בדברי רזוי תבוא עליו זרעה (ועיין ש"ך ס"ק כ"ו). ומיהו דיני קורבה כגון חיבוק ונישוק ואהבה שרי לצד מתשמיש, ואפילו לדעת הב"ח שמחמיר בחיבוק ונישוק ציולא לדרך מודה ע"ש.

ומדברי רבינו שכתב יוס או לילה נראה דס"ל כדעת רוב הפוסקים בשיעור הוסת שהוא יוס או לילה, ולאפוקי מאור זרוע דס"ל דפורש אדם סמוך לוסתו יוס ולילה. ולפענ"ד דבסתמא ודאי אין להחמיר, אבל זרעתה ולא יודעת מתי כגון שהיתה ספק אלה אם הוא יוס או לילה וכיו"ב, זכה"ג יש לנהוג כאו"ז ודוק. קלג) ומ"ש האשה צריכה לחוף וכו' (צ"ק פ"ב ע"א) עשרה תקנות תיקן עזרא לישראל וזו אחת מהן שמהא אשה חופפת קודם טבילתה. והנה דיין רבינו לחוף ראשה וכו' ולצדוק כל גופה וכו' והטעם דהני תרי מילי נינהו דחפיפה שתיקן עזרא לא היה אלא זרע, ולצדוק כל גופה ולהדיח זה מתקנת חכמים או שקיבלו על עצמן הנשים. ובגמ' נדה (ס"ו ע"ב) אמר רבא אשה לא תחוף לא זנתר ולא בחול, בנתר משום דמתקף ובחול משום דמקרין. ואמר אמיתר משמיה דרבא אשה לא תחוף אלא בחמין אבל לא בצונן ואפילו בחמין חמין, כונן מ"ט לא, משום דקרירי ומדרו מווייא. ואמר רבא לעולם ילמוד אדם בחוף צימו שמהא אשה מדיחה ציט קמטיה צמים, מיתבי ציט הקמטים וציט הסתרים אינן צריכין לציאת מים, נהי דציאת מים לא צעינן מקום הראוי לציאת מים צעינן כדר' זירא, דא"ר זירא כל הראוי לציאה אין צילה מעכבת צו ושאיין ראוי צילה צילה מעכבת צו (ועיין תוס' שם ד"ה אם סמוך לחפיפה).

ובתוס' הרא"ש (ירושלמי פ' כל שעה) נדה חופפת וסורקת כהנת אינה חופפת וסורקת, נדה כהנת חופפת וסורקת כדי שלא תחלק בין נדה לנדה, ומפרש החם לפי שרגילה בטבילה לא החמירו להצריכה חפיפה רק לעיוני בעלמא. ר"ת מפרש דבחולין מיירי שנמצא דבר חוץ על גופו ללא בעי חפיפה והכא נמצא בראשו, דחפיפה לא שיך אלא בראש ובמקום השער וכן לא מנינו חפיפה בכל מקום בתלמוד אלא במקום שער — בשמעתין לעיל אבל בקרירי לא משום דמשריא מוויא לא מחוץ בנחר דמקטף, ובפ"ק דשבת גבי הלל שהיה חופף ראשו, ובפ' חלק דהוה חפיף רישיה, וכן נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק, וכן גבי עיקר תקנת חפיפה דתיקן עזרא בפ' מרובה פריך מדאורייתא היא דכתיב את כל בשרו שלא יהא דבר חוץ וכו' ומשני מדאורייתא לעיוני דלמא מקטר ועזרא תיקן חפיפה, ולישנא דמקטר לא שיך אלא גבי שער אבל שאר הגוף לא בעי הדחה כלל מדקאמר שמהא מדיחה קמטיה מכלל דשאר הגוף לא בעי הדחה, דאי קמטיה לרבוחא דאע"ג שא"ל ביאת מים לריך הדחה וה"ה שאר הגוף א"כ הול"ל אפילו בית קמטיה. ורבינו שמעי' כתב בשם רש"י דחפיפה היא בכל הגוף וכו' ואינה ראי', ומיהו בערוך וכו' וכן נהגו לחוף כל הגוף ומנהג כשר הוא ע"כ ע"ש.

ורבינו ז"ל לכיון כל זה דייק בלשונו הטהור שצריכה לחוף ראשה שזה מתקנת עזרא ולבדוק כל גופה ואח"כ להדיח במים נמי כל גופה אלא דנתן טעם למה דלחוף ראשה כדי שלא יהא שער אחד וכו' וכל גופה שלא יהא על גופה דבר חוץ כגון בלא או טיט או שומן או כל דבר, ולזה אין נפ"מ בין הקמטים או בשאר גופה. ומדויק לשון רבינו כפתור ופרת.

ומ"ש להדיח במים קצת נ"ע שלא זכר רבינו מים חמים, ובגמ' אמרו אבל בלגון לא, וא"כ הוא לעיכובא. ובגמ' בדביחהו דאבא מרי ריש גלותא דאיקוט ואמרה חסגי למחר אמר דודי חסרת עבדי חסרת טשטקי חסרת, ופרש"י דודי קדרות להחם בהם חמין, עבדי חסרת להביא מים ולחמם ע"ש. ועיין יו"ד (סי' קצ"ט ס"ב) חפיפה שבמקום שער לא תהא במים קרים לפי שמסבכין את השער אלא במים חמין, ושאר הגוף מן הדין מותר אפילו בקרים אלא נהגו הכל בחמין, ובשאר משקין אין לחוף. ועיין רמ"א אם נזו לה שלא תחוף במים תשאל לרופאים אם יין מסבך השערות.

קלד, קלה) ואם חפפה ראשה וברקה כל גופה ואח"כ נתנה תבשיל לכנה קודם טבילתה, או שנשאה את בנה קודם טבילה ואח"כ טבלה, לא עלתה לה טבילה, שמא נדבק שום דבר בגופה.

ואח"כ וכו', ומיירי בחבשיל המדבק וגם לא נהרה שלא ידבק בה, אבל אם הייתה כוונתה על הטבילה ונזהרה לא חיישין, ודומה לרבר איהו מהדר עליו לשרפו מיכל קאכיל מינה.

קלד) ומ"ש ואם חפפה ראשה וברקה וכו'. (שם ס"ז ע"א) אמר רב גידל אמר רב נתנה תבשיל לכנה ועולה לא עלתה לה טבילה אע"ג דהשתא ליכא חימר ברדיוני נפל, עיין רש"י ברדיוני נפל, הטיט מעליה ברדיוני איני יודע לשונו, ונראה שהוא לשון שכשון שכשכשה רגליה צמיס צלאתה נפל ע"כ. והנראה שהוא לשון ברדיוני נפל כלומר כשירדה למקוה מלשון ירוד ואיכא למימר צירידתה או בעלייתה, וירד קאי צין עליה וצין הליאה מן המקוה כדקאמר ירוד ירדנו (ועיין תוס' ד"ה נתנה כפי" ר"ח). וצ"ע (יו"ד סי' קל"ט ס"ו צהג"ה) גם תוהר צין החפפה לטבילה מכל טינופת ושלא ידבק בה שום דבר גם מנגיעת תבשילין או מנתינתן לכניה הקטנים תוהר אם אפשר לה ליזהר אם הם דברים הנדבקים (טור, וכ"כ הב"י בשם הרא"ש והסמ"ג וסה"ת). ואם א"א לה ליזהר כגון שאין לה מי שיעשה במקומה או שצריכה ליגע בהן בשעת אכילה אין לחוש, ומ"מ תרווח ידיה כל פעם שלא תבוא לידי חצילה ע"כ.

קלה) ומ"ש רבינו או שנשאה את בנה וכו' עיין תוס' (נדה שם ד"ה נתנה בפירוש ר"ח) כתוב עוד מימרא אחרת שאינה כתובה בספרים שלנו וזו היא מפשלת את בנה ועוזלת לא עלתה לה טבילה, ויש לפרש מפשלת לאחוריה והיא ערומה ולא היו בגדיה עליה וטובלת לא עלתה לה טבילה דחיישין שמא הוה עליה דינוקא טיט וכיו"צ ונדבק בלמו וחוצץ בטבילתה ולא ידעה לה. ואע"ג דחזינן לה השתא דליכא מידי עליה חיישין דילמא בעלייתה מן הטבילה נפל ברדיוני, הוחלק ונפל דרך ירידה כפי" ר"ח, וז"ל שהיתה מפשלת בנה אפילו לפני טבילתה בסמוך ולאז דוקא בטבילתה ע"כ. והם הם דברי רבינו ז"ל, ומבואר עכ"פ דאפילו טובלה לא מהני דיעבד כה"ג. וז"ל דעכ"פ הכא לא הזהירה בהם ולכן חיישין, והרמ"א מיירי שנהרסת בשעת נתינה, א"כ ליכא לתיחש שהרי אילו נדבק היתה מרגשת ורוחלת וכמו דאמרין בפסחים איהו מהדר עליה לשרפיה מיכל אכל מיניה, וה"נ איהי מהדרת שלא לדבק לא חיישין ודוק.

קלד) על כן ראוי לאשה שתחוף ראשה ותברוק עצמה ותדיח גופה סמוך לטבילה, כדי שלא תתעסק בינתיים בשום דבר שיהא אפשר להדבק בה ממנו כל שהו.

סמוך לטבילה, היינו כבית הטבילה כדרך נשים שלנו שחופפות בבית הטבילה ויוצאות וטובלות שם, ושם א"א שחבוא לידי מכשול.

קלד) ומ"ש על כן ראוי לאשה שתחוף וכו' (נדה ס"ו ע"ג) טבילה ועלמה ונמצא עליה דבר חונך אם סמוך לחפיפה טבילה א"כ לחוף ולטבול, ואם לאו כריכה לחוף ולטבול. איכא דאמרי אם באותו יום שחפפה טבילה א"כ לחוף ולטבול, ואם לאו כריכה לחוף ולטבול. מאי בינייהו, איכא בינייהו למיסמך לחפיפה טבילה, למיתקף ביממא וליטבול בליילא. וכחצו החוס' (ד"ה איכא) לא מיירי הכא מידי בהצרכת סמוך לחפיפה טבילה אלא לענין לתלות אחר הטבילה אם נמצא עליה דבר חונך קאמר דפליגי אם כריך לענין זה סמוך לחפיפה טבילה ע"כ. מצואר דדין סמוך לחפיפה טבילה אינו דין של סמיכת הדברים בענין תקנתא כעין ג' סמיכות, הן חיבף לסמיכה שמיטה ותיבף לנטילת ידיים ברהמ"ו וכיו"ב, אלא הסמיכה לטבילה זו אינה אלא לענין לתלות אחר הטבילה. ובהא מיושב דלא תקשה מרבא דכאן ארבא דלקמן (ס"ח ע"א) דדרש רבא אשה חופפת בערב שבת וטובלת במוצאי שבת (ועיין רש"י), ובחוס' הרא"ש שם וכן נוהגות הנשים האידנא דחופפת בע"ש וטובלת במוצ"ש, ואם חל יו"ט במוצ"ש אפ"ה חופפת בע"ש (ועיין שם חוס' ד"ה כך). ובטוש"ע יו"ד (סי' קנ"ט ס"ו) חל ליל טבילתה במוצ"ש והוא יו"ט שא"א לחוף אז מחוף בע"ש, וכן אם חלו ב' ימים טובים ביום חמישי וששי וחל ליל טבילתה בליל שבת מחוף ביום רביעי בשבת ומקשור שערוחיה שלא יתבלבלו.

ולפ"ז אחי שפיר דיוק רבינו, ע"כ ראוי לאשה שתחוף ראשה ותברוק עצמה ותדיח גופה סמוך לטבילה כדי שלא תתעסק וכו' והוא רק מטעם עלה טובה והיכי דא"א א"א.

ודע דיש להסתפק לפי דעת רבינו היכי דא"א לחוף את ראשה אלא ביום קודם הטבילה וכגון במקום שלא נמצאו מים רק ביום שלפניו אי נחשוב זה לא"א כמו קודם הלילה או דוקא קודם הלילה ובשבת ויו"ט הוא דהקילו אבל ביום קודם לא. ובנשמ"א נשאל באשה שחל ליל טבילתה בליל ראשון של יו"ט וחפפה בעיו"ט כדין ומחמת אונס

קלז) וצריכה לגזו צפרני ידיה ורגליה קודם טבילה ולנקותם ולבדקם יפה יפה.

ולנקותם, כלומר לנקות הצואה שבין הצפרנים הנשארים והבשר.

לא טבלה ציוס ראשון מותרת לטבול כליל יו"ט שני, אבל אם פשעה אין להקל (עיין בנ"א או"כ"צ). ולכאורה יש להסתייע קצת לכאן, דהתם נמי כליל צ' הרי לא טבלה בזמן מיקון חז"ל סמוך לחפיפה ואעפ"כ מותר לטבול כיון שאנוסה היטה א"כ ה"נ וי"ע. שוב מצאתי דכל שאין לה מים כלל אפשר לעשות החפיפה קודם.

קלז) ומ"ש וצריכה לגזו צפרני ידיה ורגליה וכו' הנה דעת רבינו פה דתתתי צריך לנקות ולגזו. ולכאורה מאחר שהקדים וצריכה לגזו צפרני ידיה ורגליה קודם טבילה, א"כ למה כתב ולנקותם ולבדוקם יפה יפה, דכיון שקצלה אותם אין מה לנקות. וצריך לומר שצריכה לגזו צפרני ידיה ורגליה מה שלא כנגד הבשר שיצא מחוץ לבשר ופורח למעלה, אבל הרי נשאר עוד מהצפורן שהוא כנגד הבשר שאינה גוזזת ולזה צריכה לנקות ולבדוק יפה יפה. וצריך לומר דהטעם לגזו הצפרנים הוא כמ"ש הראב"ד ז"ל (הובא בש"ך יו"ד סי' קצ"ח סקכ"ה) וז"ל, צריכה לחתוך צפרני ידיה ורגליה כיון שעמידה ליטולן חייבי השתא עכ"ל, וה"נ ז"ל דס"ל לרבינו, ואין זה הטעם מפני שאין יכולה לנקותם אלא משום דכל העומד לגזוז כגזוז דמי, וזה נראה פשוט לכאורה בדברי רבינו.

והמחבר (יו"ד סי' קצ"ח סי"ח) כתב, לואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר חוץ כנגד הבשר אינו חוץ, ואי זהו שלא כנגד הבשר זה שהצפורן עודף על הבשר, ולפי שאין יכולין לחוץ מה נקרא כנגד הבשר או שלא כנגדו נהגו הנשים ליטול צפרניהם בשעת טבילה. והרמ"א (ס"כ שם בהגה) כתב, ומאחר דכבר נהגו ליטול הצפרנים אפילו אם צפורן אחת נשאר צידה וטבלה צריכה טבילה אחרת וכן נוהגין ע"כ. ועיין ט"ז שם מה שהצריך לחלוק דנטילת צפרנים אינו אלא ממנהג שהחמירו על עצמן אין להצריך טבילה אחרת, ע"ש מה שחולק על הב"ח ז"ל ומיהו לפמ"ש רבינו הוא מלד דין דעומד לגזוז וכמ"ש הראב"ד ז"ל וי"ע.

עוד נראה מדברי רבינו דאינו מחלק בין צפרני ידיה לרגליה, וכן נראה מדברי הראב"ד ז"ל שתרוייהו כתבו צפרני ידיה ורגליה, והרמ"א לא הזכיר כלל רק כתב ומאחר דכבר נהגו ליטול הצפרנים אפילו אם צפורן אחת נשאר צידה וטבלה צריכה

טבילה אחרת, ודייקו מיניה דכחב צידה וטבילה דצרגלה אפשר דאינה חוזרת וטובלת.
 וצפ"ת הביא בשם הר"ד שדעתו להקל בצפרני רגלים, שצרגלים אין דרכן להקפיד
 ע"ש. ולפענ"ד דוקא אם הוא מטעם הקפדה, אבל לטעם הראצ"ד ורבינו שהוא
 משום עמיד לגזוז א"כ מ"ש ידים ורגלים לצפרני רגלים ג"כ דרכם לגזוז כמו של ידים
 וממילא עומד לגזוז הוא וצריך לגזוז קודם ודוק.

והיות כי נשאלתי בשכחה ליטול צפורן וטבילה אי צריכה לחזור ולטבול, אמרתי
 להציג פה תשובה זו.

בדבר מה שהורה באשה ששכחה ליטול צפורן אחד וטבילה ושמשה את ציתה
 וצדוקר אור מצאה שלא נטלה הצפורן אם צריכה טבילה שנית והביא דעת הט"ז (סי'
 קצ"ח ס"ק כ"א) שא"ל, והש"ך צנקה"כ שם חולק וצ"ק כ"ה מצריך טבילה שנית.
 ומו"ר הגאון החסיד מוהר"ח שטיין שליט"א הורה כהט"ז אם ברור לה שהצפורן
 הי' נקי, והוא כהכרעת הסד"ט. ועל מה שהוסיף הט"ז דאפילו אין ידוע לה שלא
 הייתה שם טיט ונראה מותרת ג"כ בשמשה, חלק הסד"ט מטעם חזקת איסור ע"ש.
 ולפענ"ד יפה הורה והוראתו בקדושה, אלא דלפענ"ד נראה לישב דברי רבינו
 הגדול הט"ז ז"ל צמ"ש דאפילו אין ידוע לה וכו' מותרת מטענת הסד"ט דהרי ידוע
 דהני נשי דידן זריזות הן בעניי טבילה וטהרת ז"ג ודרכן בשעת טבילה לעשות חפיפה
 ולצדוק עזמן בכל המקומות וצפרט צלואה שמתחת הצפרניים ושצאזנים שדרכן לנקות
 בכל האפשר כידוע, וכן לאחר שניקו את הכל דרכן להראות להאשה העומדת על
 הטבילה וצדוקת אחריה שנית, וכה"ג ודאי שפיר מצינו לומר שאפילו אינה יודעת אי
 היו נקיים ודאי היו נקיים ואין לומר כה"ג מילתא דלא רמיא עלי' דאינשי לאו אדעמי'
 ולכן אפשר שלא דקדקה היטב, שהרי ודאי רמיא עלה לנקות ולצדוק וכן ודאי
 עשתה שהרי היא מקפדת לנקות כל הנראה מתחת הצפרניים וודאי גם האשה העומדת
 שם הצדוקת אח"כ מחפשת, ואם נשאר קצת נראה אומרת לה לחזור ולנקות. ולכן
 כה"ג אפילו אין ידוע לה שלא הי' שם טיט ונראה מ"מ חזקתה שעשתה את צפרניה
 כי ע"כ שתי נשים לא היו יכולין לעבור שלא לראות הנקיות. והגם דע"א באיתחזוק
 איסורא לא מהימן, מ"מ היכא דצידו היא ודאי מהימן והכא הרי צידה הייתה לנקות.
 ועיין ריש גיטין וספרה לה, וצשו"ת שבו"י סי' ע"ח באשה שאינה יודעת אם סרקה
 עצמה אבל זאת יודעת שבצית הטבילה שאלה מחברתה מסרקה. ולכן כה"ג לפענ"ד
 ודאי הוה חזקה.

ראין להתעקש דהרי סוף סוף ראינו שלא ראו הצפורין וא"כ נאמר אדרבה שצאמת לא עשו כהוגן לא האשה הטובלת ולא האשה העומדת ואימרת חזקתן שהרי עברו על הצפורין ולא ראו אותן, לפענ"ד אינו כלום דצפורין מילתא דשכיחא הוא שלא לראות אם הצפורין ארוך קצת, אבל הנראה ודאי שראות וגם שאחר הנראה צודקים צפ"י ואחר הנפריים אין צודקין דסומכין דודאי גוזה אותן וגם היא מסתמכת שצאמת כבר גוזה וטעמה שנשאר אחד וז"פ.

ואם נסמוך על סברא זו, מיושבת שפיר קושיית הסד"ט (סוס"י קל"ט) דנמקום דאימתוק הטומאה לא אמרינן סד"ר להקל, ולהנ"ל י"ל דודאי בעלמא היכא דאימתוק האיפור וליכא חזקת היתר נגד החזקת איפור לא אמרינן משום סד"ר להקל, אבל דידין כיון דאיכא חזקה דכדין עשמה ונקמה הנראה מחמת הצפורין כה"ג שפיר אמרינן דטהורה היא משום סד"ר. ועיין יו"ד (סי' י"ח סי"ג) בשטט צכ"ן ונאצד קודם שצדקנו אחר השמיטה ואח"כ נמצא פגום שחיטתו כשרה הואיל וי"ל בהיתר דאוקי סכין אחזקתו. וה"נ י"ל כיון שצדקה כל גופה אוקמינן אחזקתה דודאי גם שם צדקה וליכא חזקת טומאה ולא ממילא רק סד"ר ולהקל.

ולבאורה דבר זה במחלוקת שנוי' דהט"ז (יו"ד סי' ס"ט סקכ"ד) מעשה בא לדינו באשה אחת שבשלה בשר ושכחה אם מלחה אותה מחילה אם לאו, והתירו מכח זה דלא הוא אלא ספיקא דרבנן לקולא, וא"ל דמוקמינן לה אחזקה דמעיקרא שלא הייתה מלוחה דא"כ ג"כ אמאי אנו ממירין מכח מסיח לפי תומו מחמת שהוא דרבנן ולא אמרינן אוקי אחזקה דמעיקרא לא הייתה מודחת. ועוד מלאמי בקובץ ישן בספק אם הדיח הדחה אחרונה מלאמי כתב שכשר מאחר דמליח הוא דרבנן הוא סד"ר ולקולא וכו'. ועוד יש לתת טעם להחיר דבדאי עשמה האשה כדרכה ומלחה מחילה כעין ההיא דאמרינן גבי ק"ש טעה וכתבתם והתחיל למען ירבו וגו' א"ל לחזור דסירכיה נקיט ואמי. והאי דלא אזלינן כאן בתר חזקה, דיש רוב נגד חזקה דרוב פעמים מולחין מחילה ורוב עדיף מחזקה כמ"ש הרא"ש ריש כתובות בפשט דפ"פ מלאמי, ע"כ. והש"ך בנקה"כ שם כתב דלא טוב הורה והקובץ ישן הוא כנגד כל הפוסקים ע"ש. ועיין יד אברהם שם בשם השעה"מ ובש"ך סי' ק"י דדיני ס"ס אות כ' דאפילו בספק דרבנן שיש לו חזקת איפור לא אמרינן להקל, והפר"ח חלק עליו דאפילו צ"ש לו עיקר מה"מ ואימתוק איפורא נמי אמרינן ספק דרבנן להקל, ועיין שו"ת נו"צ סי' ס"ה ובפת"ש ל"ן שם.

איברא דהש"ך גופי' בנקה"כ שם כתב ו"ל, ומש"כ עוד טעם להמיר וכו' ההיא דאמרין גבי ק"ש וכו' אינו דומה אדרבה הכא ממסתברא דלא מלחה דהרי ענין מליחה עסק גדול הוא והיאך אפשר ששכחה עסק כזה, גם מש"כ דיש כאן רוב נגד החזקה ליחא דלא שייך כאן רוב ע"כ. הנה דהגם שדחה ראיתו מהקובץ אבל ראיתו מק"ש לא דחה אלא דהכא ממסתברא דלא מלחה, אבל אילו היחה מלחה קצת והיחה מסופקת אי מלחה כדצעי או שאם היחה מלחה חמיכה מנד אחד ודאי והיחה מספקא לה אי מלחה גם מנד השני כראוי ודאי הי' מודה לו הש"ך דדומה לק"ש דהרי כבר היחה עסוקה במליחה אז אמרינן ודאי דסירייה נקיט ואמי ועשמה כמנהגה, וגם יש כאן רוב גמור שהרי רוב פעמים היא מנקה את הנפרנים כראוי ועכשיו הרי ג"כ היחה עסוקה בניקוי הנפרנים ודאי עשמה כמו שעושה רוב פעמים וניתקה את הנפרנים וזה גם הש"ך מודה. וא"כ בדין לפענ"ד כו"ע מודה לרבינו הט"ז דכה"ג אפילו אין ידוע לה שלא היה שם טיט וזוהא מ"מ חוקמה שעשמה כראוי ולא הוי חזקת איסור אלא אמרינן כה"ג סד"ר לקולא, וזה לפענ"ד ברור מאד ודלא כהסד"ט.

שוב ראיתי בדע"ת שהביא מבית א-ל (ח"ב חדר א' יו"ד סי' קל"ח) שכתב להקל כדעת הט"ז וכתב על הסד"ט ו"ל, ואמנם לפמ"ש הר"ש בטהרות דהיכא דהי' מקודם איסור דאורייתא ואזדא ליה האי דאורייתא ורק נולד סד"ר לא שייך איחזוק איסורא. א"כ גם הכא אמי שפיר דאיסורו דאורייתא כבר אזיל ליה וז"ב, אמנם הש"ך וכו' וא"כ יש לסמוך על מהרמ"ל וט"ז ו"ל עכ"ל. ועיין רמב"ם (פי"ד מהל' אבות הטומאה ה"ב) ספק מים שאובין, ובמל"מ (פ"י מהל' מקואות ה"ו, פי"ט מהל' אבות הטומאה) ובספרי משנה הלכות (ח"ב סי' ה') ודו"ק, ופלא שלא הרגישו מדברי הט"ז והש"ך יו"ד הנ"ל דלכאורה ראוי ברורה להט"ז בנידון דידן להמיר וכנ"ל.

וכרגע נפל מילתא בליבא ראוי ברורה מגמ' נדה (ס"ו ע"ב) טבלה ועלמה ונמנא עליה דבר חוץ, אם סמוך לחפיפה טבלה א"כ לחוף ולטבול ואם לאו צריכה לחוף ולטבול. איכא דאמרי אם באותו יום שחפפה טבלה א"כ לחוף ולטבול ואם לאו צריכה, וקאמר איכא בינייהו למיסמך לחפיפה טבילה. ועיין חוס' שם שהקשו מהא דפ"ק דחולין (דף י"ג) טבל ועלה ונמנא עליו דבר חוץ אפילו נתעסק באותו המין כל היום

כולו לא עלתה לו טבילה עד שיאמר צרי לי שלא הי' עלי קודם לכן, התם בשלא טבל
 סמוך לחפיפה, ועוד אומר ר"ת דההוא דחולין לטהרות ומחמירין טפי והכא איירי
 לבעלה ואם טבלה סמוך לחפיפה מהני. ור"י פי' דאי הך דחולין לטהרות איכא
 לאוקמי בשלא חפפה כלל וכו' ע"ש. וכולהו תירושים דהתם לבעלה מותרת אפילו לא
 אמרה צרי לי, ובפרט לפ"מ שסיימו שם התוס' דמנהג כל הנשים לרחוץ כל הגוף
 עכשיו והו"ל כחפיפה בכל, ובאם המציאות שהנשים מקפידות בחפיפת ורחיצת כל
 הגוף כמו על הראש א"כ פשוט ומבואר בתוס' כדעת הט"ז דאפילו לא אמרה צרי לי
 שלא הי' עלי בשעת טבילה, כיון דהטבילה הייתה סמוך לחפיפה מותרת, ועיין תוס'
 חולין (דף י' ד"ה עד שיאמר).

שוב הראה לי חתני כבני הרה"ג מוה"ר יהודה ארי' אלטר שליט"א בשו"ת נו"צ
 (יו"ד סי' נ"ג) באשה שנסתפקה אם עיינה בשערותיה כלל, והציא מדברי הט"ז
 שכתב סירכא נקט ואתאי. ובפ"ט (יו"ד סי' קצ"ט סק"ז) הציאו והקשה עליו
 מטעם דהנקה"כ הקשה עליו, ומיהו הציא בשם הגאון מוהר"ש כן בסי' ס"ט ס"ק
 ט"ו באשה שמלחה ושכחה אם מלחה ד' השני והותר אפילו לדעת הנקה"כ דעכ"פ
 התחילה למלוח ועסקה במליחה וה"נ כן לענין שערות ע"ש. והפ"ט סיים דעכ"פ
 באם מסופקת על העיון לא נתיר מטעם סירכא נקט דאפשר דהט"ז לא אמר אלא
 בספק דרבנן כההוא דהתם ע"ש. ומבואר מיהו חדא דבספק דרבנן פשיטא להו
 אפילו באיתחזק איסורא נמי אמרינן סירכא נקט, ועוד דהיכי דהתחילה דדבר אפילו
 להש"ך אמרינן סירכא נקט ואפילו לא זכרה אם הייתה החפיפה, וא"כ כ"ש דדין
 שזוכרת שעשתה את ידיה ורק-שעל צפורן אחד לא זוכרת, כה"ג ודאי לכו"ע אמרינן
 סירכא נקט ותהלה לא-ל שהנחמי דדרך אמת צ"ד.

(ב) ובדבר שאלתו אי דוקא שמשה או אפילו לנתה נמי לא צריכה לחזור ולטבול
 וכדברי מהר"ם מלוזבלין (הוצא בש"ך וסד"ט סוס"י קצ"ט סקל"ט) הזכיר שניהם,
 ודעת מורו הגר"ח שטיין שליט"א נוטה גם כזה להחיר ולא אמר בצירור, ולפענ"ד
 קשה להקל בבתם והדבר שקול ומלוי לפי ראות עיני המורה ולפי הענין ולפי האנשים
 אם צריך להקל כזה או לא, כי הענינים משתנים כזה לפי המצב והמציאות וא"א
 להעלות על הכתב יותר כעת מפני חוסר הזמן.

(ג) ובענין אם שכחה צפורן הרגל שהציא הפ"ט ש בשם הרב ר' דניאל שיש מקילין

חוצצין, דהטבעות
מהורקין על האצבע. וכן
חבל ורצועה מהודק הוא
וחוצץ.

לפיכך צריכה, כלומר
האשה היהודית העומדת
על גבה צריכה להזהר
מאד, שהטובלת סומכת
עליה.

קלח) וצריכה להסיר טבעותיה מעל ידה וכל
תכשיטין שבגופה, כדי שלא יהיו חוצצין בין הבשר
ובין המים. וכן צריכה להתיר שערותיה ולהסיר מהן
כל חבל וכל רצועה וכל קשר.

קלט) וצריך שתעמוד יהודית על גבה לראות היטב,
שלא יהא מאומה מבשרה ומשערותיה חוץ למים,
מפני שהתירה שערותיה והסירה מהם כל חבל ודרך
השערות לעלות על פני המים. לפיכך צריכה להזהר
מאד שלא יצאו משערותיה כל שהוא חוץ למים.

יומר ודייקו מלשון הרמ"א שכתב לפורן שנשאר צידה, עיין גם בשמלה (ס"ק כ')
שדייק כן אמנם קיים צ"ע ללא ראינו לחלק צזה. ולכן לפענ"ד קשה להקל גם צזה
יומר אם לא בשעת הדחק גדול וכולי האי ואולי. עכשיו זכינו לדברי רבינו שאין מחלק
ביניהם ומי יקל ראשו.

קלח) ומ"ש וצריכה להסיר טבעותיה מעל ידיה וכל תכשיטין וכו', עיין
ש"ע יו"ד הנ"ל וברמ"א ס"א ולכתחילה לא תטבול אפילו בדברים שאינם חוצצין
גזירה אטו דברים החוצצין (הגהות ש"ד). וזה נראה דעת רבינו שכתב סתם וצריכה
להסיר טבעותיה מידיה וכל תכשיטין שבגופה וכו', ומדכתב וכל תכשיטין משמע
דהכל כאשר לכל כרמ"א.

קלט) ומ"ש וצריך שתעמוד יהודית וכו', יש לדייק שכתב סתם שתעמוד
יהודית ולא התנה שיהי' גדולה, ובש"ע (יו"ד סי' הנ"ל ס"מ) צריך להעמיד על גבה
יהודית גדולה יותר מי"ב שנים ויום א' בשעה שהיא טובלת, ובביאור הגר"א נתן
טעם דצדבר דאיתחזק איסורא אינו נאמן הקטן אפילו בדרכנן כמש"ל סי' קכ"ז
סוק"ע י"ג, וכ"ש עכו"ס. והנה רבינו עוד דייק וכתב שהיהודית צריכה לראות שלא
יהא מאומה מבשרה ומשערותיה חוץ למים, ובש"ע לא כתב רק שלא ישאר משער
ראשה כף ע"פ המים, והחילוק ב"י הני הוא דלדעת רבינו לעולם לא תטבול צלי
עומדת על גבה שהרי לעולם יש לחוש כשתטבול שיש מאומה מבשרה חוץ למים ואינה
מרגשת, אבל להטעם דרק בשביל השערות שדרכן לזוף ע"פ המים חיישינן ולא

קמ) קרצה שפתותיה לא עלתה לה טבילה, פירוש קרצה שסגרה אותם, ואינה צריכה שתפתח פיה בענין שיכנסו בה המים, אלא יהיו שפתותיה עומדות כדרכן כל היום. הורו רבותינו האחרונים ז"ל שאם סתמה עיניה ביותר או פתחה עיניה ביותר לא עלתה לה טבילה, כי בשעה שפותחת עיניה נעשו קמטין קמטין ע"ג עיניה ואין המים באים שם.

אלא יהיו שפתותיה וכו' כדרכן כל היום. וי"ל באשה שדרכה להיות פיה פתוח בכל יום כדרך כמה אנשים אי אוליין בחר דרכה או בחר דרך כל אדם.

פתחה עיניה ביותר, אבל אם פתחה עיניה או סתמה סתם אין חוששין שעשאה כאופן שפסלה הטבילה, ועיין בפתשה"ב.

בשביל בשרה א"כ אשה שקלצה שערותיה אם תטבול צינה לבין ענמה שפיר דמי כיון שאין לה שערות ארוכות שיזופו ע"פ המים. וכש"ע שם ואם אין לה מי שמעמוד ע"ג או צלילה תכרוך שערה על ראשה בחוטי למר או בצלועה שצראשה וכו' ושפיר דמי וי"ע.

ועיין ב"י מהכלבו דנכרית לא מהני הואיל ואיתחזק איסורא, וכ"כ בא"ח (לוניל) ח"ב צה"י נדה סק"י. ובכלבו כתב דלריכה להולך עמה אשה יהודית או בעלה, לא הזכיר בעלה, ועיין תשו' הרשב"ץ ח"ג סי' נ"ח. והנה הט"ז הביא בסי' קנ"ח סקי"ד דאשתו של מהרר"ק ואשתו של השר מקולי היו צריכים נשותיהם לעמוד לפניהם ערומות לראות אם אין בהם גרב, ועיין שו"ת נו"ב סי' קכ"ב. ורבינו לא הזכיר בעלה כלל, וי"ל דהנה הנו"ב מספקא ליה אי היכא דלריך הבעל לסייע לה ולמעך אותה במים אי שפיר דמי, ולא העלה דבר ברור אף שנראה דעמו להקל ע"ש. וי"ל דבא תליא דאם העמידה הוא רק לראות או גם בעלה מותר לעמוד, אבל אם העמידה גם לסייע בטבילתה כה"ג אפשר שלא התירו. ולכן רבינו שכתב שלריך לעמוד ולראות שלא יהא מאומה מן הבשר או השערות בחוץ ואם יהא מאומה מן הבשר בחוץ ע"כ תלטרך למעכה במים, ולכן לא כתב כלל מצעלה וי"ל.

קמ) ומ"ש קרצה שפתותיה לא עלתה לה טבילה מתני' דמקואות סוף פ"ח. ויש לדייק מ"ש בסמוך בסתמה עיניה ביותר או פתחה עיניה צימר שכתב לא עלתה לה טבילה, וכתב הורו רבותינו האחרונים ז"ל ובקרצה שפתותיה כתב בסתם לא עלתה לה טבילה נ"ל לפ"ש שהקשה במעדני מלך מ"ש שקרצה פיה שכתב וסתם

קמא) וצריכה להדיח יפה כל גופה עד כף הרגל
ובין אצבעות רגליה, וצריכה להשמר שלא יכנס
טיט בין אצבעות רגליה בשעת הטבילה, שלא יחוך
הטיט בין בשרה ובין המים.

שלא יכנס טיט. וצריך
ליזהר בזה ביותר שהיו
טובלין בנהרות או
במערות והי' שם טיט
הנרוק על הרצפה.

ללא עלמה לה טבילה ובלא מענים עיניה וכו' כחז ב"ש"ע י"א ללא עלמה לה טבילה.
ומי' הש"ך (שם סקנ"א בשם הר"ן) לחלק בין קרצה לענמה עיניה דענמה עיניה לא
מעכזי קמטיס כולי האי מלבוז במים ע"ש. ומדברי רבינו לכאורה נראה דסתם לא
עלמה לה טבילה כמו בקרצה שפתייה וכדעת הי"א. ולענין הלכה נראה דכל שודאי
עשמה כן כגון שענמה ביותר או פתחה ביותר נראה דלר"ך לחזור ולטבול, ועיין
דרכ"ת. ודעת הראב"ד כדעת רבינו.

ודע דכחז הרמב"ן ז"ל וז"ל, ומדיני החליצה לא טוב היות האדם מחמיר יותר
מדאי ומחפש אחר הספיקות לפסול טבילתה בדבר הקל, כי א"כ אין לדבר סוף, אלא
אחר שחפפה ראשה וסרקה במסרק וחפפה ורחצה כל גופה בחמין ונזהרה לבדלי
חגע בשום דבר חוץ ומעשה טבילתה בפשיטת איצריה וכל גופה, לא יבנים אדם
ראשו בספיקות החמורות אשר אין לה קץ וסוף כמו ענמה עיניה ביותר קרצה
שפתותיה ביותר ומשאר הספיקות כי מי יוכל לשאר בין ענמה ביותר ללא ענמה
ביותר, ע"כ ע"ש. וכנראה דחולק על רבינו בזה. ומיהו הרבה מהראשונים מחמירין
בהני, ובקרצה הרי מבואר במשנה וגם באלו יש ללמדם שלא יענמו עיניהם ביותר וגם
לא יפתחו יותר מדאי, אבל לאחר הטבילה לחזור ולטבול בקרצה שפתייה לכאורה
המבואר במשנה יש להורות לחזור ולטבול, אבל בענמה עיניה וכו' אם טבילה לא
תחזור ותטבול ודו"ק.

קמא) ומ"ש וצריכה להדיח יפה וכו', עיין לעיל (אות ק"מ), ומה שכתב
וצריכה להשמר שלא יכנס בין רגליה וכו' עיין ש"ע יו"ד הכ"ל סמ"ב כנסו לרורות
וקמטיס בסדקי רגליה מלמטה חולצים, ואע"ג דבית הספרים לא בעי ביאת מים
מ"מ ראו לביאת מים בעי. ועיין ביאור הגר"א שם אות מ"ט.

קמב) האשה בשעה שהיא טובלת צריכה להרחיב ירכותיה כדרך שעומדת בשעה שלשה ועורכת את הפת. וצריכה לפתוח זרועותיה, ולא יהיו דדיה שוכבין על בשרה. ולא תהא זקופה וטובלת, אלא שוחה כדרך שהיא שוחה בשעה שעורכת את הפת.

קמג) האשה לעולם היא בנדתה עד שתטבול בנהר או במקוה.

לפתוח זרועותיה, באופן שלא יהיו מחוברים ומדובקים לבשר. וגמצא תוצץ ואינו ראוי לביאת מים.

בנדתה, היינו כשראתה דם, שתטבול בנהר שאינו פוסק את מימיו ולא רבו נוטפין על הזוחלין, והנהר מטהר בזוחלין והמקוה כאשכורן.

קמב) ומ"ש האשה בשעה שהיא טובלת צריכה להרחיב וכו' בגמ' ס"ז אמר ר"ל האשה לא מטבול אלא דרך גדילתה כדמנן האיש נראה כעודר ומוסק ומים אשה נראה כאורגת וכמניקה את בנה, ופרש"י כדרך גדילתה, כלומר לא תדחק זרועותיה על צררה ולא רגליה ושוקיה זה בזה אלא כדרך הליכתה ושימושה תמיד ומה שנכסה וקמוט ואין מים באין בו לא איכפת לן ואינה צריכה לפשט ציט קמטיה וסתריה אלא כדרך תמיד, כדמנן צראיית נגעים שטיהר בהן הכחוש ציט הסתרים וכו' והנה במשנה פ"ג מ"ד דנגעים כ"ד ראיית הנגע האשה כעורכת וכמניקה את בנה כאורגת ועומדין, ועורכת היינו עורכת הפת, עיין תוס' שם ד"ה וכמניקה וצפהר"ש כעורכת שמפסקת את רגליה ובתוספי הרא"ש ומרחיב זרועותיה ומפשוט ירכותיה כדרך הילוכה ע"ש.

ובטורש"ע סי' קנ"ח סל"ה, לא מטבול בקומה זקופה וכו' ואל תשמה הרבה וכו' אלא שוחה מעט עד שיהיו סתרי ציט הערוה נראים כדרך שנראית בשעה שעורכת וכו' ואינה צריכה להרחיק ירכותיה זו מזו יותר מדאי וגם לא להרחיק זרועותיה מהגוף יותר מדאי אלא כדרך שהם צעמ הילוכה וכו' ע"ש. והנה מדברי רבינו שכתב שצריכה להרחיב ירכותיה כדרך שעומדת בשעה שלשה ועורכת את הפת נמי מבואר שלא תרחיב יותר מדאי אלא עד שיעור כשהיא עורכת את הפת ולא יותר וכן לפתוח זרועותיה וכו' כשיעור שהיא שוחה בשעה שעורכת הפת ולא יותר, ועיין טור ובעלי נפש להראב"ד ומ"ש הב"י שם ודו"ק.

קמג) ומ"ש האשה לעולם היא בנדתה וכו', יומא ע"ח ע"א ציוס ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלים לחטאת ולנדה אמר רב יוסף מכאן רמו

לגדה שזריכה לישב עד נוארה במים. ובחוס' (שם ד"ה מכאן) שאלו מקמי דרב יהודה גאון זכ"ל טבילת נדה מדאורייתא מנלן והשיב ק"ו ממגעה. ור"ח פי' דנפקא מדכתיב במי נדה ודרשינן במס' ע"ז (דף ע"ה) מים שהגדה טובלת בהן. ור"י פי' מדכתיב והדוה בנדחה ודרשינן בפ' במה אשה (שבת ס"ד ע"ב) בנדחה תהא עד שחבוא במים. והרא"ש (סו"פ החינוקת) הוסיף וז"ל, וקיי"ל דנדה וזבה לא בעו מים חיים דתניא תוספתא מגילה פ"א אין בין זב לזבה אלא שהזב טעון מים חיים והזבה אינה טעונה מים חיים אלא מי המקוה שכל הגוף עולה בהן וכמה הן אמה על אמה ברום שלש אמות ושיערו חכמים מי המקוה מ' סאה ע"כ. ועיין טור יו"ד סי' קצ"ו, ופשוט דכל שלא טבלה כהוגן לא עלתה מנדחה. ועיין רמב"ם פ"ד מהל' אס"ב וצ"י.

וכתב רבינו בנהר או במקוה משמע דס"ל דבנהר טובלת לכחילה, ואדרבה מדהקדים נהר למקוה משמע דמעדיף ליה. ובגמ' בכורות נ"ה תניא למה נקרא שמו פרת שמימי פרים ורבים, מסייע ליה לשמואל דאמר שמואל נהרא מכיפי' מיצריך, ופליגא דרב דאמר מיטרא במערבא סהדא רבה פרת, אצוה דשמואל עביד להו לבנתיה מקואות ציומי ניסן ומפני ציומי תשרי (מקואות) סבר לה כרב דאמר מיטרא במערבא סהדא רבה פרת, ופליגי ידידיה אדידיה (שמואל אדשמואל) דאמר שמואל אין המים מטהרין בזוחלין אלא פרת ציומי תשרי ואיתא להא מימרא (שבת ס"ה ונדריס מ'). ופירשו דאצוה דשמואל הוה עביד לבנתיה מקואות ציומי ניסן ולא הי' מניחן לטבול בנהר משום דתייש שמה ירבו נוטפים על הזוחלין נמצא שאין מטהרין אלא באשבורן וכדתניא בצרייתא דת"ר מעיין מטהר בזוחלין ומקוה באשבורן, כלומר במכונסין, ואידך דשמואל ס"ל דנהר מטהר בזוחלין, ופסק ר"ת דנהר מטהר לעולם ואפילו רבו נוטפין על הזוחלין אפילו כשמתרבה הרבה מחמת הגשמים לפי שאין טפה יורד למטה שאין טפחיים עולה לקראתו מן התהום, עיין תוס' ור"ן (שבת ונדריס שם) ורא"ש (פ' אין בין המודר ובתשובה כלל ל"א סי"א) ושו"ת מהרי"ק (סי' קט"ו). אבל הר"מ והרי"ף והרמב"ם (פ"ט מהל' מקואות) וכן דעת הר"י לטבול בהן כל החורף, ועיין טור יו"ד סי' ר"א ובש"ע שם. ועיין בספרנו משנה הלכות (ח"ב סי' ד' — ה') האריכות בס"ד.

ועיין מכות (ד' ע"א) ואמר רב יהודה אמר רב חזית מלאה מים שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה חיישין לשלשה לוגין שלא יהיו במקום אחד,

ימי ליבון. לפי שצדיקה
ללבוש בהם לבנים כדי
שתכיר אם דאתה.

אחת רתם. כלומר דין
אחד להם לכל דבר. והלא
כר"ת בתוס' שהיו דגילין
לטבול שתי טבילות. אחד סוף נקיים.

קמד) ובין הימים שרואה בהם דם ובין הימים
שאינה רואה והם הימים הנקראים ימי ליבון. אחת
דחם להחמיר בכל דבר ולהיות נדתה עליה בכל
ענין.

ודוקא לים הגדול דקאי וקיימא אבל נהרא צעלמא לא, תניא נמי הכי וכו' ועיין מה
שפי' שם הראצ"ד צסס ר' משה הדרשן דשאני ים הגדול דמימיו מלוחים ולא
מתערבין במחוקים דמלוחים כזדים יותר ממחוקים ע"ש, ועיין תה"ד סי' רנ"ד
שמעתי מקשין מ"ש נוטפין צוחלין דפוסלין צרבייתן ולא לגמרי ומ"ש מים שאובין
דפוסלין מקוה לגמרי ע"ש.

ובש"ע יו"ד סי' ר"א אין האשה עולה מטומאתה וכו' עד שתטבול כל גופה
צבת אחת צמי מקוה או מעיין שיש בהם מ' סאה וכו' (ס"ב) מי מעיין מטריין אף
צוחלין וכו' וכן אם רבו הנוטפים על הזוחלין וכן אם רבו מי גשמים על מי הנהר
אינם מטריים צוחלין אלא באשבורן, לפיכך לריך להקיף מפך (פי' כעין מחללת)
וכיוצא בו בלוחות הנהר המעורב עד שיקוו המים ויטבול בהם, הג"ה וכן נכון להורות
ולהחמיר כשיטת הר"ם והרא"ש וסייעתם אבל יש מחירין לטבול בנהרות כל השנה
אף צשעת הגשמים והפשרת שלגים ורבו הנוטפים על הזוחלין משום דעיקר גידול
הנהר הוא ממקום מקורו (טור צסס ר"ת וצ"י צסס רש"י וסא"ת וסמ"ג) וכן נהגו
ברוב המקומות במקום שאין מקוה ואין למחות ציד הנוהגים להקל כי יש להם על מי
סיסמוכו (מהרי"ק וכו') מיהו יש ליזהר מלטבול בנהר המתהווה לגמרי ע"י גשמים
וכו' אבל בנהר שאינו פוסק אע"פ שצשעת הגשמים מתרחצ ומתפשט על כל גדותיו
מותר לטבול בו בכל מקום (צ"י לדעת המרדכי והאשר"י והתוס') לפי סברת
המקילין ולפי מה שנהג ע"כ. ודעת רבינו נראה כדעת המקילין בזה וכמבואר.

קמד) ומ"ש רבינו ובין הימים שרואה בהם דם וכו', במס' שבת י"ג תני
דבי אליהו מעשה בתלמיד אחד ששנה הרצה וקרא הרצה ושימש ת"מ הרצה ומת
בחצי ימיו והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרתם צמתי כנסיות וצמתי מדרשות ואמרה
להם כתיב צתורה כי הוא חייך ואורך ימך צעלי ששנה הרצה וקרא הרצה וכו' מפני
מה מת בחצי ימיו ולא היה אדם מחזירה דבר. פעם אחת נתארחתי אללה והיתה

קמה) ואסורה להושיט מפתח או מקל או כל דבר שבעולם מידה ליד בעלה אע"פ שלא תגע בו, וכן אסור לבעלה להושיט לידה שום דבר אע"פ שאינו נוגע בה. ואסור לה למזוג כוס של יין לבעלה

למזוג, כלומר לשפוך
מים לתוך יין כדי שיהא
נוח לשחות.

מסיחה כל אומו המאורע ואמרתי לה בתי בימי נדוּתך מהו אלנך, אמרה לי ח"ו אפילו אלנע קטנה לא נגע בי, בימי לבוּך מהו אלנך, אל כל עמי ושמה עמי וישן עמי בקירוב בשר ולא עלתה דעתו על דבר אחר, ואמרתי לה ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה שהרי אמרה חורה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרצ וכו'. ובמוס' ד"ה בימי לבוּך מהו אלנך ו"ל, לא משום שיש לחלק בין נדות לליבון דהא אמר ר"ע צפ' במה אשה (שבת ס"ד ע"ג) הרי היא בנדתה עד שתצוא במים אלא לפי שידע אליהו שכך היה מעשה. ור"ח ורש"י פי' צפ' אע"פ (כמוצות ס"א) גבי שמואל מחלפא ליה דבימתו בידר דשמלא, היינו בימי ליבונה אין נראה כדפירשמי. ור"ת פי' שהיו רגלין לטבול שחי טבילות אחת לסוף שבעה לראייתה שהיא טהורה מדאורייתא בהך טבילה ואחת לסוף ימי ליבון, לכך היה מיקל אומו האיש. ורש"י היה נוהג אסור להושיט מפתח מידו לידה בימי נדוּתה, ונראה לר"י שיש סמך מסדר אליהו דקתני שמה הבאת לו את השמן וכו' ע"ש.

ובש"ע יו"ד סי' קצ"ה סי"ד כל אלו ההרחקות נריך להמרחק בין בימי נדוּתה בין בימי ליבונה שהם כל ימי ספירתה ואין חילוק באלו בין רואה ממש למוצאת כחם, הג"ה וי"א דאין להחמיר בימי ליבונה בענין אסור אכילה עמה בקערה (הג"ה) מרדכי בשם ראב"ה) וכן נוהגין להקל ויש להחמיר וכן נוהגין להלכה להחמיר. והב"ח כתב דנתקבלו כל הקהילות ועשו חרם על זה שלא לאכול עם נשותיהם בימי ליבונם. ומדברי רבינו מבואר כדעת המחמירין ואוסרים בכל דבר ובכל ענין.

קמה) ומ"ש ואסור להושיט מפתח או מקל או כל דבר שבעולם וכו' הנה כבר הבאתי לעיל דרש"י הי' נוהג אסור להושיט מפתח מידו לידה, והמוס' הביאו לו סמוכין ועיין מחזור ויטרי סי' תל"ט. והב"י (ריש סי' קצ"ה) הביא בזה דעות להחמיר, ובש"ע (ס"ג) פסק לא יגע בה אפילו באלנע קטנה ולא יושיט מידו לידה שום דבר ולא יקבלנו מידה שמה יגע בצשרה [וכן ע"י זריקה מידו לידה אסור].

ולהניחו ע"ג השלחן, אבל מוזגת את הכוס ומניחתו
ע"ג ספסל או ע"ג דבר אחר חוץ מן השלחן ובעלה
לוקח אותו משם. והרשות בידה להניח המים ע"ג
השלחן.

להניח המים, פי' שיש
לפניו כוס עם יין וצריך
מים למוזגו, הרשות בידה
להניח המים ע"ג השלחן
ולא בתוך הכוס.

ולהחזיק בשמים צידה והצעל יריח אסור, ומיהו להחזיק ההצדלה דולקת והצעל מצרך
צורא מאורי האש מותר (עיין משנ"ה ח"י סי' ק"ל).

ומ"ש ואסור לה למוזג כוס של יין וכו' כמובת (דף ס"א ע"ב) כל מלאכות
שהאשה עושה לצעלה נדה עושה לצעלה חוץ ממוזגת הכוס וכו' ומשמע דכל שמוזגת
הכוס אסור. ובש"ע (סי' קל"ה ס"י) חוץ ממוזגת הכוס שאסורה למוזג הכוס בפניו
(צ"י וכן משמע ממרדכי פ"ק דשבעות וכו"מ מדברי הפוסקים) ולהניחו לפניו על
השלחן אלא"כ תעשה שום היכר כגון שחניחנו על השלחן ציד שמאל או תניחנו על הכר
או על הכסת אפילו ציד ימינה.

ומ"ש והרשות צידה להניח המים על השלחן, הנה מדכתב דמים מותרת להניח
על השלחן משמע דלא תניח לפניו אפילו מים, ורק על השלחן מותר. עוד משמע
לכאורה דיין אפילו על השלחן לא תניח, ואין נפ"מ באיזה מקום על השלחן אסורה
להניח. ומיהו נראה דדוקא כוס, אבל להניח בצבוק מלא יין או שאר משקה והצעל
יקח לעצמו מן הצבוק מותר. ועיין בש"ך (סקי"ג) דאיסור מציגה קיים אפילו בשאר
משקים, ואיסור מציגה שייך אפילו להוריק מן הכלי אל הכוס גרידא ולא דוקא למוזג
או בהגשת קערה המיוחדת לצעלה לאכול, ולפ"ז היכא דהציגה בצבוק וכן אם
הציגה בקערה גדולה ומשם יקח הצעל נמי מותר, וזה דלא כהגמ"י (פי"א מהל'
א"צ הי"ט) דדוקא מציגת מים ציין דהוא קירוב הדעת אסור אבל מציגה מן הכלי
לכוס בסתם מותר. ומדברי רבינו מבואר דאפילו להניח על השלחן אסור ולא דוקא
להושיט צידו וכן פסקו בש"ע.

ודע דממה שכתב רבינו והרשות צידה להניח המים על השלחן ולא כתב מים בכלי
הי' נלפענ"ד כוונתו לומר כגון שהצעל יש לו כוס יין ורוצה למוזגו במים, הרשות צידה
להניח המים ע"ג השלחן כלומר למוזג את היין אלא שהיא לא תמוזגו ותציא המים
ההצעל ימוזג ודו"ק.

קמו) ואסור לבעלה לישב ע"ג מטתה אע"פ שהיא חוץ לבית.

קמז) ואסורה לתת בפני בעלה קיתון של מים וכלים שירחץ בהם פניו ידיו ורגליו, אע"פ שאינה נוגעת בו, מפני שהוא דרך חיבה.

שהיא חוץ לבית, פי שאינה בכית אבל היא בעיר רק שיצאה חוץ, אבל כשאינה בעיר כלל מותר. קיתון וכו' וכלים, פי שאר כלי רחיצה כגון הספל והסבון וכו'.

ואי נימא דכוונתו על המים ליתן זכוס של יין למוזג א"כ אין ראי' מרבינו דגם שאר משקין אסור ליתן על השלחן, די"ל דוקא זיין אסר רבינו ולא בשאר משקין. ועיין ז"י שדייק מדכתב הרשב"א ב"ה הקלר מציגת הזכוס זכוס של יין שהוא מרגיל לדבר ערוה נראה מדבריו דשאר משקין מותר, ואע"פ שכתב (ה"ה פי"א מהל' א"ב) מציגת הזכוס של יין דוקא אבל של מים מותר דאפשר למידק מינה אלא של מים הא איכא למידק גם איפכא מרישא דנקט כוס של יין ולמימר דלא אסור אלא של יין ולא שאר משקין והאי דיוקא עדיף ע"ש. ובש"ע כתבו מציגת כוס זכוס, ומיהו אס נפרש לדברי רבינו כמ"ש ליכא סתירה מרישא לסיפא ודו"ק. ומיהו מאחרונים נראה שהחמירו גם בשאר משקין.

קמו) ומ"ש ואסור לבעלה לישב ע"ג מטתה אע"פ שהיא חוץ לבית הנה כתב לן מרמי, דגם ישיבה אסור וגם אפילו כשהאשה חוץ לבית, והטעם דהרהור שיך אפילו כשהיא חוץ לבית. ועיין בצעל הנפש להראב"ד ז"ל בשלהי שער הפרישה בשם תשובת רב האי גאון, ונראה מדבריו שאסור לישן על מטתה של נדה אפילו בשעה שאינה זמטה משום הרגל. והנה התם כתב רק לישן אבל רבינו כתב אפילו לישב. ועיין טור סי' קצ"ה וב"י שם, והב"ח חולק על אסור ישיבה וכתב דט"ס הוא ועל אסור ישיבה לא מלאנו, והט"ז חלק על הב"ח, ומיהו בדרכ"מ פסק כש"ע. ובאמת כי בהגהות על הטור כתב על הב"ח ז"ל, נוסחא נכונה היתה לפני הרב ז"י (ודלא כמ"ש הב"ח דט"ס הוא), שכן מלאמי להדיא להרב הגדול רבינו יונה ז"ל וכו' והרבה פעמים מצינו שהטור דרך צעקבות הספר הזה ע"ש. ולכן פשוט דנכון להחמיר שלא לישב על מטתה זין שהיא זבית או בחוץ.

קמז) ומ"ש ואסורה לתת בפני בעלה קיתון של מים וכו' משמע מדברי רבינו דכוונתו לאסורה לתת קיתון של מים בפניו אפילו אינה יולקת המים בשעת

קמח) ואסור לה להציע המטה בפניו, אבל שלא בפניו מותר.

קמט) ואסור לה לאכול בקערה אחת עם בעלה אע"פ שאינה נוגעת בו. ואפילו הוא אוכל בקערה שלו והיא אוכלת בקערה שלה, אסור לה לשבת אצלו או כנגד פניו. וצריכה שתתן מפה גדולה או קטנה ע"ג המפה שבשלחן כדי ליתן קערה שלה עליה, או תגלה מעט מהשלחן כדי ליתן קערה שלה עליה.

בפניו, והוא באותו חדר, וכשהוא חוץ לחדר מותר.

כדי ליתן קערה שלה עליה, אבל אם תשים מפה תחת קערה שלו ג"כ אינו מועיל. ראו ליכא היכר: וצריך ליתן המפה, כלומר תחת קערה שלה ולא תחת שלו.

ליתן קערה שלה, אבל להיפך לגלות מהשלחן וליתן קערה שלו לא דוחה הוה בויון לבעל ואשה חייבת בכבודו.

הרחיכה אלא מציאה מים לפניו הוא צלל מה שאמרו בגמ' (כתובות ס"א) כל המלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ ממוציאת הכוס והרחצת פניו ידיו ורגליו וס"ל דצלל זה להביא לפניו מים בקיתון אפילו לא רוחצת. ומיהו הט"ז כתב בסק"מ דדוקא אם יוצקת המים על גופו אסור והט"ך (שם סקט"ו) השיג עליו והביא מדברי הר"ר יונה בספר דרשות הנשים דאסור ליתן בפני בעלה קיתון של מים והם הם דברי רבינו ז"ל, ונתן טעם שהוא דרך חיבה אע"פ שאינה נוגעת בו. ומיהו צט"ע סי"ב כתב אסורה ליצוק לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו אפילו אינה נוגעת בו ואפילו המים זנונים, ומשמע לכאורה דדוקא ליצוק אסור אבל להכין מותר וכדעת הט"ז, ומיהו יש להחמיר כדעת רבינו וכן נראה דברי רבינו האשכול ע"ש. ופשוט דעת רבינו נראה דאין לחלק בין פניו לידיו ורגליו, ודלא כפרי דעה שדקדק מדברי רבינו דדוקא רגליו אסור אבל פניו וידיו לא היו דרך חיבה, ולא ידענא מנ"ל שהרי כתב להדיא פניו ידיו ורגליו.

קמח) ומ"ש ואסור לה להציע המטה וכו' בגמ' כתובות הנ"ל ובטוש"ע סי"א אסורה להציע מטתו בפניו ודוקא פריסת סדינים והמכסה שהוא דרך חיבה אבל הצעת כרים וכסמות שהוא טורח ואינו דרך חיבה שרי וע"ש.

קמט) ומ"ש ואסור לה לאכול בקערה אחת וכו' בגמ' שבת י"א לא יאכל הזכר עם הזנה מפני הרגל עבירה ופרש"י שם מתוך שמתיחדין יבוא לבעול וזה שהיא צרכה, ודע דממה שכתב רבינו ואפילו הוא אוכל וכו' אסור לה לשבת אצלו או כנגד

קנ) ואסור לאשה שתתן מחצלת או ספסל תחתיה
בעת הטבילה.

מחצלת, הוא כלי עשוי מקנים או גמי ונוחיים תחת הדגלים שיהא נוח לעמוד (מעטה בלע"ז).

פניו ראי' גדולה למנהג כמה מרבותינו חלמידי בעש"ט שלא היו יושבים עם נשותיהן על יד השלחן בשעת אכילה והטעם דכיון דזומן שהיא טמאה אסורה לישב ולאכול אצלו או כנגד פניו על השלחן ואם פעם תשב ופעם לא תשב יהי' מזה היכר גדול לבני אדם הנכנסים והיוצאים, לבד כי כבר הבאתי ראי' ממה דאמר רב חסדא לבנתיה לא תאכלו נהמה באפי גבריכו (שבת ק"מ:), ובש"ע יו"ד (סי' קצ"ה ס"ג) לא יאכל עמה על השלחן אלא"כ יש שינוי שיהא שום דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה לחם או קנקן או שיאכל כל אחד במפה שלו, הג"ה וי"א הא דלריכין הפסק בין קערה שלו לקערה שלה היינו דוקא כשאין אוכלין בקערה אחת כשהיא טהורה אבל אם אוכלין בקערה אחת כשהיא טהורה סגי אם אוכלת בקערה בפני עצמה וא"ל היכר אחר (הגהת אשר"י והגהת אלפסי) וכן נוהגין ע"ש. ועיין שם מחלוקת הב"ח והש"ך אם צריך גם בני בית או לא. ומיהו נראה דוקא היכא דבכל עת אוכלין מקערה אחת, אבל אם לפעמים אוכלין מקערה אחת ופעמים משתי קערות לא מהני מה שאוכלין בקערה אחת ובעי היכר אחר כנלפענ"ד.

ומ"ש וזריכה שתתן מפה וכו' עיין טוש"ע ס"ג שם או שיאכל כל אחד במפה שלו וכו' ועיין בצעלי נפש להראב"ד בשער הפרישה. או שתגלה מעט מהשלחן, עיין ש"ך סק"ו בשם רבינו בס' היראה.

קנ) ומ"ש רבינו ואסור לאשה שתתן מחצלת או ספסל תחתיה וכו' הטעם בזה משום דראויים למדרס ומקבל טומאה. ובש"ע יו"ד (סי' קצ"ח סל"א) אין טובלין בכלים לפיכך אם היה טיט במקום שטובלת לא תעמוד ע"ג כלי עץ שמקבלין טומאה מגבן ולא ע"ג נסרים שראויים למדרסות ולא על שום כלי הראוי למדרס ותטבול משום גזירת מרחצאות של כלים, עברה וטבלה לא עלתה לה טבילה אבל נוחתת היא חבילי זמורות תחת רגליה מפני הטיט. וכן לא תעמוד ע"ג כלי חרס ולא ע"ג בקעת ותטבול ואע"פ שאין כלי חרס מטמא מגבן ולא ראוי למדרס חשש חכמים הוא שמא תפחד שלא תפול ולא תטבול כראוי, עברה וטבלה ע"ג אלו עלתה לה טבילה. ועיין ט"ז שם סקל"א ובש"ך סקמ"ג וסקמ"ה.

קנא הנדה כשפוסק דם ממנה, בודקת עצמה יפה יפה בצמר גפן נקי ורך ולבן, או בבלאי כלי פשתן נקיים ולבנים ורכים.

בצמר גפן. היינו צמד גפן שאינו טורי אלא נקי ורך: בבלאי, פי' שהכלי פשתן חדשים הם קשים. ולכן דוקא בבלאי כלי פשתן ודלא כאותן שלוקחין חדשים.

ובמשנה פ"ה דמקואות מ"ג העבירו ע"ג כלים או ע"ג ספסל ר' יהודה אומר הרי הוא כמו שהי', ר' יוסי אומר הרי הוא כמקוה ובלבד שלא יטבול ע"ג ספסל. ועיין רע"ב גזירה שמה יטביל בכלים והלכה כר"י וכתב המו"ט שם דלרבותא לא מהדר במשנה אלא ספסל דאע"ג דאין לו חוץ אפ"ה גזרינן משום דדמי לכלי הואיל וראוי למדרס כדתנן במ"ג פכ"ב דכלים ויש לכ"מ פ"א דמקואות וצו"ד סי' קל"ח שני פירושים אחרים דלא תקני בר' יוסי אלא ע"ג ספסל ע"ש.

קנא ומ"ש הנדה כשפוסק דם ממנה וכו' בגמ' נדה (י"ז ע"א) וצטוש"ע (יו"ד סי' קל"ו ס"ו). והנה בגמ' ונפוסקים לא נזכר אלא אמר גפן לבן או בגדי פשתן בצלאי נקיים ולבנים, ולפי שהעולם מקילים בכל מיני בגד וגם בצגד פשתן ואינו מצבילאי, ולכן אליג כאן תשובה שכתבתי בזה בס"ד.

בענין צדיקות שנהוג עלמא פה באמעריקא ואין מדקדקין מבגד לבגד אלא כולן שוין לטובה, ואני אמרתי כמה פעמים דלריך להקפיד להורות ולהבדיל בין בגד פשתן לשאר בגדים דבגמ' מצוה רק בגדי פשתן שחקים ולא שאר בגדים וכן נפוסקים לא מצינו רק בגד פשתן וכן בש"ע ואחרונים ולא מצינו לפענ"ד בשום מקום שגם שאר בגדים ראויים הם לצדיקה, וא"כ ע"כ רריך להבדיל בין בגד לבגד כדי שנוכל להבדיל בין דם לדם. ועלמה על דעתך דאולי רק בגד של פשתן בעינן שחוק שיהא ראוי לצדיקה אבל בגד של אמר או אמר גפן אפילו חדש ראוי לצדיקה כמו אמר גפן נקי ופקולין ועדיף מבגד של פשתן שחוק, ואמרתי דלדרכה מצוה בכל מקום בגד פשתן למעט שאר בגדים דאפילו שחקים לא, ואפרש שיחתי בס"ד.

גרסינן בגמ' נדה (י"ז ע"א) דאמר שמואל אין בודקין את המטה אלא בפקולין או בצמר נקי ורך ואמר רבא הני שחקי דכיתנא מעלי לצדיקה, ופריך איני והא חני דבי מנשה אין בודקין את המטה לא בעד אדום ולא בעד שחור ולא בפשתן אלא בפקולין או בצמר נקי ורך, ומשני לא קשיא הא בכיתנא הא במאני דכיתנא ואיצעית אימא הא והא במאני דכיתנא הא בחדתי הא בשחקי, ופרש"י בגדים בלויין של פשתן. ועיין

תוס' ותוס' הרא"ש ש.ס. והרמב"ם (פ"ד מהל' איסורי ביאה הט"ו) כתב בגדים אלו שמקנחין בהם לריכין שיהיו של פשתן שחקים ולבנים והם הנקראים עדים צענין זה. והנה מלשון הרמב"ם הנ"ל שכתב בגדים אלו והשמיט מה שאמרו בגמ' פקולין או אמר נקי ורך ולא זכר רק בגדים שחקים נראה דמפרש הא דאמר רבא שחקי דכיתנא מעלי לצדיקה כלומר שהם יותר טובים לצדיקה ולשון מעלי היינו מעולה מהני וא"כ לריך דוקא בגדים ולא במידי דלאו בגד וממעט אפילו פקולין ואמר גפן.

וב"כ הכ"מ וז"ל ומלשון רבינו משמע לכאורה דכל הני דנקט בצגד של פשתן שחוק ולבן דדוקא נקטיניהו כלומר דוקא בצגד ולא במידי דלאו בגד הוא ואפילו בצגד דוקא של פשתן ולא במינים אחרים ובצגד של פשתן נמי דוקא שחוק ולא כשאינו שחוק, ושחוק נמי דוקא לבן ולא לבוע. וקשה דלפ"ז הוא ממעט פקולין ואמר נקי, ואמאי הא של בית מונבו מזכירים אותם לשבח ושמואל נמי אמר הכי. ושם י"ל דרבינו סובר דרבא פליג אדשמואל ואותם שהזכירו של בית מונבו לשבח הוה סברי כשמואל ולא קיי"ל הכי אלא כרבא דבתרא הוא. עיי"ל דלעולם סבר רבינו דרבא ושמואל לא פליגי ולא למעוטי פקולין ואמר נקי ורך נמכוון אלא הוא ז"ל אחא למימר דצדיקה דמטלית שהזכיר צפרק זה לא תהא אלא דמטלית של פשתן שחוק ולבן לפי שהוא דבר רך וממילא נשמע לכל דבר שהוא לבן נקי ורך כמו שחקי בגד פשתן לבנים מהני לצדיקה, והרי פקולין ואמר נקי רך בכלל ע"ש, ועיין צ"י סי' קצ"ו שכלל הדברים.

ובזה יתיישב לשון הש"ע שם ס"ו וז"ל כל צדיקות אלו צין צדיקת הפסק טהרה צין צדיקת כל השבעה לריכות להיות בצגד פשתן לבן ישן או בצמר גפן לבן נקי ורך. ויש לדייק דהקדים צגד פשתן לצמר גפן נקי ורך ובגמ' לכאורה שצחו לבית מונבו על שצדקו בצפולין ואמר גפן נקי ורך א"כ הני מעולים מצגד פשתן שחוק ולבן, והשנית שלא זכר כלל בגדים שחקים של שאר מינים מהו. ולפמ"ש אחי שפיר דלשיטתיה אזיל צב' התירושים דצגד פשתן עדיף טפי דלתירוץ קמא דרבא פליג א"כ בצפולין אסור ולתירוץ בתרא מיהו פשתן קדים כיון דצגדים שחקים אחי בכל אופן ואמר גפן לחד לישנא ממיעוט ואין צודקין בהם ולכן הקדים צגד פשתן לצמר גפן.

והנה למדנו מיהו מדברי הרמב"ם ז"ל והש"ע: (א) שצגד הצדיקה יהי' של פשתן ולא של מין אחר, (ב) שיהי' שחוק ולא מדש, (ג) שיהי' לבן. ובטעם שחקים

מצינו לכאורה מחלוקת, דדעת רש"י שיהיו שחקים משום לבנות דשחקים לבנים יותר מחדשים, אמנם דעת הרמב"ם נראה להטעם לשחקים משום רכות הוא ולא משום לבנות, וכ"כ היראים מזה קצ"ב וז"ל וכשהיא בודקת ענמה בודקת בצמר גפן או בצגד פשתן לבן ישן שהוא והדס נבדק בו דאמרינן פ' כל היד אין בודקין את המטה אלא בפקולין או בצמר נקי ורך ואמר חז"י (גירסת הספר בש"ס דידן רבא) הני שחקי דכיתנא מעלי לבדיקא וכ"כ עוד חזל ראשונים, יש עוד טעם שלישי לרכותו שלא תעוות אותה מחמת קריטה עיין רשב"א ועוד. והאחרונים כנראה פסקו לתרי לישני דשחקים משום רך ולבן וכמ"ש הרמב"ם והש"ע ועיין לבוש, וללא כמו שהראו לי לאחד האחרונים שהשמיט לגמרי טעם הפוסקים האלו ולא הביא רק טעם רש"י משום לבן.

ומעתה נחזי חנן לענין שאר בגדים ושחקים מה דינו, ולכאורה הי' תלוי בצ' תירוטי הב"י והכ"מ בשיטת הרמב"ם ז"ל דלתי' קמא הרי ממעט כל מיני בגדים דנקט בגד דוקא ולא בשאר מילי ואפילו בצגד דוקא של פשתן ולא במינים אחרים, ולתי' ב' ללא ממעט אלא אחא למימר דבדיקה שאמר במטלית של פשתן שחוק ולבן לפי שהוא דבר רך וממילא נשמע לכל דבר שהוא לבן ונקי ורך כמו בגד פשתן לבנים מהני לבדיקה א"כ אפשר גם שאר בגדים בכלל. אלא דלפ"ו תקשה כיון דהב"י בש"ע הביא דבפקולין ובצמר גפן נמי מהני בדיקה א"כ לטעם זה לא אחי למעט שאר דברים, ואמאי לא כתב כל בדיקות אלו וכו' נריכות להיות בצגד ישן לבן ורך כצגד פשתן או בצמר גפן וכו' והי' כלל גם שאר בגדים ישנים ולבנים ועכ"פ הי"ל כל בדיקות אלו וכו' נריכות להיות בצגד פשתן לבן ישן או כיוצא בו או בצמר גפן לבן נקי ורך, ומדלא הזכיר רק בגד פשתן משמע דס"ל דאה"נ שאר בגדים אפילו ישנים ולבנים לא מהני רק בגד פשתן דכל כה"ג הי"ל להשמיענו כיון דנוהג מעשים בכל יום ואדרבה מדנהג עלמא דלא בודקים אפילו בצמר גפן לכתחילה כידוע נראה דה"נ ס"ל דהעיקר הוא בבדיקת בגד הוא דוקא פשתן ישן ולבן ולא בשאר דברים.

ובאמת עיינתי בכל ספרי ראשונים כרשב"א וריטב"א מאירי א"ח מלוניל הרוקח סה"ת ועוד וכולם לא זכרו ולא פקדו משאר בגדים אפילו ברמז ורמיזא אלא כולם פה אחד הביאו לשון הגמ' או לשונותיהם פקולין של צמר גפן רך ובגד פשתן שחוק לבן ומקצת השמיטו פקולין וצמר גפן לבן, עיין שערי דורא הל' נדה ס"ח ועיין ספר האשכול. ומה שהבאת דבדברי תמודות על הרא"ש נדה הביא גירסא קדמונית

לבן נקי, ולכן נקראים ימי
ליבונה.

ומיום המחרת, כלומר
לאחר שקיעת החמה
שהוא התחלת יום המחרת.

קנב) ואחר שתבדוק יפה ותראה שהיא טהורה
לובשת חלוק לבן נקי, ומיום המחרת תחל לספור ז'
ימים נקיים.

דברא"ש ה' גרם צגד למר גפן הנה באמת גם זה שזכרו בצדו דהרי צנוסחא שלפנינו
ליחא לגירסא זו ובאמת כי בצד"ט סי' קצ"ו אות כ"ב כבר דייק ח"ל או בצמר גפן
משמע אבל לא בצגד מצמר גפן, ובלח"מ כתב שמלא צנוסחא דהרא"ש סוף הל' נדות
שכ' או בצגד למר גפן מיהו צנוסחא שלפנינו וכו' כמ"ש בש"ע כאן וסיים ולכתחילה
אין לזוז מפסק של הש"ע וצדיענד אינו מעכב ע"כ ע"ש.

ועיין דרכ"ת (אות נ"ו) שהביא ג"כ מדברי הסד"ט הנ"ל, ועיין מאירי ורשב"ץ
שכתבו דעיקר צדיקה היא בצקולין או בצגדי פשתן שחקים, ולכן לפענ"ד פשוט כיון
דלא נזכר בשום מקום היתר לשאר צגדים אפילו שחקים אין להקל בזה ולכתחילה ודאי
צריך להזהר בצגד פשתן שחוק ולכן ולא שאר מיני צגדים וכ"ש כהיום שכבר ישנם
כמה מיני צגדים שהם ממיני כעמי שאינם בולעים כלל יש להזהר יותר בזה וכ"ש שלא
להשתמש בצגד לזן חדש כמו שראיתי הרבה עושים ומקילים צהני דברים וכה"ג אל
מטוש חורת אמך שאל אביך ויגדך וקיניך ויאמרו לך כנלפענ"ד.

ומ"ש כשפוסק דם ממנה, הוא כדעת הראשונים דמיד שפסקה מלראות
מתחילה לספור וכ"כ בש"ע, רק אם שמשה וראתה אח"כ צריכה להמתין ו' עונות
שלימות שמא תפלוט לפיך אינה מתחילה לספור עד יום ה' לשמושה דקיי"ל אין ש"ז
מסריח עד שיעצרו עליו שש עונות שלימות. אבל מנהגנו ע"פ ת"ה בשם א"ז
ומהרי"ק דעכשיו אין לחלק אם שמשה עם בעלה או לא שמשה וכל שאשה רואה
אפילו כחם צריכה להמתין ה' ימים עם יום שראתה בו ותפוסק לעת ערב ותספור ז'
נקיים, וכן נוהגים צמדינות אלו ואין לשנות (סה"ת וסמ"ג) רמ"א סי' א.

קנב) ומ"ש ואחר שתבדוק וכו' לובשת חלוק לבן וכו', בש"ע סי' קצ"ו
ס"ג ביום שפסקה מלראות ובזדקת אח עזמה כאמור, תלצש חלוק הצדוק לה שאין בו
כחם ובלילה חשים סדינים הצדוקים מכתמים ומיום המחרת תחיל לספור שצעה
נקיים, הג"ה ומנהג כשר הוא כשהאשה פוסקת צטהרה שמתחן ולובשת לזנים וכו'
וכן נוהגין ואין לשנות. אבל בשעת הדחק כגון אשה ההולכת צדך ואין לה צגדים,
מוכל לספור ז' נקיים רק שהחלוק נקי ובדוק מדם (אגור והגהש"ד סוס"י י"ט).

קנג) וצריכה לבדוק עצמה בכל יום מהם כדרך
הבדיקה שהזכרנו. ואם שכחה ולא ברכה יום א' או
ב' בתוך הז' נקיים, כיון שבדקה ביום שפסק הדם
ולבשה חלוק לבן וביום המחרת שהוא ראשון
לשבעה וביום הז' שהוא ח' ליום שפסק בו הדם,
טובלת כלילה ומותרת.

קנד, קנה, קנו) תהא אשה זהירה שיהא שלום
בינה ובין בעלה, ותהא אהובה ורצויה לבעלה, מפני

ואם שכחה וכו' שבדקה,
משמע ולא מחלק כשאר
הימים רק בין ראשון
ושני, ודלא כהסמ"ג
שלא יהא יותר מחמשה
ימים בין בדיקה לבדיקה
(עיין דג"מ י"ד ס"י קצ"ו
ס"ד).

שיהא שלום, ותהא
אהובה, הם שני דברים
כלומר לא די שתהא שלום
ולא תתקוטט אלא תשתדל
שתהא אהובה ורצויה
עליה, ומה"ט התירו לה
להתקטט בכיתה אפילו
כימי נדותה.

קנג) ומ"ש וצריכה לבדוק עצמה בכל יום וכו', משמע דס"ל דדי בבדיקה
אחת בכל יום, ובטור וש"ע שס"ד כתב לכתחילה פעמיים בכל יום שחרית וערבית
ובדיעבד קגי בפעם אחת, ואם שכחה עכ"פ צריכה יום ראשון ושני. ונראה דס"ל
לרבינו דשני לחד לא סגי אפילו בדיעבד וכן לא ראשון לחד, ועיין בש"ע שהביא
בזה ב' דעות.

קנד) ומ"ש תהא אשה זהירה שיהא שלום בינה ובין בעלה, הא דמזהיר
בזה את האשה יותר מן האיש נראה לפמ"ש ז"ל (נדה ל"א ע"ב) שאלו תלמידיו את
רבי דוסתאי בר' ינאי מפני האיש מקבל פיוס ואין אשה מקבלת פיוס, זה ממקום
שנצרא וזו ממקום שנצראת, זה ממקום שנצרא אדם מקבל פיוס כלומר נח לרעות
מפני שנצרא מן האדמה ואדמה עפר תיחוח נוח ליבטל אבל אשה נצראת מעצם ובשר
ובשר ועלמות קשין ולכן אינה מקבלת פיוס, עיין רש"י שם. ולכן מזהיר על האשה
שתהא זהירה שיהא שלום בינה ובין בעלה שהרי הבעל נוח לרעות ואם היא לא תתראה
הרי יהי' המסרון מצדה וק"ל. והנה ע"י שתהי' זהירה שיהא שלום בינה ובין בעלה,
תהא אהובה גם על בעלה כיון שיראה הבעל שזה דרכה ורצונה לחיות בשלום זה
ממילא יגרום האהבה אליה, וגם כי תעשה השתדלות לזה. ואמרו ז"ל בקושי' החירו
לנדה להתקטט אלא כדי שלא תתגנה על בעלה.

ובשל"ה הקדוש (שער האותיות הל' דרך ארץ) כתב דדרך ארץ של אשה הוא
להיותה נכנעת לבעלה שומעת בקולו ודבריה עם בעלה בזה ובתחנונים ובכבוד
ובצושת ובענוה ותשמע דבריו ותעשה רצונו ותמיד תראה לו שמחה ותשמור לו עם

אכילתו ותעשה לו מטעמים כאשר אהב ותצטל רגונה מפני רגונו [אף שבעינייה דבריו תמוהים]. איחא צפ"ק דנדריס ההוא בר צבל דסליק לא"י נסיב אימתא וכו' אמר לה אייתי תרי צוויטון (פי' אצטיוחין), אייתיאת ליה תרי שרגין (פי' נרות), אמר לה תבר יתהון על צבא (הוא סבר על מפתן הפתח), הוה יתיב צבא בן בוטא על הצבא וקא דאין דינא אחית תברת יתהון על רישיה (שסברה שבעלה צוה לשברן על ראש צבא בן בוטא), א"ל מה דין עבדת, אמרה ליה כך צווי בעלי, אמר לה את עשית רגון בעליך המקום יוציא ממך ב' צנים כצבא בן בוטא וכן היה, ע"ש.

האשה בעת כעסו של בעלה תיישצבה ובעת נרתו תשיחהו ובעת רעתו תנחמהו ואפילו יהיה לה דאגה בלבה תסירנה כדי שלא יתעצב, מתקשטת תמיד לפניו בענוה ובחן וצנניעות ויהיו בגדיה בכל עת נקיים, תכבד אצו ומשפחתו ואפילו הם צוויים, ותהי שמחה במתנתו ותראה שהיא מרובה ואפילו מעוטה, תחפלל בכל יום על בעלה שיצליח במעשה ידיו ועל צנים שיצליחו בתורה ובמלות.

ויהי' שלום גדול בין איש לאשתו כי אם י"ה שורה ציניהם כמ"ש רז"ל שאיש ואשה זכו שכינה שרויה ציניהם, ואם עושין מחלוקת ח"ו אז מוחקים השם ונשאר אש ואש בר מינן. והנה נודע גודל המצוה של הבאת שלום בין אדם לחבירו ומכ"ש בין איש לאשתו, ואם אמרו באשת חבירו כן ק"ו באשתו שיראה הוא והיא שיהיה שלום ציניהם ואז אשריהם בעוה"ז וטוב להם בעוה"ב, ע"כ. ועיין לעיל ס"ק קכ"ט.

ובדרך כלל יש לדעת כי שלום בית אינו דבר שצא ממילא אלא צריך השתדלות לזה משני הצדדים ומאחרים והשתדלות לזה צריך כל ימי חייו. ובגמרא אמרו שלשה דברים צריך לומר ע"ש עם חשיכה ואמרו וצריך לומר בניחותא כדי שיתקבלו דבריו, עיין שבת (ל"ד ע"א) צריך למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלינהו מיניה אמר רב אשי אגא לא שמיע לי הא דרבה בר רב הונא וקיימתי מסברא. ולפום ריהטא לא ידענא מה חידש רב אשי שקיים זה מסברא שאמר בלשון נוחותא ולא בצעקה, אבל נראה דדבר גדול משמיענו דבריו תקנו ז"ל לומר בניחותא אבל מעצמו יחשוב למרמי אימתא אחישי ביתו אולי מותר לגבור קמ"ל דמסברא קיימה משום שלום בית. ועיין שאילתות פרשת בהעלותך, דאי לא מערבי כיון שלא שרי טלטולי' מאניה ליכא שלמא צביתי' ואי לא מדלקי שרגא ולא מעשרי ליכא שלמא צביתי' עכ"ל. עיין גליון הש"ס שם. וכמה דברים תקנו ז"ל בשביל שלום בית והתם אפילו לאנשים שכבר הגיעו לשנים וקנים גדולים מופלגים ואפ"ה צריכים לעשות דברים אלו בכל עת משום שלום בית.

וגדולה מזו מצינו בתורה (פ' וירא) ויאמרו אליו איך שרה אשתך ויאמר הנה
 צאהל, ואמרו ז"ל (ב"מ פ"ו) יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן הייתה אלא
 להודיע שזנועה הייתה כדי לחצבה על בעלה. והדברים מתמיהים איך להם מובן, חטו
 אברהם אבינו בן מאה שנה ושרה אמנו בת תשעים שנה קדושים וטהורים ראשי
 האבות בני ישראל אחתי נריכים לחצבה על בעלה. אבל לימוד גדול הוא לנו דאפילו
 נדיקים וקדושים כאלו הקב"ה מזהיר להזהיר על שלום בית ושריף לעשות למען
 שלום בית כל ימיו, ולא להם בעצמם אלא לאחרים שבאים במחיתתם נריכים לעשות
 פעולה כדי לחצבה על בעלה.

והנה איתא (שבת קנ"ב) א"ל רבי לר"ש בן חלפתא מפני מה לא הקבלנו פניך
 ברגל כדרך שהקבילו אבותי לאבותיך, א"ל סלעים נעשו גבוהים קרובים נעשו
 רחוקים משמים נעשו שלש משום שלום בית בטל. ופרש"י שרבי דרך ענוה שאל למה
 לא קבל פניו ברגל, והשיב לו רשב"ח שכבר בא לזקנה וסלעים קטנים נעשו גבוהים
 וקרובים נדמין לו כרחוקים ושמים נעשו שלש שרריך למשענת. והנה כל בני מוצניס
 שיש להם שייכות למה לא הלך, אבל מה שאמר משום שלום בית בטל ופרש"י אבר
 תשמיש, מאי שייכות יש לזה עם קבלת פניו.

אבל נראה דכשהבעל הולך מן הבית אשתו אינו נוחה להשאר לבדה אלא
 שאעפ"כ מסכמת שהרי חייב אדם לפקדה ונתרצית או בהליכה או בחזרה ושוב משיס
 שלום בבית. ולכן אמר רשב"ח משום שלום בית בטל וא"כ רריך באופן אחר לשמור על
 שלום בית שלא יחרב, ורמז לו כנראה שאשתו לא הסכימה ולא הלך משום שלום בית
 וק"ל.

ובשעת נישואין הנה אמרו ז"ל שכל מי שמתתק בשמחת נישואין חייבים לחצבה
 על בעלה ולרקוד לפני הכלה ואומרים לפנייה כלה נאה וחסודה. ואמרו להם ז"ש
 לז"ה הרי שהיתה חגרת או סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה
 מדבר שקר תרחק, אמרו להם ז"ה לז"ש לדבריהם מי שלקח מקח רע מן השוק
 ישבחנו בעיניו או יגנונו הוי אומר ישבחנו בעיניו, עיין כתובות (י"ז ע"א) כמה ענינים
 בזה. והנה כל זה בשעת נישואין וקרוב להם, אבל התורה מעידה שאפילו עד למאה
 שנה לעולם רריך לחצבה על בעלה ויש ליזהר בזה, דלא כמו שיסנס כמה אנשים
 גרועים שדרכם לעולם לעשות לינות מאשתו בפני בעלה וכיוצא בזה או לעשות
 לינות מצעלה בפני אשתו. ובאמת המלאכים שאלו לשרה על אברהם ולאברהם על

שאמרו חז"ל (נדרים כ' ע"ב) בני מרידה ובני שנואת
 הלב הם עזי פנים ומורדים ופושעים.

מרידה שמוודת בו.
 שניאת הלב ואפילו אין
 דעתו לגרשה אלא ששנאה
 לפי שעה.

שרה כדי לחצנם, כ"ש לדין שרריך לעולם להשתדל בשלום בית ולחצנה על בעלה
 כמ"ש בתורה ועושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועכ"י וידורו בני ובנות
 ישראל באהבה וריעות עבגל"א.

יש מן הכת הפתאים הקורים לעצמם משכילים אומרים דאהבה תלויה בדבור
 וכריך לומר בכל שעה אני אוהב אותך, אבל באמת כי זה שקר גמור ואדרכה אלו
 המצטיחים בכל שעה מאהבתם הוא משום שהבטחתם שקר ואינם בטוחים ולכן
 ופתיהו צפיהם ובלשונם יכזבו לו, כי לצם לא נכון עמם. אבל האהבה האמיתית בא מן
 הלב וא"ל דבור כלל, ומעשה קלה מראה יותר אהבה וכיבוד מכל דברי שקר, ומעשה
 דר' יוכיח שכשהי' מו"יא דבר נאה הי' כורכו ומציאו לאשתו הגם שהיתה מקניטתו
 (ועיין השצ"מ פכ"ד ה"ז). לא תרצה האשה לדבר בפני בעלה רק תהיה ככלה
 בחופתה, ועיין קונטרס בית רחל (נתיב כ"ד) השיחה המרובה הוא סם המות לשלום
 בית וכו', ע"ש עוד הרבה עניינים בזה.

קנה) ומ"ש מפני שאמרו וכו', עיין נדרים כ' ובראש"ד לבעל הנפש שער
 הקדושה מה שהאריך בזה באריכות. והנה כתב רבינו קודם תהא אשה זהירה שיהא
 שלום בינה ובין בעלה ואח"כ ואריכה האשה שתהא לנועה בטבילתה, נראה דכיוון
 כתב כן שקודם אריכה להיות שלום בית בינה ובין בעלה ואז שפיר תוכל לטבול, דאם
 לא יהי' שלום בית ותטבול יהיו בינה ממילא מן המורדים אפילו אם תהי' לנועה
 בטבילתה לא יועיל זה לעשות הצניע כשרים ולדיקים, אבל כשיהיה שלום ותטבול
 בצניעות אז בשכר זה יהיו צניע כשרים ולדיקים.

קנה) ומ"ש שהם עזי פנים ומורדים ופושעים, עיין נדרים (כ' ע"ב)
 וברותי מכס המורדים והפושעים (יחזקאל כ') אמר רב לוי אלו בני שנואה ובני
 מריבה. והנה בני תשע מדות כולם הם בכלל זה, וסימנן אסנ"ת משגע"ת, ועיין
 בצעלי הנפש מה שהאריך בזה בשער הקדושה, ועיין משנה הלכות ח"ו סי' רי"א
 רי"ב רי"ג באריכות מזה ובמקום אחר הארכתני בזה הרבה בס"ד.

קנז) וצריכה האשה שתהי' צנועה בטבילתה, וכתבוא דרך צניעות מן הטבילה.

בטבילתה, וכתבוא, כלומר שני דברים שלאחר שטבלה ותלך לכיתה ג"כ צריכה צניעות, ועיין פתשה"ב.

קנז) ומ"ש האשה צריכה שתהי' צנועה בטבילתה וכו' גם פה אלפי משונה אחת שכתבתי בזה בס"ד וקנטה מקומה במשנה"ה ח"ט סי' קצ"ב.

בדבר השאלה היות שמקוה לנשים הוא רחוק ממקומכם ולריכות הנשים הצעירות ליכנס לעיר וקשה הדבר מאד צלילה במרחק רב כזה לחזור וכמה פעמים אולי יש בו משום סכנה ולכן נשאל מאשה אחת שהיא גומלת חסד ועלתה בדעתה לארגן מין נסיעה למקוה כלומר היות שיש כמה נשים שיש להם מכונית (קאר בלע"ז) וכשהם הולכות למקוה נוסעות עם המכונית ויכולות ליקח עמהם אשה או נשים אחרות שג"כ צריכות לטבול צלילה זו שילכו אהם, והיות כי קשה הדבר לדעת איזה אשה צריכה ולכן ענתה שכל אשה שצריכה לילך תלצלל לאשה העסקינית הזאת ובידיעתה אז תסדר להנשים שאלו יסעו עם אלו ויהי' לתועלת גדולה, אלא שלבו מהסס מפני דברי הרמ"א (יו"ד סי' קצ"ח סמ"ח) יש שכתבו שיש לאשה להיות צנועה צליל טבילתה וכן נהגו הנשים להסתיר טבילתן שלא לילך במהומה או בפני הבריות שלא ירגישו בהן בני"א, ומי שאינו עושה כן נאמר עליה ארור שוכב עם בהמה, ובקשני לעיין בהא מילתא. ובאמת מה אדע המה שלא ידע מעכ"ג ועיניו משוטטות בכל מ"מ לידדות יתירה ואהבתו אהבת נפש ממש אליליו אמרתי לציין איזה דברים צענין זה ולכ"ג משפט הבכורה לקרב או לרחק.

ולפענ"ד אין לאשה חכמה אלא צפלק ואין ענתה ענת חכמים נוחה הימנה והוא דדברי הרמ"א לכאורה מקורם בגמ' (עירובין נ"ה ע"ב) והוצא בהג"א שם בשם האגודה על מה שאמרו בגמ' אמר רב יהודה אמר רב יושבי צריפין והולכי מדברות חייהן אינם חיים ונשיהן וצניהן אינן שלהם, תניא נמי הכי אליעזר איש צריא אומר יושבי צריפין כיושבי קברים ועל צנותיהם הוא אומר ארור שוכב עם בהמה, מ"ט עולא אמר שאין להם מרחצאות ור"י אמר מפני שמרגישין זה לזה בטבילה, ופרש"י בטבילה שאין להן מקואות והולכות הנשים לטבול במקום רחוק וקוראה למצרתה ומרגישין השכנים ויש רשע רודף אחריהן ומתייחד עמהן ומתן לא יתייחד אדם עם שתי נשים ע"כ. ועיין ביאור הגר"א שצ"ן לעירובין נ"ה והג"א שם.

ולפורם ריהטא נראה דהטעם משום יחוד שלא ירדוף אחריהם איזה רשע ויטייחד עמהן על הדרך. ולפ"ו היכא דליכא חשש יחוד ליכא איסור לגלות נמי. וא"כ בדיקן שאין הולכין על הדרך באופן שאפשר להיות יחוד, שהרי נוסעים במכונית וגם אינן רוחצות בחוף בנהרות שיש לחוש לטעם רש"י הנ"ל, א"כ ליכא איסור לגלות לאחרות. וקצת יש לעיין לפי טעם רש"י שהוא משום יחוד אמאי קרי לה ארור שוכב עם בהמה, דמאי שייטא דבהמה לאיסור יחוד, ועוד דלמה דוקא על בנותיהם אמרו כן ולא על בניהם, דאי יש כאן חשש ממזרות ח"ו ופסול א"כ בניס בכלל בנות, ואי ליכא חשש איסור אלא היחוד למה נקראו בשביל זה כל בהמה.

האמנם ראיתי לרבינו הגדול בעל רוקח בהל' נדה חפיפה וניקור שיניים שהביא ג"כ לטבול בצנעה אמנם מטעם אחר וראייתו ג"כ אחרת, והוא דאמרו (נדה ס"ו) ההיא דאיתא לקמיה דרב (בש"ס דילן הגי' רבי יוחנן) כל אימת דהוה סלקא מן הטבילה התחזיא דמא, אמר דמות (דימות) עירך עלתה כך לכי תיבעלי לו על גב הנהר אי נמי תגלי לחצירתך בנות ישראל הולכות לטבול בצנעה פן ירגיש בהן וראיה קשה מיכן מפני העין. ועוד דעירובין (פ' כ"ד מערבין) גבי יושבי צריפין שמרגישות זו בזו בטבילה, על בנותיהם נאמר ארור שוכב עם כל בהמה ע"כ. והמעין יראה שהרוקח פירש טעמא אחרינא לטבול בצנעה משום עינא בישא כההיא איתתא דאיתא לקמיה דרב, ומקורו מהא דנדה הנ"ל וגם מהא דעירובין ביושבי צריפין, והלריך ב' הטעמים דבגמ' נדה רק מצואר דיש משום עינא בישא אבל אינו מצואר דלריך להסתיר טבילה, ואלרבה הי' אפשר לומר דכולם ידעו זה מזה ולכך אמר דימות עירך עלתה, ולכך הביא רא' מעירובין דיש להסתיר הטבילה שלא ידעו, או שיאמרו דתרי ראיות הם ותרי טעמי יהי' איך שיהי' מצואר דהרוקח נתן טעם אחר לטבול בצנעה ולא משום יחוד ומשום אנשי רשע שירדפו אחריהן.

וראה זה חידוש שדייק הרוקח בהא דעירובין וכחצ "שמרגישות" זו בזו, כלומר שהנשים מרגישות זו בזו ולא כתב מרגישים היינו בלשון זכר אלא מרגישות כלומר שנשים מרגישות זו בזו ולכן מסתירות שלא ירגישו הנשים זו בזו, ולא כמו שפרש"י שאיזה רשע ירגיש אלא שהנשים לא ירגישו זו בזו בטבילה ומטעם עין הרע. ועיין רש"י נדה הנ"ל דימות עירך בנות עירך שהיו מקנאות בחיבה שצניק לצעלך עכשיו יאמרו כמה שנואה זו ותשוב קנאה ממך, הוה עובדא וגילתה לערה לרבים וצקשו עליה רחמים ונתרפאה. ובתוס' בשם הערוך שם פ"י ששלטו כך עינים להתרחק

מצעלך תודיעם עכשיו צח דמים מרובים שצניך מרובים ציורם וימנו עיניהם כך ויאמרו אשריה וכו' מתוך העין שיתנו כך יפקו הדמים ותמרפא ע"ש. וכדי שלא תבוא לידי עינא בישא מחברותיה ס"ל להרוקח דיש להסתיר הטבילה וממילא לא ידעו ולא יצינו ולא יתנו זה עינא בישא. או שיאמר דהרוקח ס"ל ג"כ דתרי טעמי נינהו, חדא משום עינא בישא וחדא משום הרגשה, ולכן כתב מיכן מפני העין כלומר דמכאן מגמ' גדה ראי' מפני עין, היינו עינא בישא, ועוד כלומר עוד מצניו טעם לטבול בצנעה מגמ' עירובין צפרק כילד מערבין יושבי צריפין שמרגישות זו בזה, וזה טעם שני. ועל זה אמר הטעם דארור שוכב עם כל בהמה דאינו מן הצניעות אלא דרך הבהמות שאינן מקפידות ואין להם צניעות צעניי תשמיש, והכי נמי כיון דאינן מקפידות ומרגישות זו בזה הו"ל כשוכב עם כל בהמה. וא"כ לטעם הרוקח עכ"פ עיקר להצניע שלמדו מכאן הוא מהנשים ולא מאנשים, ומיושב מה שקורא לה שוכב עם בהמה.

וקצת אמרתי הטעם לזה דהא אסור לשמש צפני כל חי ושלל יהרהר באחרים כמבואר זה בגמ', ולכן אם צליל טבילה ירגישו בה נשים אחרות יהרהרו זו בזו שזו ג"כ טבילה הלילה ועושה מצוה. ומה"ט אמרו בכלה הכל יודעים כלה למה נכנסת לחופה וכל המנבל פיו וכו' ולמה היו צריכים לקללה התם, אלא לפ"ז אחי שפיר כיון דהכל יודעין כלה למה נכנסת אח"כ אפשר שיהרהר בדבר וינבל פיו, ולכן אמרו לי רבנן לטותא שלא לנבל פיו, ובכלה שא"א באופן אחר להסתיר הדבר אסרו להרהר בדבר. ונראה דמהאי טעמא הנהיגו מקודם שלא לצעול צליל החופה עד צ' או ג' ימים, והש"ך (יו"ד סי' קנ"ג סק"א) כתב שהוא מנהג של שטות, אמנם כנראה שהי' מנהג כזה בזמנו. ולהנ"ל י"ל דהנהיגו כך משום צניעות, דהכל יודעין ולא יהי' כעין פרהסיא שראו בדורות האחרונים שהיו מנבלים פיהם, והש"ך קראו מנהג שטות דאין לחוש. וכל זה בכלה, אבל בכל נשים התקינו לכתחילה להצניע טבילתן ולא ירגישו זו בזו ולא ידעו.

והאיר ה' עיני וראיתי צשו"ת מהרש"ל סי' ו' בראשיתו בתקנת מהר"י ומהר"א מינן שיכנסו הנשים למרחץ ולצית הטבילה צלילה מפני שהיתה המקוה בחצר בית הכנסת והצניעות מתציישות לבוא וגם מדת חסידות צידם להסתיר הטבילה כאשר יסד המקובל צעל הרוקח, וכתב מהרש"ל ואף שרש"י פירש מפני שיש רשע רודף אחריה, אכן יש כמה פנים לתורה ונוכל נמי לפרש משום צניעות שלא יזונו עיני העם

בהם ואיכא חשש הרהור לכאן, ולכן מקנח נשים לנועות מרוב הצושה כצבו זמן
 טבילתם צפני בעליהן ומאלו עילה ודחו הטבילה עד מולאי שנת שבהכרח יכנסו
 למרחץ צלילה ולא ירגישו בהן העם. והמהרש"ל ז"ל האריך שם שיפה תקנו הגאונים
 למחוך ולטבול צלילה וזה על חכם מוהר"ז שחלק על זה לבקש מחילה ולפיים את
 הגאון מהר"י בנו של הגאון מהר"ם מפאדואה ע"ש. והנה מבואר דהתם לא הי'
 חשש משום יחוד כלל ואפ"ה חזק המהרש"ל תקנת הגאונים הנ"ל ושמת חסידות
 הוא שלא לגלות ולהנניע אפילו בעיר ומשום הרהור. וא"כ אית לן לכאורה טעם ג'
 משום הרהור וראי' למ"ש צס"ד דאיכא הרהור נמי, וא"כ אית לן ג' טעמי חדא
 משום יחוד שהוא טעם רש"י, והשנית משום עינא צישא לרוקת, והג' משום הרהור.
 וכיון דהגר"מ מינך ובנו והמהרש"ל הסכימו לתקנה זו בעיר ע"כ טעם רש"י משום
 יחוד לאו דוקא, או שרש"י נמי מודה לטעמם או שהם מודים לטעם רש"י אלא
 שהוסיפו או שחולקים, ומיהו פסק כטעם הרוקת.

ולפ"ז צדיקן אפילו נסכים דמשום יחוד ליכא [הגם דגם זה אינו פשוט כ"כ כיון
 דסוף סוף יוצאין על הדרך ובעיר אחרת, ואם לפעמים לא יהי' לאשה הנ"ל העסקנית
 עם מי לנסוע ובחוך כך יתודע הדבר שהיא הולכת למקוה ע"י הקול שהוציאה
 העסקנית ושמעו השכנים ויצא איזה רשע המארב עליה ח"ו להתייחד עמה והצנן].
 ומ"מ טעמים השנים ודאי אית להו הכא משום חשש עינא צישא שחברותיה יתקנאו
 בה לפעמים וכגמ' הנ"ל, וגם חשש הרהור חששא גדולה היא שאם תלך האשה שאין
 לה מכונית לבית חברתה יתודע הדבר לבעלה שגם היא הולכת אמה למקוה היום ואם
 תלך חברתה אצלה יתודע הדבר לבעלה שחברתה ג"כ הולכת ויצא לידי הרהור. ולא
 עוד אלא דאפילו תלך לבית חברתה מ"מ ודאי תאמר לבעלה שהיא הלכה עם חברתה
 וכן חברתה תאמר לבעלה שגם היא הולכת ויתודע הדבר לאנשים ונשים יש כאן
 הרהור מצד הבעלים, ולפעמים אשה זו תחשוב על בעל חברתה שהוא צאמת אדם
 טוב מאד שהוא נותן לאשתו מכונית וכל אשר יש לו וכיוצא בו, עכ"פ ודאי דטעם
 הרהור שייך גם כאן לכ"ע, וגם שהעסקנית כשחזרה לסדר הנסיעה לפעמים תלצל
 לאשה אחת ותאמר שאין לה מקום ותצטרך ללצל לאחרת ובכן יתפרסם הדבר
 לשכנים ואין כאן צניעות בטבילה והו"ל בכלל מה שאמרו ארור שוכב עם צהמה
 שאינה מצניעה את טבילתה. וכ"ש הוא משאלת מהרש"ל שתקנו הגאונים ליכנס
 למרחץ צלילה אע"ג דלא הי' חשש יחוד כלל וגם לא חששות אחרים גלויים שהרי לא

הזריכו הנשים לגלות טבילתם אלא שממילא הי' אפשר שיראו אותן נכנסין למקוה וכ"ש הכא שזריכין לגלות צפה ולא הי' נגיעות.

עוד ראיתי לקדוש אחד מדבר בשו"ת מהרי"א (אסאד) סי' ש"ז שפסק באשה בעלת חנות שאם חסגור החנות באמצע השבוע ותלך לטבילה ירגישו בה בני אדם, ונהגה עצמה משום נגיעות שלא ירגישו בה לדחות זמן הטבילה עד ליל שבת שאז סוגרת החנות מצע"י בלא"ה וליכא הרגשה, והסכים עמה הגאון מהרי"א ז"ל הגם שאין טובלין טבילה שלא בזמנה בליל שבת מ"מ כיון שהוא חומר מושרשת על ים התלמוד במס' עירובין נ"ה וברמ"א סוס"י קנ"ח צ"ש בעל הרוקח כה"ג מותר לטבול והו"ל בזמנה בטביל חומר זה כמ"ש הדג"מ ע"ש, הרי דאפילו בעירה והיתה יכולה לטבול אלא שאם חסגור החנות שמא ירגישו שכנים שהוא מפני טבילתה דחתה טבילתה לגמרי לליל שבת והגאון שכתה והודה לשמה וקצת ז"ע על רבינו הגר"א שצ"ן לדברי הרמ"א רק מגמ' עירובין והג"א ולא צ"ן שמקורו גם בגמ' נדה ורוקח הנ"ל וצ"ע].

הן אמר דמרבין כק"ז בשו"ת בית שערס (יו"ד סי' ר"פ) השיג על מהרי"א הנ"ל וכתב עליו דהפריז על המדה, ודייק מדברי רש"י עירובין דדוקא באין להם מקואות בעיר והולכות לטבול בשדה איכא חששא משום יחוד אבל בעיר לימא להאי חששא, ומיהו טוב מצא דבר הרש"ל הנ"ל וכתב שם חילוק אחר בנידון שאלתו דדוקא אם יודעים שכנים יש לחוש שמא יזדמן רשע, אבל נידון ידידיה הי' בבתו ואז או קרובים לא שייך האי חששא ע"ש, ועכ"פ לפ"ז בשכנים באחרים ודאי איכא האי חששא. ובאמת כי עפר אני תחת כפות רגלי מרבין כק"ז ז"ל אבל מדברי הרוקח ורש"ל נראה דהם לא פירשו הטעם משום אדם רשע שירדוף אחריהם אלא משום עינא ציטא או הרהור וזודאי גבי אז תרוייהו ליכא, אבל בשכנים שייך כולהו טעמי וכמ"ש. ולכן לפענ"ד קשה להתיר דבר כזה וח"ו לגלות ליל טבילת הנשים דקנייות שנהגו בעצמם מדת חסידות ולא גילו הדבר. ועודא ידענא דכמה נשים דקנייות אפילו לבעליהן לא גילו עד לאחר הטבילה ומשום הרהור שלא יהרהר וח"ו שמא יבא לידי קישוי לדעת כנלפענ"ד.

אמנם מה שנלפענ"ד באם באמת קשה לטבול בלילה וחוששין ח"ו משום סכנה וכיוצא בו אולי יש להתיר להם לטבול בשמיני ביום כחקנתא דרב יהודה בפומבדיתא ורב אחא בר יעקב בפפונא (דף ס"ו ובטוש"ע יו"ד סי' קנ"ז ס"ד) היכא דאיכא

קנח) וכן תהא צנועה בכל מעשיה ודרכיה, כי בשכר הצניעות בניה כשרים וצדיקים.

מעשיה ודרכיה, כי יש צנועה במעשיה בביתה ועל הדרך הולכת שלא בצניעות, וכמעשה דריבה שדקדקה בפסיעותיה שיסתכלו אחריה.

אונס כגון שיראה לטבול בלילה מחמת כינה או פחד גנבים וכיוצא בו יכולה לטבול בשמיני מצעד יום. והגם שצפ"מ הביא בשם חמודי דניאל כת"י דלא מקרי אונס אלא אם האונס כל הנשים, מ"מ כה"ג אפשר מקרי אונס לכל הנשים שהרי המליאות הוא שקשה לנאת בלילה בין עיר לעיר לכל הנשים. וא"כ אם השעה צריכה לכך לפענ"ד הי' יותר טוב להחיר כה"ג שילכו ביום השמיני ביום מלגלות לאחרות ולנהוג ח"ו הטבילה בפרסום שימפרסם הדבר לשכנים שיש בזה משום צניעות וכלל ארור שוכנ עם בהמה ח"ו, ויותר הי' טוב לבנות שם מקוה טהרה אם הי' אפשר.

קנח) ומ"ש בשכר הצניעות וכו', סוטה (דף י"ג) כל כלה שהיא לנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים וכו'. ובגמ' יומא (מ"ז ע"ב) שאלו חכמים לקמחית במה זכית שהיו לה ז' צנים כהנים גדולים והשיבה מעולם לא ראו קורות ביתי שערות ראשי. וברש"י (פ' וישב) עה"פ דדקה ממני, ממני ומאתי יאלו הדברים לפי שהיתה לנועה בבית חמיה. ובשרה כתיב איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל, פרש"י לנועה היא. ובשמשון הגבור שאל מנחם מהמלאך מה יהי' משפט הנער ומעשהו והשיב לו מכל דבר טמא תשמר האם וכו' ור' יהושע אשרי יולדתו. ובתנחומא (פ' וישלח) ותלא דינה בת לאה, וזה"כ כל כבודה בת מלך פנימה כשאלה מזנעת עצמה בבית ראוי להנשא לכהן ותעמיד כהנים גדולים, אם תכבד עצמה בתוך הבית ממשצנות זהב לבושה וכו', וא"ר פנחס הכהן בר חמא בזמן שהיא לנועה בתוך הבית כשם שהמזבח מכפר כך היא מכפרת על ביתה שנאמר אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך ואין ירכתי אלא המזבח שנאמר ושחט אותו על ירך המזבח.

וז"ל הרמב"ם (פי"ג מהל' אישות) גנאי הוא לאשה שמהא יוצאה תמיד פעם בחוץ פעם ברחובות ויש לבעל למנוע אשתו מזה ולא יניחנה לנאת אלא פעם או פעמיים בחודש לפי הצורך שאין יופי לאשה אלא לישב בזוית ביתה שכך כחוב כל כבודה בת מלך פנימה עכ"ל. ובחי' הארכתי בזה הרבה.

קנט) וצריכה האשה שתהא צנועה ונזהרת שלא יסתכלו בה בני אדם חוץ מבעלה, שהמסתכלים

שהמסתכלים בפניה וכו' לפמ"ש כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף (ברכות כ"ד).

ובתורה גבי רבקה כתיב ומקח הנעיף ומתכס, פי' הרד"ק לקחה לעיפה וכסתה פניה ואח"כ עמדה, וכסיפור הזה למדה תורה דרך ארץ לניעות שראוי לאשה לבייש מארוסה ושלא תתראה אליו עד שתנשא לו. ועיין בס' מעלות המדות מעלת הנניעות. קנט) ומ"ש וצריכה האשה וכו', אל"ג כאן גרגיר אחד בדברי רבינו.

הביא דברי רבינו יונה באגרת התשובה שכתב וצריכה האשה שתהא צנועה ונזהרת שלא יסתכלו בה בני אדם חוץ מבעלה שהמסתכלים בפניה או צדיה יורדין לגיהנם והיא ענושה בעונש כל אחד ואחד מהם מפני שהמטיאה אותם ולא נהגה נניעות בעצמה ונכשלו בה עכ"ל. וכתב מעכ"ג דבדברי רבינו יש חידוש גדול שהאשה לא תלך לחוץ אלא בביסויו על פניה ול"ע מקורו, ביאור קושייתו דנראה דס"ל למהכ"ג דמה שכתב רבינו יונה שתהא צנועה כוונתו שתכסה פניה כדי שלא יוכלו להסתכל בה בני אדם והאריך שם בדבר.

ולפענ"ד אין כוונת ר"י שצריכה לכסות פניה או ידיה שהרי כללם יחד בפניה או צדיה אבל הכוונה אדרבה לפי שדרכה של אשה להיות צניעות ומכוסה כל גופה אבל פניה וידיה הם מגולות, דח"ו לא מדבר כאן מנשים שחנניות שהן הולכות מגולות בשר אלא מדבר מנשים כשרות וצנועות שהולכות מכוסות ומלוכשות בתכלית הנניעות אלא דאעפ"כ הרי פניה וכפות ידיה אין דרך לכסות, ולכן אפילו היתה מלוכשת במלבושי כבוד אם לא תזהר מלהתראות ולהתערב בין אנשים או ממילא יסתכלו בה בפניה או צדיה המגולות ועי"ז יבואו לידי מכשול, וכמ"ש כל המסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף (ברכות כ"ד, רמב"ם פכ"א מהל' א"צ ה"ב, טו"ש ע"ס' כ"א ס"א). וא"כ הרי גורמת בזה שיכשלו בה בנ"א, ולכן הזהיר אותה ר"י שתהא צנועה ונזהרת שלא יסתכלו בה בני אדם.

והענין הוא כמ"ש בשרה כשצאו המלאכים ושאלו איה שרה אשתך ואמר אברהם הנה באהל, צנועה היא (עיין רש"י). והכוונה כשצאים אנשים לא תסתובב ביניהם ותשאיר האנשים לבעלה והיא לא תסובב שמה. אבל אין זה ענין לכסות פניה או כפות

ידיה בפתם וזה לכאורה פשוט.

ובמס' כלה כל המסתכל
 באשה בכזונה כאילו בא
 עליה. ופניה וידיה הם
 גלויים. לכן אמר פניה
 וידיה.

בפניה או בידיה יורדין לגיהנם, והיא ענושה בעונש
 כל אחד ואחד מהם מפני שהחטיאה אותם ולא
 נהגה צניעות בעצמה ונכשלו בה.

ומה שחמה מעכ"ג דא"כ איך אשה יוצאת לשוק, לא קשה דודאי אם צריכה ללכת
 לדרכה ולעשות דרכה יוצאת לשוק אלא שחזר שלא תסובב בין האנשים ועל דרך
 שהזכירו ז"ל אחורי ארי ולא אחורי אשה, ה"נ נטוטה האשה להזהר מן האנשים
 ושלא יסתכלו בה בני"א אחרים חוץ מצעלה ומהדר על הנעל לכת במקום שהולכת שלא
 תהלך בין אנשים אם הולכת בחוץ, ואם היא בביתה ובאים אנשים לבית ע"ד שאמרו
 יהי ציחק פחות לרוחה והיה ועד לחכמים, אז האשה תזהר שלא יסתכלו בה האנשים
 אלא תשב בקרן ביתה שזה פי' עקרת הבית, אבל גם זה ודאי שאין לאשה להסתובב
 ברחובות במקום אם לא לצורך, וכמ"ש הרמב"ם והטור (אהע"ז סי' ע"ג) בשם
 המדרש שכל אשה יש לה לצאת לבית אביה לבקרים ולבית האבל ולבית המשתה ולגמול
 חסד לריעותיה ולקרובותיה כדי שיבואו גם הם לה שאינה כמו שהיא בבית הסוהר
 שלא תצא ולא תבוא, אבל גנאי לאשה שחאה יוצאת תמיד בחוץ פעם בחוץ פעם
 ברחובות, ויש לבעל למנוע לאשתו מזה שלא יניחנה לצאת אלא כמו פעם בחודש או
 פעמים בחודש כפי הצורך, שאין יופי לאשה אלא לישב בזוית ביתה שנאמר כל כבודה
 בת מלך פנימה ע"כ ע"ש.

ומה שכתב דגם צנית צריכה האשה להיות צניעות, ודאי הדבר כן הוא וכמו
 שהאיש צריך להיות נטוע ג"כ, ואמרו חכמינו ז"ל לקמחית כמה זכית והשיבה מעולם
 לא ראו קורות צייתי שערות ראשי וזה צנית, וכתמר כי כסתה פניה צנית חמיה, ועיין
 סוטה (דף י') ופ"י הר"ש משאנך שם שני פירושים. אבל הלבוש צניעות צניתה אינו
 מדין כל כבודה בת מלך פנימה אלא הוא דין משאר דיני לבישה שצריכה ללבוש.
 ומדרש תנחומא (במדבר ג') כל אשה שהיא מלנעת עצמה אפילו בת ישראל ראוייה
 שתנשא לכה"ג ותעמיד כהנים גדולים.

ולענין שלא תתקטנו ותאלו לשוק, צענייתי הארכתי צוה בקונטרס בית רחל
 (נתיב ט') צמנהג הרע שרוב הנשים כשהן צנית הולכות מנוולות כאלת הפחותות
 וכשיצאות לשוק או לבית חבירו או לבית המשתה לובשים ומקשטים עצמן בכל מיני

קישוטים, האמנם זה היפך דעת תורה. ובגמ' שבת (ס"ד ע"ג) ויו"ד (ס"י קל"ח) בקושי החירו לה להתקטט בימי נדחה אלא כדי שלא תחגנה על צעלה. ויפה העיר מעכ"ג ממדרש תנחומא (פ' בשלח) לא תלך אשה בעיר של זהב, ובגמ' שבת עוד (דף קי"ג ע"ג) ורחלת וסכת ושמת שמלוחיק א"ר אלעזר אלו בגדים של שבת. תן לחכם ויחכם עוד אמר ר"א זו רוח המואציה ושמאל הרמתי וכו' רוח דאילו נעמי אמרה ורחלת וסכת וגו' ואילו צדיקה כתיב ותרד הגורן והדר ותעש ככל אשר נותה חמותה, ופרש"י שם סכה ולבשה שמלות נאות שלא יפגשו בה כשהיא מקושטת ויאמרו זוהי היא. ועיין מהרש"א שם, וע"ש עוד אשר מאמרי ועיין חעניית (דף כ"ג) מעשה באבא חלקיה וכו' וכיון שהגיע לעיר ילכה אשתו לקראתו מקושטת בתכשיטיה כשהגיע לביתו נכנסה אשתו קודם ואח"כ נכנס הוא, ושאלוהו רבנן מ"ט ילכה אשתו מקושטת כשהגעת לעיר א"ל כדי שלא אתן עיני באשה אחרת והרי שלבצלה הקישוט ולא לאחרים, והרבה יש להאריך בזה.

ולענין העונש שיש למי שהוכשל בה ולה, כדאי להעתיק כאן משו"ת מוהר"ם בר ברוך מרוטענבורג בקופו בדרכי התשובה שהראה לו אליהו לאחד היאך באשה שציר דלת גיהנם סובב נפתח ונסגר על אונה והראה בני אדם שתולים צעוגבותיהם ונשים שתלויין בדדיהן והראה לו נשים שפיהם גחלי רחמים, ולפי שהיו מניקות בניהם בגלוי וראו אנשים דדיהן נתלו הן על דדיהן והאנשים ג"כ נענשו ע"ש. והארכתי בזה קצת ודו"ק.

ועוד בא וראה עוד כמה משפיע התנהגות האם על הבנים, דכתיב (דברים ב' ט') ויאמר ה' אלי אל תזר את מואב ואל תתגר בם מלחמה, ובגמ' (ב"ק דף ל"ח ע"ג) מלחמה הוא דלא הא אנגריא עביד בהו, פי' שבמואב מלחמה הוא דאסר לנו אבל להתגרות בהם ולשלול ולבזוז אותם מותרים, אבל צבני עמון נאמר ואל תתגר בם שום גירוי שאסור להתגרות כלל, והטעם בשכר לניעות אמם שלא פרסמה על אביה כמו שעשתה הזכורה שקראה שם בנה מואב (עיין רש"י עה"ת שם). והנה מבואר דלניעות האם הועילה לבני בניה כמה מאות שנה אחריה שלא יתגרו בהם בני', ועזות אמם גרמה לבני בניה של הזכורה שקצלו נרות ובזבזים מבנ"י כמה מאות שנה אחריה.

ואיחא במדרש (הובא בש"ך עה"ת פ' בשלח דף נ"א) שהרי חור בנה של מרים נהרג מפני שמרים עברה על אונאה לפרעה כשאמרה לו כי לא כנשים המלריות

קס, קסא) תהא האשה זהירה להתפלל ערב ובוקר וצהרים, ובסוף תפלתה יהא עיקר תחנוניה על בניה ובנותיה שיהיו יראי שמים ושהיו בניה מצליחים

ובסוף תפלתה, אבל כאמצע תפלה לא נכון להרבות בתפלות אלא תתפלל בחיקון חז"ל ודו"ק.

העבריות כי חיות הנה והו"ל להגיד האמת. עכ"פ מצואר דמעשה האם משפיעים על הבנים אפילו לאחר כמה דורות הן לטוב וח"ו להיפוך, וזריכה אשה לדעת את זאת שכמה יגיעות מתיגעת האם לטובת בנה ובשביל ח"ו דבר קלות בלתי ננוע ח"ו יסבלו דורותיה אחריה והסרחון יהי תלוי בה.

ובאמנו רבקה כתיב בתורה למה זה אנכי ותלך לדרוש את ה', כלומר שריון שראתה כשעברה דרך ע"ו עשו מפרכס ללאת ח"כ החטא תלוי בה ותלך לדרוש את ה' שהלכה לבית המדרש של שם ועבר. ואודות התנא ר' יהושע כתיב אשרי יולדתו (אבות פ"ב) ופי' כשהיתה אמו מעוברת עמו הלכה לח"מ ולנתי מדרשות שיתפללו עליו שיהי ח"מ ורדיק וכשנולד נתנה ערשחו צביהמ"ד שישמע אזניו דברי תורה ולא דברים בטלים. ובכתובים משלי שלמה כתיב בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו, ולכאורה למה תוגת אמו ולא תוגת האב, אבל להכ"ל אחי שפיר דהאם היא שגרמה לו והו"ל תוגת אמו.

ובד"מ (יו"ד סי' פ"ד אות כ"ו) וכן המינקת אפילו ישראלית לא תאכל דברים האסורים וכן החינוק בעלמו כי זה מזיק לו בזקנותו. וכתב הפר"מ ולפי שבזמנינו אין נוהרים מענינים אלו רוב הבנים יוצאים לתרבות רעה. ובחוס' ע"ו מביא מדרש שאנטונינוס הניקחו אשת רבינו הקדוש פעם אחת ואמרין בירושלמי דבשביל זה זכה אנטונינוס לבסוף למד תורה ונחגייר ומל עלמו ע"ש. וה"ל להיפוך ח"ו שיונק פעם אחת או אוכל איסור מה יגרום לו או אמו תאכל איסורים ותניקוהו בחלב איסור. וכשנא המלאך לבשר על לידת שמשון הגבור ושאלו מנוח מה יהי משפט הנער ומעשהו והשיב לו שהאם תזהר מכל דבר טמא ועוד לומר דאם רוצה שיוולד שמשון צריך שיהי קדוש מרחם ותלוי באמו.

קס) ומ"ש תהא אשה זהירה להתפלל ערב ובוקר וצהרים וכו', הנה מדכתב רבינו רק תהא אשה זהירה להתפלל וכו' ולא כתב חייבת אשה להתפלל או זריכה אשה להתפלל, ובאנשים לעיל (יום א' סקכ"ה) וחייב אדם להתפלל בכל יום,

בתורה, כי עיקר זכותה של אשה לעוה"ב שבניה עובדים להשי"ת ועושים רצונו ויראים אותו. וכשהיא בבית עולמה ובניה יש בלבם יראת שמים ועוסקים בתורה ובמצות נחשב לה הדבר הזה כאילו היא בחיים ועושה כל המצוות, והיא במעלות עליונות לעוה"ב.

וכשהיא בבית עולמה וכו', כלומר שזכות התורה ויר"ש שהם עוסקים בה נחשבת לה כאילו היא עשתם ונמצא עולה במעלות עליונות מחיל אל חיל.

נראה דבאשה הוא ענין של זהירות ולא חיוב כאנשים, ועיין מג"א (א"ח סי' ק"ו סק"ב) אמ"ש המחבר נשים ועבדים אע"פ שפטורים מן הק"ש חייבים בתפלה מפני שהיא מ"ע שלהו"ג וכו' וכתב המג"א אך מדאורייתא די בפעם אחד זיוס וזכל נוסח שירצה ולכן נהגו רוב נשים שאין מתפללות בתמידות מפני שאומרים מיד בצוקר סמוך לנטילה אחיה בקשה ומדאורייתא די בזה ואפשר שגם חכמים לא חייבו יומר ע"ש. ועיין משנה הלכות ח"ה סי' כ"ג.

וכתבתי בדרך ישרה (משנ"ה על ארמות חיים אות ע"א) לפ"מ שכתב רב האי גאון (הוצא ברא"ש ברכות כ"ב) דאיכא למ"ד בטלוא לטבילת עזרא בין לד"ת ובין לתפלה ואיכא מ"ד ה"מ לתורה אבל לתפלה בעי טבילה או רחיצה בט"ק וכתב רב האי גאון ז"ל כיון דבגמ' ליכא האי מילתא נקוט מנהגא דישאל בידך שכל בעלי קריין אע"פ שאין להם מים אין מתפללין עד שירחלו ע"ש. והארכתי בזה בכמה מקומות. ולפ"ז י"ל דבנשים כיון דלדידהו נמי תקנו טבילת עזרא ולדידהו לא שייך הטעם של ביטול תורה כו"ע ס"ל ללא בטלו ט"ע, ולכן כיון דרובן או שהן לא טבלו או שהן טמאות ולהרבה פוסקים אסורות להתפלל, ולכן נהגו שלא להתפלל כל התפלות כאנשים אלא בדרך ארעי. ושפיר מובנים דברי המג"א שמעיד שזה הי' מנהג רוב נשים שלא להתפלל בתמידות ובער"ה שהלכו לביה"כ תקנו גם להן לטבול.

קסא) ומ"ש כי עיקר זכותה של אשה לעוה"ב שבניה וכו', בגמ' הני נשי במאי קא זכיין (ברכות י"ז ע"א) גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מהאנשים שנא' (ישעי' ל"ב) נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי, א"ל רב לר' חייא נשים במאי זכיין בקרוי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גוברייהו בין רבנן ונטרין לגוברייהו עד דאתי מבי רבנן. והנה במה שמביאין בניהן

קסב) כשהיא נותנת צדקה, תתפלל באותה שעה
בידים נקיות שיהיו בניה יראי שמים ומצליחים
בתורה ובמצות, מפני שתפלתו של אדם נשמעת

בידים נקיות, דנקיות הוא
פרודור לכל התורה
וכפרט לתפלה וקודם
עשיית המצות, וכקרא
ארחץ בנקיון כפי.

לנתי הספר ללמוד שכרן גדול ולפי שהלימוד שהננים לומדים הן גרמו להם וא"כ לא
נפסק כח זה כל זמן שהננים עוסקים בתורה ומצוות נחשב להם הדבר הזה כאלו הם
בחיים ועושים כל המצוות שהרי הן הכניסו בהם אהבת התורה וגרמו להם על לימוד
הזה. וגדולה הבטחתן יותר מהאנשים שהאנשים שהם בעלמם לומדים תורה אבל לא
מטפלין כ"כ בצניהם א"כ אין להם מה שהם ילמודו ואחר מיתחם שוב פסקה תורה
זו כי במתים חפשי כיון שמת נעשה חפשי מן המצוות, אבל אשה זו שהייתה בן עוסק
בתורה נחשב לה כאלו עודה בחיים חיותה, וזכה למעלות עליונות בעוה"ב והוא דבר
פלא והפלא.

ואמר כי עיקר זכותה, כי בעוה"ז הרי היא פטורה מלימוד התורה, וכל המלמד
את בתו תורה כאלו מלמדה תיפלות ואפילו למדה לעצמה מ"מ כיון דאינה מחוייבת
הו"ל כאינו מצווה ועושה ואין השכר כמצווה ועושה (עיין קידושין ל"ג ובתוס' ד"ה
גדול המצווה ועושה), אבל מה שמחנכת הבנים ומתפללת עליהם זה שכרה משלם.
קסב) ומ"ש כשהיא נותנת צדקה תתפלל באותה שעה וכו'. עיין ב"ב
(דף י') רבי אליעזר יהיז פרוטה ללדקה והדר מתפלל דכתיב אני בלדק אחזה פניך,
והגם שאין מקבלין ממנה לדקה מ"מ דבר מועט יכולה ליתן אפילו שלא ברשות
בעלה. עיין יו"ד (סי' רמ"ט סי"ד) טוב ליתן פרוטה לעני קודם כל תפלה שנאמר
אני בלדק אחזה פניך, ובש"ך (סק"י) לעני וכ"ש אם נתן לקופה של לדקה קודם
תפלה שעדיף טפי וכ"כ הטור א"ח סי' ז"ב. וביו"ד (סי' רמ"ח ס"ד) גבאי לדקה
אין מקבלין מהנשים ומהעבדים ומהתינוקות אלא דבר מועט אבל לא דבר גדול
שחזקתו גזול או גנוב משל אחרים, וכמה דבר מועט הכל לפי עושר הבעלים ועניותם.
ולפי שראיתי כעת מקילין לעתיק כאן מה שכתבתי בתשובה בס"ד.

בדבר אי נשים בזה"ז יכולות ליתן לדקה כפי רצונם הגם שהבעל אינו מסכים
לזה, וללא כמבואר בשו"ע יו"ד (סי' רמ"ח ס"ד) שאין רשות לאשה ליתן לדקה בלי

בשעה שהוא עושה מצוה. א' מן החכמים הי' נותן פרוטה לצדקה כל שעה ושעה שהי' בא להתפלל, שנאמר (תהלים י"ז) אני בצדק אחזה פניך,

אחד מן החכמים. עיין כ"ב י' ר"א יהיב פרוטה והדר מתפלל דכתיב אני בצדק וגו'.

רשות בעלה והסכמתו, והשואל שאל לפי מה שכותבין בנוסח התנאים ואל יבדילו ואל יעלימו וכו' רק ישלטו בנכסיהון שזה בשוה א"כ גם לה רשות על הנכסים וכמוהו כמותה ואין חילוק ביניהם, ומעכ"ג אחר שהביא שכבר דנו בזה בשו"ת טוטו"ד (ח"ד סי' קפ"א) ושו"ת מהרש"ס (ח"א סי' מ"ה) והעלה דאילו בזמן הש"ס לא כתבו עדיין לשון ישלטו בנכסיהון בשוה ובפרט בזה"ל שהרבה נשים עוזרות ומסייעות לפרנסה, וזיין ליד אברהם (יו"ד הנ"ל) בשם היש"ש ז"ק בשם הראב"ן דהאידנא מקבלין מן הנשים אפילו דבר מרובה משום דרגילות לישא ולימן וזירף גם סניף שכותבין ישלטו בנכסיהון שזה בשוה, וגם כי ליתן צדקה הוא זכות גדול גם לבעל אף שאינו מסכים אבל לבסוף יודה כי זכות גדול עשתה לו אשתו כי צדק לפניו יהלך וזיין לאדם שלא בפניו וכל העומד להודות כמי שמסכים דמי ובפרט שיש לה זכות ורשות מכח התנאי שבכתובה ע"כ.

ולפענ"ד חס מלהחיר לנשים לגזול מצעליהם, ומה שרצה לומר לזכות גדול הוא לבעל ליתן צדקה מנכסיו אף שאינו מסכים וזיין לאדם שלא בפניו, אמתמה דא"כ גם אדם אחר יגזול מנכסיו ויתן צדקה לעניים ואציונים ויתומים הנזכרים והי' מזה גדולה לבעל הנכסים ולא יעבור הגזלן כיון שזיין לאדם שלא בפניו ובדאי לבסוף יסכים על הצדקה ומ"ש אשתו בזה מאחר, ואנן ז"ד כופין על הצדקה שמעינן אבל יחיד הנוטל ונותן צדקה בלי רשות הרי הוא גזלן ואין זה צדקה כלל. ומה שכתיב ובפרט שיש לה זכות ורשות מכח התנאי שבכתובה לא ידעתי כוונת מעכ"ג, ולפענ"ד בכתובה דידן ליכא אפילו רמו שמוכל האשה ליתן ממעותיו לאחרים בלתי רשות בעלה כלל.

ועיין רמ"א (אהע"ז סי' ז"א ס"ד) אשה שעברה על תקנת הקהל בעלה חייב לשלם, ועיין ז"ש (שם סק"י"ג) שחמה על הרמ"א ז"ל שפסק שחייב לשלם, ובט"ז כתב דע"כ אין להוציא מיד הבעל. ובאשה הנושאת ונותנת בבית אס נדרה צדקה כתב בחשו' מהר"ס מיניץ (סי' ז') שחייב לשלם בשבילה אע"ג דיכול למחות לה להבא,

וא"כ פשוט דהיכא דמוחה לה צידה ליתן ואפילו נדרה. ועיין פ"ת (אהע"ז הנ"ל סק"א), ועיין ח"מ (סי' ס"ב) בהג"ה ובסמ"ע וש"ך שם. וע"ש בש"ך דיניס העולים מסימן זה והתם הכל מיירי באשה הנותנת ונושאת בנכסי בעלה בתוך הבית. ועכ"פ אין זה דבר חדש שנשים נושאות ונותנות בצרכי הבית ובנכסי בעלה והיו מסייעין לפרנסה שהרי גם בזמן הגמ' כבר היו נשים עוסקות ושלמה המלך כותב באשת חיל היתה כעניות קוחר ממרחק תציא לחמה וגו'.

ולא אוכל לעבור מלהעיר צמה שכתב המהר"ם מינץ הנ"ל שאם נדרה לשלם אע"ג שיכול למחות לה על להבא נלפענ"ד דממ"נ אם יכול למחות אמאי חייב לשלם על העבר דהנה האשה שנדרה הבעל יכול להפר לה נדרים שבינו לצינה והנה האשה שנדרה לדקה והיא אין לה לשלם הרי יכול הבעל להפר לה וכיון שלא הפר לה הרי הוא כאילו הוא נתן אצבע בין שיניה כמבואר בכחוצות (דף נ"ב), וכיון שהו"ל בכלל הוא נתן אצבע בין שיניה וכל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת ולכן חייב לשלם אבל יכול למחות על להבא שכיון שמוחה בה הרי אינה נודרת אדעתו ושפיר אינו חייב לשלם כנלפענ"ד בס"ד.

ברם מה שיש לתמוה שמעכ"ג לא הביא דברי רבינו הגדול הנוב"ת ז"ל (סי' קנ"ח) שכבר נשאל בזה באשה שידועת שבעלה מקמן צנחנת דקה ואינו נותן לפי ערכו והיא נו"נ תוך הבית ומחלקת לדקה לפי העושר וידועת שבעלה מקפיד אי מותר לקבל ממנה והשיב ז"ל דגזל גמור הוא וחלילה לקבל ממנה ואף שב"ד כופין על הדקה מ"מ מי שם האשה לשופטת ואשה אינה יכולה להיות צדיינים, והובאו דבריו בפת"ש (יו"ד סי' רמ"ח הנ"ל) ע"ש. והרי כתב מפורש רבינו הנוב"י ז"ל בנידון כדידן שהמקבל מאשה הרי הוא גזל גמור ומי ידון נגד רבן של ישראל בצבירות בדויות מלצנו.

ומה שרצה מעכ"ת לזרף הא דכותבין שישלטו בנכסיהון שזה צוה, הנה לא מיבעיא לדעת הטוטו"ד שלא היה רק שופרא דשטרא לא קשה כלום וליכא ראי', אלא אפילו להמהרש"ם ז"ל הרי לא כתב להחיר לכל אשה לקבל ממנה דקה אלא מעשה שהי' שכבר נתנה במקום שמן הראוי הי' ליתן וקבלוהו וכדי שלא יהי' צדון וכיוצא בזה זירף הרבה קולות שלא לחזור ולהוציא המעות את אשר כבר עשהו, אבל לינך לכחמילה וליתן סתם דקה גם המהרש"ם מודה שאסור להמעיין שם. ומה שרצה עוד לומר דזומן הגמרא מסתמא לא כתבו עוד ישלטו בנכסיהון שזה צוה, הגם שזה

קסג) כשהאשה מדלקת את הנר בע"ש, תזהר
בנפשה להדליק מבע"י שהשמש נראית. ואם היא

כשהאשה מדלקת. ה"ה
אם האיש מדליק אלא
שדיבר רבינו בהה שדרכה
של אשה להדליק כמבואר
בחז"ל. או יאמר רלאיש כבר הזהיר לעיל

ודאי אפשר שכן הוא אבל פשוט דבימי הנוצ"י כבר כתבו כן והרי נוסח זה מצוהר
בנחלת שבעה (סי' ח' נוסח ב' נוסח פולין) ושם נמצא הנוסח שלנו, והרי על נוסח זה
דנו הטוטו"ד ומהרש"ם וכ"ש רבינו הנוצ"י שאילו הי' מזה סתירה לדבריו לא היו
שומקין לו, וגם הנוצ"י בעצמו הי' מרגיש בזה דבר שמצוהר בפוסקים כשאשה נושאת
ונתנת אבל כנראה דאין לו סתירה מזה.

ורולי שאיני כדאי נלפענ"ד ציבור רק ישלטו בנכסיהון שזה צוה, אין הכוונה
שמוכל האשה ליתן מן ממונו לכל מי שירצה כפי רצונה דא"כ אין זה שזה צוה אלא
הי"ל לכתוב רק ישלטו בנכסיהון כל אחד כרצונו אבל שזה צוה הכוונה שמוכל לשלטו
על נכסיהון שזה צוה ולא יותר ממנו, ואם הוא אינו מסכים ליתן והיא תתן אעפ"כ
בעל כרחו אין זה שזה צוה וזה פשוט, ואדרבה אם צאנו לדייק הי' אפשר לדייק
היפוך מזה דהיכא דהיא לא מסכים גם הוא לא יוכל ליתן יותר ממנה דזה הוא שזה
צוה, וז"ל או שהכוונה דחז"ל לא העדיפו ונתנו לה כח עליו אלא שהעדיפו כחה
לשלוט בנכסים ג"כ כל צרכה אבל להשליטה יותר ממנו עד שלא יוכל ליתן ממונו
לדקה עד כה"ג לא השליטה, או שנאמר דצאמת הוא כהטוטו"ד ז"ל דהוא שופרא
דשטרא, ועוד צו שלישיה דאפשר הכוונה על הנדוניה שמכניסה וכיוצא בזה שנפלו
נכסים שהם גם נכסיה אלא דכל מה שהכניסה וקנתה אשה קנה בעלה, ע"ז אמרו
ישלטו בנכסיהון שזה צוה ודייק לשון בנכסיהון ולא בנכסי בעלה וז"ע. עכ"פ הרי
ראינו שרבותינו האחרונים לא השגיחו על התנאים הללו, ואפשר שלאחר התופה
הכתובה שמתן נותן לאשתו שובר את התנאים ובכתובה ליכא הא ליטנא אלא מה
שהוא מתנה עמה עכשיו וממילא התנאים הראשונים של קודם התונה ממילא
נשתנו לפי השטר כתובה שנתן עכשיו וז"ל.

עכ"פ לפענ"ד צהא סלקינן וצהא נתמינ דכמו בימים ההם כן צוה"ז אין מקבלין
מאשה לדקה אלא דבר מועט הכל לפי המקום והזמן והעושר והנכסים כמצוהר
במפרשים, ומה שצ"ן ליד הצרהם צם הי"ש צם הראצ"ן כנראה דלא כתבו כל
הפוסקים כן.

וביום המעונן. בעיר
תדליק משעה שהתרגולין
יורשים על הקורות מבעוד
יום והעורכים בשדה, או
אדני, מין עשב שעלין
שלו נוטין לצד החמה
ולערב הם כפופים מאד
למערב. ובמקומותינו
שיש לנו שען אפשר
לסמוך על זה.

פושעת בנפשה להדליק אחר שקיעת החמה, הרי
היא מחללת את השבת ואוי לנפשה. וביום המעונן
אם יש בו ספק בעולם אם שקעה החמה אם לאו,
תניח לישמעאלית להדליק.

קסד) ומצוה גדולה שלא תאחר להדליק כדי שלא
תצטרך הנכרית להדליק, אלא תדליק מבע"י.

קסג) ומ"ש כשהאשה מדלקת את הנר בע"ש וכו', בגמ' שבת (כ"ג ע"ב)
דצימיהו דרב יוסף הוה מאחריה ומדלקת לה, אמר לה רב יוסף תניח לא ימוש עמוד
הענן יומם ועמוד האש לילה מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש
משלים לעמוד הענן, סברה לאקדומה אמר לה ההוא סבא תנינא ובלבד שלא יקדים
ולא יאחר, ופרש"י לאקדומי צעוד היום גדול תנינא שונה אני שלא יקדים דלא
מינכרא שהיא נר של שבת. וצמאחריה פרש"י סמוך לחשיכה, ולפי שעשמה כן צשוגג
אמר לה רב יוסף להקדים. ורבינו מיירי צפושעת בנפשה להדליק אחר שקעה"ח הרי
היא מחללת שבת ואוי לנפשה. ונראה שאמרו על שלש עצירות נשים מתות צשעת
לידחן על שאינן זהירות צנדה וצמלה וצדהלקת הנר, א"כ כיון שלא זהירה להדליק
צומנה ומחללת את השבת או לנפשה שחלכד צעון זה, ועיין רש"ש שם. וצש"ע א"ח
(סי' רס"ג ס"ד) לא יקדים למהר להדליקו מצעוד יום שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד
שבת וגם לא יאחר, ואם רוצה להדליק נר צעוד יום ולקבל עליו שבת מיד רשאי כי כיון
שקיבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה.

ועיין מג"א (שם סקי"א) כתב מהרש"ם צשם מהר"ם כשיש חופה צש"ש
ומאחרים בה עד אחר שקעה"ח והאשה אינה רוצה לקבל שבת לפני החופה, אז מדליק
הנר בלא צרכה קודם החופה ואח"כ צחשיכה תפרוש ידיה על הנרות ומצרך או
תאמר לעכו"ם להדליק אחר החופה והיא מצרך, והמג"א חלק עליו, וצשעה"ד אם
שכחה לצרך יש לסמוך על מהר"ם ע"ש. ומלשון רבינו שכתב צביום המעונן וכו' תניח
לישמעאלים להדליק משמע כהמג"א וראי' גדולה לדבריו.

קסד) ומ"ש ומצוה גדולה שלא תאחר להדליק וכו', עיין מג"א הנ"ל
צשם מהר"ם כשיש חופה ונראה דקאי נמי איום המעונן שלא יאחר ציום המעונן ג"כ

ותדליק היא בעצמה, לא ע"י עבדה ושפחתה ואפי' הם יהודים ולא ע"י חברתה, כדי שתטול היא שכר המצות, שיהא ניכר לכל החיבה שהיא מחבבת המצוה.

כדי שחטול היא שכר. ואף שקיי"ל שלוחו של אדם כמותו, מה שעושה בעצמה תקבל שכר יחד (ובעוה"ז) ובשעת לירחה בפרט.

קסה) ותברך בידיים נקיות בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של שבת. ותחפלל באותה שעה על

בידיים נקיות, דלכל ברכה צריך נקיון כפים ורחוב ארץ בנקיון כפי ואברכה את ה'.

עד שיהא ספק בלבו ולכן יטרך לגוי שדליק אלא שמצוה גדולה שלא תאחר והגם שאסור להקדים מ"מ זכה"ג נכון להקדים ולא לאחר, ועי"ז תדליק היא בעצמה שהוא עיקר המצוה.

ומ"ש ותדליק היא בעצמה וכו' כדי שתטול היא שכר המצות, הגה בגמ' קידושין (דף מ"ב) השתא בשלוחו מקדש זו מיבעיא אלא הא קמ"ל מצוה זו יותר מבשלוחו. ולכאורה מה צי"א מצוה זו, ורש"י פי' יותר מקבל שכר מי שעושה בעצמו מבשלוחו. ומיהו נראה דעת רבינו דכשעושה בעצמו מראה חביבות המצוה שמחבבה והוא מצוה בפני עצמה לחבב המצוה, נמצא כשעושה מצוה ע"י אחרים ושלוחו של אדם הרי לא קיים רק עיקר המצוה, אבל כשעושה בעצמו יש לו עוד מצוה שהוא חיבוב המצוה וא"כ יש לו צ' מצות. ח"ש רבינו ותדליק היא בעצמה ולא ע"י עבדה ושפחתה ואפילו הם יהודים ולא ע"י חברתה כדי שתטול היא שכר המצות, ולשון המצות תרתי משמע והי"ל שכר המצוה ולא המצות, אלא דבזה הוסיף רבינו שיהא ניכר לכל החיבה שהיא מחבבת המצות וממילא יש לה שכר מצות. ועיין ש"ך חו"מ (סי' שפ"ב) החוטף מצוה מחבירו משלם עשרה זהובים, והקשו הא יכול לענות אמן ואמאי חייב לשלם והרי קיי"ל אחד השומע ואחד העונה ולא לקח ממנו כלום. והסת"ס הקשה הא קיי"ל חייב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה. ולהנ"ל אחי שפיר דודאי עיקר המצוה הוה בכלל נאנס, אבל המצוה של מצוה זו שהוא חיבוב המצוה לזה צריך לשלם עשרה זהובים.

קסה) ומ"ש ותברך בידיים נקיות וכו', בש"ע (שם ס"ה) כשדליק יצרך ברוך אתה האלמ"ה אקב"ו להדליק נר של שבת אחד האיש ואחד האשה, גם ציו"ט צריך לצרך להדליק נר של יו"ט, ובשבת ויו"ט אומר שבת ויו"ט, וציו"כ נחלקו אי מצרך ונהג עלמא לצרך.

בניה, שיהיו בניה מאירים בעולם בתורה ובמצות, ותתפלל ותאמר: יהי רצון שיהיו בני מאירים בעולם בתורה ובמצות וביראת שמים, מפני שתפלה זו נאה להתפלל בשעה שהאירה נר של שבת, כענין שנאמר כי נר מצוה ותורה אור.

קסו) אחד מן החכמים הי' רגיל לעבור על פתח אחד מנשי הגדולים, והי' רואה שהיתה בעלת הבית זהירה מאד להדליק נר של שבת בעתו, ונר חנוכה בעתו. אמר החכם באמת תדעו כי מן הבית הזה יצאו ב' אנשים גדולים, ויהי כן, ותלד האשה ההיא שנים מחכמי ישראל שהאירו את העולם בחכמתם, על דבר אשר האירה האשה ההיא נר מצוה בעתו.

מאירים בעולם וכו'. נראה דיש לומר תורה לעצמו אבל אינו זוכה להאיר גם לאחרים ודי לו שמוציא את עצמו, ואמר שתתפלל שיהיו מאירים בעולם.

ונר חנוכה בעתו, נראה שלא הי' בעלה בכית ולכן הדליקה היא הנר חנוכה, או שהי' בעלה מאחר קצת בנר חנוכה והיא בעדקתה לא רצתה להמתין עד שידליק אלא הדליקה בזמנה.

ומ"ש ותתפלל בלוחה שעה וכו' עיין מג"א (שם סקי"א) בשם מט"מ ורבינו צמיי (פ' יתרו) ראו שתתפלל האשה בשעת הדלקה שיתן לה הקצ"ה בניס וזכרים מאירים בתורה.

קסו) ומ"ש אחד מן החכמים וכו' להדליק נר של שבת בעתו ונר של חנוכה בעתו וכו', (שבת כ"ג ע"ג) אמר רב הונא הרגיל בנר הויין ליה בניס ת"ת, הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה וכו' רב הונא הוה רגיל דהוה חליף ומני אפתחא דרבי אבין נגרא, חזא דהוה רגיל בשרגי טובא אמר חרי גברי רברבי נפקי מהכא, נפק מינייהו רב אידי בר אבין ורב חייל בר אבין. רב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ומני אפתחא דבי נשא דרב שיזבי, חזא דהוה רגילה בשרגי טובא אמר גברא רבה נפק מהכא, נפק מינייהו רב שיזבי, ופי' המוס' ה"ג חזא דהוה רגילי בשרגא, פי' הצעל והאשה לכך אמר חרי גברי רברבי נפקי מהכא, ולקמן אמר חזר דהוה רגילה האשה לבדה לכך קאמר דנפיק חד גברא רבה בזכותה ע"ש.

והנה מדברי המוס' נראה שהזכות הי' שהיו רגילין להדליק נרות כאן האשה והצעל וכאן רק האשה לבדה, אמנם מדברי רבינו למדנו פי' חדש שפי' בדברי הגמ' שהשכר הי' בשביל שהדליקה נרות בזמנו, וזה שדייק שהיתה בעלת הבית זהירה מאד

קסז) כל הימים שהאשה הרה, תתפלל תמיד שיהא הולד ירא שמים וחכם לב ומצליח בתורה ובמצות. ותפתח ידה תמיד לעניים, ותתפלל התפלה הזאת. דוד המע"ה היו לו נשים רבות, ובימי ההריון היו נודרות נדרים ומתפללות שיהיו בניהם גבור החיל וכליל יופי, עד שיאמרו הכל הגונים הם לכל מעלות ויצליחו למלוכה. אמרה בת שבע אשת

שהאשה הרה, הגם שכתב לעיל בזמנים ידועים להתפלל על הכנים, אבל בשעת הריון יפה תפלתה ככל זמן ההריון, ולכן כתב כל הימים שהאשה הרה, תתפלל תמיד בלי הרף ועת להננה כי בא מועד, והכתוב מעיד כי תפלת האם בשעת הריון הועיל לה.

להדליק נר של שבת צעמו ונר חנוכה צעמו, הנה הדיוק הוא על שה" צעמו, ונראה דדייק לשון הגמרא דהוה רגיל צשרגא טובא, ומפרש רבינו כלומר דדיוק צעמו וצומנו. וסיים על דבר אשר האירה האשה ההיא נר מצוה צעמו עכ"פ נראה דבר חדש.

קסז) ומ"ש כל הימים שהאשה הרה תתפלל וכו', וצנצנ מוסר (פכ"ד) כתב וז"ל, בספר המקצועות כתב אם טבלה ופגעה בכלב או בכל דבר טמא אם האשה יראת שמים לא תשמש עם בעלה עד שתחזור ותטבול כדי שלא יהיה דבר רע יואל ממנה או שלא יהיו לה בנים מכוערים דומה לכלב וכן אם פגעה בעם הארץ וכו'. מעשה באלישע כ"ג שלא היו לו בנים מתקיימים נכנס לפני הקב"ה ואמר לפניו רבון כל העולמים מפני מה יש לדקיקים בנים ולי אין בנים א"ל מפני שנוהגים בטהרה בשעה ששימשו מטותיהן, הלך והרצה הדברים לאשחזו וקבלו לעשות כן. פעם אחת ירדה לטבול ופגע בה מצורע וחזרה וטבלה ועלמה ופגע בה גמל וכו' בששית כלב בשביעית חמור בשמינית סוס בתשיעית עם הארץ צעשירית ישמעאל, וכל פעם טבלה פעם אחרת. נכמרו רחמיו של הקב"ה ואמר למט"ט שר הפנים לזקת זו מטערת לך ועמוד צפניה כדי שתעצר הלילה הזאת ותלד קדוש וטהור. מיד ירד מט"ט שר הפנים וישב על פתח המקוה וראתהו וראתה לחזור ולטבול, אמר לה דעי שאני מט"ט שר הפנים כבר בא עלבונך לפני הקב"ה והוא שגרני אלך, מיד שמחה שמחה גדולה, הלכה ונתעברה את ר' ישמעאל בן אלישע כ"ג והנה דומה דיוקנו למט"ט. מה עשה מט"ט נעשה סנדק שלו, לפיכך כל שעה שהי' רוצה ר' ישמעאל לעלות אל הרקיע היה מזכיר השם שמסר לו מט"ט ועלה. לכך אמרו בצרכות שר'

דהע"ה, כי לא כנשים אשר לאישי אדוני המלך
אנכי, אבל כל נדרי היו בהיותי הרה למען אזכה
להיות בני חכם בתורה וירא שמים ויצלח לנביאות,
וישמע ה' את קולי ויחכם שלמה בני מכל האדם
וגם אשר לא שאלתי נתן לי השי"ת, כי שלמה בני

אכל כל נדרי, נראה הגם
דטוב שלא תרוד מיהו
טודין בעת צדה, ובשעת
הריון האשה מצטערת
והו"ל בכלל טודין, ולכן
אמרה אכל כל נדרי היו
בהיותו הרה.

יומנן היה יושב על שערי טבילה שלא יפגעו חמור או חזיר או כלב, ופירש ר"ח ומנהג
שפוגעת בחזרתה שהולכת עמה לבית הטבילה ע"כ. ונ"ל שאם אין לה אפילו אשה
לפגוע בה תזייר צורת בעלה או צורת איזה נדיק זקן או חסיד שתכיר לה נגד עיניה
ותחשב לה כאילו פגעה באדם כשר תחילה.

גם צריכה האשה בשעה שמזדווגת עם בעלה שתחשוב באיזה חסיד כדי שיהיו לה
בנים חכמים וחסידים, דמטעם זה היה רבי יומנן יושב על שערי טבילה כדי שיפגעו
בו ויהיו להן בנים יפים וחכמים כמותו כזכר. וטוב לבעל היכא דאפשר לשמור לאשתו
בשעת הטבילה כדי שתפגע בו תחילה ולא תפגע ברשע או כלב או חמור. ושמעתי
שיש במלכות פיס מדינה שבית הטבילה בחצר היהודים במקום מונגע מטעם זה כדי
שלא תפגע האשה בעלותה מן הטבילה ברשע או בדבר טמא כי אם ביהודים איש או
אשה.

גם צריכה האשה שתזהר להיות טהורה תמיד, כלומר שתטבול כשיגיע זמנה
ואפילו אין בעלה בעיר משום שבהיותה באותה טומאה מתפשטת באצריה ומעפשת
שכלה. וכן מנאחי בשערי דורא טובלות אע"פ שאין בעליהן בעיר, וכן הנהיג רבינו
שמעון ז"ל את בתו לטבול אפילו בימי החורף בעת טבילתה אפילו שאין בעלה עמה
ע"כ. גם תזהר האשה שלא תעכב טבילתה, שבבא זמנה לטבול אל תעביר רגע. וכן
אמרינן בירושלמי וכו' אסור לאשה לעמוד בלא טבילה. ונריך שתדקדק האשה במקוה
שטובלת בה אם רואה אותה חסרה מה שלא היה כך מקודם שאפשר שנחסר שיעורה.
גם תכוין בטבילתה שירחמנה מן השמים לתת לה הריון מטבילה זו מנן זכר ירא
אלקים וסר מרע מוכן לעבודתו יתברך.

ובחדשי עיבורה תבקש רחמים שיהיה מתוקן באצריה ולא יהיה נפל שפיר וסנדל
או חולני שלא יעכב חוליו לימוד החורה, שהתפלה מועלת לטבול הגזירה אף אם נגזר

ימלוך אחרי אביו, ובני נשי אדוני אשר התפללו
 אמותם עליהם שיזכו למלכות לא הי' להם כן תחת
 אשר שמו המלכות עיקר, ואני שמתי עבודת השי"ת
 עיקר. וזהו שאמרה בת שבע, מה ברי ומה בר בטני
 ומה בר נדרי.

ואני שמתי עבודת השי"ת
 עיקר, גם שאר נשי רוד
 התפללו שהיו בניהם
 חכמים כחורה וכיר"ש
 רבל"ה לא יהיו ראויים
 למלכות אלא הם שמו
 מלכות לעיקר, ובת שבע
 לא התפללה על מלכות
 כלל אלא שמה עבודת השי"ת עיקר.

על הולד הזה איזה דבר מהנזכרים, ולמה תוכיח שהפכה לדינה מזכר לנקבה כארז"ל.
 גם תזהר שלא תכעס בימי עיבורה, ואע"פ שהכעס רע בכל זמן כ"ש וק"ו בימי
 עיבורה שמזיק לולד שיחלה ונחלש, ואפשר שתפיל מרוב כעסה ונמאץ הורגת בניה
 בידיה ככעסה ונמאץ בשביל כעס רגע תנטער כל ימיה, שאם יולא הולד חולני כמה
 מנטערת עמו ואם תפיל אין לריך לומר שכל ימיה מכאובים. גם תהיה נזהרת האשה
 בימי עיבורה בענין המאכלים (עיין בראשית חכמה ז"ל שהמאכלים הרעים מזיק
 לולד, ע"ש מה תאכל לתיקון הולד ומה לא תאכל) שהמאכל הרע מטפש לולד, שכל
 מה שאמה אוכלת הולד טועם כארז"ל וגם הולד מתאוה כפי מאכלה. ומעשה אותה
 מלכתא יוכיח שהיתה אוכלת אחרונים בימי עיבורה וילדה בת שהיתה מריחה ריח
 אחרוג (כדאיתא במדרש). גם תהיה נזהרת בפרט בימי עיבורה שלא תכנס במקומות
 של עומאה ובמקומות שיש שם ריח רע לפי שהולד נוזר כפי ראות עיניה. ועובדא
 דהיהא מלכתא יוכיח שילדה בן כושי על שהיתה בחדר משכבם לורת כושיה ונוזר
 הולד כפי הנורה שראתה בלורתה שעה (כדאי' במדרש). גם אמרו רז"ל עשרה דברים
 משכחים התלמוד דחד מהם העובר במקומות מריח רע, והאשה העוברת בימי
 עיבורה במקומות אלו נוזר הולד טיפש או חסר דעת כי הריח רע מטפש דמו. אלא
 תשב בימי עיבורה במקומות קדושה וטהרה בבתי כנסיות ומדרשות ותמיד לראות
 ת"ת חסידים ואנשי מעשה ותשמע דברי תורה שהדברים נכנסים בלונה ומתקדש
 הולד בקרבה שהאוזן לגוף כקנקן לכלים כארז"ל שהולד שומע הכל ומצין, כעובדא
 גבי אותה מעוברת שלתשו בלונה ביוה"כ ונת כנודע מרז"ל וילא לדיק גמור,
 והדברים בהפכו במעוברת אחרת שנחאוה ולתשו ולא נת והאכיליה וילא הולד רשע.
 לכן תהיה ישיבתה במקומות מקודשים בבתי כנסיות ומדרשות כדי שתשמע ד"ת
 וכארז"ל גבי ר' יהושע בן חנניא אשרי יולדתו דלמו גרמה לו להיות חכם, כי מיד
 שילדתו הגדילתו בבית המדרש דקול תורה נכנס בלונה הילד ומקדש כל אבריו.

קסח) עזרא ע"ה תיקן תקנות רבות בישראל, ואחת מהנה להיות האשה משכמת ואופה ביום שתרצה לאפות פת כדי שתהא פת מצויה לעניים הבאים לבית בבוקר, ולמען תהיי' להם הנאה ביום ההוא מן הפת החמה, ולא תתן להם מן היבש.

קסט) כאשר תפרוש האשה לרעב לחמה, נתון תתן מלחם חמורות אשר אתה בבית, ותהי מתת ידה

מן הפת החמה, וי"ל דאכתי אפשר שתתן לו מן הפת הישן, אלא דבקרא כתיב מחלביהן וא"כ מצוה ליתן מן החמה וליהנות העני, והזהיר שלא תתן להם מן הישן כשיש לה פת חמה.

נתון תתן מלחם חמורות, ואפילו צריך לעני לחם רב נתון תתן לו מלחם חמורות ולא מן הישן דבצדקה מחלביהן כתיב.

בירושלמי איתא שאמו של ר' יהושע בן חנניה גרמה לו שיהיה חכם שכל הימים שעברתו אמו הימה מחזרת בכל יום על ס"ד בתי מדרשות שהיו צעיר ואמרה להם בנקה מהם נקשו רחמים על העבור הזה שיהי' חכם, עיין רש"י פרקי אבות (פ"ב מ"י) חמשה תלמידים ואני שמעתי וכו'.

קסח) ומ"ש עזרא ע"ה תיקן וכו', ב"ק (פ"ב ע"א) עשרה תקנות תיקן עזרא וכו' ושתהא אשה משכמת ואופה, ונחלקו צביאור הדברים, רש"י פי' ביום שהיא לריכה לאפות ואופה שחרית כדי וכו', ורבינו יהונתן (ש"מ ב"ק שס) כתב שתהא אשה משכמת יש מפרשים בכל יום כדי שתהא פת מצויה לעניים, ויש מפרשים משכמת ואופה ביום ששי בשבת, והרא"ש והמאירי והנמוק"י פי' כרש"י ודעת רבינו ג"כ נראה כן ביום שתרצה. ובדברי אגרת הביא מירושלמי (מגילה פ"ד ה"א) דתקנת עזרא הימה שתאפה פת בע"ש וכפ"י יש מפרשים, וגם ברבינו ירוחם מביא הא דירושלמי ובלאמת כי י"ל דהתקנה הימה שתאפה פת לשבת, אלא דאם תצטרך לאפות גם בשאר ימים תהיי' בהשכמה והבן, ועיין סי' רמ"ב.

ראולי דעזרא תיקן כן לפי מה שאמרו ז"ל (ב"מ פ"ו.) שאשה עיניה לרה צעניים, לכן תיקן תקנה מיוחדת לנשים דוקא שיאפו הפת בשחרית בבוקר כדי ליהנות העניים בלחמה החם.

קסט) ומ"ש כי הרחמנות יכפול שכר הצדקה ומביא רא"י מהמזכר וכו' ותניא בספרי די מחסורו אשר יחסר לו למה נאמרו כולם ללמדך שהראוי ליתן לו פת נותנין לו פת, עיסה נותנין לו עיסה, מעה יתן לו מעה, הראוי ליתן לו פת חמה חמה,

בסכר פנים יפות ודרך חסד ורחמים, כי הרחמנות
 יכפול שכר הצדקה. ותתן לו ממה שתתן דרך כבוד
 ומענה רך והי' לו למשיב נפש. אמרו חז"ל הנותן
 פרוטה לעני מתברך בששה ברכות, והמפייסו
 מתברך בי"א ברכות.

קע) צריכה האשה להדיח הבשר קודם מליחה.
 ובשר הירכים צריך הדחה ושפשוף גדול כדי להסיר
 השמנונית הנדבק בבשר מן הסכין שמנקרין בו.

כי הרחמנות יכפול שכר
 הצדקה, ואמרו ז"ל הנותן
 פרוטה לעני מתברך כשש
 ברכות והמפייסו מתברך
 בי"א, וא"כ חסד ברכה
 אחת מהכפל, אכל כמה
 שתתן בסכר פנים יפות
 וכו' תוסיף לה כרכה ויהי'
 כפל.

צריכה האשה וכו', והוא
 ממצות הנשים, האריך
 כזה כאגרות סופרים,
 ודלא כהלוקחין מן
 המקולין כשר מלוח
 שמכטלין מעצמן מצה זו.

זוין זונין, להאכילו לחוך פיו מאכילו, אין לו אשה וצא לישא משיאין לו, ושוכרין לו בית
 ומזיעין לו מטה וכלי תשמישיו ואח"כ משיאין לו. ועיין טור (יו"ד סי' רנ"א). והנה
 הני מדין חיוב צאו להם, אבל מדין רחמנות יש עוד ענין ליתן החשוב והראוי יותר
 וע"ז נאמר בחלציהן.

וגדולה היא מדת הרחמנות לפני המקום שכל המרחם על הצריות מציא טובה
 לעולם שנאמר טוב ה' לכל, אימתי בזמן שרחמיו על כל מעשיו, כלומר בזמן שהצרות
 מרחמין זה על זה, ואמר חז"ל למחר שנת בצורת צאה והצרות מתרחמין אלו על אלו
 והקב"ה מתמלא רחמים עליהם (צ"ר ל"ג ג') ואמרו עוד מאי דכתיב ונתן לך רחמים
 ורחמך והרבך, כל המרחם על הצרות מרחמין עליו מן השמים וכל מי שאינו מרחם
 על הצרות אין מרחמין עליו מן השמים. ומעלת הרחמנות אינה נמצאת אלא
 בחסידים כענין שנאמר וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו, וגדולה היא מדת רחמנות
 שנטעה הקב"ה בישראל שהם רחמנים צינים וגומלי חסדים.

קע) ומ"ש צריכה האשה להדיח הבשר, עיין לעיל אות מ"ג, ומ"ש צשר
 הירכים הוא למקומות שנוהגים לאכול צשר האחורים ואוכלין הירכים וכיון ששם גיד
 הנשה והסכין שמנקרין בו נדבק בו שמנונית וגם שאר שמנונית ולכן צוה להדיח יפה
 יפה ולשפסף הרבה. ומ"ש וההדחה הזאת צריכה שתהא הדחה יחירה וכו' כוונתו
 דהרי כבר כתב לעיל טעם הדחת הצשר קודם מליחה מתרי טעמי: א) כדי לרכך
 הצשר שהמלח יוכל להוציא הדם, ב) להדיח הדם שבעין, עיין בדברינו שם מה
 שביארנו. ולכן כתב כאן דהאי הדחה צריכה יותר וק"ל.

וההדחה הזאת צריכה שתהא הדחה יתירה ושפשוף גדול יותר מן ההדחה שמדיחין להעביר הדם. שהשמנונית אינו סר מהר כמו הדם. וההדחה הזאת צריכה בין לקדרה בין לצלי.

קעא) ויזהר שלא לתת הבשר בחומץ עד שיריחנו יפה יפה וימלחנו יפה יפה, וישהה שיעור הצריך למליחה ויריחנו יפה יפה.

הבשר בחומץ. לפי שבימי חז"ל היו נוהגים בחליטה ברותחין או בחומץ שמצמת הדם, אבל הגאונים אסרו להשתמש בחליטה, ולכן כתב ויזהר.

קעא) ומ"ש ויזהר שלא לתת הבשר בחומץ עד שיריחנו יפה וכו', עיין פסחים (ע"ד ע"ג) ח"ל מר בר אמימר לרב אשי אבא האי חלא דחלט ביה חדא זימנא חו לא תאני חלט ביה, מ"ש מחלא מתמאה דחלטינן ביה, החס אימיה לקיוהא דפירא בעיניה הכא ליכא לקיוהא דפיריה בעינא, ועיין רש"י ומוס' שם. והנה חומץ חליט לדם שנבשר ומדינא דגמ' מהני להכשיר הבשר, ועיין חולין (דף קי"א). ורבינו הגדול הבה"ג (הל' דם) כבד שנשלקה או שנחבשלה אסורה היא וכל מאי דאיחבשיל בהדה, לבד מן מיחלט דמאן דידע למיחלט בין בחלא בין ברתחא שפיר דמי, ודוקא דלית בה שורייקי סומקי אבל אית ביה שורייקי סומקי בין ברתחי בין בחלי אסירא. ובסמוך עוד שם ומדברב ושמואל אע"ג דהוה מחוור ליה בחלא עד דאזיל סומקא דדמי מיניה לא הוה אכיל מ"ט ללא ידעינן אי חליט שפיר אי לא חליט ע"כ.

והטור (יו"ד סי' ע"ג) ואם חלטו בחומץ או ברותחין מדינא דגמ' הוה מותר לבשלו אח"כ אפי' עם בשר וכו' והגאונים כתבו שאין אנו בקיאים בחליטה הלכך אין להחירו בחליטה, ועיין ב"י וב"ח שם. ובש"ע (שם ס"ג) ואם חלטו בחומץ וכו' מן הדין מותר לבשלו ללא שהגאונים אסרו לעשות כן ובדיעבד מותר ע"כ וקאי אכבד. אבל בסוס"י ס"ו ס"ה בשר שלא נמלח ונתנוהו בחומץ כדי להצמיח דמו בחוכו וכו' וכתב הט"ז (שם סק"ג) להצמיח וכו' דרכן הי' לתת בשר חי בחומץ ואוכלין אותו (ר"ן). ולפי פירושו היו מולחין אותו אח"כ לקדירה, ולא קמ"ל בסוגיא זאת אלא שאין מוסיף בחומץ ע"ש, אבל מדברי הטור מוכח שלא היו מולחין אותו כלל כי החומץ מצמיח הדם ולא ילא אפילו בקדירה, וכן משמע מפרש"י גבי הכבד (הביאו ב"י ריש סי' ע"ג) דאין מפליט עולמית ע"כ. ולפענ"ד גם דברי הר"ן יש לפרש

קעב) הבשר קודם שימליחנו צריך להעביר כל הדם מעל פניו. ומנהג כשר ששורין אותו במים קודם לכן, כדי שיהי' רך ונוח לפלוט דמו.

קעג) צריך לחתוך חוטי הגוף של עוף וחוטין שבלחי העוף, לפי שאמרו חוטין דידא ודלועא אסירי משום דמא.

קעד) בשר האברים הראשונים אסור לחתכו בסכין שמתקן בו חלבים או בסכין שמנקה בו את הבשר

מעל פניו. כלומר להסיר הדם בעין מעל פני הבשר מכל הצדדים.

חוטי הגוף וכו', הנה המנהג לחתוך תחת הכנפים ובאמצע הכנף ולהוציא שני חוטי רם מהגדרת ולחתוך בגדרת ולחתוך הרגלים במקום צומת הגידים.

שמתקן בו חלבים וכו'. דקיי"ל טבח צריך שני סכינים וסכין שמנקר בו

שדרכן הי' לאכול כך בלי מליחה אלא כוונתו דהיו חולטין אותו כמו שקורין אללנו (פיקעל בלע"ו) עכ"פ כנראה דדרכן הי' להחליט הבשר, וז"ש רבינו ויזהר שלא לתת הבשר בחומץ וכו' שהוא עד לאחר המליחה כיון שאין לנו בקיאיין בחליטה כשיטת הגאונים ז"ל וק"ל.

קעב) ומ"ש הבשר וכו', כבר כתבתי לעיל (סמ"ג).

קעג) ומ"ש צריך לחתוך חוטי הגוף של עוף וכו', (חולין ז"ג ע"א) אמר אביי ואיתימא רב יהודה חמשה חוטין הוו תלתא משום תרצא ותרין משום דמא, דטחלי ודכפלי ודכוליתא משום תרצא, דידא ודלועא משום דמא, למאי נפ"מ הני דמשום דמא, אי מחתך להו ומלח להו שפיר דמי, הנך לית להו תקנתא. ופרש"י שביד ושבלחי וחוטים דקין הוא דקחשיב, הלכך לא תנא מזרקי התואר שאף הם משום דם. ובש"ע (יו"ד ס' ס"ה ס"ג) גף העוף כיד הבהמה והלכך צריך לחתוך עגס האגפים ולמלחם וכן עגס הלחיים בעוף, הג"ה וי"א שאין צריכין ליטול בעוף חוטין משום שדקין הן והדם יוצא משם ע"י מליחה (ר"ן בשם י"א), וכן המנהג שאין נוטלין מן העוף שום חוטין רק חוטי נואר ובאותן יש ליזהר ליטול משם או יחתכם עם המפרקת לשנים, מיהו דזיעבד אם הוסר רק הראש מן העוף סגי וכו' ע"ש, ועיין ש"ך סק"ד פס.

קעד) ומ"ש בשר האברים הראשונים אסור לחתכו בסכין וכו', בגמ' חולין (ח' ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב הטבח צריך שלשה סכינים, אחת ששוחט בה

חלב אין לחתוך בו כשר
כשר לכתחילה, וכן אם
רוצה לחקן חלבים נמי
צריך סכין מיוחד.

ברותחין ע"ג האש.
דקיי"ל בית השחיטה
רותח הוא והסכין בולע
כשעת שחיטה מאיסור
אכמה"ח או מהרם וצריך
הגעלה.

מן החלב. ואם חתכו בסכין זה ולא הדיחו בשפשוף
גדול, צריך להדיח מקום חתך הבשר בשפשוף גדול
מאד.

קעה) סכין ששחט בה בהמה או עוף, אסור לחתוך
בה בשר רותח עד שיגעילנו ברותחין ע"ג האש.
ואם רוצה לחתוך בה בשר צונן, צריך שידיה הסכין
יפה יפה.

קעו) הבשר לאחר שנמלח, אע"פ ששהה במלח
כשיעור הראוי לשהות, אסור לאכול ממנו עד

ואחד שמחתך זה בשר ואחד שמחתך זה חלצים, וליתקן ליה חדא ולחתוך זה בשר
והדר לחתוך זה חלצים, גזירה שמא יחתוך חלצים ואח"כ בשר, השחא נמי מיחלף
ליה, כיון דלארכינהו חרי אית ליה הכירא ע"כ. ובש"ע יו"ד (סי' ס"ד סט"ו) סכין
שחמתין בו חלצין אין חומטין בו בשר ע"כ.

קעה) ומ"ש סכין ששחט בה בהמה וכו', בגמ' חולין (קיי"א ע"ב) אמר רב
נחמן אמר שמואל סכין ששחט בה אסור לחתוך בה רותח, זונן אמרי לה בעי הדמה
ואמרי לה לא בעי הדמה, ופרש"י אידי דצית השחיטה רותח הוא בולע הסכין מן
הדס ואסור לחתוך בו רותח מפני שחוזר ופולט בו ע"כ. ועיין חוס' (חולין דף ח' ע"ב
ד"ה והלכתא וד"ה סכין טריפה) ודו"ק. ופרש"י דבעי הבשר הדמה, אמנס החוס'
חלקו עליו וכן הרא"ש דלסכין קאי חה נראה דעת רבינו שכתב ואם רצה לחתוך זה
בשר זונן צריך שידיה את הסכין יפה יפה. ובש"ע יו"ד (סי' ס"ב) סכין ששחט בו
כשרה אע"פ שהוא מלוכלך בדס מותר לשחוט בו פעם אחת אבל אסור לחתוך בו
רותח ומותר לחתוך בו זונן ע"י הדמה שדיחנו תחילה, הג"ה ואם רוצה להגעילו
לאכול בו רותח סגי ליה בהגעלה ע"י עירוי אע"פ שאינו ככלי ראשון (או"ה כלל נ"ח
בשם מהר"ם). וכתב הש"ך דאפילו לא שחט אלא פעם אחת נמי אסור לחתוך בו
אח"כ רותח לכתחילה אם לא בהגעלה ע"ש בס"ק י"ד.

קעו) ומ"ש הבשר לאחר שנמלח וכו' דברי רבינו מובאין בטור (סי' ס"ט),
ודקדק הפרישה ז"ל בגירסת הטור שנרישא כתב אסור לאכול ממנו עד שדיחנו יפה

שידיחנו יפה יפה, ואור לחתוך ממנו בסכין עד שידיח הבשר יפה יפה. ואתם חתכו בסכין, צריך הגעלה ברותחין ע"ג האש לפי שהמלח הרי הוא כרותח.

לפי שהמלח הרי הוא כרותח, משמע אפילו לאחר ששהה שיעור מליחה אכתי חשיב ליה כרותח ולא אמרינן פסק כחו (ועיין ש"ך סי' ס"ט ס"ק פ"ו).

יפה ובסיפא ואסור לחתוך ממנו עד שדיח הבשר יפה ולא כחצ יפה יפה שמי פעמים, וכחצ הפרישה דדקדק לומר כן דלענין אכילה צריך להדיו שני פעמים כמבואר ולענין הסכין א"ל להדיו אלא פעם אחת משום דס ומלח שעליו ושוב לא נאסר הסכין, וכל זה לפי גירסת הטור, אבל לפי גירסת הספר שלפנינו בתרומהו גרס יפה יפה א"כ אין כאן דיוק בלשון רבינו וקשה לכאורה קושיית הפרישה דלסכין סגי בהדחה חדא.

והנה בגמ' חולין (קי"ג ע"א) אמר שמואל אין הבשר יוצא מידי דמו אלא"כ מולחו יפה יפה ומדיו יפה יפה, אימתר רב הונא מולח ומדיח, במתניחא חנא מדיח ומולח ומדיח ולא פליגי הא דחלליה בי טבחא הא דלא חלליה בי טבחא. ונראה דס"ל לרבינו דכמו הדחה ראשונה הדחה אחרונה וס"ל דתרוייהו לעיכובא נינהו.

ובש"ע (סי' ס"ט ע"ט) בשר שנמלח ונתבשל בלא הדחה אחרונה צריך שיהא בו ששים כדי המלח שבו, הג"ה וכל הקדירה מצטרף לששים. ובס"כ שם כתב המחבר בשר שנמלח ושהה כדי מליחה ונתנוהו אח"כ בכלי בלא הדחה ונתמלח מזיר מותר וכו' ויש מי שאוסר בזה וזה ויש לחוש לו לכתחילה, הג"ה ויש אוסרין אפילו בדיעבד כדי קליפה והכי נהוג וכו'. ולפי דבריו אע"פ ששהה המלח בבשר כשיעור אסור לאכול ממנו עד שידיחנו יפה יפה, ואסור לחתוך ממנו בסכין קודם שידיחנו ואם חתך צריך להגעילו ע"כ ע"ש. ועיין ש"ך וט"ז מה שנדחקו מאד בדבריו, ובפר"ח שם שהוא גמ' מפורשת והאיך תלה זה ביש מי שאוסר, ועיין ביאור הגר"א שם. ולפענ"ד לולי דמסתפינא הי' נראה לומר בכוונת המחבר מה שכתבו לפי דבריו, דלכאורה מדינא דגמ' לפי שיטת הפוסקים אם לאחר ששהה שיעור מליחה יחתוך הבשר ויקלוף מארבע רוחות או יותר מכדי קליפה מותר הבשר באכילה בלי הדחה כיון דההדחה הוא רק להסיר המלח והדם מעל פני הבשר, ולזה מהני מה שחתך הבשר סביב מכל הנדדין ולא נשאר מלח עליו כלל ולא דם וגם הסכין לא נאסר חתיכתו. אבל לפי שיטת

קעז) המנהג הכשר כשרוצין לקיים הבשר מליח
שני ימים או ג' ימים, מדיחין אותו יפה יפה לאחר

שני ימים או ג' ימים. פי'
דאכתי אינו רוצה לאכלו
ורוצה להשהותו במלח
שתתקיים כדרך מולחי

בשר לקיימו. לא ישהנו במלח שמלחו להכשיר הבשר

רבינו כל זמן שלא הודח הכל רוחה הוא ולעולם אסור באכילה, נמצא החילוק דמדינה
דגמ' הבשר בעצמו לא נאסר באכילה קודם הדחה אלא שאסור לאכלו מטעם שלא
הודח ונמצא עליו מלח ודס אכל אין האיסור מטעם הבשר. אבל לפי הי"א שהוא
שיטת רבינו הבשר בעצם אסור לאכלו וגם הסמין נאסר, וזוה מוצן לשון רבינו הבשר
לאחר שנמלח אע"פ ששהה במלח כשיעור הראוי אסור לאכול ממנו, כלומר דהאיסור
חליי בבשר וזה ממנו דוקא, וכן אסור לחתוך מהאי טעמא דכל הבשר אסור ורוחח
הוא. אבל לשאר פוסקים האיסור אינו בבשר אלא בהמלח והדס כנלפענ"ד נכון
בס"ד, ומיושבים כל קושיות האחרונים מרבינו ומהב"י אלא שהם מחולקים בפ"י
הגמ', ומיושב נמי מה שהקשו דהוא מימרא וגמ' מפורשת דבאמת הם ידעו מזה
אלא שנחלקו בפ"י הגמ' ודו"ק.

ובמה שכחצנו מיושב נמי לשון הרמ"א שהביא שם וז"ל, הג"ה ויש מתירין
לחתוך בסמין לאחר ששהה שיעור מליחה דאין מליחה לכלים וכן עיקר דמותר (ת"ה
סי' קנ"ב ואו"ה כלל ל"ז). ולכאורה ז"ע בתרמי, חדא מה שאמר לאחר ששהה שיעור
מליחה דאין מליחה בכלים וכיון דאין מליחה בכלים א"כ אפילו קודם ששהה שיעור
מליחה מותר, ושנית הרי קי"ל דמלח בכלי שאינו מנוקב נאסרה הכלי ואסור
להשתמש בה רוחמין, והש"ך (ס"ק פ"ח) הרגיש בזה ותיקן כלומר הדס מישרק
שריק ואינו נבלע בסמין. וכ"כ בת"ח (סוף כלל י"ז), אבל ודאי יש מליחה לכלים לענין
שבולע שפיר ע"י מליחה היכא דליכא טעמא דמישרק שריק ומה"ט נאסר כלי שא"מ
שנמלח בו ע"כ ע"ש. ולפ"ז אחי שפיר דדוקא יש מתירין לחתוך בסמין לאחר ששהה
שיעור מליחה דלאחר ששהה הבשר כבר הותר ולא נשאר איסור רק מטעם הדס
והמלח שעל הבשר והדס מישרק שריק ואינו אוסר הכלי ושפיר הסמין מותר. אבל
הי"א שהוא שיטת רבינו דכל בשר נאסר רוחח ולא הותרה עד לאחר ההדחה, א"כ
החומץ בסמין קודם שהותרה ליכא טעמא דדס מישרק שריק וא"כ יש מליחה בכלים
ושפיר נאסר הסמין והוא בס"ד נכון מאד ומיושבים דברי רבינו ז"ל.

ששה במלח בכלי מנוקב כשיעור הראוי, ואח"כ חוזרין ומולחין אותו כרצונם בכלי שאינו מנוקב, כדי שיהא מותר לחתוך ממנו בסכין וכדי שלא יפול מן הדם הנוטף מן הבשר דרך נקב הכלי על הכלים שבבית ויאסור אותם.

הנוטף מן הבשר, כלומר שאם הי' מולחו מתחילה כדי לקיים, אפילו הי' מולחו בכלי מנוקב אכתי יש כמה מכשולות שינטוף על הכלים שבבית וכיו"ב, ולכן המסגה הכשר וכו'.

קעז) ומ"ש המנהג הכשר כשרוצין לקיים הבשר מליח ב' או ג' ימים וכו', ציבור דברי רבינו נראה ללכאורה ל"צ שכתב המנהג הכשר וכו' והרי א"א צאופן אחר כיון דהבשר לא ניתר צאופן אחר, והמנהג משמע דאפשר צאופן אחר. עוד ל"ע מה שכתב רבינו כדי שיהא מותר לחתוך ממנו בסכין וכדי שלא יפול מן הדם הנוטף וכו' על הכלים שבבית ויאסור אותם, ואטו בשביל זה הוא והלאו בשביל היתר הבשר הוא.

והנראה לדברי רבינו עמוקים עמוק ומי ימלאנו, והכי פירושם דהגם דמדינא אין הבשר ניתר עד שדיחנו יפה יפה מ"מ אינו מצואר שדיחנו מיד, נמצא מעיקר דינא הרובה לקיים הבשר יכול להדיחו קודם המליחה ולמלחו יפה יפה ולהניחו כן שיתקיים ואח"כ כשירצה לאכלו אז ידיחנו יפה יפה ויתר הבשר לאכול ולחמכו בסכין, וא"כ יש לו ענה אחרת למי שרצה לקיים הבשר ב' או ג' ימים ולא יצטרך להדיח מיד ולמלחו שנית אלא צמליחה ראשונה יחזיק ויקיים הבשר. ולכן פי' רבינו המנהג הכשר כשרוצין לקיים הבשר מליח ב' ימים או ג' ימים שמדיחין יפה יפה מיד לאחר ששהה שיעור מליחה ואח"כ חוזרין ומולחין אותו ומרויחין צוה שמותר לחמכו בסכין ולא נאסר, דלשיטתו אזל דכל זמן שלא הודח הדחה שניה רומח הוא ואסור לחתוך בסכין. ועוד הרויח שאם ישנו כן בכלי מנוקב כמה ימים אפשר שיפול מן הדם הנוטף מן הבשר דרך נקב הכלי על הכלים אחרים שבבית ויאסור אותם, דרבינו לשיטתו דכל זמן שלא הודח הרי הוא רומח ואין זה מוהל אלא דס"כ יאסור הכלים שבבית, ולכן הוא מנהג כשר להדיח קודם ואינו מדינא דגמ', דמדינא דגמ' יש לו זמן להדיח כשירצה לאכול, וזה צרור בס"ד בדברי רבינו הגם שלא הבינו כן האחרונים ז"ל ומסולקין כמה קושיות מרבינו. ועיין ש"ע (סי' ס"ט ס"כ) וכשרוצים לעשות מליח וכו'.

קעצח) הבשר אחר שהדיחו אותו מן המלח, אסור ליתנו באותו כלי המנוקב שמולחין בו הבשר מפני שהציר הנשאר בו הוא מליח, ומליח הרי הוא כרותח ויהי' נבלע בבשר ויאסרנו.

קעט) לא תניח האשה ניקורי החלב וכל דבר האסור באכילה בבית שמבשלין בו הקדרה אם יש בבית גוי או שפחה.

שמולחין בו הבשר, פי' הגם שהוא כלי מנוקב והרם נפל לחוץ, מ"מ נשאר קצת מן הציר שהוא אסור, ויהא נבלע בבשר.

ניקורי החלב, פי' גירין וחתכות חלב וכיו"ב שהוציאו מבשר להכשירו. יש לחוש שהגוי ישימנו בקדרה ויטריפנו ויאכלנו טריפות.

קעצח) ומ"ש הבשר אחר שהדיחו אותו מן המלח וכו', ציבור הדברים דהגם כיון שהוא כלי מנוקב א"כ נפל הדם הרוחח שהי' שם ואפ"ה אסור שהרי נשאר בו עכ"פ קצת ציר והוא רוחח לדעת רבינו שגם הציר רוחח ולא ילא מידי רמיחתו עד עולם כפי שיטתו, א"כ יהא נבלע בבשר ויאסרנו.

קעט) ומ"ש לא תניח האשה ניקורי החלב וכו', הנה המכשלה הזאת תחת יד הרבה בעלי בתים, ונפרט במדינה זו שמניחין גויה צניחם והיא המבשלת צניח וגם מנקה את הכלים ועוד ועוד והבעל הבית ואשתו הולכים על כל היום ולפעמים אפילו לכמה ימים מביחם ועכ"פ הגויה נשארת לצדה צניח. ואפילו לפי מה שכתב המחבר (י"ד סי' קי"ג ס"ד) יש מי שמחיר בשפחות שלנו ויש מי שאוסר אפילו דדיעבד (משונית הרשב"א סי' ס"ח), הג"ה ודדיעבד יש לסמוך אדברי המתירים (ארוך כלל מ"ג והגהות ש"ד) ואפילו לכתחילה נוהגין להקל צניח ישראל שהשפחות והעבדים מבשלים צניח ישראל שא"א שלא יחתה אחד מצני הבית מעט.

הנה התנו צוה שמי תנאים, האחד דאפילו המתירים שסומכין עליהם לא החירו אלא משום דא"א שלא יחתה אחד מצני הבית מעט, והשנית מה שכתב הש"ך (סק"ו) דהשפחות שמירי המחבר היינו שקנויות לנו למלאכה דעבד עו"כ דישאל הוא ומוזהר עליו בשבת מן התורה ולימיה בכלל עו"כ והלכך לימיה בכלל גזירת תמנות עכ"ל הרמב"ן ז"ל שהביא הב"י והד"מ, ובהנך שפחות מיירי המחבר אכל לא בשפחות שלנו שאינן קנויות לנו אלא הן שכירות לשנה ואין לנו מוזהרין עליהן בשבת. ולפ"ז מ"ש הרב דדיעבד יש לסמוך אדברי המתירים ציטו"כ צניח ישראל והוא

קפ) גיד הנשה ושמונית שלו אסור בהנאה (מן התורה). לפיכך לא תתן אותה לשפחה או לנכרית, וכן אסור ליתנו לחתול או לכלב שלה מאחר שמזונותם עליה.

ושמונית, היינו הקנוקות שעל יד הגיד הנשה, ולכ"ע הם אסורין מדרבנן ורברי רבינו כאן צ"ע, ועיין בפחשה"כ.

דברי ר' אברהם בטור (וכ"כ בד"מ ובת"ח כלל ע"ה דין י"ז בשם או"ה כלל מ"ג דין י"ג) א"נ הרצ לא דקדק בזה דעיקר מילתא סמיך מטעמא דא"ל שלא יחמה אחד מבני ביתו מעט. וא"כ ממ"כ לא מהני, אי מטעם דקנויות הרי אלו אינן קנויות לנו, ואי מטעם של א"ל שלא יהי' אחד מב"ב שלא יחמה הרי במציאות שאין איש צבית והיא נשארת לצדה, א"כ על הנישול יש מטעם נישול עכו"ם ועוד יש בזה משום שמה יאכלם גם טריפות שהרי גם קונה דברים לצית וגם שמה תמערב כלי של חלב ובשר. ואפילו לטעם שהצ"ח שם עוד בשם א"ו של מהרש"ל דאין איסור נישול עכו"ם רק בעושה מרלונו ולא השפחות והעצדים שעושים בע"כ צין ירלו צין לא ירלו, דבאמת היתר זה ג"כ ליחא שהרי אינם מוכרחים כאן ואדרבה בכל רגע צידה לצאת לדרכה ואין מכריח צידה כלום ואדרבה הולכים עמהם רק בדרך רכה שלא תעוזב וא"כ גם זה ההיתר ליחא, והרבה יש לומר על זה ובפרט שהם כבר אפילו מחנכים הילדים אי לי אס אומר אי לי אס לא אומר כי זה מכשול גדול ומי שיש צידו לתקן יתקן הדבר כי לא דבר קטן הוא ועל זה מוטל כל הבית וכל הכשרות וכל התורה כולה והצן.

קפ) ומ"ש גיד הנשה וכו', עיין לעיל ס"ק פ' מ"ש שם. ונעתיק כאן מספר סמ"ה מצוה צ'. משרשי מצוה זו כדי שתהא רמו לישראל שאע"פ שיעברו נרות רבות בגלות מיד העמים ומיד בני עשו, יהיו בטוחים שלא יאבדו אלא לעולם יעמוד זרעם ושמם ויבוא להם גואל ויגאלם מיד נר, ובזכרם תמיד ענין זה ע"י המצוה שחיי' לזכרון יעמדו באמונתם ודקתם לעולם. ורמו זה הוא לפי שאותו מלאך שנלחם עם יעקב אבינו שבא בקבלה שהיה שרו של עשו רצה לעקרו ליעקב מן העולם ולא יכול לו לזרעו ולזרעו וצגיעת הירך, וכן זרע עשו לזרע יעקב ולבסוף תהי' להם תשועה מהם וכמו שמצינו ביעקב אבינו ע"ה שזרחה לו השמש לרפאותו ונושע מן הצער כן יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו צב"א.

קפא, קפב) כלי מתכות שלוקחין מן הגוי, אע"פ
 שהוא חדש ולא נשתמשו בו מעולם צריך טבילה
 בנהר או במי מקוה.

אע"פ שהוא חדש.
 כירושלמי כתוב הטעם
 דבין שמוציאו מטומאת
 עכורם לקדושת ישראל
 הו"ל בעין גירות ולפיכך
 כפי טבילה במקוה בשר
 לנדה.

גם כי ס"ה גידים באלם כנגד ימות החמה גיד נגד כל יום, וגיד הנשה יומו הוא
 חשעה בלב, וכל יום יש מלאך אחד וט"ב הוא ס"מ שרו של עשו, ולכן נחרבו ב'
 מקדשות זו ביום. גם רמו זו ד' זומות, היינו על כן לא יאכלו בני' כלומר אלא
 מחענין, א"ת למפרע חשעה לב, גיד ר"ת ג' תשרי י' דטבת, גי"ד בנימ' י"ז חמוז.
 ורמו שאמרו רז"ל כל האוכל בט"ב כאילו אוכל גיד הנשה.

גה"נ הם שני גידים הפנימיים סמוך לעצם שעל הכף שאסור מה"ת, והחיוני
 סמוך לבשר אסור ואין חייבין עליו (רמב"ם פ"ח מהל' מא"ס ה"ב, שו"ע יו"ד סי'
 ס"ה סע' ח', ועיין מ"ש במשנה הלכות שו"ת ח"ג סי' ס"ח פי' לרבינו הבה"ג).
 ונוהג בבהמה וחייה הטהורין ואפילו בנבילות וטרפות שלהן ומוקדשין, בדרך ימין
 ובדרך שמאל (רמב"ם שם ה"א, שו"ע שם סע' ה'), ואם עבר ואכל כזית ממנו או
 אכלו כולו אפילו אין בו כזית לוקה (רמב"ם שם ה"ג). ישראל קדושים ואסרו עליהם
 שמו של גיד ומדרבנן אסורים הקונקות פי' הם גידין הדקים המתפשטים בדרך
 (רמב"ם שם ה"א, יו"ד סי' ס"ח ס"ח). בשליל דעת הרמב"ם והחיון ומוס'
 והרשב"א דנוהג, והרמב"ן ס"ל דאינו נוהג, עיין ה"ה פ"ח מהל' מא"ס ובז"י יו"ד
 סי' ס"ה ובז"פ ובש"ע ואחרונים שם, ונוהג בכוי (יו"ד שם סע' ו'). ועיין שו"ת
 הרדב"ז חלק א' סי' ע"א.

גה"נ דעת הרמב"ם דמותר בהנאה ומוס' ורבינו יונה ס"ל דאסור, ועיין טוש"ע
 סי' ס"ה. עוף שיש לו כף עגול בבהמה גה"נ שלו אסור, וא"ל לבדוק אחריה, ובהמה
 שיש לה כף ארוך ג"כ אסור ואין לוקה עליה. דעת הרשב"א דגם באלם נוהג אסור
 גה"נ, וכ"כ פר"ח סי' ע"ט ס"ה, ועיין שעה"מ פ"ח מהל' מא"ס ובמנ"ח מל'
 גה"נ.

קפא) ומ"ש כלי מתכות שלוקחין מן הגוי, (ע"ז ע"ה ע"ב) הלוקח כלי
 תשמיש מן העו"כ את שדרכו להטביל יטביל להגעיל יגעיל ללבן באור ילבן באור,

השפוד והאסכלה מלבנן באור, הסכין שפה והיא טהורה, תנא וכולן לריכין טבילה בארבעים סאה, מנה"מ אמר רבא דאמר קרא כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר, הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת. תני בר קפרא מחוך שנאמר במי נדה וכו' מים שהנדה טובלת בהן הוא אומר ארבעים סאה, אמר ר"נ אמר רבה בר אבא אפילו כלים חדשים במשמע דהא ישנים וליבנן כחדשים דמו ואפ"ה צעי טבילה. מתקיף לה רב ששח אי הכי אפילו זוזא דסרבלא נמי, א"ל כלי סעודה אמורין בפרשה. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבא ל"ש אלא לקוחין אבל שאולין לא, וכן הלכה (עיין יו"ד סי' ק"כ) ע"ש, אמר רב אשי הני כלי זכוכית הואיל וכי נשברו יש להן תקנה ככלי מחכות דמו.

ומ"ש כלי סעודה אמורים בפרשה, הקשה מרן החת"ס בח' (יו"ד סי' ק"כ) אטו בחורה כלי סעודה כתיב. והנה רש"י פי' כלי סעודה דהא כתיב כל דבר אשר יבא באש ואין דרך להשתמש ע"י האור אלא כלים של נורכי סעודה ובהני כתיב וטהר טבילה אבל זוזא דסרבלא לא. וכחז מרן מינה דכל כלי הנלקח מגוי שאלו הי' משתמש בה היחה נאסרת וזריכה ליבון או הגעלה להכשירה להשתמש בו ישראל לנרכי סעודה שלו, כל הני לריכין טבילה והני נקראין כלי סעודה. ועיין רש"י שם ד"ה זוזא דסרבלא וכו' ולא משום פילוט. ועיין גם ריטב"א שם שנראה רא"י לדעת מרן החת"ס בזה. ועיין משנ"ה (ח"ו סי' קס"ב) ובאו"ה שנ"ה סי' פ"ג ואמר רבא. ועיין תה"ב להרשב"א (ב"ד שער ד') א"ל רבא כלי סעודה אמורין בפרשה, ובזיאר הגר"א (יו"ד סי' ק"כ אות י' טריפיד"ש), ופלא על האגרות משה בקובץ עם החורה (תשל"ו) דכלי סעודה וכו' שחידש טעם חדש.

וכדי לזכות את הרצים הנני להציג תשובה בענין זה: בדבר שאלתך בכלי הנקרא טאוסטער בלע"ז הנעשה לעשות פת מאופה (פענעציל) אי חייב בטבילה לפי ששמעת שיש פוטרין בדבר ור"ת לדעת חו"ד הענייה.

תנן התם (ע"ו פ"ה ע"ב) הלוקח כלי תשמיש מן העכו"ם את שדרכו להטביל יטביל להגעיל יגעיל וכו' ובגמ' תנא וכולן לריכין טבילה בארבעים סאה, מנה"מ אמר רבא דאמר קרא כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת וכו' אמר רב נחמן אמר רבה בר אבא אפילו כלים חדשים במשמע וכו' מתקיף לה רב ששח אי הכי אפילו זוזא דסרבלא נמי, א"ל כלי סעודה אמורין בפרשה ע"כ.

ופרש"י זוחא דקרבלא מספרים שגוזזין בהם בגדי זמר הואיל וגזירת הכתוב הוא ולא משום פילוט איסור דהא חדשים ולא בלע מידי מנרכת לה טבילה, כלי סעודה אמורים בפרשה דהכמיז כל דבר אשר יבא באש ואין דרך להשתמש ע"י האור אלא כלים של זרכי סעודה ובהנהו כמיז וטהר טבילה אבל זוחא דקרבלא לא עכ"ל.

והנראה ביאור הדברים דק"ד דמקשה דטעם לטבילת כלים הנקחים מעכו"ם הוא משום דהני כלים בלעו איסור אלל הנכרי ועכשיו שקנאם ישראל זריכים טבילה משום פילוט איסור ולוה קס"ד דדוקא בישינים זריכים טבילה אבל חדשים לא זריכים טבילה וגם שאר כלים א"ז טבילה. אבל כיון דאמר ר"ג אמר רבה בר אבא דאפילו כלים חדשים במשמע א"כ ע"כ לאו מטעם פילוט איסור הוא, וכיון שהוא גזיה"כ א"כ מ"ש כלי סעודה מזוחא דקרבלא, וע"ז משני כלי סעודה אמורים בפרשה פירוש דכמיז כל דבר אשר יבא באש ואין דרך להשתמש ע"י האור אלא כלים של זרכי סעודה ובהנהו כמיז וטהר טבילה אבל זוחא דקרבלא לא, זהו פרש"י למעיין שם. ואכתי תקשה דאטו כלי סעודה אמורים בפרשה ומאי ראי' דכל דבר אשר יבא באש הם זרכי סעודה, וז"ל דאשר יבא פירושו שזרכו בזך בכל שעה ואין דרך להעביר שאר כלים שאין כלי סעודה להעבירם בכל שעה באש רק זרכי סעודה כיון שדרך אדם לאכול בכל שעה. שמעינן מינה מיהא ג"כ דכל הכלים שדרך להשתמש בהן ע"י אור לזרכי סעודה כל הני זריכי טבילה דבהנהו כמיז וטהר.

עוד נראה מדברי רש"י ז"ל יסוד לטבילת כלים דהגם דבחדשים ליבא משום פליטת איסור דהרי חדשים הם מ"מ מינה ילפינן דין טבילה כלומר דכלים שהיו חייבים להגעיל מפליטת איסור אם הם נלקחים ישנים, כלים כאלו חדשים נמי חייבים בטבילה הגם דהשתא אכתי חדשים הם אבל חיוב הטבילה הוא בכלים כאלו דוקא אפילו חדשים, וראיה גמורה לזה מצינו לרבינו הגדול הריטב"א ז"ל ע"ז הג"ל ז"ל, טעם דכלי עכו"ם זריכין טבילה משום דסופן להשתמש באיסור ויאלו לקדושה הנריכין הכתוב טבילה אף בחדשים משא"כ בזוחא דקרבלא עכ"ל. הנה כתב מבואר הטעם דכלי עכו"ם זריכין טבילה אפילו חדשים משום דסופן להשתמש באיסור ויאלו לקדושה א"כ כל כלי שסופה היה להשתמש באיסור אלל עכו"ם זריכין טבילה אם לקחה ישראל הימנו אפילו חדשה שעדיין לא השתמש בה באיסור מאחר שאילו היה העכו"ם משתמש בה לאכילתו ואח"כ קנאה ישראל ע"כ היה זריכין להגעיל מטעם פליטת

איסור והיה צריך להטביל, ה"נ אסרה תורה על החדשים. בקיצור כל כלי סעודה שאילו היו אלל העכו"ם ישנים והי' קונה אותם הישראל היו צריכין ליצון או הגעלה, כלים כאלו הצריכה התורה טבילה אפילו קנה מהם חדשים, וכל כלים שאינם כלי סעודה ואם קנה מהם ישראל א"צ הגעלה או ליצון ה"נ א"צ טבילה והיינו זוזא דסרבלא. וזוה מוצן נמי לשון רש"י דהס"ד היה משום פלוט איסור ושני ליה כלי סעודה אמורין בפרשה ואפילו חדשים, אבל דוקא חדשים כאלו שאילו היו ישנים היה בהם איסור להשחמש בהם כלי ליצון או הגעלה.

ובעין זה ראיתי באו"ה (שער נ"ה סי' פ"ג) וז"ל, ואמר רבא כלי סעודה אמורין בפרשה את שדרכו לבלוע מגעולי כנעניים וכל הנוגע במאכל עצמו נקרא כלי סעודה אפילו אין תשמישו אלא בצונן כגון כלי משחאות וסכינים שחומכין בהם צונן וכו' ע"ש, נראה מצואר דמפרש כלי סעודה האמורין בפרשה הם מה שדרכו לבלוע מגעולי עכו"ם ועוד תנאי שני שנוגע במאכל עצמו, וכל שיש לו הני חרי תנאי שדרכו לבלוע מגעולי עכו"ם ונוגע במאכל עצמו חייב בטבילה. ולפי"ז פשוט דנידון דידן האי טאוסטער שאנו דנין עליו כיון שהוא כלי מחכה ודרכו לבלוע מגעולי עכו"ם שהרי אם היה העכו"ם אופה בו פת בג שלו עם שומן חזיר וכיו"צ או בשר בחלב היה נאסר אללו וגם הכלי נוגע במאכל עצמו ואם היה קונה ישראל טאוסטער ישן מעכו"ם צריך ליצון או הגעלה ממילא חדש נמי צריך טבילה וזה הוא בכלל כלי סעודה.

והאיר ה' עיני ומלאתי למרן החת"ם וז"ל (שנדפס בלונדון שנת תשט"ז מכתי"ק יו"ד סי' ק"כ) במחלוקת המחבר והרמ"א בסכין של שחיטה אי צריך טבילה ומרן החת"ם (אות ה') כתב וז"ל, צ"ע אטו כלי סעודה כתובים בפרשה והלוא לא כתוב אלא תעבירו באש וטהר ומיני' ילפי חז"ל דכלי דאינו בא לכלל הגעלה וליצון אינו בא לכלל טבילה כמ"ש רש"י ורשב"א (הביאו הפר"ח רס"י זה) והיינו כלי סעודה דאחז"ל, אבל מה לי אם הוא תשמיש או תשמיש דתשמיש וכו' אבל סכין של שחיטה קשיא הלוא הקונה סכין מן הנכרי ורוצה לשחוט בו צריך הגעלה, א"כ הרי הוא בכלל כלי הגעלה ומהיכי חיחי לא יצטרך טבילה מה"ת. עוד כתב שם (אות ו') אחר שהביא שו"ת שב יעקב בקדרות של נחושת שקבועין בחנור אי בעי טבילה וחלק עליו מרן

החת"ס ז"ל וכתב שנית ח"ל, ולפענ"ד לא כ"ל דמ"ש שמשתמש להדיח כלים או ללישה אחמהה וכו' כלי סעודה כמובנים בפרשה לא הזכיר מזה שום רמז רק כל הכלים שמשתמשים באותו אופן שהיו צריכין ליבון אי היו נקמין מן הנכרי כשהם ישנים אותן צריכין טבילה אפילו חדשים, והנך קדרות נמי פשוט מאוד שהלוקחן מן הגוי ישנים צריך להגעילן מפני שחזקתו משתמש הגוי בהם בכלי איסור מלוכלך ושואב בהם מים ברחימתן על האש ה"נ צריך טבילה עכל"ק.

הנה ביאר לן להדיח מרן החת"ס דהיסוד לטבילת כלים ומה כוונת חז"ל בכלי סעודה האמורין בפרשה הוא דכל כלי מתכת שאילו היה לוקחה מן הגוי ישנה והי' רוזה בתשמישה לצורך ישראל כדרכה היו צריכין הגעלה או ליבון כי הני כלים מיקרי כלי סעודה שהצריכה התורה טבילה, ולפי"ז פשוט מאד דהטואוסטער נמי כן הוא שאם לוקחה ישראל ישן מן העכו"ם שצריך ליבון שהרי הגוי השתמש בו לאפות בו איסורים פעמים פת עם שומן חזיר או סענדוויטש בלע"ז עם צמר בחלב שהפת ממורח עם חמאה ובשר כשר או בשומן חזיר או כיו"צ וכיון שכן הלוקח טואוסטער חדש נמי צריך טבילה ככל כלי סעודה וזה פשוט מאד לפענ"ד. והיסוד שיסד מרן החת"ס דכלי סעודה מיקרי הני שאם לקחן ישן היו צריכין הגעלה או ליבון נראה דמקורו הוא מדברי האו"ה והריטב"א הנ"ל הגם שלא זכר כלל מהמקור אבל כנראה שהי' פשיטא ליה כן עד שלא היה צריך לציין מקום המקור.

שוב הראו לי דבס' תה"צ (בית רביעי שער ד') צהיחר ואיסור הכלים כתב הרשב"א ח"ל, א"ל רבא כלי סעודה אמורין בפרשה כלומר מדכתיב כל אשר יבא באש ואי זהו דבר שצא באש וצריך להכשירו באש הוי אומר זה כלי סעודה שצולע ע"י האש וצריך להפליט בלעו ע"י האש. ביאור הדברים הוא דבא ליישב מה שהקשו המפרשים דאטו כלי סעודה אמורין בפרשה והלוא כל אשר תעבירו באש כתיב, ולזה פי' כלומר דהיכן מצינו דבר שנעשה באש שצריך להעבירו פעם שנית באש שאמר הכתוב תעבירו באש ע"כ זה כלי סעודה מכלי מתכות שאם בלעו ע"י האש צריך להעבירו באש, וא"כ מבואר דכל שאם בלעו ע"י האש צריך להעבירו באש וזה כמ"ש. ועיין ביאור הגר"א (יו"ד סי' ק"כ אות י' טרפידש כו' אבל) ח"ל, כמ"ש כלי סעודה אמורים בפרשה ופי' הרשב"א דכתיב כל אשר יבא באש תעבירו באש וכו' איזה דבר שצא באש צריך להכשירו באש זה כלי סעודה שצולע וכו' משא"כ כאן דאינו צולע כמו שמי קדרות

כמש"ל סי' ז"צ וכו' מצואר מיהו דכל שבולע חייב בטבילה ואין נפ"מ צמה תשמישו
בסעודה ומצואר מדברי הרשב"א והגר"א ג"כ כמ"ש וכן דעת הש"ע ופשוט הוא
כדעת מרן החת"ס אלא שפלא שעשה זה קושיא משלו ולא זיין מרן ז"ל שהוא מצואר
בראשונים ז"ל ודו"ק.

האמנם כ"ת הבאת שמאלת בקובץ עם התורה (תשל"ז) תשובה מהגאון
המוצחק מופת הדור מוהר"מ פיינשטיין שליט"א שכתב דטאוסטער א"י טבילה
ונתן טעם לדבריו דכלי סעודה אמורין צפרשה ואיזה הם כלי סעודה האמורין נתן
לוה ב' יקודות: א) דכלי סעודה נחשבו דברים שהוא לורך לסעודה מזד הבישול אף
שאין מביאין אותן להשלחן ומקום הסעודה, ב) דברים שהם מביאים בהם את מיני
המאכל ומשקין להשלחן ומקום הסעודה, אבל הטאוסטער שמייצגין שם פת אפוי
בטוב וראוי לאכילת כל אדם אין להחשיבו לורך הסעודה בשביל מה שיש שרוצים לייבש
הפת שגעים להו קצת יותר מאחר שלא חסר כלום להפת גם בלא זה. והביא ראיה
לדבריו מהא דנקט בצרייתא דברים שגשמתם בהם ע"י חמין כגון היורות
הקומקמוסין ומחמי חמין מגעילן ומטביל ויהן טהורין שלכאורה למה נפרטו מחמי
חמין דהרי הן בכלל יורות וקומקמוסין שלכן משמע שהוא לרבות שאע"פ שהם נעשו
רק להחם מים שראוי בין לשחות ובין ללוש גם צמים לוננים שהיה מקום לומר שלא
ינטרכו טבילה קמ"ל דגם הם צריכין טבילה דגם הם צריכין טבילה משום שצורך גדול
הוא לכל האנשים מים חמין יותר ממים לוננים וא"כ אין לנו אלא מחמי חמין שהוא
לורך גדול לכו"ע, אבל יבוש הפת ע"י טאוסטער שאף להרגילין בזה אינו דבר נחוץ
ורוצא דעלמא ורוב אכילות אף להרגילין בזה הוא פת האפוי כמו שהוא אין להחשיבו
כלי לורך סעודה עכ"ל.

ואמת אגיד כי מאד הקשית לשאלו מאחר דכן פסק ידי"ג הגאון המוצחק
מוהרמ"פ שליט"א אין אני כדאי לחלוק עליו ובפרט כי הוא מדידי הנאמנים ואני
קשור באהבתו נמצא שאני משוחד מחמת אהבה וכמו דקיי"ל באזהב שלא יהיה דין,
ומ"מ היות כי לפענ"ד נראה ברור דלריך טבילה ואפילו בצרכה וכן ראיתי באיזה
אחרונים זה לא מכבר שפסקו בפשיטות שצריכין טבילה גם ריהטא דשמעתתא
לכאורה כוונתו וכמו שהבאתי ראיות בס"ד ולכן אפלפל קצת והבוחר יבחר.

והנה לפי הנחת הגאון שליט"א מי שיש לו צרוילער בלע"ז לטגן בשר מצושל
שכבר ראוי לאכול כן לרוב העולם אלא שכמה בני אדם רוצים לאכול עלי ה"ג דא"צ

טבילה שהרי אפשר כבר לאכול הבשר מצושל וגם רוב העולם אוכלים כן מצושל, וכן קדירה שהוא רק לבשל פירות נמי כיון שהפירות ראויין כך לאכול לא צריך טבילה וכן כל מאכלים שראויין כבר לאכול כן ורק יוסיפו להטיבם ע"י צישול או טיגון לא יטרכו הכלים טבילה, וכן מי שיש לו קדירה רק לחמם בה מאכלות שכבר נחבשלו ואפשר לאכלם כן זונן בטוב, כלים אלו לא יטרכו טבילה כיון שהחימום אינו עושה כלום בעצם הצישול וודאי דבר זה לא ניתן להאמר כלל ועוד צריך שיעור, א"כ במצטמק ויפה לו נמי לא יטרך הכלי טבילה אם נחבשל בכלי אחר וז"ע.

אמנם בר מן דין בעיקר יסודו של ידי"ג הג' שליט"א הרי האו"ה והריטב"א ומרן החת"ס יסודו יסודות אחרים ולפי יסודותם דהעיקר תלוי דאם הי' חשמיש כהאי אלל העו"כ אשר אם יקנה אותה הכלי יטרך הישראל להגעיל או ללבן א"כ בדין נמי הדין הכי, והג' שליט"א לא הביא כלל הני פוסקים ולא הרגיש שלכאורה הם היפוך סברתו הגדולה ויסודותיו שיסד בדין טבילת כלי סעודה. גם בעיקר חילוקו שמחלק בין מחמי חמין שהוא נורף גדול לכו"ע ובין הטאוסטער שאף להרגילין בזה אינו דבר נחוץ ורובא דעלמא ורובא אכילות אף להרגילין בזה הוא פת האפוי כמו שהוא, לפענ"ד אסקופה הנדרסת תלמיד הרואה להתלמד גם זה ז"ע דודאי צרכי סעודה מקרי אפילו מה שאינו נחוץ לסעודה ולאו כו"ע אכלי לה ואם שאמרו במדרש בני שקנה עבד שיעשה לו אלק מיני מאכלים ולא עשה רק שמונה מאות או ד' מאות ולאו כו"ע אכלי לה להני מאכלים ואינו נחוץ אטו המבשל אותן לאו כלי סעודה נינהו ואם לא יאכל מאכל רק פעם אחת בשנה או פעמיים אפ"ה סעודה הוא אפילו לא יהיה נחוץ כלל. אלא שגם זה אמת שצוה"ז כמעט אין בית אשר אין שם טאוסטער ורגילין לעשות טאוסט הרבה והרבה לילדים ולגדולים ובפרט צימות החורף וגם לפעמים עושין סענדוויטש קטן בלע"ז על הטאוסטער והוא כלי סעודה רגיל מאד בזה"ז והרבה אנשים הנרביין לאכול דוקא פת נמוה מפני מחלת הקיבה והבני מעים וכיו"צ שצאמת האפיה השניה עושה פעולה בפת ממש שאף שאפשר לאכלו כך מ"מ עושה פעולה והפת משתנה למעלותא ע"י האפיה השניה או שהפת קשה מאד וע"י הטאוסטער נחרך אשר לפענ"ד מטעם זה נמי הוי כלי סעודה.

ומה שדייק הגאון שליט"א מצרייחא שכתבו היורות והקומקמוסים ומחמי חמין לולי דבריו הקדושים לפענ"ד נראה לומר דקמ"ל דהגם דהני קדרות לא נשתמשו אלא לחמם חמין כלומר מים חיים א"כ אפשר דא"צ הגעלה כלל דלעולם אזלינן בחר

דכלי שמכניסין בו לקיום א"ש טבילה אבל טאוסטער שהוא כלי שמשתמשין בו אך ורק
לנורך הסעודה ובשעתה לפענ"ד אפילו לדעתו צעי טבילה, עכ"פ צהא נחתינן וצהא
סלקינן דטאוסטער חייב בטבילה מאחר שמפורש כן בחת"ס וצאו"ה והריטב"א
משמע כן הכי נקטינן כנלפענ"ד.

והנה חכ"א רצה לפטור מטבילה מטעם שהטאוסטער מחובר הוא בקרקע ע"י
חוט החשמלי וכיון שמחובר לקרקע אינו מקבל טומאה, וצאמת כי שגגה היא חדא
דמה שמחברו ע"י חוט להחשמל פשוט ללא נקרא בשביל זה מחובר לקרקע ועוד
דהא טבילה של כלים אינה משום קבלת טומאה אלא הוא משום גירות דיוצאת
מטומאת עכו"ם לקדושת ישראל ועיין מרן חת"ס (סי' ק"כ) הג"ל שכתב להדיא כן
אמש"כ בתשו' שב יעקב דקדירות של נחושת שקובעין בחנוריס שקורין העלהאפי"ן
לא צעי טבילה מחרי טעמי חדא כיון שעשו מחחילה לחברו לקרקע לא עדיף
מטומאה דחתי מיניה דכל העשוי לחברו לקרקע אינו מקבל טומאה, וע"ז חמה
החת"ס ז"ל ואני חמה והיכן ראה דהך טבילה אחי מטומאה וכו' בטומאה דגלי
רחמנא גלי והכא הך טבילה גוה"כ היא ומילתא אחריתא הוא מנ"ל להקל בעשוי
לחברו לקרקע וכו' ע"ש. הנה מצואר דאפילו העשוי לחברו קבוע בקרקע צאמת נמי
פליג החת"ס ז"ל דאינו פוטר מטעם זה מטבילה וכ"ש בחוט החשמל שכו"ע מודע
בזה ללא מקרי מחובר לקרקע כן נלפענ"ד.

קפב) ומ"ש צריך טבילה בנהר או במי מקוה עיין לעיל (ס"ק קמג) מה
שכתבתי שם על הנהר. והנה הטבילה של כלים צריך במקוה שכשר לטבילת נדה,
והטעם נראה לפ"מ דמצואר צירושלמי והוצא צאו"ה שג"ה דטבילת כלים שמוציא
מטומאת עכו"ם לקדושת ישראל ואין זה ענין טומאה וטהרה שאינו נוהג בזה"ו,
וא"כ כיון שהוא להוציא מטומאת עכו"ם הו"ל כעין גירות שצריך טבילה במקוה כשר
לטבול בו נדה והארכתי בזה בס"ד, ועיין משנ"ה ח"ה סי' ק"י אי כלי הפקר צריכים
טבילה וחילוק צין הפקר מדבר שהוא צלי בעלים וצין כלי הפקר שהפקירו בעלים,
וכלי שעשה מומר או כלים שלו א"ש טבילה (חת"ס סי' ק"כ, ועיין משנ"ה ח"ו סי'
קל"ו).

קפג) וכלי זכוכית הרי הן ככלי מתכות.

קפד) וכשטובלן מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על טבילת כלים. וכלי קוניא, והם כלי חרס המצופין באבר מטבילין אותם במקוה או בנהר בלא ברכה.

קפה) וכלי מתכות ישנים שלקחו אותם מן הגוי מדיחן בשפשוף יפה יפה ומגעילין ומניחן, ואח"כ מטבילין במקוה או בנהר.

הגעלה, ולכן כתב ומגעילין שהיא להוציא מטריפות ומניחן, ואח"כ מטבילין.

כלי זכוכית, שאפשר להתיך ולחזור לעשותן.

טבילת כלים, כגון שנתגיר שמברך ה"י הכלי.

ומגעילין ומניחן ואח"כ מטבילין, צ"ע מה שאמר ומניחן, הוליל ומגעילין ואח"כ מטבילין, ואולי להראות שהם שני דברים, שלא לטעות דדי בהגעלה, או שגם לחדשים בעי הגעלה, ולכן כתב ומגעילין

קפג) ומ"ש וכלי זכוכית וכו' צגמ' שם אמר רב אשי וכו' ונחלקו בכלי זכוכית אי חייבים לאורייתא או מדרבנן משום דכי נשברו יש להם תקנה ככלי מתכות דמי ולכן תקנו צו חכמים טבילה או שהם נמי לאורייתא דדמי להו ממש לכלי מתכות. ומיהו אפילו למ"ד שחייבים מדאורייתא מ"מ לענין טומאה וטהרה לא דמי לכלי מתכות עיין שבת ט"ז ע"ב ובתוס' ומאירי וריטב"א שם ועיין יו"ד סי' ק"כ ודו"ק. כלי חרס וכלי גללים וכלי אדמה א"י טבילה, כלי קוניא אס הם מצופין מלמעלה בגלאזור כולם טובלים בלי ברכה. כלי פלעסטיק פטורים מטבילה. כלי שהוא ספק מטבילין אותה ואין מצרכין.

קפד) ומ"ש וכשטובלן מברך בא"י וכו', כן הוא שיטת הפוסקים ועיין צ"י יו"ד הג"ל ובש"ע ס"ג שם (זולת שיטת הרמב"ם הביאו הריטב"א שצ"ע בזה). ובש"ע הביאו מחלוקת אי לברך כלים בלשון רבים אפילו על כלי אחת וקאי על מצות טבילה או לברך כלי בלשון יחיד וקאי על כל כלי וכלי, וי"א לברך על טבילת כלי מתכות ועיין צ"ח וש"ך שם, ונהג עלמא טבילת כלים, ומיהו בש"ע כתב דאם מטביל רק אחת מברך טבילת כלי.

קפה) ומ"ש וכלי מתכות וכו' ומניחן ואח"כ מטבילין וכו', משמע דקודם נריך להגעיל ואח"כ להטביל, ומדכתב ואח"כ משמע דדוקא אח"כ דאל"כ הי"ל כלשון הגמ' עכ"פ ועיין זבחים (מ"ב ע"ב) ועוד דאמר אח"כ ע"ש, ומיהו התוס' (ע"ו שם ד"ה מגעילין) כתבו לאו דוקא מגעיל קודם ואח"כ יטביל אלא אפילו יטביל ברישא דהא טבילה אינה בשביל טומאה וכן דעת הרא"ש והר"י בטור

קפו) חמשת רבעים קמח ועוד חייבין בחלה. ושיעורן ארבעים ושלש ביצים כמנין חלה וחומש ביצה יותר מלבד שיעור החלה. ואם אין הדבר ידוע לאשה אם יש בעיסה שיעור חלה ואם לאו, תפריש חלה ולא תכרך עליה.

קפו) ואם יש כהן קטן שלא ראה קרי מעולם או כהן גדול שטבל לקריו, נותנין לו ואוכלה. ואם אין שם כהן הראוי לאוכלה, מפרישתה ונותנת אותה לאור.

מלבד שיעור החלה. כלומר דצריך להיות עוד יותר שלאחר שיפריש חלה ישאר שיעור מ"ג ביצים וחומש ביצה וצ"ע. שטבל לקריו, והיינו במקוה שיש בו מ' סאה וכשר לגדה, ונזהר מחציצה.

והרשב"ם וסמ"ג, ור"י חולק, וכנראה דהיינו רבינו שהו"ל הר"י דס"ל כרשב"ם ודו"ק, ואולי דהא תלוי במחלוקת אחרת שנחלקו בו הרמב"ם והרמב"ן ז"ל בגר שצא להתגייר וטבל קודם שמת דעת הרמב"ן דאינו מעכב ודעת קצת פוסקים שמעכב, עיין משנה ח"ב סי' י' שהארכתי בזה. ועיין תמים דעים להראב"ד סי' ק"ו ור"ן ע"ז הג"ל. וכתבו האחרונים דהמוכר כלי לעכו"ם עם חמץ בפסח וחוזר ולוקח לאחר הפסח נריחים הכלים טבילה ולכן צריך שלא למכור רק החמץ שנכלים או על הכלים אבל לא הכלים עצמן וצ"ח הארכתי.

כלי שאינו יכול להטבילה יתנו לעכו"ם במתנה וישאל אותה וישתמש בה ולאחר שיוכל להטבילה יחזור ויקחנה ממנו, וכלי חשמל צריכין טבילה וצדיעבד יש לסמוך שיפקירנה בפני שלשה עיין משנה ח"ה סי' ק"י ודו"ק.

קפו) ומ"ש חמשת רבעים קמח וכו', עיין לעיל אות ק"א ק"ב שכבר כתב רבינו הלכה זו. והנה היבא דה"ל לו שמי עיסות קטנות והניחן זו בצד זו מאטרפות, וכן הרודה פת לסל הסל מטרפן לחלה כד"א ופסק שמואל הלכה כר"א, וראוי לעשות כן כדי לחייב בחלה והוא בפסחים שם מ"ח ע"ב.

קפו) ומ"ש ואם יש שם כהן קטן וכו' משמע דס"ל לרבינו דבין כהן קטן שלא ראה קרי מעולם ובין כהן גדול שטבל לקריו נותנין לו ואוכל, ומיהו רש"י (בכורות כ"ז ע"א ד"ה כהן קטן) כתב ולא גדול מפני שהטומאה יוצאה עליו מגופו ואם טבל לקריו הרי הוא כקטן, ל"א להכי נקט קטן שלא ראה קרי ולא יצאה טומאה

קפח) ויש מקומות שנוהגים להפריש חלה אחרת ליתן אותה לכהן, ואותה חלה שנותנת אוכל אותה כל כהן שירצה אפי' הוא בעל קרי וא"צ טבילה.

קפט) ראוי לנשים הנכבדות והצנועות להעמיד עליהם מצוה, ולזכות בנות העיר. לכן יצא דבר צדק

וא"צ טבילה, כלומר בשביל החלה, אבל לתפלה צריך טבילה כמ"ש רבינו במס' ברכות.

הנכבדות והצנועות, אבל נשים העושות חברות ומסיכות להראות את יפין ומלבושיהן מוטב שלא יעשו דהו"ל מצוה הבא בעבירה.

מגופו ובשאלמות דרב אחאי מפרש הכי ע"כ. וביאר בשאלמת שלום (אות קי"ח) החילוק בין לישנא קמא לבתרא, ללשינא קמא לא מהני לגדול שיטבול ואכל וללשינא בתרא מהני ומחך תיבות ואם טבל לקריו הרי הוא כקטן, ובס' זבחים (הל' מצה ומרור) כתב להדיא חילוק בין חלת האור ובין חלת כהן דאילו חלת האור לא אכיל ליה אלא כהן קטן דאינו ראוי לטומאה דקטן אוכל נבלות הוא וכיון דמדדבנן הוא ספינן ליה, אבל גדול שטומאה ראוי לנאת מגופו אע"פ שהוא טהור אינו אוכלה לעולם ע"ש, ודעת רבינו דכהן גדול שטבל לקריו נמי מותר וכ"כ הרא"ש (פסחים הנ"ל ס"ו) ור"ן שם ועיין ביאור הגר"א (סי' תנ"ז ס"ק ט"ו) ובס' המנהיג (סי' ל"ט) ובטוש"ע (יו"ד סי' שכ"ז ס"ה).

קפח) ומ"ש ויש מקומות וכו' הרמ"א כתב דהאידינא לא נוהגין להפריש רק חלה אחת ע"ש ודו"ק. ודע דבס' העיטור (הל' מצה ומרור) הביא שם וז"ל, ולפי שראיתי מנהג פרובינציא מימות אבותם שלא היו מפרישין חלה אלא בפסח שמה עשו אותה כתרומה ומעשר שרבותינו הראשונים היו אוכלין חוליהן בטהרה אחר החורבן והיו מפרישין תלותיהן בטהרה והיו נוהגים שמיטה ויובל, ומנהגם כרבותינו שבא"י ועכשיו בטלה טהרה ממנו ובטלו תרומות ומעשרות בחו"ל ובטלה חלת חו"ל ומקרוז התחילו להפריש כי אני ראיתי שאין מפרישין אלא בפסח ומזכרין עליה זמן, וגרסי' בירושלמי רבותינו שבגולה היו מפרישין חו"מ עד שצאו הרובים ובטלו ומאן אינון רובים תרגמונא ע"ש ועיין טוש"ע יו"ד סי' שכ"ז ס"ה באריכות ובזה ע"ט הנ"ל.

קפט) ומ"ש ראוי לנשים וכו', דזרים אלו הם דברי רבינו וראויים למי שאמרם, והנה התנה רבינו תרי תנאי אחת שיהי' אשה טובה ונאמנת הגבאית והשנית שתהיו הנשים מטריחות בימים ובלילות יותר על אשר היו טורחות יום יום

מלפניהן, ויבחרו להם אשה טובה ונאמנת לגבות פרוטות למלכושי העניים, או להחיות עם רב להשביע נפש שוקקה. ותתן פרוטה בכל שבוע ושבוע כל אשה העושה מלאכה ואשר כח בה לעמוד בתקנה הזאת.

קצ) ולא תדור נדר בזה, אלא בכוא לביתה הגבאית נתון תתן לה בכל עת אשר תדבנה לבה.

ויבחרו להם אשה טובה, ר"ל שהרי אין ממניס אשה על הציבור וכ"ש שאין בחרין, והנראה דהם לעצמן יכולין לבחור ולעשות להם חברה.

הגבאית, ונראה דאפילו אחת, והא דאמרו אין נגבית אלא בשנים היינו כשיש קופת צדקה מהציבור וגובין בע"כ, אבל כאן מרצונם בנרכת לכם די באחת ואשה.

כדי להרויח אותה פרוטה שנותנת לנדקה, ונראה עכ"פ שכל שטורחת יותר המעות שלה היא ויכולה לימנה לכל מי שרוצה, או יאמר דעכ"פ החיוב ליתן נדקה לכל מי שיכול ומ"מ אין מקבלין מאשה רק דבר מועט כיון שלא ידענו דעת הבעל אם הוא באמת מסכים, ולכן כשהיא תרויח אין לו לבעל תערומות, וחזן מזה שבר יגיעת כפיס ענוס ורצ מאד ואם לאשר שמתגיע ותרויח כמה פרוטות והיא הנותנת אותן לנדקה תערומות אין, ועיין לעיל (סי' קסב) ודע דאעפ"כ צריך לדעת באשה שהיא גבאית נדקה הא אין נאמנות לאשה ובגמ' אמרו לא יתן אדם לנדקה אלא"כ ממונה עליה כרחצ"ת וז"ל דהו"ל כקבלו עליהו וז"ע.

קצ) ומ"ש ולא תדור נדר בזה, בגמ' נדרים (ט' ע"א) טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם וטוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר דברי ר"מ, ר"י אומר טוב מזה ומזה נודר ומשלם אפילו תימא ר"מ ועיין ר"ן שם. והנה מדברי רבינו נראה דאפילו לנדור נדקה לעניים נמי אין לנדור ועיין רש"א חולין הנ"ל אבל נדר לעניים מזה ומזה ע"כ. ובש"ע יו"ד (סי' ר"ג) הנודר כאילו בנה בשעת איסור הבמות והמקיימו כאילו הקריב עליו קרבן שטוב יותר שישאל על נדרו, והני מילי בשאר נדרים אבל נדרי הקדש מזה לקיימן, ובנדרי נדקה צ"ל הגרע"א לתש' מהר"ם מינץ (סי' ר"ג) והרדב"ן (סי' תמ"א) כתב דמותר לידור לנדקה וגם לומר סלע זו לנדקה בשביל שיחיה בני ומדברי רבינו נראה דאסור.

ודע דבגמ' אליבא דהלל מעולם לא עבר אדם בקרבן שהביאו לפתח המקדש וקדש אותו, ולפ"ז בנדקה נמי אם כבר בידו המעות יכול לנדור וליתן מיד דליכא חשש

קצא) ותטרח בימים ובלילות [יותר] על אשר היתה טורחת יום יום כדי להרויח אותה פרוטה שנותנת לצדקה, ששכר יגיעת כפים עצום ורב מאד. ותשמח האשה במלאכתה, ותנשה את כל עמלה בעבודה ההיא אשר תרים ממנו תרומת הצדקה, וידמה בעיניה בעת המלאכה כאילו ידיה נוטפות מור, כענין שנאמר (שיר השירים ה' ה') וידי נטפו מור ואצבעותי מור עובר.

קצב) יכולות הנשים הצנועות למלט נפשם ונפש בעליהם ונפש בניהם. כאשר יבואו בעליהם איש איש ממלאכתו אשר המה עושים והם עייפים ויגעיים, ואינם זוכרים לתת חלק מיגיעתם וממחשבות לבם לתורה, על הנשים להזכירם לפתוח ספר אחד מכתבי הקודש ולעסוק בדברי תורה.

ותטרח וכו', שהרי מעשה יריה לבעלה וא"כ אם טרח בשביל הפרוטה בזמן שצריכה לעשות צרכי ביתה א"כ פוחתה ממעשה הבית, ולכן כתב שתטרח בימים ובלילות זמן שלא היחה עושה צרכי הבית.

ואינם זוכרים וכו', נראה דמו מקרא ואתה עיף ויגע ולא ירא אלקים, שהעייפות והיגיעה גרמה לזה, ולכן על הנשים להזכירם ויש שכר לפעולתם, וחלק בעמל אותה התורה.

מכתבי הקודש, רוקא מכתבי קודש, אבל שאר ספרי חכמה אפילו אינם של כפירה רק מחכמי הטבע אין מצילין נפשותיהם בהם אלא בספרי וכתבי הקודש.

שמה יחזור ולא יתן, אמנם מלשון רבינו אלף צנא לציחה הגבאית נתון תמן לה בכל אשר תדבנה לצה משמע דאז נמי אסור לדור אלף תמן צנא נדר. ונודרין צעת צרה ולמדנו מיעקב צנינו.

קצא) ומ"ש ותטרח כדי להרויח פרוטה זו, נראה לכאורה דמזות צדקה הוא חיוב גברא ואשה אין לה משלה דכל מה שקנתה אשה קנה בעלה ואפילו תמן משל בעלה הרי המזוה נקראת על בעלה שזה ממון שלו, אבל אם חטריט יותר על אשר היתה עורמת נמצא דטרמח זו ושכר הוא שלה ויש פרוטה משלה ואז המזוה שלה כולה ממש והבן.

קצב) ומ"ש יכולות הנשים הצנועות למלט נפשם וכו', צגמ' (סוטה כ"א) יש לה זכות תורה הא אינה מזווה וכו' נהי דפקידי לא מפקדא בצגרא דמקרין ומתניין צנייהו ונטרין להו לגברייהו עד דאחו מצי מדרשא מי לא פלגאן צהדיהו, ופרש"י לעולם זכות דתורה ולא שעוסקות דתורה אלף שטורמת צננה וצבעלה

קצג) ולא ישעו בדברי בטלה, כדי שלא יהא על נפשם עון גדול ואשמה שבטל יום או לילה מן התורה, שעונש ביטול תורה גדול מכל העבירות שבתורה. וגם יזכירו לבעליהם להביט באגרת התשובה הזאת אשר חיברנו, ויודיע להם ולבניהם דברי האגרת הזאת כי בהם יזכו לחיי העולם הבא.

ולא ישעו וכו' שבטל יום או לילה, כתב ולא ישעו ראם יבטלו יום או לילה כאונס אין כ"כ גדול העון. אבל אם ישעו בדברי בטלה יגדל העון על ביטול תורה.

שיעסקו, דמקריאן ומתניאן שטורחות על צנייהן להצילן לצית הספר לקרוא מקרא ולשנות משנה וממתינות לבעליהן שיוצאין לעיר אחרת ללמוד תורה ע"ש. ועיין מהרש"א שם ועיין קידושין ל"א. ובטוש"ע (יו"ד סי' רמ"ו ס"ו) אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל לא כשכר האיש מפני שאינה מצווה ועושה, ואע"פ שיש לה שכר וזו חכמים שלא ילמד אדם את צמו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי. לענ"ד אמרו חכמים כל המלמד את צמו תורה כאילו מלמדה תיפלות [פי' דברי עבירה] וכו' הג"ה ומ"מ חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לה לאשה (אגור בשם סמ"ג) ואשה אינה חייבת ללמד את בנה תורה ומ"מ אם עזרת לבנה או לבעלה שיעסקו בתורה חולקת שכר צהדייהו, והוסף רבינו ז"ל דיכולות הנשים הנזועות למלט נפשם ונפש בעליהם שכיון שהן אינן מחויבין ואם הבעל לא ילמוד גם לא יהיה לה מה לפלוג צהדיה שהרי גם לו גם לא יהיה כלל מהלימוד ואם גם הבנים לא ילמדו ממילא ג"כ יחסר לה ממה להחפ"ג. וכיון שיזכירו את בעליהן וצנייהן ללמוד תורה הגם שהן אינן מחויבין בדבר שאינן חייבין לא ללמד את צניהם וכ"ש לבעליהן, מ"מ צחכמתן וצניעותן מצא אשה משכלת ומגיל אותם ואת עצמה מרדת שחת ויזכו בזה לחיי עוה"צ כולם.

קצג) ומ"ש שעונש ביטול תורה גדול מכל העבירות וכו', (עיין לעיל סי' ל"ה) ומ"ש שם ועוד שאם יענש הבעל אז גם לה יהי' העונש דהאשה סובלת בעונש הבעל ובנים ולהיפך בשמחת הבעל ושמח את אשתו ואמרו ז"ל אשה בעלה משמחה.

ובאדר"ג (פ"ל ה"א) רבי נתן בר יוסף אומר כל המבטל דברי תורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים דברי תורה מעוני סופו לקיימה מעושר. ובגמ' יומא

חבר אחד או שנים.
ובמשנה אבות עשה לך רב
וקמה לך חבר אחד ולא
שנים, ואולי כוונת רבינו

קצד) דרך ישרה שיבור לו האדם ליראת שמים
לקנות לו חבר אחד או שנים לדבר עמהם תמיד

(ל"ה ע"ב) אמרו בתנא דבי אליהו כל המורכנות וכל הנרות הנאות לכלל ישראל הכל
בעון ביטול תורה, שנאמר (מיכה א') צפפע יעקב כל זאת, ועיין ב"ב ח' אין
פורעניות בזה וכו' ובגמ' ברכות הרואה שיסורין באין עליו יפספש במעשיו פשפש
ולא מנא יתלה בביטול תורה שעל ביטול תורה כל עונשין ויסורין באין ולכן אמרו נמי
בעירובין נ"ג החש בראשו יעסוק בתורה וכו' חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר
רפאות תהו לשריך ושקוי לעצמותיך.

ובאדר"נ (פכ"ט ה"ג) אבא שאול אומר יש לך ד' מדות בת"ח יש (לך) אדם
שלמד לעצמו ואינו מלמד לאחרים, לאחרים ואינו לומד לעצמו, הלמד לעצמו
ולאחרים, ואינו למד לא לעצמו ולא לאחרים. הלמד לעצמו ואינו למד לאחרים כיצד,
שנה אדם פרק אחד שנים ושלשה ולא השנה אותם לאחר ונתעסק בהם ולא שכתן זהו
שלמד לעצמו ולא למד לאחרים. לאחרים ולא למד לעצמו כיצד, שנה אדם סדר אחד
שנים וג' פעמים ושנה אותם לאחרים ולא נתעסק בהם ושכתן זה שלמד לאחרים ולא
למד לעצמו. הלמד לעצמו ולאחרים כיצד, שנה סדר אחד שנים ושלשה פעמים והשנה
אותם לאחרים ונתעסק בהם ולא שכתן נתפשה ותפשוהו זהו שלמד לעצמו ולאחרים.
אינו למד לא לעצמו ולא לאחרים כיצד, שנה סדר אחד ב' וג' פעמים ולא שנאן
לאחרים ולא נתעסק בהן ושכתן זהו שלא למד לא לעצמו ולא לאחרים ע"כ.

ומבואר דאפילו למד ושכת מה שלמד ולא למדו לאחרים הרי הוא כאלו לא למד
כלל חוץ ממה שחייב על זכור אל תשכח והוא שכת ונמנא דלא זאת שאין זה שכר
לימוד, אלא גם יש לו עונש על פן תשכח.

קצד) ומ"ש דרך ישרה שיבור לו האדם ליראת שמים לקנות לו חבר
וכו', (אבות פ"א מ"ה) עשה לך רב וקנה לך חבר, ובאדר"נ (פכ"ח) מלמד שיקנה
אדם חבר לעצמו שיאכל עמו וישתה עמו וישן עמו ויגלה לו כל סתוריו. ובתדא"ז
(פט"ו) ללמדך שאין חבר אלא בלקיחה ואין חבר נקנה אלא בדמים, נראה דחבר
דוקא בקניה ולא די בלי קנין וזה יהיה לו חבר נאמן. ובארחות חיים להרא"ש (אות

דוקא תבר לדבר כיד"ש
שיעזורו זל"ז ויזהירו בכל
המצוות, והתם מידי
ללימוד התורה והם שני
דברים.

ויוכיחו זה את זה, אמרו
נח לו לאדם לקבל תוכחה
מחבירו האוהבו יותר
מהמוכיח אפילו הוא
גדול, ולכן יזהירו זה את
זה על מצות התורה,
וביחוד יזהירו לקרוא את
דברי אגרת התשובה ככל
שכנע ויחזיקו איש את
חבירו לקיים את כל דברי
אגרת הזאת.

ברברי יראת שמים. ואם יחטא אחד מן החברים או
יפשע במצוה מן המצוות יוכיחנו חבירו, ויוכיחו זה
את זה על כל עבירה, ויזהירו זה את זה על כל מצוה,
ועל התפילין ועל התפלה ושלא לדבר בעוד שש"ץ
מסדר התפלה. וכן יזהירו זה את זה לקרות בכל
שבוע בחול או בשבת אגרת התשובה הזאת,
וישאלו איש את רעהו מה הם הדברים שבאגרת כרי
שנשיג לקיים ממנה, ואם יש דברים שאינו מקיים
אותם (ו) יחזיקו חבירו את ידיו לקיים כל דבר
מדברי האגרת. וכל דבר מצוה שיחפוץ אחד מהם
לעשות, יעזרוהו חבירו על הדבר.

ק"ב) אל תרף לקנות לך חבר נאמן ושומר אומרו ואל תאבדהו כי טוב הוא. ובתדא"ז
(פ"ב) אם חפץ אתה להדבק באהבת חברך הוי נושא ונותן לטובתו ע"כ.

ובאדר"נ (פכ"ט ה"א) יש לך חברים מקלמך מוכיחין אותך ומקלמך משבחין
אותך אהוב את המוכיחך ושנא את המשבחך מפני שמוכיחך מביאך לעוה"ב
והמשבחך מוליאך מן העולם, ע"ש ה"ד ר"א הקפר אומר כל המכבד את חבירו
(ומתחבר) לשום ממון סוף שנפטר ממנו בקלון, וכל הבזה את חבירו לשום מלוא
סוף שנפטר ממנו בכבוד, ומנין וכו' שכן מלינו צלעם הרשע שכיבד צלק לשם ממון
שנאמר ויען צלעם ויאמר אל עבדי צלק אם יתן לי צלק מלא ביתו כסף וזהב, ומנין
שנפטר ממנו בקלון שנאמר ואתה צרח לך אל מקומך וגו' והנה מנעך ה' מכבוד.
ומנין שכל הבזה וכו' שכן מלינו צלעם רבינו שציה פרעה לשם מלוא שנאמר וירדו
כל עבדיך וגו', ומנין שנפטר ממנו בכבוד שנאמר ויקרא למשה ואהרן לילה אמרו לו
וכי גנבים אנו שנלא צלילה אלא המתן לנו עד שיביא הקב"ה לנו ז' ענני כבוד ונלא
בהם צשמחה ובראש גלוי שנאמר ממחרת הפסק ילאו בני ישראל ביד רמה. ובה"ז שם
ר"י אומר שב צמקום חברים והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים.

קצה) וזה דרך הצלחה לתשובה ומעשים טובים ודבר אהוב וחביב לשמים, שנאמר (מלאכי ג' ט"ז) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו.

קצו) וכן יזכירו החברים איש את רעהו שלא ליטבע לבטלה בין בשם בין בכינוי, בין שיזכיר הכינוי בלשון הקודש או בלשון אחרת, וכן שלא לקלל את חברו ולא את עצמו בשם או בכינוי. וטוב ויפה לקנוס כל אחד עצמו בסך ידוע אם מעט ואם הרבה על כל אלה.

הצלחה, ע"ר ויהי איש מצליח שע"י דיכוק חברים וכולם עוסקים בתורה ומצוות ומוריס זה את זה יש הצלחה כדבר. שלא ליטבע לבטלה, רבה מדרך העולם שלא להזהר יותר משאר עבירות, וגם הוא עכירה חמורה מאר שכל העולם כולו נודעוה, וכן בקללה העולם לא נזהר.

בין בכינוי, וכתב התומים דכל מיני עניות כאים בעוניה על ישראל בשביל שמזכירין ש"ש כלע"ז כלשון צרפת.

קצה) ומ"ש וזה דרך הצלחה לתשובה ומעשים טובים, נראה לפ"מ שאמרו חרב על הזדים חרב על שונאיהם של ת"מ שיושצין ועוסקין בתורה זד צדד ולא עוד אלא שמתפשט (זרכות ס"ג): נמלא שהישיבה זד צדד גורמת לטפשות ועקמימות וההיפך החזרותא בין ת"מ ועם חזרים מקשיבים, ומה"ט אמר איוב או חזרותא או מיתומא, וכן בחוני המעגל כשחזר לאחר ע' שנה (מעניית כ"ג). וכבר מתו כל בני דורו ולא הי' לו חזרותא והלטער ואמר או חזרותא או מיתומא וציקש רחמים על עצמו ומת, ובר' יוחנן (ז"מ פד). היכן את בר לקישא ועיין רש"י שלא הי' לו תלמיד שיטאלנו בתורה וחסר החזרותא, וזאבות הי' גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריו שחזרין יקימוה צידך ואל צינתך אל משען, הרי דע"י חזרים מתקיים התורה וזולתו אפשר שתשכח לגמרי.

קצו) ומ"ש בין שיזכיר הכינוי בלשון הקודש או בלשון אחרת וכו', עיין רמז"ם (הל' שבעות פ"ב) הנשבע או השציע בשם המיוחד או בלאחד מן הכנויין כגון שנשבע בשמו חנון וכו' וכיו"צ בכל לשון הרי זה שבעה גמורה, וכ"כ בש"ע (ח"מ סי' כ"ז ס"א), וכתומים (שם אות ז') וזאורים, ובעוניה רוב המוני עם אינס נזהרים ואומרים בלשון אשכנז ג-אט זאל עם שטראפען ג-אט זאל איהם שלאגען

קצז) בני כל מדרש ומדרש בבית הכנסת יזהירו את כל אחד ואחד מבני המדרש שלא לדבר עד תום ש"ץ כל התפלה.

קצח) התלמידים ילמוד כל אחד ואחד אגרת התשובה הזאת בחבורה בכיתו בשבת קודם המנחה או בבית הכנסת, וילוו אליו אחוזת מרעהו ושכרו הרבה מאד. אחד הקורא את כולה ואחד הקורא את מקצתה לעתים מזומנים, ובלבד שיכוין את לבו לקיים את מה שיקרא ולמלא בידיו מה שיבטא בשפתיו.

קצט) אמרו רבותינו ז"ל אל ישתמש אדם באשה כלל בין גדולה בין קטנה, שלא יניח אשה ליתן מים

בני כל מדרש, רכיון שהם ידידים נשמעין רבניהם זה על זה, אבל אם יבוא אחד ממקום אחר לא ישמעו לו, ורמו לדבר האחד בא לגור וישפוט שפוט.

התלמידים, בשבת, נראה כיון דהתלמידים לומדים בשיבה לא צוה להם לבטל שיעורי השיבה גם כי ודאי לומדים שם כל צרכם, אבל בשבת ילמדו גם הם ויעיל גם להם.

ובלבד שיכוין את לבו לקיים, התנה בזה דאל"כ טוב שלא יקרא כדון מוטב שהיו שוגגין ואל יהו מדידן וכו' שילמוד וידע ולא יקיים, נמצא בא לו

חטא על ידו: אל ישתמש אדם, נראה כוונה שלא יבקש ממנה לשמשו, ואח"כ אמר אפילו אשה שמשת ממילא וכגון בשכר או באופן שמוחר, אפ"ה לא יניח אשה ליתן מים על ידיו או רגליו בשום אופן: אשה, כלומר אפילו היא בחולה ואיש לא ידעה, מ"מ אל ישתמש.

ועוברים לאורייחא. והש"ך (יו"ד סי' קע"ט סקי"א) דנלשון חול אינו שם כלל, וצשו"ת הגרע"א רצה לישב דברי הש"ך ולחלק צענין מחיקה בלשון לע"ז אבל להוציא ש"ש אסור בכל לשון. ועיין תשב"ץ (ח"א ס"ב) וצביאור הגר"א (ת"מ סי' כ"ו), ועיין גם שו"ת רדב"ז (סי' תתק"צ [ח"ט]) וצשו"ת חו"י (סי' ק"ו). ומיהו דעת רבינו מבואר דבין צבס ובין כינוי בין בלשה"ק ובין בכל לשון עובר.

קצז) ומ"ש בני כל מדרש וכו', עיין לעיל אות ט'.

קצח) ומ"ש התלמידים וכו', נראה למה דוקא שבת קודם המנחה לפי שאז הוא עת שהעולם מצטלין זמן ומדברים דברים בטלים ע"פ רוב כי צדוקר הולכים לביהכ"נ וחת"כ אוכלים ושוחים וע"פ רוב ישנים מעט, ובקומם משינתם יושבים בצמיהם ונכנסים שכנים ומדברים דברים של מה צדק או סיפורי מעשיות וכיו"צ וכן ההולכים לביהכ"נ ומתחין על חפלת מנחה יושבין צטלין, ולכן אמר דוקא שבת קודם המנחה ויראה שילוו אליו אחוזת מרעהו ושכרו הרבה מאד. וצאמת מה"ט נמי תקנו לומר פרקי אבות וברכי נפשי בחורף בזמן המנחה, ואמרו ז"ל מצוה לשמוע דברי חכמים וממילא אם ילמדו בדברי אגרת הזאת יקיימו גם מצוה לשמוע דברי חכמים.

על ידיו או על רגליו או לרחוץ את ראשו א"כ היא
בתו או אשתו.

ר) אמרו רבותינו ז"ל גדול המלוה לעני יותר מן
העושה צדקה. וכל שאינו מלוה לעני בשעת דחקו
בהיות לאל ידו לעשות נקרא בליעל, שנאמר (דברים

גדול המלוה וכו', והוא
כולל גם גמ"ח ומצות
והחזקה כו', וכל שאינו
מלוה לעני הרי זה רוע לב
ונקרא בליעל, ומרובה
מדה טובה.

המלוה לעני, הגם שסיפו
לחזור לו ונמצא שלא חסר
כלום והנחתן צדקה הרי
נותן ממונו לו כמתנה, מ"מ גדול המלוה לעני שזה דרך כבוד ועוד.

קצט) אמרו רבותינו ז"ל אל ישתמש אדם וכו', בגמ' קידושין (ע' ע"א)
א"ל תיתי דונג שמקינן א"ל הכי אמר שמואל אין משתמשין באשה, קטנה היא,
בפירוש אמר שמואל אין משתמשין באשה כלל בין גדולה בין קטנה. ופרש"י אין
משתמשין באשה, שלא ילמדנה להיות רגילה בין האנשים ע"כ. ובקידושין (פ"א ע"ב)
מר נמי עבר אדשמואל דאמר שמואל אין משתמשין באשה כלל א"ל אנא כאידך
דשמואל קצירא לי דאמר שמואל הכל לשם שמים, ועיין רש"י שם.

רבש"ע (אהע"ז סי' כ"א ס"ה) אסור להשתמש באשה כלל בין גדולה בין קטנה
בין שפחה בין משוחררת שמה יבוא לידי הרהור עבירה, באיזה שימוש אמרו ברחיצת
פניו ורגליו אפילו ליעוק לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו אפילו אינו נוגעת בו והלעמ
המטה בפניו ומזיגת הכוס.

והנה פי' רבינו נמי שלא יניח אשה ליתן מים על ידיו וכו' משמע דשאר תשמיש
מותר וכמ"ש המחבר, ומיהו רש"י פי' הטעם שלא ילמדנה להיות רגילה בין האנשים
ולטעם זה כל תשמיש אסור, ועיין ע"א (אהע"ז שם סק"ד). ועיין לעיל (סי' קמז)
שכתב כן גם לענין נדה, ובמקנה כתב דכשהיא עושה מעצמה בלא ליזוי אין בזה
איסור, ובנחל"ש (סק"ו) חלק עליו מפרש"י, ועיין האלף לך שלמה (סי' קי"א) דג"כ
ס"ל דאין לחלק ולעולם אסור. והא דסומכין כהיום שהנשים משתמשין לאורחים
שנאים בבית ואשת צעה"ב היא הנותנת המאכל להאורחים הוא מפני שכל צרכי הבית
עליה.

ר) ומ"ש אמרו רבותינו ז"ל גדול המלוה לעני יותר מן העושה צדקה
(כתובות ס"ז, ז"מ ע"א). ואמרו ז"ל גדולה מצוה זו מן הצדקה אל העני השואל שזה
כבר נזכר לשאלו זה עדיין לא הגיע למדה זו, ומצוה זו שייכה בעשיר כמו צעני והיא

ט"ו ט"ו) השמר לך פן יהי דבר עם לבבך בליעל
לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה וגו' נתון
תתן לו.

רא) ואם בזמן שהיתה שביעית נוהגת והי' המלוה
מפסיד את חובו אמרה תורה כי מי שנמנע מלהלוות
כדי שלא יפסיד חובו נקרא בליעל, על אחת כמה
וכמה מי שאינו מפסיד את חובו ואינו מלוה על
המשכון.

ואינו מלוה על המשכון.
משמע דבלי משכון אינו
מחויב שיפסיד חובו, ומה
ראי' א"כ משביעית ד"ל.

והיה המלוה מפסיד
חובו, פי' ספק מפסיד
שהרי אפילו שביעית
משמט מ"מ מצוה לשלם
ורוח חכמים נוחה הימנו,
ולא עוד אלא שאומר
משמט ופרוש ידו ומקבל,
ואפילו לתלותו התידו
כשאינו רוצה לומר
אעפ"כ, ומיהו לפעמים

אין לו לעני והוא מפסיד, או אפשר על הרוב ג"כ.

בכלל גמילת חסדים. ולענין דין קדימה קרוב קודם לכל אדם, וכל הקרוב קרוב קודם.
ישראל קודם לנכרי, עני קודם לעשיר, עני עיר קודמים לעניי עיר אחרת. ח"ל
הרמז"ס (פ"י מהל' מעשר עני) ח' מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו הגדולה שאין
למעלה ממנה זה המחזיק צד ישראל המך ונותן לו מתנה או הלוואה או עושה עמו
שותפות וכו' עיין טו"ד (סי' רמ"ט). עברין צאחת מכל מצות שבתורה במזיד ולא
עשה תשובה אינו חייב להלוותו, לזה שהי' לו לפרוע ולא פרע אפילו רק מדחיקו מיום
ליום נקרא רשע שנאמר לזה רשע ולא ישלם. המלוה צתם אינו רשאי לתובעו פחות
מל' יום. המלוה מעותיו שלא צפני עדים עובר בל"ח (צ"מ ע"ה), והעולם לא נוהרין
בזה. כתב בספר חסידים יותר טוב להתחבר עם ע"ה שהוא ותרן מת"ח שהוא עלרן
וקפדן.

רא) ומ"ש ואם בזמן שהיתה שביעית נוהגת וכו' על אחת כמה וכמה
וכו', נראה דס"ל לרבינו דאין השמיטה נוהגת בזמנה"ו. ואם לזה והגיע שנת
השמיטה חייב לשלם אעפ"כ, ועיין ח"מ (סי' ס"ז). וזרמז"ס (פ"ט מהל' שמיטה)
אע"פ שאין היוכל נוהג שמיטת כספים נוהגת מדבריהם, וכן דעת הר"ן בהשולת,
וכתב הר"ן שי"א שאינה נוהגת אלא בזמן שהיה צ"ד קבוע בא"י שהיה מקדש היוכל,
ואע"פ שאין היוכל נוהג אלא בזמן שכל ישראל על אדמתן מ"מ היו מקדשין אותה
מדבריהן, אבל בזה"ו שצטל היוכל אפילו מדבריהם צטל שמיטת קרקעות ושמיטת
כספים נמי דתלוי בהדדי, והוא ז"ל חלק עליהם. והרשב"א כתב שהוא ג"כ דעת

הראב"ד וגם זה"ט כתב דעת המקילים ודחה דבריהם, ובעה"מ (שער מ"ה) הביא תשובת הרז"ה שהאריך להעמיד המנהג לאין שמיטת כספים נוהגת בחו"ל כלל, והרמב"ן ס"ל דנוהג. ובטור (סי' ס"ו) והשמטת כספים נוהגת האידנא, והלל תיקן פרוצול שלא תשמט, והמשמט לריך לומר משמט אני ומקבל חובו בידו, ודעת היראים והמוס' רי"ד דשנת השמיטה אינו מפקיר ממונו אפילו מדאורייתא ואין לשון משמט אני לשון של מחילה אלא שהוא מזה לומר משמט אני, אבל לאחר שאמר משמט אני מותר לו לגבות את חובו אפילו שיחלנו על עץ (ועיין שו"ת משנ"ה ח"י סי' ער"ה).

והנני להעתיק כאן מה שכתבתי השתא אלול תשמ"ו צענין זה. בדבר אשר עוררני בנדון פרוצול לכתוב בקיצור השטר ואופן עשייתו עכ"פ לאנ"ש. גרסינ בגמ' (גיטין ל"ו ע"א) הלל תיקן פרוצול כשראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה (מחשש שהשביעית ישמט) ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' עמד והתקין פרוצול דלא תשמט, ותיקן כן לדרי דעלמא דלא תשמט השמיטה ולרצא מדין הפקר ב"ד נגעו בה, ולכן כהיום לא צענין ב"ד כרב אחי ורב אחי אלא ב"ד כל דהו סגי. וסיים בגמ' הדיינין חותמין מלמטה או העדים.

וזו היא גופו של פרוצול, מוסרני לכס פלוני ופלוני דיינין שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי אלל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינין חותמין או העדים מלמטה. ואמר רב נחמן דאפילו אמרו בע"פ בפני הדיינין מועיל כאילו הוא כתוב, ואהא סמכו רבנן דבי רב אשי דמסרי מילייהו להדדי, ומפשטות משמע לכאורה דמסרו מילייהו בפני ב"ד ומיהו עיין רא"ש (סקי"ג) דשנים צענין ועיין ק"נ (שם אות ו') מה שהעיר, ומלשון הגמ' והדיינין חותמין למטה או העדים, משמע או או, והחילוק אם מוסרו לב"ד הם שלשה ואם הוא חותם רק בעדים לריך שנים, ומיהו אחרים דייקו מלשון פלוני ופלוני דיינין דמשמע שנים, או יאמר שיאמר בפני ב"ד והעדים יחתמו שכך אמר לב"ד. ועיין ח"מ סי' ס"ז סכ"א. ובשו"ת חת"ס ח"מ סי' נ' כתב ח"ל, אלא עובדא ידענא שמ"ו החסיד ז"ל מסר דבריו לפני וחד דעימי' בסוף שנת תקמ"ד הנכנס לתקמ"ה, ומדדייק לפני וחד דעימיה משמע דלא היו רק שנים ודי למסור בפני שנים כפשטות לשון הגמ' שם והרא"ש ודו"ק.

ונפלה מחלוקת מתי עושין הפרוצול, לדעת העיטור והרא"ש עושין סוף שנה ששית שהוא תחילת שנה השביעית ולדעת רוב הפוסקים בסוף שנה שביעית, ובש"ע

נפסקה ההלכה (ח"מ סי' ס"ו סע' ל') אין שביעית משמטת כספים אלא בסופו לפיכך הלואה את חזירו בשביעית ענמה גובה חובו כל השנה צ"ד וכשתשקע חמה בליל ר"ה של מו"ש אבד החוב. ובש"ע הגרש"ז (ח"מ הל' הלואה סע' ל"ו) כתב לכתחילה זמן הפרוזבול בסוף ששית, ומיהו מרן הח"ס ז"ל בתשובה (ח"מ סי' נ') העיד בשם מורו החסיד ח"ל עובדא ידענא שמ"ו החסיד ז"ל מסר דבריו בסוף שמיטה וידענא שלא עשה פרוזבול סוף תקמ"ג שהוא תחילת השמיטה, ולאחר האריכות סיים ללא מפסקינן קראי כהרא"ש לומר פלגא משמט בתחילתו ופלגא משמט בסופו דאז קשה ק' הירושלמי והראב"ד דחש לה לק' הירושלמי ש"מ דל"ל נמי דהעיטור והרא"ש, אלא שביעית אינה משמטת אלא לבסוף ובתחילתו כלל לא וכותבין פרוזבול תוך שנת שביעית והכי הלכתא ע"כ.

ונראה דהמתמירין ועושין פרוזבול תחילת שנת השביעית צריך לדעת שפרוזבול זה אינו מועיל לשנת השביעית דהו"ל מוקדם ופסול אלא צריך לכתוב פרוזבול אחר בסוף שנת השביעית ואם לא יעשה לא יוכל לסמוך על פרוזבול זה לגבות חובו המאוחר וצריך להודיע זה להעושין פרוזבול.

סיכום בקיצור למעשה

- (א) מעיקר הדין די בעושה פרוזבול ערב ר"ה בסוף שנת השמיטה.
- (ב) המתמיר לעשות פרוזבול סוף שנת הששית, צריך לחזור ולעשות בסוף שנת השביעית.
- (ג) פרוזבול צעי צ"ד של שלשה.
- (ד) צדיעבד אם עשה בפני שנים מהני.
- (ה) לכתחילה יעשה פרוזבול בכתב.
- (ו) אם אין לו צ"ד והשעה דחוקה יכול לאמרו בפני שלשה בע"פ.
- (ז) אם אין לו שלשה בשעת הדחק גדול יכול לאומרה בפני שנים.
- (ח) הלואה צריך שיהי' לו קרקע או שיעבד קרקע כל שהוא, ואם אין לו המלוה יקנה לו.
- (ט) מי שיש לו דירה או חדר בשכירות סומך עליו לכתוב פרוזבול.
- (י) בחור הסמוך על שלחן אביו או לומד בישיבה צריך הקניית קרקע (חת"ס הג"ל).

(יא) פרוזבול אחד סגי ליה על כל החובות.

(יב) צריך לכיין בעשיית הפרוזבול על כל חובות שיש להסתפק שהשביעית משמט.

(יג) העושה סוף שנה ששית צריך לעשותו קודם הלילה ערב ר"ה.

(יד) וחוזר ועושה קודם הלילה בערב ר"ה שנת השביעית, אם רוצה שלא תשמט גם על שנתו השביעית.

(טו) כותבין זמן בפרוזבול, ואם לא כתב צדיעצד כשר.

(טז) פרוזבול המוקדם פסול, ובשאר שטרות המוקדם כשר והמאוחר פסול, עיין סמ"ע אות נ"ד וכתבין.

(יז) אבד פרוזבולו נאמן לומר הי' לי ונאבד.

(יח) המוכר שט"ח לחבירו הלוקח עושה פרוזבול.

(יט) אם קנה הלוקח שט"ח לאחר שעבר עליו שמיטה, טוענין ללוקח שהמוכר הי' לו פרוזבול.

(כ) הודה המוכר שלא הי' לו פרוזבול אינו נאמן דמזיק שטרו של חבירו.

(כא) יש לו נכסים למוכר נאמן וישלם ללוקח ונפטר הלזה, ועיין ש"ך שם סק"י"ג ול"ע.

(כב) המלוה לזמן, כגון לעשר שנים וכיוצא אינו משמט.

(כג) המלוה על המשכון אינו משמט כנגד המשכון לכו"ע, וי"א אפילו היחר על המשכון אינו משמט.

(כד) במקומות שלא נהגו לכחוב פרוזבול, כתב הרא"ש בתשובה (הוצא בקצה"ח אות

א') שהניחן על מנהגן כיון שפשט המנהג שלא להשמיט הו"ל כאילו התנה המלוה

ע"מ שלא תשמט בשביעית דמהני כה"ג. ואין לסמוך על זה, בפרט במקומות שנהגו

לעשות פרוזבול שטענה זו ליכא כלל.

(כה) שותפות אין שביעית משמט.

(כו) שטר שחיר אין שביעית משמט.

(כז) חנוני על פנקסו אינו משמט, ואם עשה חשבון וזקפו במלוה משמט אם קבע לו

זמן פרעון, וי"א אפילו לא קבע לו זמן פרעון.

(כח) פרוזבול המאוחר פסול לגמרי כאילו לא נכתב כלל (חי' רע"א).

(כט) אם טוען הנחבצע שפרוזבול זה כתב קודם שהלזה ממנו, החובצע נאמן במיגו

דאמר אבד לי הפרוזבול.

(רב) לא ימוש מתוך לב האדם הבטחון בה' יתברך והתרחלת אליו, כמו שנאמר (תהלים ס"ב ט') בטחו בו

והתרחלת אליו. שיש בוטח אבל אינו מאמין שיגיע לו טוב אלא בוטח בה' בכל אופן, אבל

ל) לדעת היראים וחוס' רי"ד ור"ש משאנך ורע"ז המצוה על המלוה לשמט, אבל אין זה מחילה על המעות והלוה חייב לשלם אלא שהמלוה חסור לחצו לדין, והמצוה לומר משמט אני שנאמר וזה דבר השמיטה. (לא) מלוה שלא כתב פרוזבול והלוה מחזיר לו הלוואתו לאחר שאמר משמט אני ואמר אעפ"כ, רוח חכמים נוחה הימנו וכן ראוי לעשות.

וזה נוסח הפרוזבול:

מוסרני לכם דיינים מומחים _____

מעיר _____

שכל חוב שיש לי על שום אדם, שאגבנו כל זמן שארצה.

והב"ד כותבין לו בשטר בזה הלשון:

במותב תלתא הוינא, ואתא קדמנא

המלוה ואמר לפנינו מוסרני לכם דיינים, במתא שכל חוב שיש לי על

שום אדם שאגבנו כל זמן שארצה.

וע"ז בעה"ח בשבת לחודש אלול שנת

ה'תש..... פה

נאום דיין

נאום דיין

נאום דיין

(רב) ומ"ש לא ימוש וכו', נראה דס"ל לרבינו דמצוה הבטחון הוא מצוה הנוהגת בכל עת, והבטוח בה' חסד יסודנו, ואמרו פתדו צליון חטאים (עין ברכות ס' ע"א) ולפי רוב היראה יחזק הבטחון ולא יפחד, והרמב"ן באמונה והבטחון כתב לא כל המאמין בוטח אבל כל הבוטח מאמין, וזה לפי רוב היראה יחזק הבטחון.

בכל עת וגו', ונאמר (שם ק"ל ר') נפשי לה' משומרים
לבקר שומרים לבקר. ולפי רוב היראה יחזק
הבטחון, שנאמר (שם קט"ז י"א) יראי ה' בטחו בה'.

הבטחון הוא בהשי"ת
והתחלת אליו בכל עת
ובכל שעה שאפילו אחתי
לא נושע בעוד דגע או
כמה דגעים וראי נושע
בדא.

ואמר כי זה סגולת ישראל על כל העמים, כלומר דהגם דכל העולם מושגח
בהשגחה פרטית מ"מ השגחת ישראל הוא מסוגלת מכל העמים ע"ד משל האדם
עולם קטן הוא ומשגיח על כל גופו צפרטית בכל עת אפ"ה ההשגחה מתחלקת בין
אבר לאבר ואינו דומה השגחת האדם על הלב והמח והעיניים להשגחת האדם על ידיו
ורגליו וכיו"ב, והכ"נ הוא השגחת ישראל בין העמים דהגם דכל העולם תחת
השגחתו הפרטית ית"ש אצל הדל יש בין השגחת עם סגולתו על כל העמים. והבעל
עקידה (שער נ"ד) הביא שלש חלוקות צעיני הנהגה, האחד הנהגה כללית לכל עם
ועם מאומות העולם ע"פ המערכת אך הצורא צ"ה משגיח ע"ז דדרך רא"י בעלמא
כמ"ש משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם, והענין השני אשר הוא לעם ישראל
הוא ית"ש משגיח עליהם דדרך פנוי כמ"ש ופניתי אליכם, והנהגה המעולה אשר
הוא על ידו הוא לחסידי עליון קדושי ה' כי הוא ית"ש מקושר ומתאחד עמהם
בהתקשרות צנחי' ואחס הדבקים בה' אלקיכם. ולפ"ז זה שאמרנו לצטות בה' ולהאמין
בהשגחתו הפרטית ובה תקיים כלצבך היחוד השלם כי מי שאינו מאמין באשר הוליאך
אלא שהי' ע"י מלאך ולא בהשגחתו אני ולא מלאך גם באנכי ה' אלקיך אינו מאמין
אלא חושב שהוא משגיח על העולם כולו ולא חילק בין ישראל לעמים בהשגחתו ואין זה
יחוד שלם כי הוא סגולת ישראל על כל העמים כלומר השגחתו הפרטית עלינו דדרך
פינוי ולא ע"פ מערכת וזה יסוד כל המורה כולה דכתיב ואחס תהיו לי סגולה מכל
העמים ואצדיל אחכם להיות לי. ועיין משנה הלכות (ח"ז סי' רפ"ט ר"ל) בקונטרס
שערי אמונה.

ומ"ש והתחלת אליו, כתב רבינו במשלי (ג' ח') יש בטחון והיא מדרגת הצטמון
עלמה ויש תוחלת ותקוה אלוה מן הצטמון. מדרגת הצטמון עלמה, היינו שלא
יתערב בו שום ספק כשכיר הצוטח במלך ועמל בכל כמו לפניו בשמחה וצטוב לבב
מרוכ מצטמו על המלך ומדעתו כי יתן משכורתו שלימה, והצוטח בהשי"ת גם אם
ימצאחו לרות רבות ורעות יתאמץ בעבודת השי"ת ויצטח באמת כי שכרו כפול

(ג) דע שהעולם כולו נברא לכבוד השי"ת, שנאמר (ישעי' מ"ג ד') כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו'. והרוצה לכבד את השי"ת יכבד את אביו ואמו. אמרו רבותינו ז"ל בזמן שמכבד אדם אביו ואמו אומר הקב"ה מעלה אני עליכם כאילו דרתי ביניכם וכבדוני.

לכבוד השי"ת, והגם שאיזה בית אשר תבנה לו, ואיזה כבוד הוא שיקבל מקרוץ מחומר וכל העולם כולו, אבל הא גופי שידעים שפלות הבריאה נגר עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות זה כבודו, ולזה תקנו כבודו מלא עולם.

ומכופל, וכי השי"ת יבטח לו הטוב, ואם יוכיחו ה' צעוה"ז הוא זאת לטוב לו להעביר את עונו ולקרבו אל ה' ולהאדיר חלקו בעולם הגמול, כי שלום העוה"ז כהבל וכאין כלל עובר.

עוד שם וז"ל, ודע כי זאת המדרגה גדולה עליונה בצטחון, וזוכיר סוד הדבר "קויתי ה' קיוחה נפשי" פי' הנפש המתאוה קבלת הצטחון ונאמר אחריו "נפשי לה' וגו'" והיא התקוה צפרטים.

ומ"ש ולפי רוב היראה יחזק הצטחון, צמשלי (ג' ז') כחצ רבינו, עוד תבין ותשכיל כי קשר לשון הצטחון ירא את ה' כי לא יגיע האדם לשלימות היראה זולת בשלימות הצטחון, כי אחרי שלא יבטח באדם ולא יירא זולתי השי"ת ותקבל נפשו כי הכל בידי שמים ואין לו חלק בצעמו ויקוה תמיד אל ה' וישא עיניו בכל עת אליו, מאלה יגיע אל שלימות היראה. וכאן דכתב רבינו להיפך צריך ביאור.

ומ"ש יכבד את אביו ואת אמו, מסיים במצות כיבוד אב ואם המתייחס צעיקר לחלק התורה של מצות שכליות ושצין אדם לחצירו ללמדנו כי כל התורה כולה הוא דבר אחד כשלשלת, ולא רק שאין קוטר אחד את השני אלא אחד מסייעה להשני, ומי שאין לו שצין אדם לחצירו גם צין אדם למקום אין לו וכן להיפך, ואותו הדקדוק שמדקדקים במצות שצין אדם למקום צריכין ג"כ לדקדק במצות שצין אדם לחצירו.

(ג) ומ"ש דע שהעולם כולו נברא לכבוד השי"ת וכו', צגמ' קידושין (ל"א ע"א) דרש עולא אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך, מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך צשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהי' לך אמרו אוה"ע לכבוד עצמו הוא דורש כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות, רבא אמר מהכא ראש דברך אמת, ראש דברך ולא סוף

דברך אלא מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת ע"ש. וברש"י חזרו והודו וכו' כ"ש שחייב אדם בכבודו שאף הוא שותף בצריאתו כאציו ואמו וחייו ומותו מקורין בידו, ראש וכו' לא הוזקק הכתוב לומר ראש דברך אמת אלא לפי שהיו מרננים אחר דבריו הראשונים לומר לכבוד עצמו הזהיר, ולאחר זמן חזרו והודו כששמעו קוף דבריו למדו שראש דבריו אמת ע"כ. מבואר דע"י כיבוד אב ואם חזרו והודו למאמרות הראשונות ונתזרר שהעולם לכבוד השי"ת נצרא. ובגמ' דף ל' ע"ב ת"ר שלשה שותפין באדם הקב"ה ואציו ואמו בזמן שאדם מכבד את אציו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבודוני.

ועיי'ן רמב"ן עה"ת (בראשית כ"ד א') וה' בך את אברהם בכל, ולרבותינו בזה ענין נפלא אמרו וה' בך את אברהם בכל, ר"מ אומר שלא היתה לו בת ר' יהודה אומר בת היתה לו אחרים אומרים בת היתה לו ובכל שמה וכו' אחרים חדשו צפי' הכתוב ענין עמוק מאד ודרשו בזה סוד מסודות התורה ואמרו כי "בכל" תרמוז על ענין גדול כי יש בקב"ה מדה תקרא כל מפני שהיא יסוד הכל, ובה נאמר אני ה' עושה כל והוא שנאמר ויתרון ארץ בכל הוא יאמר כי יתרון הארץ וטובה הגדול השופע על כל באי עולם בעבור כי בכל היא והוא המדה השמינית מי"ג מדות ומדה אחרת נקרא בת נאללת ממנה ובה הוא מנהיג את הכל והוא בית דינו של הקב"ה הנרמז במלת וה' בכל מקום והיא שנקראת כלה בספר שיה"ש בעבור שהיא כלולה מן הכל והיא שהחכמים מכנים שמה כנסת ישראל במקומות רבים בעבור שהיא כניסת הכל, והמדה הזאת היתה לאברהם כבת כי הוא איש החסד וכו' וכענין שאמרו במדרש חזית שאל רשב"י את ר"א בר' יוסי אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו א"ל הן א"ל היאך אמר לו משל למלך שהיה לו בת יחידה והי' מחצבה יותר מדאי והי' קורא אותה בתי לא זו מלחצבה עד שקרא אותה אחותי אחותי ולא זו מחצבה עד שקרא אותה אמי, כך בתחילה חבב הקב"ה את ישראל וקראן בתי הה"ד שמעי בת וראי ולא זו מחצבן עד שקראן אחותי שנאמר פתחו לי אחותי רעייתי לא זו מחצבן עד שקראן אמי שנאמר הקשיבי אלי עמי ולאמי כתיב. ומבואר זה במדרש של ר' נחוניא בן הקנה, מאי ברוגו רחס תזכור אמר בעת שחטאו לך בניך ותכעם עליהם רחס תזכור, ומאי רחס תזכור זכור אותו שאמר ארחמך ה' חוקי ונתת לו המדה הזאת שהיא שכינתן של ישראל, וזכור בנו שירשה ונתת לו המדה הזאת שהיא שכינתו של ישראל דכתיב וה' נתן חכמה לשלמה, וזכור אביהם דכתיב זרע אברהם אוהבי ובקרב שנים תודיע.

רד) ועיקר כיבוד אב ואם לעשות להם נחת רוח בין
 בדברים בין במעשה. והמצערם בדברים גדול עונו

נחת רוח, וכידושלמי
 איתא דאימיה רד'
 ישמעאל כל שעתא

ישעתא דהוה אתי מבי מרשא היתה דוחצת את רגליו והיתה שותה את המים. כששמע ר' ישמעאל שהיתה עושה
 כך הי' מסרב בדבר, עד שבאת לפני חכמים והיתה קובלת על ר"י בנה שלא הי' מקיים מצות כיבוד, ונבהלו חכמים
 ברבד ושאלו לר"י וסיפר להם המעשה, וצוו לו שיניחנה לעשות רצונה ובענין זה היא כיבוד (תוס' קידושין ל"א
 ע"ב).

ומהיכן היתה צח לאצרהם, הן דכתיב וה' צרך את אצרהם בכל וכתיב כל הנקרא
 בשמי ולכבודי בראתיו, ההיא צרכה היתה צמו או לא היתה אלא אמו, הן צמו היתה.
 משל למלך שהי' לו עבד שלם חמים לפניו ונסהו כמה נסיונות ועמד בכלן, אמר
 המלך מה אתן לעבד זה או מה אעשה לו אלא אצונו לאחי הגדול ליעזו ולשמרו
 ולכבדו, חזר העבד עם אחיו הגדול ולמד מדותיו והאצו האח וקראו אוהבו דכתיב
 זרע אצרהם אוהבי אמר מה אתן לו מה אעשה לו הנה כלי נאה עשיתי ובו מרגליות
 נאות אין כמותן והם סגולת מלכים אתננה לו ויזכה במקומי הה"ד וה' צרך את
 אצרהם בכל, ע"כ. וסיים הרמב"ן ז"ל, ואם תבין מה שכתבנו ותשכיל דברים רבים
 סתומים צמורה ומקרא ואולי ידע זה המתהדר בסודותיו תאלמנה שפתיו מהלעיג על
 דברי רבותינו, ולכך כתבתי זה לסכור פי הדוברים על הצדיקים עתק, עכל"ק.
 והנה הם דברים נפלאים לא שמעתן אוזן ואין לנו בינה להבין בהם, אבל מבואר
 מיהו לדין דהמדה של בכל הוא מדת כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וזו היתה
 מדת אחיו הגדול ואחות והאם והוא רחום יכפר עון. וז"ש רבינו דע שהעולם כולו
 נברא לכבוד השי"ת שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו' והרואה לכבד
 השי"ת יכבד את אביו ואמו, אמרו רבותינו ז"ל בזמן שמכבד אדם אביו ואמו אומר
 הקב"ה מעלה אני עליכם כאילו דרתי ביניכם וכבדוני וזה אתננה לו ויזכה במקומי
 והבן כי הוא עמוק וכמוס.

רד) ומ"ש ועיקר כיבוד אב ואם עשות להם נחת רוח וכו', קידושין ל"א
 ע"ב ר' טרפון הו"ל אמא דכל אימת דהות צעי למיסק לפוריא גחין וסליק לה וכל
 אימת דהות נחית נחתת עלויה. וצירושלמי יש, פעם אחת אמיה דר"ט אצדה פזמקי
 דידה בתלרה ויאחמה ממטתה לבקשו ושם ר"ט ידו תחת רגליה על הקרקע שלא
 תטנף רגליה והיתה דורסת על ידיו, (תוס') רב יוסף כי הוה שמע קול כרעיה דאמיה
 אמר איקום מקמי שכינה דאחיא, עו"ש צעי מינייה מרצ עולא עד היכן כיבוד אב ואם
 א"ל לאו וראו מה עשה עו"כ אחד באשקלון ודמה בן נמינה שמי, פעם אחת בקשו

מנשוא, שכך אמרו חז"ל (קידושין ל"א ע"א) יש
מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם ויש מי
שמטחינו ברחיים ומביאו לחיי העולם הבא.

פסיוני, פי' עוף חשוב
ושמן והיינו מין שלי
שיש במדבר, וטורדו מן
העולם שנענש עליו
שמראה לו צרות עין על
סעודתו. ובירושלמי (פאה
פ"א) גרסינן מעשה באחד

חכמים פרקמטיא בששים רבוא והי' המפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא
זיערו וכו' ע"ש. ומני חנא קמי' דרז נחמן בזמן שאדם מלער את אביו ואת אמו אמר
הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי זיניהם שאלמלא דרתי זיניהם זיערוני. ואם מחלו על
כבודם כבודם מחול, ומיהו דוקא על כבודם יכולים למחול ולא על זערס. וכחז רבינו
והמלערס בדברים, ועיין יו"ד סי' ר"מ.

והא לך מש"כ בספרי סמ"ה מצוה ל"ג. משרשי המצוה שראוי לו לאדם שיכיר
טובה למי שעשה עמו טובה ולא יהי' נבל ומתנכר וכפוי טובה כי זה מדה רעה גרועה
ומאוסה לפני אלקים ואנשים, וכ"ש אביו ואמו שהם סיבת היומו צעוה"ז וגדלוהו
והרעיבו עמם והאכילוהו וילכו ערומים ויכסוהו ויגיעו בו כמה יגיעות עד אשר גדל.
וכשיקבל מדה זאת בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל-ל צ"ה שהוא סיבתו וסיבת כל
אבותיו עד אדם הראשון, וזרח כל העולם וסיפק לו זרכיו כל ימיו ונתן בו נפש דעת
ומושכלת, כי שלשה שותפין באדם, והקב"ה נתן בו הנפש ולולי הנפש הי' כסום
כפרד אין הבין. וכן השוה כבוד אב ואם לכבוד המקום צ"ה, אבל הקדים כבוד
המקום לכבוד אב ואם. וכשיכיר זה יעריך במחשבתו כמה ראוי להזהר בעבודת
הש"ת. (ועיין קידושין ל"א, רמז"ס פ"ו מהל' ממרים, סהמ"ז מ"ע ר"י, סמ"ג
עשין קי"ב, סמ"ק סי' נ', מ"ש שער ל"ו, יראים נ"ו, יו"ד סי' ר"מ וסי' רל"ח).
קיום המצוה מאכילו ומשקהו מנעילו סכו מכניסו ומוליאו (רמז"ס פ"י מהל'
ממרים ה"ג, יו"ד סי' ר"מ סע' ד'), ואם יש ממון לאביו אינו חייב להוליא כל זה
משלו, רק להבטל ממלאכתו משום כבודו. אין לו לאביו חייב לזונו, ואם אין לזן חייב
לשכור את עמו בשבילו (רמז"ס שס, יו"ד שס סע' ה') ומפרסנו אפי' שעי"ז יטרך
אח"כ לחזור על הפתחים (חינוך). איזהו מורא, לא יעמוד במקומו ולא ישב במקומו,
לא יסתור דבריו ולא יכריע דבריו (רמז"ס שס, יו"ד שס ס"ב). מכבדו בחיים ולאחר
מותו (רמז"ס שס ה"ה, יו"ד שס סע' ט'). אביו רוצה לעבור על דברי תורה אומר לו

המכבד אביו ואמו נוחל העולם הזה והעולם הבא,
שנאמר (דברים ה' ט"ז) למען יאריכון ימך ולמען
יִיטב לך — למען יאריכון ימך בעוה"ז ולמען
יִיטב לך לעוה"ב.

שהי' מאכיל לאביו
פסיוני, פעם אחת א"ל
אביו מאין לך כל אלה,
א"ל סבא מאי איכפת לך
עד דטחון ואכול, כלומר
לעוס ואכול כעין כלבים
דמדשין ואוכלים, א"כ

הראהו שקשה עליו, ושוב מעשה באחד שהי' טחון בריחים ואב זקן הי' לו, ואתא צווי לטחונין, פי' מצות המלך
בשביל אביו לבוא לעבודת המלך, א"ל בנו טחון ואני אלך תחתיד לעבודת המלך שאין לה קצבה אם לבוינון טב
לך ואם למלך יטב לך.

אבא כך כתיב בתורה (רמז"ס שם הי"א, יו"ד שם סע' י"א). כיבוד אב ומצוה לפניו
לקיים, אם אפשר למצוה לעשות ע"י אחרים יעסוק בכיבוד אב, ואם לאו יעסוק
במצוה (רמז"ס שם הי"ג, יו"ד שם סע' י"א). אמר לו לעבור על דברי תורה אסור
לשמוע לו (רמז"ס שם הי"ב, יו"ד שם סע' ט"ו). אביו רשע פטור מלכבדו (טור סי'
ר"מ, יראים, ועוד, וי"ח רמז"ס שם הי"א). אביו קודם לאמו, ואם נתגרשו שניהם
שוין (שם הי"ד, יו"ד שם סע' י"ד). בכלל המצוה אשת אביו ובעל אמו מחיים, ולאחר
מיחה מד"ס (רמז"ס שם ה"ט"ו, יו"ד שם סע' כ"א). ודרשו (כתובות דף ק"ג) את
לרבות אחיו הגדול, ונחלקו אי מה"ת או מדרבנן (עי' בטהמ"ז שורש ב' ועי' מנ"ח),
ולרמז"ן (שם) דוקא בחיי אבות. אשה חייבת בכיבוד אב ואם כל זמן שאין הבעל מונע
אותה (מנ"ח), וחייב אדם בכבוד חמיו (יו"ד שם סע' כ"ד). בן משפחה או מנכרית
אינו בנו (יבמות דף פ"ב). וגדולה מצוה זו שהמקיימה נאמר בה אריכות ימים, ואין
כופין עליה מפני שמתן שכרה בלדה, והחינוך כתב דכופין עליה ועיין בהגהות מל"מ
שחמה עליו. מחל לו אביו אין כאן מצות כיבוד. אביו שוטה או חרש מצוה לכבדם לפי
דעתם (רמז"ס שם ה"י, יו"ד שם סע' י').

והנה רבינו פתח ביראת ה' וקיים ביראה, יראי ה' בטחו בה' כי זה כל האדם,
דבלא"ה נוח לו שלא נברא משנברא אלא שעכשיו שנברא יפשפש במעשיו להיותו לדיק
בדרכיו וחסיד במעשיו ואז יזכה לאריכות ימים. והיות כי אם אלף שנים יחי' האדם או
מאה הי' בלא יחי' ויש קונה עולמו בשעה אחת. וכתב הרמז"ס אשרי מי שחטם ימיו
במהרה. וקשה קושית החת"ס א"כ יחי' ח"ו לזוט שפתים כשיראו לדיק שהוא מאריך
ימים בעוה"ז, וכתב מרן החת"ס ז"ל דהקצ"ה מניח הלדיק בשביל בניו שידריכום,
ו"ש והומירך ה' לטובה בשביל פרי בטןך ולכן נשאר בחיים, אלא דזה כשהבנים

מכבדים לאבותיהם, אבל ח"ו אם לא מכבדים א"כ ליכא טעם של והומירך, ולכן המכבד או"א זוכה לאריכות ימים. והנה בגמ' (שלהי חולין) הרי שזוה לו אביו ועלה לאילן ונפל ומת היכן אריכות ימיו של זה אלא לעולם שכולו ארוך ע"ש, ומיהו המכבד אביו ואמו זוכה לאריכות ימים גם צעוה"ז. וזה שקיים רבינו המכבד אביו ואמו נוחל עוה"ז ועוה"ב שנאמר (דברים ה' ט') למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, למען יאריכון ימך צעוה"ז ולמען ייטב לך לעוה"ב.

סיימתי שבח לאלקים חיים, השוכן בציון וירושלים, בפרשת ואברהם זקן בא בימים טובים לחיים, וחיי שרה מאה ועשרים ושבע שנות חיים, כולם שוים לטובה בלי חטא וליופי עינים, וי"ר שתזכנו להתחיל ולגמור עוד ספרי החיים, באריכות ימים ושנות חיים, על האדמה אדמת קודש בירושלים, עדי יבוא אסור בנחשתים, ויגאלנו גאולת עולם עם כל הנשאר בציון בחיים, והשיבה ברצונך תבנה את חומת ירושלים, ושמחנו ותנחמנו בכפלי כפלים, ותחזינה עינינו בנקמת דם עבדיך השפוך כנהרות מים, ותרום קרן ישראל ויתגדל ויתקדש שמך בכל העולמות בארץ ובשמים — אכי"ר.

מפתח

עמוד

סימן

ב	הקדמה	
ו	אחרי ה' אלקיכם תלכו	א
ז	פסוקים בענין יראת ה'	ב
ח	יראת ה' הוא יסוד התורה ומקור המצות	ג
ט	יראת שמים הוא יסוד הנפש, הבושה מביאה לידי יראה	ד
יא	את ה' אלקיך תירא	ה
יג	פסוקים בענין עבודת ה' ביראה ושמחה	ו
יד	עבודתנו הוא להיות עבדי ה'	ז
טו	חייב לעשות עיקר מלאכתנו התורה והמצות	ח

יום א'

טז	צריכים לזכור התורה שהיא מביאה לידי עשיה	ט
יז	כל ישראל ערבים זה לזה	י
יח	חייב להניח תפילין בשעת התפלה	יא
כ	מותר לבעל קרי להניח תפילין בלא טבילה	יב
כ	כשאין מניח תפילין בביהכ"נ יניחם בבית ויקרא ק"ש	יג
כא	תפילין צריכין עיבוד לשמה והאזכרות נכתבין לשמה	יד
כב	לא יסיח דעתו מהתפילין כשלוכשם	טו
כג	יניח של יד תחילה ואח"כ של ראש	טז
כה	צריך להניח השל ראש במקום השער	יז
כז	המקיים מצות תפילין סופו לקיים כל התורה	יח
כח	כל העולם נברא כדי לקבל עליהם עומ"ש	יט
כט	מי שאין מניח תפילין יש לו עונש מיוחד בכל יום	כ

כט	פושעי ישראל בגופן היינו מי שאינו מניח תפילין	כא
ל	הציצית מוספת קדושה למי שמתעטף בהם	כב
לב	הלכות במצות ציצית	כג
לג	חייב לקבוע מזוזה בכל פתח שיש לו	כד
לד	חייב להתפלל בכל יום, ואסור לטעום קודם התפלה	כה
לו	לא יעשה מלאכה קודם התפלה	כו
לו	לא ישכים לפתח חבירו להקדים לו שלום קודם התפלה	כז
לו	עיקר מצות תפלה הוא כוונת הלב וטהרת המחשבה	כח
לז	לא כוון בתפלה חוזר ומתפלל	כט
לח	בשעת חזרת הש"ץ צריך לכוון לכוון ולענות אמן	ל
לט	לא ידבר דברי חולין בביהכ"נ	לא
מ	המדבר דברי חולין בשעת חזרת הש"ץ גדול עונו מנשוא	לב
מ	מאמרי חז"ל בענין הליכה לביהכ"נ	לג
מא	מסירת נפש בשעת ק"ש	לד
מב	חיוב ללמוד תורה בכל יום	לה
מה	היושבים בטלים רעתם רבה	לו
מו	כשאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק בוזה את דבר ה'	לז
מז	חייב לתקן מקום בבית ללמוד שם תורה	לח
מח	יקנוס עצמו על כל יום שאינו הולך ללמוד תורה	לט

יום ב'

מח	חייב לקיים "ואהבת לרעך כמוך"	מ
נ	חייבים לברור אנשים שיטילו שלום בין מתקוטטים	מא
נא	שלא לקלל שום אדם בין בשם בין בכינוי	מב
נב	אין לומר "כה יושיעני ה'", שהוא שבועה	מג

נה	אין להזכיר את השם לבטלה	מד
נה	צריך להזכיר השם באימה וביראה	מה
נר	אין להזכיר השם אלא בידיים נקיות ובמקום נקי	מו
נז	כשמסופק אם המקום נקי לא יזכיר השם	מז
נז	אסור מן התורה להסתכל באשת איש	מח
נח	אסור מן התורה להסתכל בפנוי	מט
נט	אסור מן התורה ליגע באשת איש כדי ליהנות מן המגע	נ
סא	אסור מן התורה להרהר באשה ואפי' פנוי	נא
סא	שלא לדבר לשון הרע	נב
סב	אסור לקבל לשון הרע	נג
סג	שלא לדבר אחד בפה ואחד בלב, וליזהר מן הרכילות	נד
סג	חייב להיות רחמני ולא צר עין	נה
סה	ליזהר מן הגאווה וגסות הרוח	נו
סו	שלא ישנא את חבירו	נז

יום ג'

סח	המעלים עין מן הצדקה רעתו רבה	נח
ע	מיסודי יראת ה' לעשות הטוב	נט
עא	גדולת מצות גמ"ח	ס

זזה מעשה גמילות חסדים

עב	גמ"ח היינו דברי פיוס והראות רצון טוב לעני	סא
עג	וכן להלוות לעני	סב
עד	וכן ליתן לו עצה להצלחתו	סג
עה	וכן לשית עצות ברבים לעשות צדקה וחסד	סד

עה	גדול המעשה יותר מן העושה	סה
עו	שבועת שקר הוקשה לע"ז	סו
עו	איך הקב"ה מנקה את הנשבע לשקר	סז
עט	אסור לאיים את חבירו שישבע בכ"ד כדי להתפשר עמו	סח
פא	בענין אלו שנדרונים בגיהנם לדורי דורות	סט
פב	המלבין חבירו ברכים אין לו חלק לעוה"ב	ע
פג	אסור לצער מישהו בין בדברים בין במעשה	עא
פה	המצער אלמנה או יתום חייב מיתה בידי שמים	עב
פו	המלוה בריבית אוכד את עשרו	עג
פז	המלוה בריבית אינו קם בתחה"מ	עד
פח	המנכל פיו מחריב את העולם	עה
פט	עשה לך רב וקנה לך חבר	עו

יום ד'

צ	דיני כלאים בכגדים	עז
קז	לא ישחית פאת הזקן בתער	עח
קח	אסור להעביר שער בתער בכל מקום שכגוף	עט
קי	גיד הנשה והשמנונית אסור כהנאה מן התורה	פ
קיב	דיני קדירה שהניחה השפחה על האש ונתכשלה	פא
קיד	בשר ישראל ביד עכו"ם מותרת רק עם ב' חותמות	פב
קיד	צריך ישראל לשום התכשיל על האש	פג
קטו	משליך עץ לתנור קודם אפיית הפת כתנור של עכו"ם	פד
קטו	שוכרין הקהל איש להכשיר התנור	פה
קטז	ישמעאלית שטבלה ולא קבלה המצות נחשבת כעכו"ם	פו
קיז	דיני יין נסך	פז

ק"ח	גבינת עכו"ם וחלב עכו"ם אסורים באכילה	פח
קכ	צריך לחתוך הורידין בשחיטת עוף	פט
קכא	צריך לבדוק אם נשחטו הורידין	צ
קכא	שורין בשר במים ואח"כ מדיחין אותו	צא
קכב	ואח"כ מולחין אותו	צב
קכג	מולחין בכלי מנוקב, והגרעינים יהיו סמוכים זל"ז	צג
קכג	מולחין במלח בינוני	צד
קכד	מנפצין המלח מהבשר ומדיחין אותו, דיני כבד	צה
קכו	דיני ערלה	צו
קכז	דיני כרם רבעי	צז
קכט	דיני כלאי הכרם	צח
קל	דיני הרכבת אילן	צט
קלב	כל ספק הלכה בחזקת איסור עד שישאל לחכם ויתיר	ק
קלב	דיני חלה	קא
קלד	ברכת חלה	קב
קלד	אסור לעשות מלאכה בע"ש אחר השקיעה	קג
קד	אסור להשכיר בהמה לעכו"ם שישאר ברשותו בשבת	קד
קלח	אסור להוסיף מים חמין לתבשיל החמין בשבת	קה

יום ה'

קלט	אסור שיטרד לכו בעסקיו בשבת	קו
קמ	אסור לעסוק בדברי בטלה בשבת	קז
קמא	אסור לעשות מלאכה במוצ"ש עד שיכדיל או יתפלל	קח
קמב	מותר לאפות ביו"ט רק פת שצריך לאותו יום	קט
קמג	אטור למרוט צואר העוף ביו"ט לצורך שחיטה	קי

קמד	אין ממעטין את השמן שבכלי הדלוק ביו"ט	קיא
קמה	אין מריקין הנר והפתילה כל זמן שהוא דלוק	קיב
קמה	אין גודלין הפתילות ביו"ט	קיג
קמו	גודלין הפתילות מערב יו"ט	קיד
קמו	אסור מן התורה לעשות מלאכה בחוה"מ	קטו
קמז	אסור לעשות סחורה או הלואה או ריוח בחוה"מ	קטז
קמח	אסור להורות אחר אכילה ושתייה	קיז
קנג	המכה את חבירו עובר בכ' לאוין	קיח
קנד	המכה את אשתו עובר בכ' לאוין	קיט
קנה	המרים יד על חבירו נקרא רשע משעת הרמה	קכ
קנו	אסור לדבר אחר בפה ואחד בלב	קכא
קנז	בכור בהמה טהורה בזמה"ז	קכב
קסא	המטיל מום בבכור עובר בלאו	קכג
קסג	העכו"ם אינו קונה אלא במשיכה	קכד
קסג	פטר חמור בזמה"ז אסור בהנאה	קכה
קסד	מי בכלל פורק עול שאמרו חז"ל	קכו
קסז	פדיון בנו הבכור	קכז
קסט	קודם שמברך ברהמ"ז יטול ידיו	קכח
קע	מצוה לומר פ' קרבנות במנחה כבשחרית	קכט
קעא	הקורא בס"ת מברך בקול רם	קל

יום ו'

קעב	למה הקדים הכתוב בית יעקב לותגד לבנ"י	קלא
קעג	אזהרה לפרוש מאשתו סמוך לוסת	קלב
קעד	חפיפה לפני הטבילה	קלג

קעו	עשתה חפיפה ואח"כ נתנה תבשיל לבנה	קלד
קעו	נשאה את בנה קודם טבילה	קלה
קעז	שלא תתעסק בשום דבר בין חפיפה לטבילה	קלו
קעח	ליטול צפרני ידיה ורגליה קודם טבילה	קלז
קפג	להסיר כל תכשיטיה קודם טבילה	קלח
קפג	שתעמוד יהודית לראות היטב בשעת הטבילה	קלט
קפד	קרצה שפתותיה לא עלתה לה טבילה	קמ
קפה	שתדיח יפה כל גופה משום חציצה	קמא
קפו	האיך תעמוד בשעת הטבילה	קמב
קפו	לעולם היא בנדתה עד שתטבול	קמג
קפח	מהו הנקרא ימי הליבון	קמד
קפט	אסורה להושיט שום דבר לבעלה בשעת טומאתה	קמה
קצא	שלא ישב הבעל ע"ג מטתה	קמו
קצא	אסורה לתת מים לבעלה לרחוץ בהם	קמז
קצב	אסורה להציע המטה בפני בעלה	קמח
קצב	אסורה לאכול בקערה אחת עם בעלה	קמט
קצג	אסורה שתתן דבר תחתיה בעת הטבילה	קנ
קצד	שתבדוק עצמה בצמר גפן או בבלאי כלי פשתן	קנא
קצז	לבישת לבנים וספירת ז' נקיים	קנב
קצח	צריכה לבדוק עצמה בכל יום	קנג
קצח	תזהר האשה שתהא שלום בינה ובין בעלה	קנד
קצח	פ"י בני מריבה ובני שנואת לב	קנה
קצח	ביאור עזי פנים ומורדים ופושעים	קנו
קצח	תהא צנועה בטבילתה ובכל מעשיה	קנז
רב	בשכר הצניעות תהיו בניה כשרים וצדיקים	קנח
רז		

קנט	תזהר שלא יסתכלו בה בנ"א שלא יכשלו בה והיא תענש	רח
קס	שתתפלל ערב ובוקר וצהרים	ריא
קסא	עיקר זכותה של אשה לעוה"ב שבניה עובדים לה	ריא
קסב	כשנותנת צדקה תתפלל בעד בניה	ריג
קסג	תזהר להדליק נר שבת בעוד שהשמש נראית	רטז
קסד	שלא תאחר להדליק	ריז
קסה	ברכת נר שבת	ריח
קסו	אשה שהיתה זהירה בהדלקת נר שבת וחנוכה בעתו	ריט
קסז	כל ימי הריון תתפלל שיהא הולד יר"ש	רכ
קסח	מתקנת עזרא שתהא משכמת ביום שתרצה לאפות פת	רכג
קסט	שתתן לעני בסבר פנים יפות	רכג
קע	להדיח הבשר קודם מליחה	רכד
קעא	שלא לתת הבשר בחומץ עד שיריחנו יפה יפה	רכה
קעב	קודם שמולח הבשר צריך להעביר כל הדם	רכו
קעג	לחתוך הורידין של עוף	רכו
קעד	אסור לחתוך בשר בסכין שחתך בו חלב	רכו
קעה	סכין ששחט בה אסור לחתוך בה בשר איסור	רכז
קעו	בשר שנמלח אסור לאכלו עד שיריחנו יפה יפה	רכז
קעז	כיצד יעשה מי שרוצה לקיים בשר מליח	רכט
קעח	אחר שהדיח הבשר אסור ליתנו בכלי שמולחין בו בשר	רלא
קעט	לא תניח דבר אסור בבית שמבשלים בו כשיש שם גויה	רלא
קפ	גיד הנשה ושמנונית אסור בהנאה מן התורה	רלב
קפא	כלי מתכות שלקחו מן העכו"ם צריך טבילה	רלג
קפב	הטבילה יהי' בנהר או במי מקוה	רלג

רמב	קפג	כלי זכוכית הרי הם ככלי מתכות
רמב	קפד	ברכת טבילת כלים
רמב	קפה	כלי מתכות ישנים שלקחום מעכו"ם מגעילן ומטבילן
רמג	קפו	כמה שיעור חלה שמחייב ברכה
רמג	קפז	כהן קטן אי מותר לאכול חלה
רמד	קפח	מקומות שנוהגים להפריש שתי חלות
רמד	קפט	ראוי לנשים להעמיד להם מצוה וליתן פרוטה בכל שבוע
רמה	קצ	ליתן צדקה בלא נדר
רמו	קצא	שאשה תטריח את עצמה להרויח הפרוטה שנותנת לצדקה
רמו	קצב	יכולות נשים הצנועות למלט נפשן ונפש בעליהן
רמז	קצג	עונש ביטול תורה גדול מכל העבירות שכתורה
רמח	קצד	יש לקנות חבר טוב לדבר תמיד בדברי יר"ש
רנ	קצה	זהו דרך הצלחה לתשובה ומעש"ט וחביב לשמים
רנ	קצו	ויש לקנוס את עצמו כשנכשל בעבירה
רנא	קצז	כל אחד יזהיר לחבירו שלא לדבר בשעת חזרת הש"ץ
רנא	קצח	ילמוד אגרת התשובה הזאת כדי לקיים את מה שיקרא
רנא	קצט	אל ישתמש אדם באשה כלל בין גדולה בין קטנה
רנב	ר	גדול המלוה לעני יותר מן העושה צדקה
רנג	רא	מי שאינו מלוה לעני בשעת דחקו נקרא בליעל
רנז	רב	לא ימוש מתוך לב האדם הכטחון בה'
רנט	רג	הרוצה לכבד את ה' יכבד את אביו ואמו
רסא	רד	עיקר כיבוד או"א לעשות להם נחת רוח בדברים ובמעשה